

*Yusuf Ziya Bahadınlı
üstüne*

*KIRKBİR YAZAR
KIRKBİR YORUM*

Ramiz Olyılmaz, 1999

Yusuf Ziya Bahadınlı
üstüne

KIRKBİR YAZAR
KIRKBİR YORUM

Yusuf Ziya Bahadınlı
Üstüne

Yusuf Ziya Bahadınlđ
Üstüne

Kırkbir Yazar Kırkbir Bakış

ÖZEL BASKI

Resim : Ramiz Aydın
Kapak : Eda Bahadınlı
Dizgi : Emine Güvercin

Ufuk Matbaacılık & Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel. (0.212) 544 92 30 Fax. (0.212) 544 92 29
e-mail: grafik@ufukmat.com

İÇİNDEKİLER

Adnan Binyazar	7
Ahmet Öztürk	20
Ali Balkız.....	24
Ali Mert.....	29
Ali Rıza Kars	41
Aslan Bozdemir	51
Attilâ Aşut.....	55
Aydın Karahasan	63
B. Sadık Albayrak	71
Cemile Çakır	91
Doğan Özmen.....	96
Efe Duyan	101
Gültekin Emre	110
Güngör Gençay.....	136
Hasan Hüseyin Yalvaç.....	141
Hasan İzzettin Dinamo	148
Hasan Kıyafet	152
Hikmet İnan	159
İlhan Akalın.....	160
İsmet Kemal Karadayı	164
Kemal Özer.....	168
Klaus H. Burmeister.....	172
Leylâ Erbil	175
Mediha Göbenli.....	177
Mehmet Bayrak	190

Mesut Odman	196
Murat Baycanlar.....	202
Mustafa Demir	223
Mutahhar Aksarı.....	226
Müslüm Kabadayı	230
Nâzım Bayata	239
Nihat Ateş	243
Osman Bolulu	251
Osman Bozkurt	256
Öner Yağcı	260
Remzi İnanç.....	264
Sâdık Güvenç	269
Şahap Buz.....	278
Yılmaz Arslan.....	286
Yılmaz Yeşildağ.....	294
Yüksel Selek.....	307

Sevgili Dostum

Adnan Binyazar

“Titanik’te Dans”ı aldım; her kitabım alırkenki sevinci bir kez daha duydum. Dışınla, tırnağınla yarattığın emeğe birini daha kattın. Yürekten kutlarım. Ancak, özellikle bu öykülerinin beni çok duygulandırdığını belirtmek istiyorum. Birincisi, kitapta, “Evcili Ana” gibi enfes bir öykünün yer almasıdır. İkinci nedene gelince, “Evcili Ana”ya ilişkin görüşlerimi belirtirsem, başımıza çok gelen, konu kopukluğundan da kendimi kurtarmış olacağım.

Bana kalırsa, “Evcili Ana” senin en güzel öykündür. Bir sanatçıya, “Senin en güzel eserin şudur” gibisinden bir yaklaşımın ne denli saçma olduğunu biliyorum. Ama gene de, böyle bir saçmalığı göze alarak, “Evcili Ana” konusunda bir iki söz söylemek istiyorum.

İnsanoğlunun evrensel bir hüznü vardır ve bu hüznün, insanoğlunun evrensel dayanma gücünü yaratıyorsa; bunu yaparken hep “insan” kalıyorsa; “Evcili Ana”da bu vardır. “Evcili Ana”nın gerçeği, yüreğine öylesine işlemiş ki, o sana daha uzakta olmasına karşın, onun insancılığından yana oluyorsun. Hiçbir savunma sözcüğü kullanmadan, onun gerçeğini savunuyorsun. Sanat yoluyla atıldığımız emek meydanından, başka ne bekliyoruz?

Benden hiçbir zaman esirgemediğin hoşgörüyü dayanarak, “Evcili Ana”nın, daha geniş boyutta ele alınmasının zorunlu olduğunu belirteceğim. Böyle bir öneride bu-

lunmanın da saçmalığını da biliyorum. Ama bu saçmalığı yapmayı da göze alıyorum. Çünkü “Evcili Ana”da, söyleyeceklerinin birçoğu dilinin ucunda kalmış. Yüreğinin ışığı görünüyor, ama o ışığı yaratan yürek de görünmeli.

“Evcili Ana” bu durumuyla da yazınınızın güzel öykülerinden biridir. Hele anlatımda tutturduğın şiirsellik, onu daha da güzel kılıyor. Benimki, “Evcili Ana” konusunda sonsuz deneyimlerinin olduğunu duyumsamanın bir dışa vuruşudur.

İkincisi, öykülerin, dış çevreden çok kendine dönük olduğunda daha bir etki kazanıyor. Hep romanını beklediğim o odayı anlattığında, yukarıda kullandığım bir terimle, “evrensel hüznü”, öykülerinin gerçek teması kılabilirsin. Dışarıda olup bitenleri aktarmak senin işin değil gibi görünüyor. Bu öykülerinde, bu yöne, yani kendi yaratım kaynaklarına ağırlık vermeni önemli bir yönelim sayıyorum. İçin, dışından daha olaylı.

O oda nelere tanıktır? Bir akvaryum balığı gibi, sessiz soluksuz yaşadın; sesini soluğunu kendi içine gömerek. Bu gömü bir gün deşilecek. Deşildiği zaman da, insanın insanlığından çok, hayvanlığının izine rastlanacak. Bana öyle geliyor. Biliyorum, sen, günlük yaşamında olduğu gibi, sözcüklerinde de az kırıncı bir yazarısın. Ne var ki kırıncılıktan en uzak bir sözcük bile, yeri gelir, darmaduman eder her yanı.

O odada geçen hayvanlıklardan birini anımsatayım sana. Adı anıldığında hayvana bile hakaret sayılacak hayvanlardan biri, o dar günlerini yakından bilmesine karşın (makineni satılığa çıkardığın günler), bir yolunu bulup kendi paketini saklamış, senin, kim bilir nasıl özverilerle

aldığın sigaranı içmişti. Böyle bir tutum bana insanlık suçu gibi görünmüştü.

Sevgili Yusuf Ziya, sen, yurt dışında bizlerin görmediği çok şeyi gördün. “Yüreğinin ışığı görünüyor, ama o ışığı yaratan yürek de görünmeli” yargım bundan. Yoksa fantezilere başvurduğumu, dostluk gönüllemelerinde bulunduğumu sanma.

Kuşkusuz, Eda’nın güzel bir kapak resmi ile emek kervanına katılması, bu kitapta beni sevindiren başka bir yön. Hele, Devrim’i anıştırıcı anlatımlarında coşkudan coşkuya koştum. Benim de bildiğim konulardaki nesnelliğin, soğukkanlılığın sana olan saygımı daha da artırdı. Ancak Lorca ya da Neruda’da rastlanabilecek sevgilerini okuyunca, benim gene küçük, sevecenlik dolu takımlarda bulunacağımı tahmin etmişsindir.

İyisi mi, özellikle son paragrafta söylemeye çalıştığım güzel duyguları burada keseyim de; “çok duygu / az söz” kuralını bozmayayım. Tekrar kutlar, selam ve sevgilerle seni kucaklarım dostum. Filiz’den de selamlar, saygılar...

Helgoland str. 12 1000 Berlin 33
Berlin, 16 Kasım 1986

*Yusuf Ziya Bahadınlı'nın
Anılarından Süzülenler
75 Yıl 'Öyle Bir Aşk'
Adnan Binyazar*

Tanıştığımızda kırk iki yaşındaydı. Bugün yetmiş beş yaşında. Öykülerinden tanıyordum. Türk Dil Kurumu Kurultaylarından birinde yüz yüze gelmiştik. Güleç yüzü, tertemiz giyimiyle ilgimi çekmişti Yusuf Ziya Bahadınlı. İşçi Partisi'nin 1965 TBMM'ye giren milletvekillerinden biri de o idi. Köye yönelik öyküler yazıyordu, ama köylü gibi görünmüyordu. Yazarlığın meslekten sayılmadığı bir ülkede bir öykücünün milletvekili seçilmesi de şaşırtıcıydı. Yazdıkları, alıştığımız "köy öyküsü"ne de pek benzemiyordu.

Olayları düşüncelerin aracı yapmaktan kaçınıyor, kişilerini gerçekçilik adına köylü gibi konuşturmuyordu. Açıkçası, yazdıklarında köylüden çok "insan"ı buluyordum. Biçeminde çok az başvurduğu betimlemeleri de o yolda idi. Öykülerinde kurgusal bir hava yoktu, daha çok, yaşadıklarını öne çıkarıyordu. Köy konusu üzerinde durulduğunda adı ilk sıralarda anılanlardan değildi. Gene de, kaynağı Köy Enstitüsü olduğundan, köylü yazar sayılıyordu. Sayılıyordu da, o güne dek, tanıtma yazılarının dışında, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın yazdıkları eleştirel bir değerlendirmeden geçirilmemişti.

Sonradan yazdıkları da ele alındığında görülür ki, Bahadınlı, öykü ve romanlarında sorunsallığı pek öne çıkarmaz. Kuşkusuz, sorunsallığın ötelerinde dönenmez, ama onun belirgin yanı, insanın sorunlar karşısında takındığı tutumu yansıtmaktır. Bu anlayışla kişileri işlerken dış betimlemeler yerine, onların içsel dünyalarını irdelemeye yönelir. Kuşkusuz, romanlarına kır insanının gerçekleri, bir karış toprak edinme yolunda darlıklara göğüs geren halkın savaşımlı, politikacıların insanımız üzerinde oynadığı oyunlar, sömürüye dayanan düzenin eleştirisi, bilinçlendirilmemiş halkların en çok kendinden olana verdiği zararlar romanının kurgusal örgüsünde egemendir. Özellikle öykülerinde, içinde bulunduğu çevreyi duygusal algılamalarla, kişileri yaşadıkları ortamın kültürel boyutuyla yansıtmaya özen gösterir. Kişileri yansıtırken, sorunların gerektirdiği iç eleştiriyi, bu eleştiriyi yerine oturtan ironiyi de gözden uzak tutmaz. Kişiler ya da o kişilerin çelişkileri karşısında önyargılı davranıp kötüleme yoluna gitmez; hedefi, onları bulundukları hale getiren düzendir.

Romanlarında kurgusallık öne çıksa da, öykülerinde, yaşamsal deneyimlerinden geniş ölçüde beslendiği sezilir. Temel kaynağı, yaşadıkları, yaşarken gözlemledikleridir. Yaşadıklarını anlatırken, duygusal algılamaların etkisiyle şiirselliğe yönelen bir biçim oluşturmaya çalışırken zorlandığı görülür. Öyküsünün besleyici başka bir kaynağı da, belleğinde yer etmiş anıtsal birikimlerdir. Yaşadığı ortam, gözlemlediği kişiler, etkilendiği olaylar öyküsel kurgusunda önem taşır. Bu bağlamda, Bahadınlı'nın yazı alanı, bireyin karşılaştığı gerçekler, bireyle doğa arasındaki etkileşim, insanın çevresinde gösterdiği yetkinliktir. Bu bir rüzgârın esintisi, gövermiş tarlalar, göz alabildiğine uzayan toprakların kıraç yalnızlığı, yeşillikler arasında

mutluluktan esrikleŖen çocuklar... olabilir. YetiŖtiđi kültürel ortamın etkisiyle, öykü dünyası anı kırıntılarıyla, halk bilgisiyle bütünleşir. Öykülerinde de, romanlarında da, sloganlaŖtırmadan, Alevî kültürünün yaşam biçimini gerçekçi boyutuyla öne çıkarır. Dilinin beğeni alanını şiirsel yaklaşımlarla bezediği de olur. Onun asıl amacı ise gerçeği düşünsel boyutuyla vermektir. Almanya’da yazdıklarında bu daha da belirgindir. Gözlemlediği her Ŗeyi öykü alanından uzak tutmamaya çalışmıŖtır. Yazdıkları röportaj biçimine yakın düşmez, ama Berlin’de yazdıklarında, orada yaŖayan insanları belirginleŖtiren olayları iyi izlemeye özen göstermiŖtir. YozlaŖmıŖ insana bakışında bile insan sevgisini öne çıkarır.

Bahadınlı’da öykü ile roman arasında çok belirgin ayrılıklar yoktur; örneğin Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili adlı romanı oylumlu bir öykü gibi okunabilir; aynı ölçüde, Haçça Büyüdü HatıŖ Oldu da bir romanın özetlenmiŖ biçimi olarak algılanabilir. Bu, onun biçimden çok anlatıma ve kiŖileri gerçekliğiyle yansıtmaya bağlanabilir.

Ütopya dünyası

Behçet Necatigil’in hazırladığı Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü’nün 1989 baskısına baktım: Bahadınlı’nın bir tek Güllüce’yi Sel Aldı (1972) romanıyla ilgili özet bilgi var sözlükte. Oysa İtin Olayım Ağam (1964), Haçça Büyüdü HatıŖ Oldu (1978), Almanya’da bulunduğu yıllarda yazdığı Geçeneğin Karanlığında (1982), Titanik’te Dans (1986) toplumsal deđiŖme sürecinde insanımızın gerçek yönünü yansıtmaya yönünden ilginç öykülerden oluŖmaktadır. Güllüceli Kâzım(1965), Gemileri Yakmak (1976), Açılın Kapılar (1985), DevekuŖu Rosa (1991), özellikle Lid-

ya/Gözleri Yaprak Yeşili (1996) ile romanımıza katkıda bulunmuştur. Bir ütopya dünyası izlenimi veren Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili'nin romancılığımızda derinliğine değerlendirilmemiş olmasını bir eksiklik sayıyorum.

Yazarın, kendini bir “masal kahramanı gibi hissettiği” Morbenek köyünün öyküsünü yazdığı Lidya..., töresel bir toplumun özelliklerini, ardına düşülen şiirsel dil ve insanın güzellik arama yolundaki duyarlıkları yönünden değerlendirilmeliydi. Lidya..., bir güzelliğin ardına düşmenin öyküsüdür. Gittikçe yozlaşan, değer yitimine uğrayan bir dünyayı sevgiyle kavrama çabasıdır. Geçmişte yaşananların ütopya gibi algılanmasıdır. Artık yaşanmayacağına inanılan bir güzelliğin, kişiliğin, hayata verilen anlamın arayış çabalamalarıdır Lidya... Büyükbabasını tanımaya hakkı olduğunu belirten yazar, “Onu, konuşurken dinlemek, çekimine girmek, bakışlarını yakalamak, dudaklarının kıvrımından satırlar okumak; onun ürettiği bir düşünce adacığına demir atabilmek; ‘lütfen büyükbaba, nasıl yazdığını (Sarı Defter’i, AB) anlatır mısın?’ diyebilmek...” der (s. 19). Özlem duyulan köken arayışının gerçeği, büyükbabadan kalan Sarı Defter’de saklıdır.

Geleceğe tutulan ışık

Sarı Defter’de başka neler var? “Senin sevgini korku beslemiş oğul; korkuda sevgi yeşerir mi, diyelim yeşerdi, çiçeğe dönüşür mü, diyelim dönüştü, doğacak meyvenin tadını düşleyebiliyor musun?.. Tanılar zorbadır oğul, peygamberler de öyledir, krallar da, hele bir de onlar adına buyuranlar! ... Beni iyi dinle oğul, hiçbir şey bana, aşk da bunun içinde, (bunu bir yerde okumuştum) kendini uğrunda alçaltacak kadar önemli görünmüyor!” (s.54-5)

vb. sözlerde olduğu gibi, yaşananların dűőşünsel  zeti, köklü t relerden gelen öğütler, geçmiőin geleceğe tuttuğu ‘ışık’... Yaşamındaki arayışlar ve yazma alanı gözden geçirildiğinde, Bahadınlı’nın, hep bu Sarı Defter ge eğinin izinde olduğu görülür. T relele bağlı değildir Bahadınlı, ama törelerin erdemini de yadsımaz.

Yalnız  yk  ve romanlarla sınırlı kalmamıştır Bahadınlı’nın çalışma alanı. İncelemeler (Türkiye’de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm, 1968), gezi izlenimleri (Dört Sosyalist  lke, 1970), anılar ( yle Bir Aşk, 2001), dile yönelik çalışmalarıyla (Türkçe Deyimler ve Kaynağı, Türkçe Deyimler Sözlüğü; Aydın Su adıyla Atasözleri Sözlüğü) kültürümüze katkıda bulunmuştır.

Bu çok alanlılık  zge miő i için de geçerlidir. Köy Enstitüsü kaynaklı olan Bahadınlı, Gazi Eđitim Enstitüsü’n  bitirerek Türkçe  đretmeni olmuş, kısa süren öğretmenliğinden sonra bağımsız çalışmayı yeğleyerek kurduğu yayınevlerinde kitaplar yayımlamıştır. İnişli-y kselişli bir yaşam sürdürdü Bahadınlı. Anılarına yer verdiği  yle Bir Ařk’ta, köyde geçen çocukluğundan milletvekilliği yıllarına, yurtdışı deneyimlerine dek, yaşamının bütün aşamalarını anlatmıştır. Dűőşünsel  retim yerine gövdelerin çarpıştığı bir arenaya dönüştürülen Meclis’teki olaylara da yer verdiği anıları, Türkiye’de aydınların ne bedeller ödediğinin de ge cek i   k leridir.

Bahadınlı’nın Berlinli yıllarında ben de oradaydım. Yurtdışında ne denli çok olunsa, yabancılar yine de bir avu tır. İliği alanınız da aynı olunca sık sık buluşma olanağı doğar.

Dostluğumuzdan dolayı bu buluşmalar daha da sıkladışıyordu. İnsanın insanlığı dar koşullarda belli olurmuş;

yakınlaştıkça, Binbir Gece Masalları'nda rastladığım, "Yurdumun emir'i gurbetin kölesidir" sözünün, Bahadınlı için geçersiz olduğunu görüyordum. Bahadınlı, hiç ödün vermeden, azla yetinip kendi kendini var ederek, en dar koşullarda "kişiliğinin emiri" olmayı biliyordu. Shakespeare, Hamlet'te, "Danimarka cehennemdir!" der. Gerçekten, yurtdışı bir cehennemdir. Bahadınlı, bu "cehennem", Öyle Bir Aşk'ın bir bölümünde anlattı. Titanik'te Dans kitabındaki öyküleri yazdığı, bir sanat merkezi olan Bethanien Haus'ta, kendi deyimiyle "helâların yanına" düşen, bir köşede yatağı yığılı, ortasında yuvarlak bir masa, öbür köşede çay-kahve fokurdayan bir küçük masanın bulunduğu ve duvarları kitaplarla dolu, -kırk metre kare değil, çok çok altı yedi metre kare- o tek odada bir süre yaşadı. Hemen bitişiğinde de Mehmet Aksoy'un heykel atölyesi vardı. O koşullarda bile Berlin'in kapalı göğünde kendini umutsuzluğa kaptırmadı. Yüreğini pencerelerden, balkonlardan dışarı taşırdı, sanat şaheserlerini gördü, mermer kubbeye tırmanan eşcinsellerin sınırsız davranışları, ona "insanın içinde hiçbir arzu gizli kalmamalı mıydı?" sorusunu sordurttu. Pencereden bakmayan Berlinlilere karşın, bizim pencerelerden baktığımızı ayımsadı. Soruyordu: "Berlin'de herkes çiçek seviyordu, kimse kopartmıyordu; herkes köpek seviyordu, kimse kötü davranmıyordu. Sokaklar temizdi, evler bakımlıydı, insanlar bakımlıydı. İyi de neden kimse pencereden bakmıyordu?" Baktığı "insansız pencereler", "bomboş balkonlar" onu daha da yalnızlaştırıyordu. Cervantes'in, "gücünü güçsüzlüğünden aldığı" gibi, o da yalnızlığıyla yarattığı dünyasında bir güç kaynağı buluyor; durmadan okuyordu, yazıyordu... "...sevdiklerimin uzaklarda olduğunu düşündükçe Berlin göğünün bir plastik torba gibi başıma geçirildiğini hissediyorum; zaten var olan iç yal-

nızlığım daha da büyüyor.” (s.283) Bahadırdı, yalnızlığının büyüklüğünden güç aldı.

Bethanien Haus’taki oda Bahadınlı’nın düşünce üretim laboratuvarı olmuştur: “Sırtüstü yatıyorum sedirde. Odam kiliseden bir bölme sanki, tavanda melek resimleri eksik. Kimi zaman düşünüyordum, neden olmasın diyorum. Şu Berlin hayatımın hiç değilse bir bölümünü tavana resmedebilirim. Bu gidişle bu gece de uyuyamayacağım; ben şimdi yaşadığımı mı düşünüyorum, düşündüğümü mü yaşıyorum, bilemiyorum.” (s.284-85)

Gerçekte, “bilemiyorum” dediği, bildiğiydi: Yalnızlığa direnen bir adam olmak!

Bahadınlı’yı Bethanien Haus’taki odasında görmeye gittiğimde çelişkili duygular yaşardım. Onca darlığa karşın, gelenlere çay ya da kahve sunduğu su kaynatma makinesi, soluk alıp vererek, sönmeden yanan kırmızı ışığıyla mutluluk saçardı. Aynı mutluluğu onun elmacık kemikleri iri yüzünde de görürdüm. Gözünün içinin gülmediğini, yanaklarının solduğunu hiç görmedim. Çay-kahve yapmada iyice ustalaşmıştı; orada içilen çay başka yerde içilemezdi. Berlin’de, neyle geçindiği belirsiz boş gezenin boş kalfası birçok adam, kahveye gideceğine çay içmek için Yusuf Ziya’ya uğramıştır. Uğramakla kalmamış, kendi sigarasını cebine yerleştirerek onunkinden otlanmıştır. Otlanırken ben de oradaydım. Yaktığı sigaranın ateşi gözüme yapışmış gibi olmuştu. Bahadınlı’nın o yıllardaki hüznü hâlâ o sigaranın ateşi gibi gözümde hep yanar.

“Hayat biraz aşk, biraz acı, nihayet allahaismarladık!” diyor Flaubert. Aşkla, acıyla geçen 75 yıl! Olanaklar içinde bir acılara katlanan bir bozkır derviş...

Cumhuriyet Kitap, 5 Eylül 2002, sayı:655

Alevîlik Açılımı

Adnan Binyazar

Nice Türkçe sözcük, yıllarca yaygınlık kazanamazken, “açılım”, iki-üç ay içinde yedisinden yetmişine herkesin dilinde kullanım alanı buldu.

Yalnız içeriğiyle değil, terörizmden siyasaya somut girişimlerle de.

Düzen karmaşasının bir göstergesidir bu. “Açılım” adına iyi şeyler beklenirken çözülmek istenen sorunlar gittikçe kördüğümeye döndü. Son günlerde bir iç karmaşa yaşanıyor olmalı ki, açılımcıların sözleri birbirini tutmuyor.

Temel konularda hiçbir anlaşma sağlanamayınca, bu kötüye gidişten Alevîlik de payını aldı. Biri çıkıp, “Alevîliğin nesi kapalı ki, “açılım” aldatmacalarıyla onları oyalıyorsunuz?” diye sorsa, buna yanıt bulunabilir mi, bilemem!

Şimdi, Cumhuriyet dönemini kötülemek için, etnik ya da dinsel alanda Osmanlı hoşgörüsünün erdemlerini sayıp dökmek moda oldu. Oysa tarihsel süreç içinde Alevîlere neler yapıldığı şöyle bir gözden geçirilse, o dönemde Alevî denen Anadolu’nun bu öz halkının ne yollarla sindirilmek istendiğinin nice acı örneğiyle karşılaşılacaktır.

Uzağa gitmeyelim, Çorum-Maraş-Sivas kıyımlarında can verenlerin kanı henüz kurumadı.

Son günlerde, Alevîliğin, geleneksel değerlerinden koparılıp politik çıkar odaklarına dönüştürölmek istendiğı, kimsenin gözünden kaçmıyor.

Yusuf Ziya Bahadınli, Türkiye’de özgürlük ortamının doğduğı bir dönemde kurulan İşçi Partisi’nin TBMM’ye giren 15 üyesinden biridir. Romanları, öyküleri, inceleme ve araştırmalarıyla da tanınan bir yazar, aydın, “Alevîlik ve İslâm Fanatizmi” adlı incelemesiyle bu konulara eğiliyor.

Alevîliğin, İslâmliğin yayılmaya başladığı 8.yüzyıldan bu yana fanatik dinci kesimlerin, yayılımına engel olduğı biliniyor.

Bahadınli, bu bağlamda, Alevîliğe, gücünü doğadan alan Batınî dünya görüşüne dayanarak çağdaş bir yorum getirmeye çalışsa da, Şii Alevîlerin, dedelerin, Kızılbaşların, Alevîliğe politik çıkış yolu arayanların, konuya kültürel açıdan yaklaşanların görüşlerinde bir saydamlaşma olmadığı sürece açılımların bir yarar sağlamayacağı açıktır.

Bir kesim yüzünün derisini yırtmayı, bedenini zincirlerle paralamayı Alevîlik sayarken, başka bir kesim Sünnî Müslümanlar gibi muharrem ayında kimi yiyeceklere yasak koyup oruç tutuyor. Başka bir kesim, politikada ağırlığını duyurmayı çözüm sanıyor.

Oysa en başta, tıkanıklık yaratan bu ayrımlaşmayı ortadan kaldıracak koşulları yaratmak gerekir.

Yoksa Diyanetle bağlantı kurmakmış, çalıştaylar düzenlemekmiş; bunların hiçbirisi açılıma değil, belki kapanıma götürecektir Alevî kesimini.

Alevîliğin, özellikle de Anadolu Alevîliğinin temelinde bir kültür birikimi yatıyor. 9.yüzyıldan bu yana, fanatik İslâmcılık, belli dönemlerde şiddete başvursa da bu kültü-

rel birikimi yok edememiş, Kurtuluş Savaşı sonrası kurumlaşan dil ve düşünce devrimi, bu birikime çağdaşlaşmanın yolunu açmıştır.

Osmanlı döneminde Arapçayla Farsçanın etkisi altında kimlik yitimine uğrayan Türkçenin, bağımsızlık kazanmasında Alevî kültür birikiminin etkisi yadsınmamalıdır. Osmanlı, Türkçeyi dışlarken, Alevî ozanları bu dille Anadolu'da insancı düşüncenin temelini atmıştır.

Alevîlik, İsmet Özel gibi, bilgi yoksunu söz çürütücülerinin üzerinde konuşacağı bir konu değildir. Bahadınlı'nın incelemesi bu yargıyı kanıtlamaya yetecektir.

Cumhuriyet, 29

Yaşamınızdan Öğreneceğimiz Şeyler Var!

Ahmet Öztürk

Sevgili Yusuf Ziya Bahadınlı,

Yazıma “Sayın” diye başlamam gerekirdi belki; ama, içimden gelmedi. Aramızda en baştan saygı hitabıyla başlayan bir hiyerarşi oluşturmanın, birlikte olduğumuz beş altı saat içinde gösterdiğiniz içtenliğe halel vereceğinden korktum galiba.... Doğrusu edebiyatçı kimliğinizden daha çok siyasal kimliğinizle tanıyordum sizi. En çok aklımda kalan Türkiye İşçi Partisi’nin 15 milletvekillinden biri olduğunuzdu. Bu coğrafyada, “savaşsız sömürüşüz bir dünya” ülküsüne yaşamını vakfetmiş insanlar için, 65 TİP’i coşkun bir çağrışım yüküyle doludur, bilirsiniz. İflah olmaz bir sosyalistin sizi bu yönünüzle anımsaması pek doğal elbette. Ancak, yazı heveskârı bir insan olarak, yüreğimi bu coşku seline kaptırıp, yazınsal yönünüzü es geçmem de bağışlanamaz doğrusu. Nitekim, ucundan, kıyısından edebiyatçı yanınızla tanıştım daha sonra, “Bir Yazarın Anatomisi” başlıklı söyleşide de bizzat kendinizle...

Anımsarsınız, “Kütüphanecilik Haftası” nedeniyle açılan bir serginin konusu olarak Sadık Albayrak’la birlikte gelmiştiniz Zonguldak’a. Haftanın amacı, -sözüm ona- çocuklarımıza kitap sevgisi aşılayıp, kütüphanelerin önemi-

ni anlatmaktı. Zonguldak Milli Eğitim Müdürlüğü otobüsler dolusu öğrenciyi, Polis Haftası nedeniyle açılan silah sergisine taşımayı yeğlediğinden, kentin okur yazar tayfasından başka kimsecikler yoktu ortalıkta. Ne yazık ki, yirmi beş-otuz kişilik bir yalnızlıkla almıştık salondaki yerimizi. Ama ne gam. İç Anadolu'daki yoksul bir köyün sözüm ona en varıl ailesinin, her yıl iki çuval hububat gibi büyük bir bütçe(!) ayırarak okutmaya çalıştığı çocuğunun öyküsü öylesine çoğalttı ki bizi, bir anda binlerce cevahir yürekle doluverdi salon.

Nasıl unuturum; okul yıllarından başlayıp, parlamento kürsüsüne uzanan ve yurt dışına sürgünlükle taçlanan bir serüvende, eğlenceli bir yolculuğa çıkmıştık sizinle. “Eğlenceli” diyorum, kendinizle dalga geçmekten bir an bile geri durmayan bir dil ve yaşamının her anından hikmet çıkarmayı beceren bir bilge tavrıyla yapmıştınız konuşmanızı. İki buçuk saate yaşamınızı değil yalnızca, bu ülkenin 80 yıllık panoramasını da sığdırdınız üstelik. Alçalıp yükselmeyen kadife gibi bir sesle, süslü laflar edip kalıplaşmış cümleler kurmaya meyletmeden, usul usul anlattınız dağarcığınızdakileri.

Ne şanslısınız! Anadolu aydınlanmasının önemli kurullarından biri olan Köy Enstitüsü'nde biçimlenmiş kimliğiniz, Türkiye İşçi Partisi'nde de verilerek çeliklenmiş. Okuduğunuz Köy Enstitüsü'nde kütüphane görevlisi olmanız yaşamınızın büyük şanslarından biri olmuş galiba. Bu sayede yasak olanlar da içinde, birçok kitabı okuma olanağına kavuşarak, küçük yaşta büyük düşlerin insanı olmuşsunuz. Köyünüzde “kolhoz” kurmaya çalışmanızdan anladım bunu. Bıyıklarınız yeni terlemeye başlarken, “Kaldırılabilir sınırları” demişsiniz köylülere, “Yalnızca sınırları kaldırmakla şu kadar dönüm arazi kazanırsınız.”

Kimseyi ikna edememişsiniz tabii. Bu erken düş başarısızlıkla sonuçlanmış.

İzniniz olursa sormak isterim, olmaz düşleri olmaz kılma sevdası hiç mi yormadı sizi?

Hadi çocuk yaşta “kolhoz” kurma çabanızı çocukluğunuza verdik, yayınevi kurabilmek için gerekli parayı kazanma uğruna, takım elbise ve kolalı gömlekle utana sıkıla da olsa, salatalık satmak da neyin nesi? Tamam sürgünlükten bıktığınız için öğretmenlikten ayrılmış, işsiz kalmayı seçtiniz. Peki, bir tane bile üyesi olmayan TİP’i, bir gram sol potansiyeli olmayan bir kentte örgütleme çabanızı nasıl açıklayacağız? Hepsi bir yana, bir de bu yerden milletvekili seçilmeyi nasıl becerdiniz Allah aşkına? “Sosyalist gerçekçi” olmak böyle bir şey galiba. Çarpıklıkları, yozlaşmayı, eşitsizliği yansıtmakla yetinmeyip, bunlara yol açan düzeni değiştirmeyi amaçlayan bir tavrı ortaya koyacaksın... İmgelem gücünün sınırsızlığıyla düş kurup, gerçek kılmak için vücudunun tüm hücrelerini seferber edeceksin. Gerçekçi olup, olanaksız isteyeceksin özet olarak...

Ayağınızda çarık, bacağınızda şalvarla mal güttüğünüz Yozgat’ın Bahadın köyünden kalkıp milletin vekili olarak yerinizi aldığınız mecliste yaşadıklarınız da çok öğretici gerçekten. Hele o ünlü kavga olayı! Hani üyesi olduğunuz komisyonda ODTÜ’nün kuruluş yasası tartışılıyormuş da, öğrenim dilinin ne olacağına gelince karışmış ortalık. Milliyetçi-muhafazakâr iktidarın temsilcisi, ‘İngilizce olmalı’ derken ısrarla, siz “Türkçe olmalı” diye ayak diriyor- muşsunuz. İşte o komisyon toplantısından çıkar çıkmaz sille tokat girişmişler size. İçlerinde en hırslısı köy kökenli olanıymış, en çok da bu zorunuza gitmiş. Kavga bitti-

ğinde sormuşsunuz ona, “Hadi bunlar vurdular da sana ne oluyor?” Pişkin pişkin gelmiş yanıtı, “Niye vurmayacakmışım, ben milletvekili değil miyim?”

Anlattığınız bu sahne çok şey düşündürdü bana. Birincisi, başta trafik olmak üzere, ortak yaşamın neredeyse tüm kurallarını hiçe saymakla başlayıp, pervasızca silah sıkmaya ve futbol maçlarında holiganlaşmaya kadar uzanan “Ben milletvekiliyim” görgüsüzlüğü, aradan kırk yıl geçmiş olmasına karşın tüm biçimleriyle varlığını koruyor hâlâ. İkincisi ister sokakta, isterse mediste olsun ırkçı-şoven siyaset tarzı, şiddet kültürüyle kol kola dolaşmak zorunda. Faşizmin genetik şifresi buna göre kotlanmış çünkü. Ve nihayet üçüncüsü hangi sosyal statüden, hangi sınıftan olursa olsun “insan” denilen varlık, “insan olmakla malûl” sonuçta. Sağlam bir siyasal bilince ve insani değerleri içselleştirmiş bir kültüre sahip olmadı mı, bulduğu ilk fırsatta egemenlerin safına geçip, ötekini tekmelemeye başlayıveriyor işte.

Sevgili Bahadınlı;

Uzun yaşamımızdan kesitler sundunuz bize o gün. Anladık ki, yazarlık serüveniniz yaşam serüveninizle iç içe. Bu yüzden yazdıklarınız, yaşadıklarınızdan derlenmiş hep. Çok şey öğrendik sizden, kim bilir daha ne kadar da öğreneceğimiz şey var? Biraz da sekseninci yaş gününüzde konuşuruz sanıyordum. Ama programım el vermeyecek galiba, büyük olasılıkla yanınızda olamayacağım o gün. Olsun. Yüzüncü yaş gününüzde görüşürüz biz de...

Berfin Bahar Dergisi, sayı: 100, Haziran, 2006

Bahadınlı Alevîleri de Yazdı

Ali Balkız

Derdi olan yazar. Söyleyecek sözü olan yazar.

Paylaşmak için yazar. Daha iyi bir dünya için yazar.

Yazma, bir yaşam biçimidir. Bakmayın siz onların yolculuk ettiklerine, yemek yiyip sohbet ettiklerine, hatta uyuduklarına... Onlar her an yazar. Kişi o “illet”e tutulmayıversin bir kez. Ne yakasını kurtarabilir, ne elini. Her yazdığı bir sonrakini çağırır. Her yazı bir öncekinden doğar. Bu süreç uzar gider. Öyle ki, kimi yazarların öldükten sonra bile yazdıklarına inanılır, geride bıraktığı tartışmalara bakarak, Bahadınlı 30 yaşına geldi! Hâlâ yazıyor. Eminim 80 yıl daha yazacaktır.

Bir yazar, yaşadıklarını, gördüklerini, duyduklarını, duyumsadıklarını yazmaz sadece; düşlerini, özlemlerini de yazar. Neyin değil, o şeyin nasıl yazıldığı önemlidir kuşkusuz. Burada gelir Türkçe oturur önümüze; onu ilmek ilmek örmedikçe, nakış gibi, oya gibi işlemedikçe, zenginliğine zenginlik katmadıkça, olanaklarını, sınırlarını genişletip zorlamadıkça; kişi olsa olsa zabıt kâtibi olur. Bahadınlı kâtip değil, bir dil ustasıdır. Dil anadan öğrenilir; yöreden, okuldan, öğretmenden ve elbette kitaplardan. Onun arı-duru Türkçesi böyle oluşmuştur. Öğrenciyken öğretmen olmuştur. Çatık kaşlı, eli sopalı değil, yumuşak yüzlü, gülen gözlü, hanımeli sözlü bir öğretmen.

Her yazar kendi çevresinden beslenir. Yaşam alanı, o alandaki kültürel değerler, inançlar, ekonomik, sosyal, politik ilişkilerdir bir yazarı besleyenler. O bir köy çocuğudur ama; oradan aldığı kimi değerleri, insanoğlunun evrensel değerleriyle buluşturup birleştirebilendir Bahadınlı. Bostan sulamak, erik ağacını taşlamak, folluktan yumurta çalmak, komşu kızına meyillenmek az şey midir bilene... Her şey buradan başlar zira... Kışına bir “don” alındığında dünyalar onun olur. “Don”un yerini “kalem” aldığında varın seyreyleyin olacakları... “Güllüceli Kâzım” romanında bunu işler Bahadınlı. Önce “Yezit”in kim olduğunu öğrenecektir babasından, sonra “Alevî-Kızılbaş”ın kim olduğunu. “Beş parmağın beşinin de bir olmadığı” gerçeği izleyecektir bunu. Sünnî-Alevî iki komşu köyü gençlerinin bir hiç yüzünden Kerbelâ’nın intikamını alırcasına, yazıda yabanda birbirini kırarcasına kavga etmelerine anlam veremez. Dede, dedeliğin şlevi, “hakullah” üzerine oluşan tartışmaya bir de; “dede”nin ne denli kutsal biri olup olmadığı tartışması eklenmez mi?..

Bahadınlı, cem’i de anlatır. Cem’de “dem almayı” da. Zira “dem almak” meyhanede içki içmek değildir ki... Onun adı “Kevser”dir.

Sözü dede’ye verir Bahadınlı:

“Dede, kadehi iki eliyle kavrayarak:

-Canlar, dedi, bu bir kevserdir, bu bir abukevserdir. Bu, insan olmanın, inanmanın, yaşamanın, birbirini sevmenin, birbirini saymanın, iyi yolun, iyi yolda yürümenin bir remzidir. Bu bir imtihandır canlar, Allah’ın insanlara sunduğu, insanlar için yarattığı ve fakat onları sınamak için verdiği bir kevserdir. Biz bundan içeceğiz, ama sılandığımızı unutmayacağız. Aşırılık günahtır, içeceğiz,

sarhoş olmayacağız, imtihatdayız çünkü. Bardağımızı iyiliğiniz için, iyilerin daha iyi olmaları için, kötülerin de iyi olmaları için kaldırıyoruz.

Dede kadehinden bir yudum aldı, masaya koydu. Yaşlılar da birer yudum alıp kadehleri masaya bıraktılar.”
(s.48-49).

Roman’ın kahramanı Kâzım hep kendi köyünde kalacak değil ya; kasabadaki okula gider. İnkâr etse de Alevî olduğunu gizleyemez. Çünkü hangi köyden geldiği bellidir. Bu “iş” belli olunca da yüz binlerce Alevî çocuğunun başına gelenlerden o da nasiplenir. Onun adı artık “Bayırın Kızılbaş”dır. Artık ne “ana tanıdığı” kalır, ne “bacı”...

Kâzım okulu bitirir, öğretmen olur, Yelli Köyü’ne atanır. .. Yelli bir Sünnî köyüdür. Kâzım’ın Güllüceli olduğu, hemen bilinir. Bu sıfat onun alnında damgadır sanki. Başta muhtar olmak üzere; “Git bu köyden ulan Kızılbaş oğlu, gelinimizin, kızımızın içinde seni gezdirmeyiz hiç!” diyerek onu sopalarla, küreklerle döve döve köyden kovarlar.

Kâzım, soluğu Millî Eğitim Müdürü’nün odasında alır ama dışarıda Yelli köylüleri bağırmaktadır: “Bize Müslüman öğretmen gönderin! Biz Kızılbaş öğretmen istemiyoruz!..”

Kâzım Öğretmenin tayini bu kez de başka bir Sünnî köyüne Bekirler’e çıkar. Köylülerin gerekçesi aynıdır: “Bir Kızılbaş çocuğu, gelinimize, kızımıza baka baka burada kalacak ha!..”

Hava budur ama; “piç” sayılan “kestiği yenmez” kabul edilen Kızılbaş öğretmen Kâzım’la Bekirler Köyü’nden “Yezit” sayılan Osman arkadaş, dost olurlar. Bu önyargı-

lan birlikte karşılamaya; sevgi, hoşgörü aşlamaya, bunun için de önce çocuklardan başlamaya karar verirler.

Roman böyle biter.

Bahadınlı bu romanında olduğu gibi “İtin Olayım Ağam” öyküsünde de okuyucuyu bir Anadolu gerçeği ile yüzleştiriyor. Bu gerçeğin adı: Alevî-Sünnî ayrımcılığıdır. Karşılıklı koşullanmışlık, kör inançlar ve önyargılardır.

Bahadınlı, “Güllü celi Kâzım”da Alevî-Sünnî ayrımcılığının ötesinde önemli bir şey daha yapıyor: Kahramanlarının dili ile Alevîliği tartışıyor. Alevîlik Müslümanlık mıdır? Dedelik kutsallık mıdır? Hakullah helâl midir? “Dem” caiz midir? Kerbela’nın dâvâsını bugün bile gütmek yerinde midir? Gibi sorulan ortaya atıyor. Hem kahramanları tartışıyor, hem de okuyucu. Zira o biliyor ki; tartışmak akılcılıktır. Akılcılık bilimselliktir. İnanmak metafiziktir.

Güllüceli Kâzım’ın 1965, İtin Olayım Ağam’ın 1964’te yazıldığını düşünecek ve 1950’lerden başlayarak sonraki yıllarda özellikle Alevî köylerinden kente göçleri dikkate alacak olursak, şu gerçeklerle yüzleşiriz:

-Alevîlerle Sünnîler kentte artık (ayrı ayrı köylerde değil) aynı apartmanda, aynı mahallede, aynı çarşı-han-Pazar, okul, devlet dairesinde birlikte yaşamakta ve hayati birlikte paylaşmaktadırlar.

-Ve görmekteirler ki; ne onlar “Yezit”tir, ne de diğerleri “ana-bacı” tanımaz.

-Kaderleri aynıdır: Dokuma tezgâhının başında her ikisinin de ortak adı tektir: işçi.

-Bir işçiye ise Alevî-Sünnî olduğuna bakmaksızın, aynı patron (Alevî ya da Sünnî) aynı derecede sömürmektedir.

-Öyleyse haydi sendikaya: O Alevîlerin ya da Sünnîlerin sendikası değil
ki... İŞÇİ'lerin sendikası...
Bahadın!l daha 80 yıl bunları yazacak.
Ne yapalım ki mayası bu. Bahadın'da böyle tutmuş. Bozabilene aşk
olsun.

Yusuf Ziya Bah admit ve Zaman

Ali Mert

Gamanın kullanımı, edebi bir eser için “saatli bomba” tabidir. Kurulup kurulmadığı, içindeki patlayıcı miktarı, etkisi ve yan etkileriyle, nerede, ne zaman ve nasıl patlayacağı gibi sorularla birlikte irdelenmesi gereken tam bir saatli bomba.

Bir de sanırım Yahya Kemal’in bir sözüdür, hayat ve m için “külçelenmiş zaman” der. Sırf şiirde değil, tüm edebi eserlerde zamanın nasıl külçelendiğini araştırmak da, eleştiri disiplininin temel uğraşlarından biri haline geni ilmelidir.

Zamanın kullanımı ve onun yarattığı “patlayıcı” olanaklar, basitleştirilerek, “ritm ve tempo sorunu” olarak da tartışılabilir. Ancak “mesele” bundan çok daha boyutlu sorunlar da barındırmaktadır: Yaşamın ritmiyle, eserin ritmi arasında nasıl bir ilişki kurulacaktır, okuru düşünmeye yöneltecek “es’ler nasıl verilirse daha etkili olur, yok- a hiç ara verilmeden bir solukta okumaya göre mi “ayarlanmalıdır” eser, başka okumaları ve zamanlan çağırması gı Tekir mi, zaman kipleri nasıl kurulmalıdır ki okur hiç laik etmeden ya da sürekli fark ederek yaşmalıdır eserin .imanını ve zaman kavrayışını?

Velhasıl, romanın ya da öykünün kurgusunu oluşturmak, biraz da akıp giden zamanı kurgulayıp kurcalamaktır. Ama “nasıl” sorusu ortadadır.

Kanımca, Yusuf Ziya Bahadınlı ve onun öykü , roman ve anıları, bu soruyla ve Bahadınlı'nın ona verdiği kimi yanıtlarla birlikte okunmalıdır. Zaten, Bahadınlı'nın eserleri dikkatli bir okur için, illa ki zamana dair düşünceleri çağırmaktadır. Hatta “çok dikkatli okur”, Bahadınlı'nın yazarlığının yanı sıra, zaman hakkında sürekli düşünen bir filozof olduğunu fark edecektir. Yalnızca “mekâna takılan” “zamane filozofları”na ya da postmodernistlere alışık olan okur ise elbette Bahadınlı'yı biraz yadırgayacak- tır.

Bahadınlı'nın eserlerine bu kısa değerlendirme ışığında bakacak olursak, birincisi, kendi zamanına gitmek, kendi zamanını bugüne getirerek bilinci açan bir “farkındalık” yaratmak önemlidir. Anıları öykülemek ya da anıların da başlıca “malzemeler”i arasında yer aldığı öyküler kaleme almak bu açıdan değerlendirilebilir. “Öyle Bir Aşk”a yol açan potinler, çocukluk evinin tavanındaki şekillerden çıkartılan anlamlar, Haçça'nın Hatış'e dönüşmesi, hep Bahadınlı'nın “sıçramak zamanı”ndan gelen öykülerdir.

İkinci nokta, yazının hızı ya da romanın okuru da kavrayan “iç zamanıdır. Örneğin, “Gemileri Yakmak” romanını koşar adım okumamızı sağlayan sırrı Mesut Omdan, zamanında Yürüyüş Dergisi'nde şöyle açıklamıştır: “Roman, Memo'nun mücadele arkadaşlarından Ali Naki'yi, parti görevi ile gittiği Ankara'dan Antep'e dönüş yolunda yakalayarak başlıyor. Hızla, telaşla. Aynı hızla, elli yıllık bir zaman kesiti içinde, ama Antep'ten pek uzaklaşmadan sık sık başvuru alan geriye dönüşlerle sürüp gidiyor. Yazar değişik zamanlarda, değişik yerlerde pek çok çekim elde etmiş; bunları bir çeşit kurgulama (montaj) ile bir araya getirmiş. Bu nedenle bir solukta okunuyor kitap.”

Üçüncüsü, okuru kavrayan iç zaman, okura kavratın, daha doğrusu kavraması yönünde önünü açan bir “dışım. zaman”la birleşmektedir. Yani anılara, öykü ve romanlardaki olay kurgularına “sızın” okur, hem kendisi için hem de toplumsal-tarihsel açıdan, bugün ve yarın üzerine düşünmeye başlamaktadır. Örneğin “Açılın Kapılar”, ilk balasta “gurbette gerçekleştirilen bir geçmiş muhasebesi” gibi görülse de, bir şimdiki, bir geçmişteki, bir gelecekteki imana açtığı kapılarla “çok zamanlı” bir okumaya açıktır.

Sanırım biz de buradan dördüncü kapıya açılabiliriz, kısacası “zamanına müdahale etmek” diye özetlenebilir. Hem yazdıkları, hem de yaşadıkları ve yaptıklarıyla... Bugüne vuran, yarını kuran bir gelecek işçiliğiyle “zamanı dönüştürmek” yazar ve aydın sorumluluğunun en kritik halkalarından biridir ve Yusuf Ziya Bahadınlı’da bu halka çok “sağlam”dır.

Bahadınlı’yı ve onun kuşağından, onu anlayışından yazarları, yarının eşitlikçi-özgürlükçü kuruluşuna katkı koyan aydınları, “zamanaşımına uğratmaya”, görmezden gelmeye, sessizlikte öldürmeye çalışanlara bir an bile izin verilmemelidir. “Zamanında değeri bilinmedi” diyerek, sonradan ve kimliğiyle oynayarak ve bunun en aşırı bir biçimiyle “içini boşaltarak” sahip çıkmaya çalışanlara da...

Son olarak yalnızca birkaç dakikalık “zaman”ınızı alacak bu kısa yazıyı baştan sona okuduysanız anlamışsınızdır ki; Yusuf Ziya Bahadınlı ve eserleri saatli birer bombadır. Ve bana sorarsanız, bir an önce edinip-okuyup patlatmanızın tam zamanıdır...

Damar Dergisi, Nisan 2003, s:145

Devekuşu Rosa

Ali Mert

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın geçen mart ayında Gelenek- Kültürevi Dizisi'nden üçüncü baskısı yayımlanan Devekuşu Rosa adlı romanı, 1980'lerin ortasından itibaren ülkenin siyasi-kültürel düşün ortamından merkezi bir yer işgal eden ve "kadın-özgürlük-birey" kavramları çerçevesinde dönen tartışmayı, roman sanatının anlatım gücünü kullanarak yeniden gündeme getiren önemli bir çalışma. "Kadının özgürleşmesi" olarak da adlandırılan bu "sorun alanı"nı, bir erkeğin kaleminden ama kadın-erkek ayrımını aşan bir bütünlükte, tüm yönleri eğilen, mümkün olduğunca kapsamlı bir bakışla sergileyen roman, çözümü insani duyarlılığın harekete geçirilmesinde arıyor.

"Sorun", "çözüm" gibi kavramları kullanırken, bir roman için fazla iddialı ya da kuramsal olacak bir kapsamı ve çözümleme gücünü kastetmiyorum tabii ki, bütün anlatılanlar insan ilişkilerinin içinden geçerek, sevdaya dair bir dünya nasıl kurulabilir diye düşünerek ele alınıyor. Ve tabii ki edebiyatın lezzetiyle...

Devekuşu Rosa'da, iki insan arasında yaşanan en dolaysız ve yoğun ilişkinin sorularla dolu dünyasına, Metinle, Gül'ün dünyasına misafir oluyoruz. Hepimizin aynı zamanda misafir ve ev sahibi olabildiği, hem korunaklı hem de kolayca yıkılabilen o sığınaktayız kısacası. Bir de hep dışarıda kalan, "zorunlu misafir" Sevinç var romanda.

Roman bu üç kişinin ağızından, birinci tekil şahıstan tanıklıklarla, giderek yoğunlaşan duygu, izlenim ve düşüncelerle akıp gidiyor. Üç ağızdan ayrı ayrı anlatılan deneyimler aynı yolculuğun, sevdâ yolculuğunun kilometre taşları olarak yol kenarına dizilmeye başlıyor.

Kadınla erkek arasında, kadının dünyasından hareket edilen ve birçok soruyla yürünebilen zorlu bir yolculuğun ortasındayız. Kadının sevgiyi dostlukla birlikte nasıl yaşayabileceğini sorgulayan, tutkunun insani boyutun dışına nasıl taşabildiğini anlatan, cinselliğin seviyle birlikte yaşamasının anahtarını arayan bir yolculuk bu. Hem iki insanın birlikteliğine dönük yeni bir kavrayışla hem de ayrılıkla sonuçlanabiliyor. Daha doğrusu, her birliktelik kendi içinde bir ayrılık da barındırıyor. Yolların ayrıldığı ya da kesiştiği dönemeçlere nasıl varıldığını kestirmek ise güç. Öte yandan, her bireyin ilişkilerin şifresini kendi cephesinden çözebilmesi için, bu yolculuğu illa ki yaşaması gerekiyor.

Deveküşü Rosa’da, şifreleri çözmek için aralanan kapılardan birinde, “aklının sesini dinleyen erkekle, duygularını dinleyen kadın” arasındaki gerilimli ilişkiler karşımıza çıkıyor. Tehlikeli bir genelleme, ama özellikle kritik karar anlarında gerilen bu hat, mantık, sezgi ve duygu arasında sıkışan ilişkileri bir yönüyle çözüyor. Yine de çözümün mantığa kaçmakta mı, duygulara teslim olmakta mı olduğu hiçbir zaman tam anlamıyla “çözülemiyor”.

Üstelik bu topraklarda ya da bu toprakların insanlarında “çözüm”ü güçleştiren farklı olgu ve değerlerle de karşılaşıyoruz. Geleneksel değerlerin baskın olduğu bir ortamda, feodal bir kültürle yetişmiş kişiler, hayatlarının önemli dönemeçlerinde bu değerlerden kurtulup devrim-

ci bir kimlik kazansalar da, kişiliklerindeki kimi tortuları atmaları epey güç oluyor. Bahadınlı'nın romanı bu tortuların ilişkileri nasıl tıkayabildiğim de gösteriyor.

Özellikle Gül'ün, Metin'le birlikteliğinden önce kocasıyla yaşadığı ilişkiler, ilerici-devrimci düşüncedeki kişiler arasına sızan gerici değerleri anlatıyor. Sevinç'in önce daha geleneksel aile yapısı içinde, sonradan Almanya'daki Türk cemaatinin baskıyı çeşitli şekillerde hissettiren dünyasında, en sonunda da modern şehir yaşamının ortasında maruz kaldığı ve tecavüze kadar uzanan baskılar, bu tortunun kolay kolay atılamayacağını gösteriyor. Yine de baskı, bir taraftan kaçışın, ama bir taraftan da daha bütünlüklü bir kurtuluş çabasının ve uyanışın başlangıcı olabiliyor.

Devekuşu Rosa'da "Doğulu kadın"a dair bir genelleme var; baba ya da koca fark etmez, erkeği olmadan "yalnız yaşayamaz" deniyor. Genellemenin sonuçları da tartışılıyor; yalnız yaşayamayan benliğini bulamıyor, yetkinleşemiyor, özgürleşemiyor.

"Özgürleşme" kentli yaşamın kırmaya başladığı ama kentleşme sürecinin sancıları dolayısıyla tam kınlamayan, daha ötesinde mülk edinme ideolojisi tahakkümünü sürdürdükçe insanların üzerine abanmaya devam eden, ek olarak atomizasyon ya da yabancılaşma gibi yeni sorunları da beraberinde getiren bir "sorun alanı" olarak karşımızda duruyor. Gelişen, mücadele eden, seven, sevgisini çoğaltan insanın "çözüm"üyle birlikte...

Tabii her şey "çözüm"e kavuşmıyor. Metin'in salt cinselliğe dayanan eski ilişkilerine Gül'e açmak istememesi, sürgündeyken memleketten gelen örgütsel çağrıyla birlikte yaşadığı duraksama, Sevinç'in şiddetle dolu kaderin-

den özgürce çıkış arayışlarının sonuçsuz kalması, romanda kurulan ilişkilerin çözilemeyen yönleri olarak ortada duruyor.

Bu anlatılanlardan hareketle, Bahadınlı'nın romanı için "feminist roman" türünden kategorik bir değerlendirme yapmanın doğru olmayacağını düşünüyorum. Kadınca bir uyanışı da barındıran ama ilişkilerin daha genel anlamda insani boyutlarını çözmeye çalışan, özgürlüğü ve eşitliği insan ilişkilerinden hareketle kurmaya çalışan bir yapıtı bu. Kadının dünyasına dönük özel bir bakış fırlattığı için, doğaldır ki, "feminizan yanlar" da barındırıyor. Ama "-ist" takısını zorlayan bir taraftarlığı yok.

Diğer yandan Bahadınlı'nın romanında sürgün psikolojisini anlamak da önem kazanıyor. Yurtdışında olmanın yarattığı yabancılık, bütün ilişkilere bir şekilde sızıyor. Almanya'da yaşayan Türkler'in geleneksel aile yapısını koruyan ilişkileriyle, onların yanında 80'li yıllarda yerleşmek zorunda kalan devrimci-siyasi kişiliklerin sancılı arayışları iç içe geçiyor. Metin'in sürgündeki dünyasında açıldığı arkadaşlarından Ekrem'e söyledikleri bu psikolojiyi özetliyor: Almanya'da yalnız kalan bir Türk, memleketindeki hapishaneyi bile özleyebiliyor.

Daha uzun yıllar Almanya'da yaşayan ve Metin'in dönüş kararına rağmen orada kalan Gül'ün yaşadıkları ise farklı boyutlarıyla karşımıza çıkıyor. Önce "Almanya'daki Türkiye" içinde baskılardan bun alıyor, sonra Rosa lakabına kavuştuğu siyasi bir çevrede kendini bulduğunu sanıyor ama ilişkilerini bu çevrede de dönüştürememesi önüne yeni sorunlar çıkarıyor, ardından bir anlamda "Almanlaşıyor" ve nihayetinde ulusal kimliğini de inkâr etmeyen

bir insanileşmeyi yaşamaya çalışıyor. Kısacası, en zorlu yolculuk Rosa'nın cephesinde yaşanıyor.

Bu arada romanda, Almanya'daki neonazilerin Türkler'e dönük saldırılarıyla, kadına dönük bedensel saldırılar ve tacizler arasında kurulan paralelliğin altını özellikle çizmek gerekiyor. Sokaktaki faşizmle insan ilişkilerine sızan faşizan şiddet, "hür dünya"da da yaşasak, insanın ve kadının ne derece özgürleşebileceği sorusunu, tüm kışkırtıcılığıyla önümüze seriyor.

Bitirmeden, romanın anlatımına dair birkaç not da aktarmak gerekirse, her şeyden önce Devekuşu Rosa'nın içine girilmesi güç bir roman olduğu söylenmeli. Bunun en önemli nedeni kurgusunun bir anlamda "tersten kurulması". Romanın ilk bölümü, olayların akışı itibarıyla son bölümüne denk düşüyor. Her okuma deneyimi elbette farklıdır, ancak kendi deneyimimden hareketle, ilk bölümü bitirdiğinizde başa dönüp "ne denmişti" diye kontrol etme ihtiyacı hissedebileceğinizi belirtmeliyim.

İlk bölümlerde, Metin'in, Gül'ün ve Sevinç'in aklından geçenlerin parça parça akışı, henüz bağlantıları kuracak bir bütünlüğe kavuşmadığınız için takipte güçlük yaratıyor. Ancak sonrasında, yaşanan olaylarla birlikte bu insanların iç dünyasına girmeye başladığınızda başta takıldığınız tutukluk bir akıcılığa dönüşüyor. Evet, içine girilmesi güç bir roman, ama ilk adımları atmaya başladığınızda giderek hızlanmaya, sonunda koşturmaya başlıyorsunuz.

Bahadırlı'nın, kalıplara, klişeye düşmenin son derece elverişli olduğu bir konuda, dilindeki kıvraklıkla bu sorunun üstünden gelmesi sürükleyiciliğin bir diğer nedeni.

Son olarak, Bahadınh'nın bu sevda romanına, hayata, kavgaya ve insanlara dair tüm sevdasıyla birlikte, yazma sevdasını da kattığını söyleyebilirim. Sevdayı paylaşmasını bilenlere, iyi okumalar...

Cumhuriyet Kitap, 2 Mayıs 2002

Dönüş Yok Artık Geri

Ali Mert

Roman ve öykü yazarı Yusuf Ziya Bahadınlı'nın 25 yıl önce yayınladığı “Gemileri Yakmak” adlı romanı okurlarıyla yeniden buluşuyor.

Gerçekçilikten ve toplumcu felsefeden uzaklaşmanın bir sonucu olarak romanın sıkıştığı bir dönemde yeniden basılan “Gemileri Yakmak”, siyaseti yaşamdan ve sanattan ayrı kavrayan “siyasal roman” tartışmalarına da bir ışık tutacak nitelikte. Ancak bu ışığın tartışmacıların yolunu aydınlatabilmesi için edebi eleştiriye ve üretime yönelen akılların, tercihini gerçeklikten, onun tarihi ve toplumsal dönüşümünü anlamaya çalışan bir pratikten yana yapmaları gerekiyor. Yoksa Bahadınlı'yı da, Gemileri Yakmak'ı da ve gemilerini yakan onca yazar, düşünce ve eylem adamını anlamaları da çok zor olacaktır.

Bir şehrin öyküsünü, 50 yıllık bir kesitte, şehri, ülkeyi, dünyayı ve tüm bir hayatı değiştirmek isteyenlerin düşünce ve yaşamlarının izini sürerek anlatmak, zorlu bir deneyim olsa gerek. Nâzım'ın, “Antep sıcak / Antep çetin yerdir / Antepliler silahşor olur / Antepliler yiğit kişilerdir” dizeleriyle açılan Gemileri Yakmak, zoru başaran, bu deneyimi Antep özelinde okurlarıyla paylaşan bir roman.

Romanın başkişisi Memo'nun, babası Musdo zamanından, “Antep'in kurtuluşu” döneminden başlayarak 1960'ların ortasına uzanan serüveni, hem şehrin tarihini toplum-

sal dönüşümü içinde veriyor, hem Türkiye tarihinin Şahin hey özelinde bilinmeyen yönlerini ortaya koyuyor, hem de bir kişiliğin oluşumunu anlatıyor. Ağaların, tüccarların çocukları bir taraftan milletvekilliği koltuğuna kurulur, bir taraftan “ilk birikimleri”ni devletten sağlayan sanayiciler olarak semirtilir, bir taraftan da devletin polis teşkilatıyla iç içe şehir yaşamının denetleyicileri olarak toplumsal sahnedeki yerlerini alırken, kabadayılıktan gelen ama halkı için, emekçiler için mücadelenin öne çıktığı siyasal tercihlere yönelen Memo, kavgası ve aşkıyla toplumun dokusuna bir başka türlü işlemeye çalışmaktadır.

Bu süreç aynı zamanda onun kimliğini de oluşturuyor. Kabadayılık dönemindeki “hakkaniyetçi” tavrından başlayan, ardından şehrin ağaları elinde kullanılacak bir oyuncuğa dönüşecekken öldürmesi emredilen sosyal demokrat hekimle kurduğu ilişki sonrası başkalaşan, kitapları, hayatı ve mücadeleyi öğrenen, “üniversiteli” cinsel yaşamdan gerçek aşk arayışına geçen bir kişiliğin öyküsüdür bu.

Çok partili dönemin ilk denemelerinden itibaren sol siyasi partilerin içinde yer alan, baskılara maruz kalan, emekten yana siyasi örgütlenmenin 60’larda belli bir toplumsallığa ulaştığı dönemde tekrar öne çıkan, halkın içinden gelen ve gün geçtikçe bilinçlenen bir neferi olarak üzerine düşeni yapan bir emekçidir Memo.

Üç tehlikeli “K”yı de barındıran kimliği yüzünden, yalnızlık ya da asimilasyon arasında bir tercih yapmaya zorlanmaktadır. Kürttür, Kızılbaşdır ve komünisttir. Asimilasyonu reddeder, yalnızlığını aşmak için kimliğinden kaçmaz, sürekli onu toplumsallaştıracağı bir mücadele içinde devinir. Gemileri Yakmak bu devinimin romanıdır.

Başkahramanı Memo'yla birlikte, Osman'ı, Sevda'yı, Yıldız'ı, Doktor Ferit Bey'ile romanın tüm kahramanları son derece canlı kişiler olarak karşımıza çıkar. Özellikle dört olay, Memo'nun "şehrin ileri gelenleri"yle buluşması ve "partimize katıl" teklifleri alması, "üniversite"de olay çıkarması, emniyetteki sorgulanması ve kimsenin katılmadığı, daha doğrusu, halktan kopuk siyasetin kimseyi katmayı başaramadığı miting sahneleri, bu canlılığı sanki görüntülerle de destekleyen bir "film netliği"ne ulaşır.

Aslında roman genel olarak görselliği de harekete geçiren bir özelliğe sahip. 230 sayfalık romanın kimisi çok kısa 38 bölümden oluşması, bölümler arası zamansal geçişlerin kimi noktalarda büyük sıçramalar gerçekleştirmesi, romanın okunmasına ayrı bir hava katarken bu görselliği de destekliyor. Öyle bir "montaj tekniği" kullanılıyor ki, bu tek tek ayrılan sahne ve öyküler, romanın koşar adım ilerleyen akışı içinde yeni bir bütünlük oluşturuyor. Sıçramalar romanın bütünlüğünü koparmak yerine tam tersi onu zihinde daha canlı kılıyor. "Bir solukta okunan" denen türden bir roman olan Gemileri Yakmak, okunmayı ve "izlenme"yi bekliyor.

Cumhuriyet Kitap Dergi, sayı: 572, Şubat 2001

Toplumcu Edebiyatın
79 Yıllık Soluğu
Yusuf Ziya Bahadınl ı
Ali Rıza Kars

“Yakınları, arkadaşları, komşuları Haydar’a “hoş geldin” diyorlardı. Her el sıkışında, her kucaklanışında Haydadın yüzünde bir ışık demeti geziniyor, ardından içinde çıkanların kaynaştığı susuz bir kuyunun karanlığı oluşuyordu. Bu durum gelenlere de yansıyor, beklenilen, istenilen söyleşi bir türlü kurulamıyordu...”

Yusuf Ziya Bahadınl ı’nın, Haçça Büyüdü Hatış Oldu adlı öyküsünü okuyorum yeniden ve Almanya’dan köyüne tatile gelen Haydar’a “hoş geldin”e gelenleri öyküleyen giriş bölümünden bir alıntıyla başlıyorum yazmaya. Yeniden okuyorum diyorum çünkü bu öyküyü kaçınıcı kez okuduğumu anımsayamıyorum.

Öykünün bu bölümünde, etrafını çiçekler sarmış düz bir yolda yürürken önüme aniden bir uçurum açılmış gibi irkilerek duruyorum. Nedir bende bu duyguyu yaratan, henüz netleştirebilmiş değilim. Belki de bu netliğin gerçekleşmesi, Haydar’ın yüzünde beliren yılanlı, çıkanlı susuz kuyuya biraz ışık düşmesine bağlı kim bilir...

İnmek istiyorum o kuyuya, yılanlara, çıkanlara ve susuzluğuna rağmen. Biliyorum sizlerin de bildiği gibi, yaşamın tükenişini getirebilir susuzluğun sürmesi; Haydar’ı

içindeki yılanlar ve çıyanlarla birlikte yok edebilir; beklenen, istenilen söyleşiyi de.

Devam ediyorum öyküyü okumaya, “hoş geldin”ler sürüp duruyor, sorular da, “Nasılsın Haydar?”, “Ne iş yapıyorsun Haydar?”, “Nerede çalışıyorsun Haydar?”, “Avrat da çalışıyor mu?”, “Kız da çalışıyor mu Haydar?”...

Açık bir yanıt çıkmıyordu Haydar’ın ağzından, “iyiyim, iyilik vallaha, Berlin’de, eh, yook” gibi hangi anlama geldiği pek belirgin olmayan kısa sözcüklerle savıyordu sorulanları. Orada oturuyor gözükmüyor Haydar ama dalıp dalıp gidişleriyle, nerelerde debelendiği bilinmiyor, her şey o kuyunun karanlığında kalıyordu.

Hoş geldin demeye gelenler, Haydar’ı; elleri, ağır davranışı, gülüşü gibi özellikleriyle halâ kendileri gibi köylü kalmış görüp sevinmelerine rağmen, bu sevinci tam yaşayamıyor, onu biraz incelmış, olgunlaşmış ve bu özellikleriyle de kendilerinden farklılaşmış buluyorlar ve ilgilerini Haçça’ya yöneltiyorlardı.

“Hoş geldin Haçça, nasılsın yavru?”

“Hoş bulduk ama benim adım Haçça değil”

...“Yalnız Hatış, arkadaşlarım Hatış diyor”

Haçça değişimini, Haydar gibi geleneğin, göreneğin, toplumsal bilincin nazik cenderesine emanet etmiyor, varoluşuyla dışa vuruyordu. Doğrudan gözükmüyordu

Haçça’nın değişimi, öyle yılanlı, çıyanlı, susuz kuyular gibi değil. Gençliğin, kadınlığa geçişin ve de bir başka kültürün eşliğinden atlayışın belirtilerini; gelenek, görenek, töre ve toplumsal bilincin sınırlarını aşarak oluşturma aşamasında olduğunu, hem diliyle, hem bedeniyle dışa vuruyordu.

“Haçça sandık seni yavru, hele sen de hoş geldin, kimlerden olursun?” sorusuna, “Yok ben bildiğiniz Haçça’yım ama şimdi Haçça değilim, Hatis’im” derken, öne fırlamış göğüsleri ve biraz abartarak oynattığı kalçalarıyla, kendisine hoyratça bakan Karalık Köylülere; al al al işte sol yanım, işte sağ yanım, işte sol kalçam, işte sağ kalçam... İslerseniz bir de soyunayım der gibi tepki gösteriyordu.

Haydar ise, içine gömmüştü tepkilerini, yüzündeki gölgelerin karanlığına gömmüştü. Arzularını da gömmüştü içine, Fadime’nin çıplak bedenini, yaygın kalçalarını, diri memelerini gömmüştü. Hem de öylesine gömmüştü ki, şimdi halıdaki geyik deseninin ilmiklerine karışıyordu duyguları düğüm düğüm... Fadime’nin saçlarından sızan su gibi sızıyordu duyguları Fadime’nin kalçaları arasına... Gün yüzü görmemiş su gibi sızıyordu Haydar’ın arzuları ve Haydar arzularından utanıyordu.

Yer altına akan su bir yol arar gün yüzüne çıkmak için... Bulur da. Bazen bir ovada, bazen bir uçurumda.

Haydar da oğlunda gün ışığına çıkarır gibi duygularını, bir su gibi istediği ülkeye akıyordu oğlu arkadaşlarıyla...

Kızında değişiyordu her şey; “İnsan sütü emmiş” biri aranıyordu Karalık Köylülerin imece tellâllığıyla. “Baş göz” edilmeliydi Hatis. Baş ve göz... halkın iki kelimeye indirgediği ve iki insanın ömrünü içeren birliktelik. Ama Hatis baş ve gözüyle birlikte göğüslerinin, kalçalarının, belinin, kulak memelerinin, saçlarının, tüm bedeninin, bir insan olarak varoluşunun farkındaydı ve kendi kimliğini yaşıyordu....

Yaşıyordu ama Karalık Köyü ile birlikte Haydar’ın kalası da yılanlı, çıyanlı bir kuyu gibi susuzlaşıyordu. Keşke büyümeseydi Haçça hep Haydar’ın toz toprak içinde sev-

diği küçük çocuğu olarak kalsaydı. Güneşin hep Salır Korusundan doğup, Pöhrenk Gediğinden aştığı yerde...

“Bir yerli kayaydı günü bin yıld” dizelerini hatırlatırcasına bu on yıla sığan değişim bin yıl sürseydi. Binlerce kilometreyi, binlerce yıllık kültürü aşır, cup diye Berlin’e düşmenin, birçok ulustan insanın yaşadığı evrensel bir kültürün ortasına düşmenin ne gereği vardı.

Evet kültürümüzün evrensel bir kültürle birleşip, gelişimini evrensel bir kültüre katacağını, evrensel kültürü zenginleştirirken kendisinin de gelişebileceğini düşünebilmek bile daha uzun yıllar alacaktı Karalık Köylüsü için. Karalık Köyüne bir meteor gibi düşmüştü Hatiş. Bu düşüş yılanlı, çıyanlı kurak bir çukur oluşturmıştu Haydar’ın yüzünde.

Berlin’de başkaydı her şey, bir başkaydı yaşam, hele babasını razı edebilmek için, annesinin günlerce dil döktüğü o yaş gününden sonra, “pekâlâ, yalnız bir saat için, ancak Hamza’yla birlikte gidecekler” demişti Haydar.

Beş çift, yalnız Hatiş’le Hamza Türk. Yenildi, içildi, dans edildi. Hamza, orada tanıştığı bir Alman Kızıyla arkadaşlığı çabucak ilerletti. Kız elinden çeke çeke onu bir odaya götürdü. Ötekiler, kimi salonun bir köşesinde, kimi oturduğu yerde konuşmalarını sürdürdü.

Hatiş, Hans’la oturmuştu yan yana. Sonra dans ettiler. Hatiş’in yaşamında ilk kez o gün Hans’ın *ich liebe dich* dedi. Ve yine Hatiş’in yaşamında ilk kez Hans onu dudağından öptü. İlk kez sarhoş etti. Sonunda Hansa, Hamza’yla Alman Sevgilisinin kaldığı yere bitişik odaya Hamiş’i hiç zorlamadan buyur etti.

Ocak ayının bir gecesinde, Berlin’e geldiklerinin üçüncü yılında. Kreuzberg’deki evin kapısını Haydar açmış ve:

“Nerede kaldınız kız Haçça?” diye sormuş, Haçça’nın yanıtıysa bundan böyle adının Haçça değil Hatış olduğunu söylemek olmuştı.

Şimdiyse her şey ona Peter’i anımsatıyordu. Arada bir de Hans’ı Erick’i, Klaus’u ve ötekileri. Sonra kafeteryaları, mağazaları, sinemaları ve Kreuzberg’i... Okulunu aramıyordu. Öğrenciliği pek iyi geçmemişti. Alman okulunda Türk sınıfında okumuştı. Bir tür ortaokul öğrenimiydi bu. Bir diploma bile alamamıştı. Bir meslek okulunu bitirmeyi çok istiyordu. Özgürlüğünün biraz da parayla sağlanacağını kavramıştı. Babasından ikide bir para istemek ağılıma gidiyordu. Hele bundan böyle kesinlikle. Berlin’e dönünce yüzde yüz bir iş bulacaktı.”

“Neden diyordu, Hamza’nın kız arkadaşları övünçle karşılanıyor da benimkiler onur kırıcı oluyor? İnsan ister kadın olsun ister kız , adam ya da delikanlı, kendi bedenini kendisi kullanmalı, hemde dilediği gibi”

... ?İnsan sütü emmiş birisini bulursun artık Haydar efendi.”

Bu söz Berlin rüyasındaki Hatış’i de, karanlık kuyudaki Haydar’ı da kendine getirmişti. Haydar yarı sersem bir halde: “ Buyur?” diyebildi.

Hatış için anlaşılacak bir söz olmak yerine, bir balyozun vuruşu oldu bu söz. İnsan sütü emenler, emmeyenler... Karalık Köylüler insan sütü emiyorsa, Peter ne sütü emmiş olabilir ki!

...“Kızı başgöz etme zamanı geldi diyorum.”

Daha kendisini toparlayamadan gelen bu ikinci balyoz darbesi deliye döndürdü Hatış’i, tıkanıp kaldı, tıkanıp kalmasa öyle bir patlayacaktı ki, belki de bu adam, Karalık Köyüyle birlikte toz duman olacaktı. Öylesine patlamaya

hazır bir sıkışmaydı Hatiş'in beynindeki. Ne olarak görüyorlardı Hatiş'i, alınır satılır, hakkında kendisine sorulmadan karar verilir, sipariş üzere evlendirilir... Bir darbedir bu sözler, Hatiş'in ruhuna, bedenine, kişiliğine indirilen bir darbe...

"Haydar kızının eline bıraktığı çayı kaparcasına aldı.(ya yârde gerek ya verde.) Emine: "Hatiş diyor ki, Şey diyor, 'sizin ki zar ahlâkıdır, zar' diyor" dediğinde, beyinde bir şeylerin kütürdediğini duyar gibi olmuştu. Sanki bozuk bir elektrik düğmesini kavramıştı. Öldürmek demişti, böylelerinin yaşaması fazladan diye düşünmüştü.

Yine o gün kine benzer bir kütürtü duymuştu kafasında çayını elinde bir süre öylece tuttu. Sonra çabuk çabuk içmeye başladı. Kararını vermişti.

Bir yeğnilik, bir canlılık duydu birden Haydar. Uzun süredir kaldığı kör karanlıktan bol güneşli bir aydınlığa çıkmıştı. Boşuna sıkılıp durmuşum, hayatta her şeyin bir çözüm yolu varmış diye düşündü. Bir kaç saniye önce suratını görmek istemediği kızına gülümseyerek baktı. "Gâvurlar kızlarını alana bir de para veriyorlar. Neydi adı drahoma. Akıllı insanlar şu gâvurlar vesselam...Ben de veririm el altından, kimseye duyurmadan..." diye geçirdi içinden. Hatiş'e acıdı, gidip gönlüne almak istedi...

O an babasının yıllar sonra ilk defa kendisine gülümseyerek baktığını görememişti Hatiş. Babasının içinde geleneğe, göreneğe, töreye bağlı bir kültürün çatırdadığını bu çatırdamanın kaburga kemiklerinin çatırdaması kadar babasını acıttığını ve yeni bir kültüre kapı araladığını anlayamamıştı. Çayları ellerine tutuşturup, bir an önce buradan kurtulmak istiyordu. Düşünemiyordu bundan gayrisini...

Babasından, annesinden dayak yediği, korktuğu ve sıkınacak bir yer aradığında hep kaçıp sığındığı Kavaklık yetişir imdadına ve kaçıp sığınır çocukluğunun korunağına. Karalık Köyünde onun tek sığınağıdır Kavaklık.

Oturur çocukluğunda da oturduğu o taşın üstüne, dayar dirseklerini dizlerine, avuçlarını çenesine, göremez saatler sonra kendisini aramaya gelenlerin fenerinden yüzüne düşen ışığı, duyamaz kalabalığı ve annesinin çığırışlarını. Dalıp gitmiş, kim bilir nereye, belki de Peter'in Berlin'ine...

Bir ben anlayabiliyorum onu diye düşündü kalabalığın içinden Hatiş'in çocukluk arkadaşı Türkü Kız, asıl adı değildi Türkü Kız, Hatiş Hep öyle çığırırdı onu ve hoşuna giderdi Hatiş'in kendisine Türkü Kız demesi.

Benimde çocukluğumda gittiğim bir kaya vardı, annem beni dövdüğünde babam kızdığında kaçır o kayaya sığındım. Kayanın oyuklarını oyuncak eşyalarım ile donamdım. Güvende hissedirdim kendimi mutlu olurdum.

tepesine tırmanırken dizlerim kanardı, ama yinele çıkar, tepesindeki kocaman kocaman oyukları sarayımın odaları yapardım. Çukur toprak kısım bahçem, kenarındaki inişli çıkışlı yükseklikler kalemin burçları olurdu. Köyümü seyrederdim oradan. Hâkimi olurdum köyümün, sarayımdan bakarken. Yücelerden bir bakıştı bu. Kız idim ama kraliçe değil kraldım. Oyuncaklarım dile gelir konuşturlardı. Kral olarak konuşurken tahtımda, oyuncak olarak konuşurken tahtımın önündeki oyuncaklarımın yanında olurdum. Sadece yeryüzünün değil, evrenin de ilk ve tek kadın kralıydım. Bir sıcaklık bulurdum bu kayada, belki anamdan bile göremediğim bir sıcaklık. Askerlerim vardı benim için savaşıacak. Oyuncaklarım verdiğim her

görevi yaparlardı. Rüzgâr çok uğultu yayardı orada. O uğultular ürpertirdi beni ama yine de gökyüzüne o rüzgârla giderdim, uğultunun eşliğinde. Güneşi yakalamak üzere olduğumda da o rüzgâr ve uğultusu vardı. Tam tutacakken güneşi, krallığının başka bir köşesine çekilmişti güneş, tüm oyuncaklarım görmüştü bunu.

Önünde Avrupa, arkasında Asya, iki kültür arasında bir kayıp mıdır

Haçça...

Mayıs 2006

Harmanı Sulu Çiftçim

Yusuf Ziya Bahadınır'ya

Bir kırsalın kabuğunu kıra
kıra yürüyorum
kumsala

İçimde derin mavi başımda rüzgârlı
aşk rüzgârla öpüşen köpük
dişlenmiş elma dalgalarımda
ucu yanık sigara

Özsuyunu güneşe verdikçe acıyan
karabibere inat güneşe çıkarıyorum
korkularımı

Ve terk ediyorum
alışkanlıklar yükünü
ne varsa kıraca özgü

Ey benim ektiğinden şüpheli
ekmeği kuru köylüm

Toprağın eğimi
belirleyemiyor gayrı suyun hızını kayaların duruşu
uçurumun derinliği belirleyemiyor Gördükçe çitası kırık
uçurtma gibi yelin elinde dönmeni suyu emen tuz gibi
emiyorum öfkemi

Ey
mayısı damlaya hasret eylülü sulu çiftçim

Suyun suya dokunuşudur başımdaki dalgalar suyun suya
dokunuşu
yaşamın belleğidir

Oysa dokunmadığın su
her yerde su olsa da
hiç bir yerde sade kendi değildir

Berfin Bahar Dergisi, sayı: 100, Haziran 2006

Yusuf Ziya Bahadınır'ya

Mektup

Aslan Bozdemir

Dünyalar benimdi, okula gidiyordum. İyi günler dağlar, taşlar, çalılar, kangallar! İyi günler benim dağcıl yalnızlığım, korkulu düşlerim, iyi günler!..

“İlkokuldan sonra daha okumak istiyordum. Büyük okullar kentteydi. Güllüce'den ayrılmak bana zor görünüyordu. Ayrıca kentte nasıl okunurdu?.. Ancak tek yolun kentlerdeki okullardan birinde okumak olduğu gereğine inanırdım.”

Eğitim denen şeye asla pek önemli gözüyle bakmış değilim; demek istediğim, insanın eğitim yoluyla genel olarak şu ya da bu şekilde değiştirilebileceğine, daha iyi insan konumuna yükseltilebileceğine her zaman büyük bir kuşku beslemişimdir. Buna karşılık “sanatın, güzelin, edebiyatın ikna gücüne belli bir güven duyarım” diyen Hermen Hess'in bu düşüncesine rağmen eğitim denen şeye önemli gözü ile bakmaktan başka seçeneği olmayan la kat Hess'i haklı çıkarırcasına sanata, edebiyata, güzele yani zor olana, yani Feyiz Ede'nin, Dillala'nın, Radiye'nin, Gavur Kızı'nın pek de önemsemediği alana inatla geçiş, üstelik bu kişilerin yaşamlarını sanatının merkezine koyup ölümsüzleştirerek...

Sıradan ve samimi insanların küçücük umudan, korkuları, heyecanları ustaca işlenerek sanatın; sadece sanatçının tatmini değil, o küçücük umutların büyütüp gelişmesine katkısı olabileceği için, sanatın konusu ve bu yozluğun topluma dayatılmasına seçenek olabileceğini düşündüğüm için çok sevdim “Güllüceli Kâzım”ı...

Kendimden çok şey bulduğum için sevdim “Güllüceli Kâzım” romanını ve 1977 Eylül’üne uzandım.

“Pansiyon on gün sonra açılacak Amasya’da kalacak yeriniz var mı?” derken evraklarımın arasından kafasını kaldırıp sevecen bir tavırla: - Bahadınlı mısınız? Yusuf Ziya Bahadınlı’nın köyünden” diyen okul müdürünün içten ilgisi ile ezikliği giden babamın gözlerinin parladığını anımsadım.

Okullar açılmıştı. Bahadın’a ait bir söz, iz, işaret benim için ne kadar önemli idi. Birkaç gün sonra pantolonumun cebinde bir buğday tanesi bulmuştum. O taneyi alıp yatağıma gittiğimi anımsadım. Güllüceli Kâzım’ı okurken. O bir buğday tanesi değildi. Sıla özleminin yaktığı yüreğimi serinletendi. Eylül’ü gecelerde. Kâh değirmenciöreni, kâh Kulaksız, kâh Seyidin Pınar’ında esen rüzgârı, rüzgârda nazlı nazlı salınan başakları, başakları besleyen ve Çomak Dağı’nın zirvesinden bıkmadan doğan güneşti, yağmurumuzdu, gece gündüz haşır neşir olduğumuz toprağımızdı, emeğimizdi. Şimdi o benim sayemde burada, ben onun sayesinde hem burada hem Bahadın’da idim.

Tanrılar genelde yarattıklarını korkutur ve yüceliğini, erişilmezliğini bundan alır. Oysa Kayalı kırma, Fiditler, Gamiçcik, Kulaksızdaki topraklardan gelip geçen Hititlerde toprak, rüzgâr, güneş, yağmur, emek birleşip “buğday benizli” tanrıları doğurmuştu.

İşte şimdi o tanrının bir parçası beni teselli için yanımdaydı yalnızlığımı yenmem için.

Tatil bitti mi Amasya'ya döneceğim son akşamları anımsadım Güllüceli Kâzım'ı okurken.

Herkes yattıktan sonra bahçeye çıkar belleğime yıldızlar depolardım, özellikle parlak yıldızları, Çoban yıldızını, kuyruklu yıldızı; babamla, annemle, kardeşlerimle aynı anda aynı yıldızları izleyeceğimi düşünerek.

Bahadın'a ait ve Bahadın'ı anımsatan iki önemli şey edinmiştim Amasya'da; yıldızlar ve buğday tanesi.

İlerleyen aylarda işlediğimiz bir Türkçe dersini anımsadım Güllüceli Kâzım'ı okurken.

Dilbilgisi dersinde (yanlış anımsamıyorsam) deyimler konusu işleniyordu. Alıntı yapılan Yusuf Ziya Bahadın'ın ismi, tanışmamış olmama rağmen parlak yıldızlar ve buğday tanesinin yanında Bahadın'a ait üçüncü güzellikti. Bu sayede günleri, özellikle de gecelerin bir kısmını evcilleştirmiştim ama yine de çoktular. Uykusuzluk hasretlikle birleşip başarıyı olumsuz etkilemeye başlamıştı. Üstelik herhangi bir sebeple okuyamama durumunda babama imzalatılan 108 bin TL'lik senet kimi geceler hasretliğin önüne geçip bazen hırs, bazen umutsuzluk olarak gecelerimin yorulmasına sebep oluyordu.

1977 yılı öncesi ilkokul yıllarımda Bahadın'ın gecelerine dönüyordum Güllüceli Kâzım'ı okurken.

Şoseden gelen tır ve kamyon seslerinin uykularımı böldüğü geceler... O geceler ve sesler alır götürürdü beni yenice öğrendiğim Türkiye'nin bölgelerine, dağlarına, kentlerine, denizlerine... O zamanlar kentleri, farklı ve güzel olduğunu düşündüğüm yaşamları merak ederdim. Bu merakımı Bahadın'da çocuklara söylenen "oku da

adam ol” temennisi ile birleştirir, üstüne de ablamın, amcamın ve diğerk akrabalarımın Almanya’daki yaşamlarını tahmin etme, düşünme çabaları eklenince “kentlerdeki okullardan birinde okumak gereğine inandım” diye düşünen bir başka Bahadınlı olduğumu düşündüm Güllüceli Kâzım’ı okurken.

“Al işte! Sen inanmıştın, düşlemiştin uzakları, gecelerin yorgunluğunu...”

Dayağın yemiş, hıçkırığı kesilmiş çocuk psikolojisi içinde paslı sabahlara, etüde ve “adam olmaya” uyanmaklı günler geçiyordu.

Yıllar geçti, 2. baskısını 15 yıl önce okuduğum Güllüceli Kâzım’ın 3. baskısını bir çırpıda okudum. 2004 Ocak’ının ayazlı bir gecesinde ve içim ısındı. Çünkü Dillala’yı, Gavur Kızı’nı, Feyiz Ede’yi, Çökçök’ü, Bağırğan’ı, Gülvelî’yi, Çomakdağı’nı, Karadede’yi, ak olmayan dedeleri daha iyi anladım, daha çok sevdim; (ak olan dedeleri de Nazlı’yı da, Osman’ı da) Mersin’de 2004 Ocak’ının saat 4.30’unda ve gece yavaş yavaş yerini sabahın aydınlığına bırakmak zorunda kalıyordu.

“Verdiğimiz güzel duygularla, güzel düşündürmekle, okurken ve okuduktan sonra mutlu etmekle”ye karşılık Bozdemir ailesi olarak güzel duygularla, bütün güzelliklerin sizinle olmasını diliyor ve öpüyoruz.

Sanat, Edebiyat ve Eğitim’de Yoğunluk

Seksen'e Dört Kala...

Attila Aşut

60'lı yıllar, toplumsal devinim ve düşünsel gelişme açısından Türkiye'nin altın çağıdır. O yıllardaki devrimci atılımlar ve toplumu dönüştürmeye dönük siyasal açılımlar, emekçi kesimlerin uyanışını olağanüstü ölçülerde hızlandırmıştı. Her kesimde kendini gösteren örgütlü savaşımların isteği, ülke düzeyinde büyük bir canlılık yaratmış; toplumsal bilinçlenme, devrim dönemlerine özgü bir ivme kazanmıştı. O günlerde, düzen politikacılarının, *"Halkın bilinç düzeyi, parlamentonun çok ilerisinde."* ya da, *"Bu Anayasa bize bol geliyor!"* yollu yakınmaları boşuna değildi.

Kuşkusuz, sömürücü kesimleri tedirgin eden bu gelişmelerin, dünyada yaşanan süreçlerden bağımsız olduğunu söyleyemeyiz. O yıllarda devrimci dalganın tüm dünyada yükselişi, Türkiye'yi de derinden etkiledi. Özellikle 27 Mayıs sonrası ağırlığını güçlü biçimde duyurmaya başlayan *"sol düşünce"*nin ülkemizde hızla yaygınlaşması, taşların yerinden oynamasına yol açtı. 13 Şubat 1961 tarihinde on iki sendikacının kurduğu, daha sonra Mehmet Ali Aybar önderliğindeki sosyalist aydınların katılımıyla büyük bir etkinliğe ulaşan Türkiye İşçi Partisi'nin bu devrimci süreçte özel bir yeri vardır.

10 Ekim 1965'te yapılan genel milletvekili seçiminde, Türkiye İşçi Partisi, ülkemizin tarihinde ilk kez, 15 millet-

vekili ile Meclis'e halkın gerçek temsilcilerini sokmayı başardı. Bu milletvekillerinden biri de Yusuf Ziya Bahadınlı idi. Ne var ki, Bahadınlı'nın Meclis'e giriş öyküsü biraz maceralı başlamıştı. "*Milli Bakiye*" sisteminin uygulandığı o seçimde, "*artık aylar*"ın hesaplanmasında yapılan bir yanlışlık sonucu, Yüksek Seçim Kurulu'nun ilk açıkladığı listede Bahadınlı'nın adı yer almamıştı. TİP'in itirazı üzerine yanlışlık düzeltildi ve daha önce ilân edilen Urfa'dan Hüseyin Kiraz ile İçel'den İhsan Tezer'in yerine, Malatya'dan Şaban Erik, Yozgat'tan Yusuf Ziya Bahadınlı milletvekili seçildiler. Bahadınlı, böylece kendisinin de hiç beklemediği bir biçimde Meclis'e girmiş oldu.

Bu köylü çocuğunu tarladan Meclis'e taşıyan süreç pek de kolay gerçekleşmemişti.

Yusuf Ziya, Yozgat'a bağlı bir Alevî köyü olan Bahadın'da dünyaya gelmişti. Doğduğu evde, tamı tamına otuz beş can yaşıyordu! Görünüşe bakılırsa, köyün en varlıklı adamının oğluydu. Ama yine de ırgatlıktan kurtulamamıştı! Ailesi, beş yaşından sonra, çocuk mocuk demeden tarlaya salmıştı onu! Yetmezmiş gibi, bir de çevresinde "Kızılbaş çocuğu" diye aşağılanıyordu...

Yusuf Ziya (o sıralar soyadı "Çalışkan"dı), çocuk yaşta çift sürdü, deve güttü, çobanlık etti. "On iki yaşına kadar yalınayak gezdim. Pantolonu, ceket ve ayakkabıyı ortaokulda giydim." Diyor yaşamöyküsünü anlatırken. Ayağı çarıklı, bacağı şalvarlı bir köylü çocuğu iken, oralardan çıkıp, önce öğretmen, sonra yazar ve milletvekili olmuştu. Onu bu karanlık ortamdan aydınlığa, Pazarören Köy Enstitüsü çıkarmıştı. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, dünyada eşi olmayan bu devrimci eğitim kurumlan, pek çok köy çocuğu gibi, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın da yazgısı

değiştirmişti Bahadırdı, bugünkü konumunu köy enstitülerine borçlu olduğunu her fırsatta yineler. Nitekim, TBMM’de milletvekili olarak ilk kez kürsüye çıktığında da gönül borcunu unutmamış ve konuşmasına şöyle başlamıştı: “TİP grubu adına Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi hakkında görüşlerimi sunmak için çıktığım bu kürsüde, Yozgat’ın Bahadın köyünde ayağımda çarık, bacağımda şalvar mal güderken, elimden tutup beni ülkemin geleceği üstüne söz sahibi eden köy enstitülerine şükranlarımı sunarak söze başlıyorum...”

Yusuf Ziya Bahadınlı’nın yanı sıra, daha pek çok emekçi kökenli aydının o yıllarda TBMM’ye sosyalist birer milletvekili olarak girmeleri, TİP’in dillere destan, “İşçiler, köylüler, emekçiler, ırgatlar, marabalar!..” seslenişinin boş bir propaganda söylemi olmadığını somut kanı- dar.

“Düşünce özgürlüğünü, yalnızca mevcut düzeni övmekle görevlendirmek büyük bir hatadır. Yasaklanan her düşünce, günün birinde mutlaka yasak duvarını delip geçmiştir. (...) 1933-1965 yılları arasında Türkiye’de tam 1650 kitap ve dergi yasaklanmıştır. Şunu iyi bilmek gerekir ki, kitap yasağının olduğu bir ülkede üniversite mezunu olmak, diploma sahibi olmaktan öteye geçmez. Üniversite kitaplıkları, dünyanın bütün kitaplarına raflarını açık tutmalıdır.”

Bahadmlı’nın bu satırları, tam 36 yıl öncesinin tarihini 1 aşıyor. Belki de TBMM’de yaptığı bir konuşmanın notlarıdır. O yıllarda Trabzon’da çıkardığım “Sömürücülüğe karşı Savaş” gazetesinde (15 Eylül 1967, Sayı:78), “Üni-

versiteler Üstüne” başlığıyla yayımlanmış. Arasam, başka yazılarını, konuşmalarını da bulabilirim. Etkisi boyundan büyük bu tek yapraklık gazetede kimler yazmamıştı ki’

Bahadınlı’yla yaklaşık kırk yıldır tanışıyoruz. Bu uzun tarih diliminde yolumuz sık sık kesişti. Geçmişte, Türkiye İşçi Partisi’nde birlikte çalıştık. O milletvekili, ben parti yöneticisiydim. Şimdi de Türkiye Komünist Partisi’nde ve Sol Meclis’te yine birlikte, omuz omuzayız. Çocuklarımıza daha güzel bir dünya, daha özgür ve eşitlikçi bir toplum düzeni bırakmak için çabalarımızı aralıksız sürdürüyoruz. Yorulmadan, yerinmeden, umutsuzluğa kapılmadan ve koşullar ne olursa olsun, *“sol memenin altındaki cevahiri karartmadan”*...

Bahadınlı’yla bu uzun yürüyüşte yol arkadaşlığı etmekten mutluluk duyuyorum.

Bütün devrimciler gibi, onun yaşamında da inanılmaz iniş çıkışlar var:
Çobanlık... Öğretmenlik... Kitapçılık... Bakkallık... Yayıncılık...
Milletvekilliği...

Sonra tam on iki yıl süren; yaban ellerde acılarla, özlemlerle dolu sürgünlük günleri...

Bahadınlı'yı birkaç sözcükle nasıl özetleyebilirim?

Çağdaş bir eğitimci... Toplum önderi bir aydın... Gerçekçi bir yazar...
Kendini halkına adanmış, dürüst, ilkeli bir politikacı...
Ama hepsinden önemlisi, adam gibi adam...

On yedi yaşında tanıştığı “sol düşünce”ye ve yoldaşlarına hiç ihanet etmemiş!

Tonguç'un, Yücel'in, Nâzım'ın, Behice Boran'ın öğrencisi olmakla övünmüş; "medyatik yazar" olmak yerine, komünist hareketin neferi olmayı yeğlemiştir!

Yusuf Ziya Bahadınlı, köyü, köylüyü, halkı çok iyi tanıyordu. Nâzım'ın dediği gibi, "*Topraktan öğrenen*, Hoca Nasreddin *gibi ağlayan*, Bayburtlu Zihni *gibi gülen* lerin yazarıydı o. Yıllar yılı, yoksul ve geri bir coğrafyadan devşirip topladıklarını, özyaşamından damıttıklarıyla ustaca harmanlayıp kurgulayarak aktardı bize. Romanlarını, öykülerini bu sağlam malzemeyle oluşturdu. Zengin gözlem ve deneyim birikimini, sanatın evrensel potasında eriterek kalıcı yapıtlara dönüştürdü. Yazarlığını besleyen tükenmez kaynak, hep bu halk damarından aldı özsuyunu.

İlk romanı "Güllüceli Kâzım", öteki roman ve öyküleri gibi, doğup büyüdüğü Bahadın'dan izler taşır. Tüm yapıtlarında, o yörenin insanları, gerçekleri, trajedileri yer alır. Ama, yerel bir yazar değildir Yusuf Ziya Bahadınlı. Dünyayı görmüş, başka ülkeler tanımış, evrensel acıları içselleştirmiş bir anlatıcıdır o. Sözelimi, Polonya'da Auschwitz toplama kampını gezerken Türkiye'de işkenceden geçirilen genç kızları, asılan delikanlıları, öldürülen işçi önderlerini anımsamadan edemez. Bu vahşi kıyımların birbirine karışan çağrışımları, ona, "*Türkiye Devrim Müzesi*" gibi, olağanüstü etkileyici bir öykü yazdırır.

Çevreni, görüngüsü derindir Bahadınlı'nın; düşlem gücü, imgelem yeteneği, çoğu yazı insanını kışkındıracak düzeydedir. O, bilge bir yazar olarak, yaşama geniş bir pencereden bakar. Dahası, her zaman eleştirel ve sorgulayıcıdır.

Bahadırdı, 76 yıllık yaşamına altı roman (Güllüceli Kâzım, Güllüce'yi Sel Aldı, Gemileri Yakmak, Açılın Kapılar, Devekuşu Rosa, Gözleri Yaprak Yeşili), dört öykü kitabı (İtin Olayım Ağam, Hatça Büyüdü Hatiş Oldu, Geçeneğin Karanlığında, Titanik'te Dans), bir gezi kitabı (Dört Sosyalist Ülke), bir inceleme (Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm), bir anı kitabı (Öyle Bir Aşk) ve üç sözlük (Türkçe Deyimler ve Kaynağı, Türkçe Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü) sığdırmayı başarmış verimli bir yazardır. Ancak, ununu eleyip eleğini asmamıştır henüz. Onun dağarcığında, okura ulaşmayı bekleyen daha pek çok yapıt olduğunu biliyoruz. Yusuf Ziya Bahadınlı, geçen yıl geçirdiği çok ciddi bir sağlık sorunu yüzünden şu sıralar pek yoğun çalışmıyor. Ama en kısa sürede masasının başına geçecek ve bize yeni romanlar, öyküler armağan edecek, buna inanıyoruz.

Bu yazı, Bahadınlı'nın yazınıımızdaki yerini incelemeyi amaçlamıyor. Damar'ın elinizdeki sayısında, konuyu bu açıdan irdeleyen yetkin kalemlerin yazılarını okuyacaksınız. Ben burada yalnızca Bahadınlı'nın, TDK üyesi, halkçı bir yazar olarak Türkçe'nin özleşmesine verdiği emeği vurgulamak istiyorum. O, Türkçe'mizin yabancı diller boyunduruğundan kurtarılması için savaşım yürütenlerin başında geliyor. Onun yazıları salt izlekse olarak değil, dilsel açıdan da önemle ele alınması gereken bir özellik taşıyor. Gerçekçi ve yalın anlatımının yanı sıra, pürüzsüz, pırıl pırıl Türkçe'siyle de göz kamaştıran güçlü bir yazar Bahadınlı! Olguları öyküleştirenken ulaştığı dramatik ve estetik ustalık gözden kaçmıyor. Türk yazınının köşe taş-

Arından Leyla Erbil, onun bu özelliğini çok güzel özetli- y< >r:

“Günümüzde bozuk, pasaklı bir dilin egemenlik kurduğu Türkçe’nin, onun kitaplarında pırl pırl lirizmiyle nasıl akıp gittiğini göreceksiniz. Bahadınlı’nın bir başka usla lığı da söyleyeceklerini duru, yalın bir üslupla, kafa şişirmeden, lafı gevelemekten ekonomik, en çağdaş birimde söylemesidir()*

Onun kitaplarında sıklıkla karşılaştığımız şu Türkçe sözcüklerin güzelliğine bakar mısınız:

“Arık” (cılız, güçsüz), “köşek” (deve yavrusu), “sesyükseltir” (hoparlör), “geçenek” (koridor), “yalvarı”, “sarsım”, “külek”, “ıhtırma”, “yüğürtme”, “karık”, “höllük”, “üçetek” vb.

Bahadınlı’nın kitaplarında, Türkçe’nin gerçekten çiçek açtığını söyleyebilirim.

Yusuf Ziya Bahadınlı’nın şapkaya tutkunluğu ünlüdür.

Adeta kişiliğinin bir parçasına dönüşen kasketini başından hiç çıkarmaz. Bu tutku onda öylesine güçlüdür ki, /aman zaman “şapka” söylemini başka alanlara taşımak- lan da geri durmaz. Yakın tanığı olduğum bir olayı anlatayım:

Sol Meclis’in İstanbul’daki toplantılarından birindeydik. Toplantı, “Nâzım Kültür Evi’nin Beyoğlu’ndaki konferans salonunda yapılıyordu. Meclis’e sunulan siyasal bildirilerden birini tartışıyorduk. O sırada Bahadınlı söz aldı ¹

1 sol dergisi, Aralık 2002, sayı: 194, s.63

ve, “Nâzım’ın şapkası nerede?” diye sordu. Toplantıdakilerin şaşkınlıkla kendisine baktığını görünce açıkladı:

Kültürevi’mizin adında küçük bir yazım yanlış var. Nâzım sözcüğünün şapkası düşmüş! Bu düzeltme imini yerine koymamız gerekiyor...”

Politikayla uğraşanların dili pek önemsemedikleri biliniyor., bu açıdan da ayrık bir insandır. Türkçe’yi iyi kullanan bir yazar ve politika insanı olarak, dilde özensizliğe hoşgörülle bakmadığını her zaman değişik biçimlerde göstermiştir.

Yalnız Türkçe’si değil, el yazısı da öylesine işlek ve akışkandır Yusuf Ziya Bahadınlı’nın. Yetmiş yıl önce çapa tutmuş bu nasırlı ellerin şimdi kalem tutuşundaki inceliğe hayran kalırsınız! Parmaklarından dökülen inci gibi satırları okurken, gözlerinizi, harflerin birbirine ulanışındaki tutkulu kucaklaşmadan ayıramazsınız. Bahadınlı, hiçbir çıkar beklentisinin gölgesinde kirlenmemiş namuslu kalemini, bir yandan sömürücü sınıflara karşı, aydınlık ve savaşımcı bir yazar olarak silah gibi kullanırken, öbür yandan, sevdalı bir hat ustasının yumuşak ve dingin yetkinliğiyle ak kâğıt üzerinde doludizgin gezdirir...

Bahadınlı’nın elinden çıkmış her satır, yalnız içeriğiyle değil, kaligrafisiyle de değerlidir, resim gibi saklanabilir.

Dostları ve hemşerileri, 1994 yılında ona armağan etmek için hazırladıkları albümsü kitaba,” Yetmiş Üç Kala” adını vermişlerdi. Yusuf Ziya Bahadınlı, o sırada 67 yaşındaydı. Bugün 76 yaşında! Yani, aynı hesapla söylersek, “Seksen’e Dört Kala”...

Düşmana inat, biz onun doksanınıcı yaş gününü de, dalyasını da kutlayacağız!

Alevîlik ve İslam Fanatizmi

Aydın Karabasan

Yusuf Ziya Bahadınlî'nın bugüne kadar yayınladığı yirminin üzerindeki kitaplarından son yazdığının adı böyle. Bugüne kadar Alevîlik üzerine okuduğum kitapların en gerçekçi ve en nesnel olanlardan biri de bu kitap. Dikkatimi çeken yerlerinin altını çizerek ilgilie okudum.

Öteden beri dinler tarihi beni çok ilgilendirmiştir. Resim sanatı ve Sanat Tarihi, dinler tarihi merak edilmeden ne sevillebilir, ne de yeteri kadar anlaşılabilir. Bugün, dünya müzelerinin belli başlılarını gezerseniz, görürsünüz ki, ressamların işlediğı pek çok konu Eski ve Yeni Ahit'in(Tevrat ile İncil) hikâye, masal ve efsanelerinden alınmadır. Hatta, Kuran'da anlatılan menkıbelerin çoğı da Tevrat'tan alınmadır. Kendi konumu içinde harikûlade efsanelerle dolu olan Tevrat ile İncil, konuları açısından ressamları öylesine etkilemiştir ki, dansöz Salome'den Holofores'in Kafasını KesenYudit'e kadar bu mitolojik konuları işlemeyen hemen hemen hiçbir büyük ressam yok gibidir.

Bizim toplum, dilini de, dinini de hiç merak edip incelemediğinden, tarihini ise hamaset edebiyatından öteye hiç bilmediğinden “elhamdülillah müslüman” olmakla yenilip şanlı padişahlarının içinde şarap içenlerinin de bulunduğunu TV tartışmalarında duyduğu zaman küplere binerek bunları söyleyip yazarlara ağza alınmayacak ga-

liz küfürlerle saldırır. Altı aylık bebekten on dokuz yaşındaki delikanlıya kadar özbeöz kardeşini taht uğruna gözünü kırpmadan katledebilecek kadar insanlıktan çıkmış bu kimseler padişah da olsa, halife de olsa ne yazar? Bunların içinde öz oğullarını, torunlarını katledenler olduğu gibi, hamile cariyeleri de çuvallara doldurup sarayın penceresinden denize fırlatanlar da vardır. Tarihçilikleri Osmanlı vakanüvisleri kadar bile duyarlı olmayan bu TV ekranlarındaki tarihçiler, devletin yaşaması bahanesiyle bu hunharca cinayetlere sıklımadan mazeret arayıp kılıf uydurmağa çalışırlar. Bir TV sohbetlerinde prof, unvanlı bir ulemâ, daha doğrusu bir molla, “Osmanlı, vatandaşlarına şöyle davranırdı, böyle davranırdı...” diye bir cümle sarf ederken, koyun gibi dinleyen diğer tarihçiler, “Osmanlı’ da vatandaşlık kavramı var mıydı? Bunlar teba ve kul değil miydi?” diye sormak aklına gelmez. Aslında aklına gelmesine gelir de, sormak işine gelmez, çünkü bilir ki, Osmanlı’da bütün teba padişahın kuludur. O yönetimde vatandaşlık, yurttaşlık, birey gibi kavramlar yoktur. Evet, tarihimizde Yavuz Selim, Sarı Selim, Üçüncü Selim vardır ama akli selim yoktur. Bütün devlet felsefesi gazâ ve fütuhata dayanır.

Bütün tebasını kul gören bir devlet aygıtı, kendi resmî dininin dışındakileri kuldan da beter bir düşman olarak görür. Onun içindir ki, bu kanlı Osmanlı tarihi kitlesel kıyımlarla doludur. Bu kıyımların basında hiç kuşkusuz Alevî-Kızılbaş kıyımları gelmektedir.

Türkiye’de Alevîlik üstüne yığınla kitap yazılmıştır. Bunların çoğunda konular nesnellikten uzak, yazarının meşrebine göre ele alınmıştır. Kimi yazarlar gerçek Müslümanların Alevîler olduğunu ileri sürebilecek kadar ipin ucunu kaçırmış, kimileri de yerde sürüne sürüne Dede’ye

ulaşmanın Alevîlik olduğunu sanmıştır. İçlerinde konuya nesnel açıdan yaklaşanlar varsa da pek azdır. İste Yusuf Ziya Bahadınlı'nın kitabı, konuyu gerçekçi ve nesnel açıdan ele alan bu alandaki nadir kitaplardan biridir.

Her şeyden önce şu gerçeği açıkça belirtmek gerekmektedir ki, bir inanç sistemi olarak

Alevilikte sadece İslâm din manzumesi içinde göstermek büyük yanılığı olur. Onun İslâm ncesi inanç akımlarına dayanan öğelerinin de bulunduğu, ancak ciddî araştırmalar yapıldığında farkına varılabilir. Ancak o zaman Alevîlikle Sünnî din inancı arasında derin farkların olduğu görülür.

İslam dininin temel dogması tanrının insanı kendine kul olmak için yaratmış olduğu inancıdır. Bir kere işin içine kulluk girdi mi tanrıya kul olan insan, tanrının yeryüzündeki gölgesi olan padişaha da kul olur. Sünnî inancın temel dogması olan bu kural  büyük Sünnî İslam İmparatorluğu olan. Emeviler, Abbasiler ve Osmanlılarda bütün ayrıntılarıyla görülür. Bu devlet tarzında birey dışlanmış, bütün teba kul olarak görülmüştür. Kullar yığınından meydana gelen topluluklar artık cemiyeti değil cemaati oluşturur. Cemaatler de tekkeler, zaviyeler, dergâhlar manzumesi içinde şeyh, şih, veli, dede, baba gibi kerameti kendinden menkul bir hamînin kanatları altında ve onun emir ve irşatları çerçevesinde hareket etmek zorundadırlar. Tarih boyunca bütün İslâm âleminde kısa dönem süren mutezile hareketini bir yana koyarsak ne bir felsefi akımın, beynin yaratıcı gücünün yansıması olan ne resim-heykel sanatının, ne de roman, tiyatro gibi edebî dalların kırıntısı görülebilir.

Osmanlı Tarihi, Torlak Kemal, (1420), Şeyh Bedrettin (1421), Karabıykoğlu Hasan (1511), Baba Nurali (1512), Bozoglu Şeyh Celal (1519), Baba Zünnun (1527), Kalenderi (1527) gibi pek çok dinî ayaklanmalarla doludur. 1420'den 1527'ye kadar aşağı yukarı bir asır süren dinî ayaklanmaların hemen hepsinde Rafızîlik damgası vardır. Bir yanda zulüm ve tenkil devam ettirilirken, öte yanda Rumelinde Bektaşîlik, Anadolu'da da o zamanın deyimiyle Rafızîlik denilen Kızılbas-Alevilik pek yaygınlaşmıştı. Rumeli'de Bektaşîlik, Anadolu'daki Rafızîlik derecesinde tâkibe ve yok etme faaliyetine uğramadı. Aksine korunup iltifata bile mazhar oldu. Bunun başlıca sebeplerden biri, Yeniçeri Ocağına Hacı Bektaş Veli'nin hayır dua ettiği, yeniçerilerin başlarındaki börük denilen başlıklarını Hacı Bektaş'ın belirlediği, bu yüzden ocaktakilerin kendilerini Bektaşî addetmeleri tarzında ileri sürülen tezdır. Oysa bu tezin tarihî gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur. Bir kere eldeki kaynaklar Hacı Bektaş'ın ölüm tarihinde birleşmemektedirler. Bâzıları onun ölüm tarihini 1323 olarak ileri sürerken, bâzıları da 1337 olarak göstermektedirler. Her halükârda Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş tarihi Hacı Bektaş'ın ölüm tarihinden 25 yıl sonrasına düşmektedir. Ocağı'a Bektaşîlik'in ne zaman ve nasıl girdiği ayrıca araştırma konusudur.

Bu kısa tarihî açıklamadan sonra şimdi asıl konumuza gelebiliriz: Râfızîlik aslında Bâtınî bir inanç hareketidir. İste Yusuf Ziya Bahadınlı, Bâtınilikten yola çıkarak Alevîlik'i incelemektedir. Bu hareketin kökeninde toplumcu (sosyalizan) bir anlayışın bulunduğu belgelere dayanılarak yapılan tarihî araştırmalardan bilinmektedir. Anadolu Alevîlik'nin ise İran'daki Şîîlikle hiçbir ilgisi yoktur. İran'da Şîîlik'in yayılıp kökleşmesindeki asıl sebep İran'ı

Arap ordularının Saad bnî Ebuvakkas kumandasında (Hî'de işgal ve istila etmeleri ve İslâmlik'ı onlara zorla dayatmalarından ileri gelmektedir. Arapların nüfuz ve egemenliğinin İran'da yayılıp yerleşmesi endişesi Firdevsî, (biner Hayyam gibi şair ve aydınlarla birtakım İranlıları imcide etmiş, bu yüzden onlar Araplardan ayrılmayı milli bir gurur meselesi telâkki etmişlerdir. (Oysa Araplar, o aman Bizans'ın egemenliğinde olan Anadolu'yu, iki büyük seferlerine rağmen Alpaslan'a gelene dek fethedememişlerdir.) Nihayet Ali-Muaviye mücadele ve muharebeler aralarındaki anlaşmazlığı daha da şiddetlendirmiş, bunu vesile eden İranlılar ortaya bir Sünnî-Şîî çekişmesini bugüne kadar sürdüren bir hizib haline getirmişlerdir. Bugünkü Hizbullah'tan El Kaide'ye, El Fetih'ten Hamas'a, Taliban'dan diğer dinsel şiddet örgütlerine kadar meselenin temelinde yatan bin beş yüz küsur yıllık gerçek bu hiziptir. Nasıl bugün birtakım ekonomik meselelerin politik sebepleri araştırılmadan sağlıklı sonuçlara varamazsak (ya da bunun tersinde olduğu gibi,) dinî meselelerin de siyasî sebeplerini araştırmadan sonuçlarını aydınlığa kavuşturamayız.

Arap istilasının İran'da taş üstüne taş bırakmadığı, hatta o güzelim Farsçayı bile yok etmeğe çalıştığı Firdevsi'nin Şahnâme'si okunduğunda anlaşılmaktadır. Altmış Bin beyitlik bu şahane dev eserden sadece su iki mısra okunduğunda bu gerçek fark edilebilir:

Beci rene bürdem der an sal si,

Acem zinde kardem bedîn Parsî

Firdevsî bu beyitinde Arap istilâsına değinerek: "Otuz yıl uğraşarak Farsça ile İran'ı yeniden dirilttim," der.

Bizde genellikle Şîîlikle Alevîlik birbirine karıştırılır. Bunun için de bâzıları On İki İmam meselesiyle Âl-i Âba sevgisini ileri sürerek Anadolu Alevîlerini İsnâ aserî'lerden (On ikilerden) veya Caferî'lerden olduğu görüşünü ileri sürebilirler. İran'da bulunmuş bir kişi olarak şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, bu görüş ve mülâhâzalarının gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur. İran Şîîleri İran'daki Türk- Azerî Alevilerine düşmandır ve onlara çirkin isnatlarda bulunurlar. Nadir Şah zamanında ve onu izleyen yıllarda hemen hepsi Azerî olan İran Alevîleri Şîîlerin saldırısına uğramış, ülkelerinden çıkarılmış, çoğu da öldürülmüştür. Bu olaylar da Alevî-Şîî ayrılığını gösteren kanıtlardır.

Bahadırlı, iste bu bakış açısından hareket ederek Anadolu Alevîlik'ini ele almaktadır.

Anadolu Kızılbaş Alevîlik'inin Tahtacılık, Çepnilik adı ile, Niksar, Merzifon, Çorum, Karasar, Sungurlu, Sivas, Zara, Dersim havalisini kuşatan geniş bir alana yayılmış olduğunu görürüz. Bir de Adana, Tarsus, Hatay, Toroslar ve Suriye dolaylarında yerleşen Güney Alevîlik'i diyebileceğimiz bir inanç manzumesi vardır ki, başlı başına inceleme konusudur. Ne yazık ki, bazı yörelerde çürük Alevî gruplarına da rastlanır. Bunlar çoğunlukla İran'ın Şîî fanatizmine dayanarak gerçek Müslümanların kendileri olduğunu söylemektedirler. Biri prof, diğeri de halk ozanı geçinen bu Alevî çarpıtıcıları iki ayrı kurumun başkanlığını yapmaktadırlar. Biri, bugünkü yönetimin sillesinden korktuğu için kendi TV kanalında "aman fincancı katırlarını ürkütmeyelim," anlayışı içinde hükümetin dümen suyunda giderken, diğeri şeriatçı gazetelerin baş sayfalarında boy göstermektedir. Bütün gayretleri Diyanet'ten post kapmak, Alevî dedelerine maaş bağlatmak. Oysa akıllı basında Hanyayı Konyayı bilen bir Alevî bunlar için değil,

laik bir ÷lkede Diyanet'in olmaması gerektiğini söyler, böyle bir kurumun kaldırılması için mücadele eder.

Oysa bunların ileri sürdüğü Alevîlik'in, Mazdek, Babek, Baba İshak, Baba İlyas, Şeyh Bedrettin, Nesimî, Pir Sultan Abdal v.s. gibi Rafızî-Batınî akımlara dayanan bir dünya görüşüyle hiçbir ilgisi yoktur. Ali'ye karşı beslenen sonsuz sevgi ve saygının gerçek sebeplerini bilen bilmeyen bütün Kızılbaş Alevilerinin, ona karşı körü körüne bir bağlılık ve âdeta kendinden geçmesine Sünnî bir sufinin vecde varan ritüellerine kadar vardırmaq istemeleri ya cehaletten, ya da kasıttan ileri gelmektedir.

Tanıdığım İran Alevilerinde, eski İran mitolojisine dayanan ışık tanrıçası Mitra aydınlığın ve ışığın simgesi olduğu için kutsaldır Güneş ise ışık ve aydınlığın en çarpıcı varlığıdır. Onun için eski Türklerde de, eski İranlılarda da Güneş ve Ay tanrıları birer tapınma kültüdür. Mollaların eline geçmeden önceki eski İran bayrağında, kılıç dindeki bir aslanın arkasında güneş kursunun bulunma- M boşuna değildi. Güneşe tapmanın tarihten önceki zamanlarda ve tarihî devirlerde kökleşmiş bir kültün bugüne kadar süregelen Kızılbaş Alevîlerin bir geleneğı olduğuna şüphe yoktur. Hunların gündüz Güneş'e, geceleri Ay'a taptikları Çin kaynaklarından bilinir.

Askerliğim sırasında Sarıkamış dolaylarında bir köylüye rastlamıştım. Bir ressamın ilgisini çekecek kadar değişik bir tipi vardı. Kendisiyle ayak üstü konuşurken, o, bull i darın arasından sıyrılan güneşe doğru başını kaldırıp elini göğsüne koymuştu. O zamanlar bu konulara yabancıydım. Anlamını sordum. Bize ışığı da, hayatı da o veriyor, dedi. Donakaldım. Oysa Türk köylüsüne, bugün de yapıldığı gibi asırlarca hep başka şeyler aşılaniyordu. Yıl-

lar süren merakım, araştırmalarım ve gezilerim bana şunu gösterdi ki, Alevîlik, Ali'den çok, alev'e, ateş'e, ışık ve aydınlığa dayanıyordu. Bunun kökeni de Bâtınîlik'ti.

Bâtınîlik, Kuran ayetlerinin zahirî anlamlarına önem vermez. Bâtinîler'e göre evren her şeyden önce varolan'dır, vahdedi vücud'tur. Başı ve sonu yoktur, yani ezeli ve ebedîdir. Ne yaratılmıştır, ne de yok olacaktır. Selçuklu Veziri Nizamülmülk, ünlü Siyasetnâme'sinde,

Bâtınîlik'in sosyalizan eğilimlerde olduğunu söyleyerek bu hareketi suçlandırmaktadır.

Bâtinîler, malların insanlar arasında eşit dağıtılmasını savunduklarından onları Mazdekçilere benzetir. Bu toplumcu anlayış Alevîlik'in özünü kavramış Alevîler'de de vardır. Onlar insanı en kutsal varlık sayar. Günümüzden 2500 yıl önce yaşayan Protagoras da "Her şeyin ölçüsü insandır," demişti.

Kızılbaş Alevîler hacı, hoca takımını sevmeyiz. Onlar ayetlerin sadece zahirî anlamlarına takıldıklarından Bâtınîlik'in özünü anlamazlar. Bu yüzden namaz kılmadıklarını, hoca, imam tanımadıklarını söylerler. Bir kısım Alevîler kibarca: "Camiye gitmeyiz, çünkü bizim mescidimiz insandır," der.

Meraklıları Yusuf Ziya Bahadınlının "Alevîlik ve İslâm Fanatizmi"adlı kitabında bu ayrıntıları zevkle okurken, yazarın Alevîlik olayını nesnel ve gerçekçi bir açıdan ele aldığını da göreceklerdir.

Cumhuriyet Kitap Dergi, 01 Nisan 2010

Karanlıkta Seheri Görenler

B. Sadık Albayrak

Son günlerde sıkça anlattığımız bir öykü var. Nasreddin Hoca bir gün üç beş horozu bir kafese koymuş, Akşehir’e satmaya götürüyormuş. Yol uzun, hava sıcakmış, kafeste sıkışan horozların perişan hali Hoca’nın yüreğini sızlatmış; biraz rahatlasınlar diye, kafesin kapağını açıp horozları dışarı çıkartmış. Her biri başka bir yöne dağılmışlar. Hoca horozları bir türlü Akşehir’in yoluna sokamıyor, bir o yana bir bu yana seğirtiyormuş. Horozları saldığına bin pişman, onlara şöyle bağırmış: “Bre, köftehorlar, gecenin karanlığında seher vaktini bilip ötüyorsunuz da, öğlenin aydınlığında Akşehir’in yolunu bulamıyorsunuz!” Benzetmek gibi olmasın, son günlerin seçim havası da Akşehir değil ama, AB, NATO, İMF yollarında kafese konulmaya çalışılan bir halkın gözünü kulağını, bilincini bombardımanla geçti.

Nasreddin Hocamızla, halk yaratıcılığının büyük bilgisiyle bugünün sömürücü burjuvasını benzetmek istemiyoruz elbet, yalnızca horoz-kafes ilişkisinin getirdiğı bir çağırışımı paylaşıyoruz. Hoca’nın horozlarına ve kafesine gitmeye de gerek yok; düzenin en önemli politik kavramlarından biri “baraj” değil mi? Milletvekili seçimlerinin en doğal ve meşru işleyişi, kitlelerin politik tercihlerini sermaye sınıfının çıkarlarının ördüğü bir “barajda yönlendir-

meyi hedefliyor... Ülkenin dinamiklerini düzenin sömürü piyasasına taşımak için inşa edilmiş bir barajla...

Egemen sınıfın yönetim pratiğinde, kitlelere istediğini yaptırmak için, istediği pazarda, istediği fiyatı kesmek için genişletip daralttığı görünmez kafesleri var. İnsanın içine örümcek ağı gibi işlediği bu kafeslerin en etkililerinden biri burjuva parlamentere işleyiş ise, bir başkası her yurttaşın beş on yılını kuşatan eğitim sürecidir. Düzenin sınırlarını zorlayan devrimcilere karşı uygulanan polis şiddeti ve kanlı hapishane siyaseti bizi yanıltmasın. Nâzım Hikmet'in dediği gibi, insanın "bilerek bilmeyerek hapishaneyi içinde taşıması"nı sağlayan, sistemin eğitim siyaseti en az onun kadar tehlikeli ve zalimdir. Ağaç yaşken eğilir. İmam hatiplerde ve kuran kurslarında bilinci köreltilmiş insanlar doların kâbesine kolaylıkla yönlendirilir. Bkz. son seçimin sonuçları...

'Mektepler mamur oldukça'

"Yeni emperyalizmin tek korktuğu adam, 'düşünen adam'dır. Onun için bütün çabasını, 'düşünmiyen adam' yetiştiren eğitime harcar. 'Robot adam', 'yalnız buyrulana yapan adam', 'etliye sütlüye karışmayan adam', 'partiler üstü adam ya da örgüt' onun için ideal adam, ideal örgüttür. Ve eğitim düzenini, bu tiplerin yetişmesi için ayarlamaya çalışır." (s. 107) Bu satırların yazarı, burjuvaziye barajları yükseltme ve sağlamlaştırma telaşı yaşatan bir hareketin, 1960'lı yılların Türkiye İşçi Partisi'nin meclise soktuğu 15 milletvekilinden biridir. Yusuf Ziya Bahadınlı, Köy Enstitülerinin yetiştirdiği bir yazar olarak, kısa ve etkili olmuş bir eğitim deneyiminin yüklediği sorumlulukla, 1968 yılında "Türkiye'de eğitim sorunu"nu inceleyen

bir kitap yazar. Yusuf Ziya sekiz yıl öğretmenlik yapmış- tır. Mecliste Millî Eğitim Komisyonu’da TİP temsilcisi olarak görev almıştır. Yazarın incelemesinden çıkan ilk sonuç, Türkiye’de eğitim sorununun, ülkede hüküm süren "kapitalizm sorunu"ndan kaynaklandığını gösterir. Yusuf Ziya Bahadınlı bu sonuçtan yola çıkarak sorunu kapitalizm sorununun panzehiriyle birlikte ele almaya karar vermiştir. Kitabın başlığı bunu netlikle ortaya koyar: “Türkiye’de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm”.

Kitabın ilk bölümü “Eğitimin halka götürülmesinde çabalar” başlığını taşır. Osmanlı döneminden başlayan kısa bir tarihçenin ardından Köy Enstitüleri deneyimi geniş bir biçimde incelenir. Yazarın daha sonraki çalışmalarından Öyle Bir Aşk’ta biraz daha eleştirel yaklaşacağı Köy Enstitüleri girişimi, “bilme ile yapma” arasındaki kopmaz ilişkiyi kurabildiği için önemli bir seçenek olarak değerlendirilir. Yazar, eğitime yaşamın bütünlüğünde bakar; okulla sınırlı değil, her alanda insanca yaşayabilmenin öğrenilmesinin aracıdır. Bu bütünlüklü bakış, eğitimin içeriğini, niteliğini olduğu kadar, eğitilen insanın nesnel koşullarını, imkânlarını da göz önünde bulundurur.

Osmanlı’da eğitimi geliştirme çabası verenlerden Emnillah Efendi’nin güzel bir sözü var: “Mektepler mamur oldukça hapishaneler harap olur.” Aydınlanmacı bir iyimserliği yansıtan bu sözü bir kenara not edelim.

Kitabın ikinci bölümü “Gençlik sorunu” başlığını taşır. 1968 tarihinin baş gündem haline getirdiği gençlik, düzenin içine örmek istediği kafesleri parçalamaya çalışmaktadır. Yazar soğukkanlı bir tutumla eğitim sorununun çarelerinden biri olarak eleştiren, sorgulayan, kafa tutan gençliği inceler.

Bunun ardından “Öğretmen sorunu” gelecektir. O yıllarda, düzen açısından da bir öğretmen sorunu vardır ve hakkını arayan, gençlere özgürleştirici bilgiler vermeye çalışan öğretmenlerle uğraşmaktadır. “Sürgün”, öğretmenler için de işletilecektir. Yazar “öğretmen kıyımı” olarak adlandırılan burjuva siyasetini sergiler. O yıllarda ilerici öğretmenin durumunu şöyle çizer: “İstanbul’un en modern okulundan, Hakkârî’nin en uzak dağ köyüne dek her yerde öğretmen vardı. Bu alan içine yayılmış yüz binin üzerindeki öğretmen tedirgindi. Bu büyük kitle, bir taraftan Türkiye’nin içinde bulunduğu dar ekonomi koşulları içinde bunalırken, bir taraftan gerilikle, cehaletle, iftiralarla uğraşırken; bir taraftan yüz yılların büyük günahının sonucu olarak geri kalmış yurdunun insanlarına daha faydalı olmak için gecesini gündüzüne katarken; bir taraftan da her gün ceza mektupları taşıyan postacının yolunu gözlemektedir.” (s.101-102)

“Eğitimin yozlaştırılması ve Amerikan eğitimi” bölümünde emperyalizmin eğitim alanına müdahalesi incelenir. Yusuf Ziya’nın çalışmasının önemli yanlarından biri, sayılarla konuşmasıdır. Eğitim istatistiklerinden yararlanan yazar, zaman içindeki değişimle egemen sınıfın eğitimdeki tercihlerini de saptar. 1931’de kapanan imam hatipler 1951’de yeniden açılırlar ve pıtrak gibi memleketi sararlar.

Emperyalizmin politik ve ekonomik müdahalesiyle paralel ideolojik kuşatmasının kilit araçlarından biri eğitimidir. Yusuf Ziya’nın kitabından öğrendiğimize göre, toplumdan ve insandan kopuk bir eğitim anlayışını uygulamaya koyan “fen liseleri”ni Amerika’da bile kabul ettiremeyen bir Amerikalı eğitimci, bunu, Türkiye’de başarır. Amerikan kapitalizminin bile yanlış bulduğu “fen lisesi”

nasıl bir okuldur ve nasıl insan yetiştirir? “Bir okul ki, programında mantık, felsefe, sosyoloji gibi sosyal bilimlere yer vermezse, teşebbüs kabiliyeti, eleştirme alışkanlığı, toplumsal kaynaşma gibi insanı ön plana alan özellikleri çocuğa vermezse, o çocuk düşüneyen, uygulanama- yan, toplum sorunlarıyla ilgilenmeyen bir ‘makine adam’ haline gelir elbette...” (s. 116)

Yazar, eğitime toplumsal bütünlüğü içinde bakıyor dedik; özgürlüğün olmadığı bir yerde insanca bir eğitim yapılabilir mi? Yusuf Ziya bu sorunu incelediği bölümde, bugüne bir belge ulaştırıyor. TİP milletvekiliyken soru önergesi vererek İçişleri Bakanlığından aldığı Cumhuriyet döneminde yasaklanmış kitaplar listesi. Örneğin, bu listede “Bulgaristan sınırları içinde yayımlanmış tüm kitaplar” yasaklanmış. Burjuvazi, yalnızca Lenin’i, Engels’i engellememiş; yasak listesine aldığı kitaplar arasında ilkçağda, ortaçağda yazılanlar da var.

Yazar, sanatın insanın insanlaşma sürecinde önemli bir işlevi olduğunu düşünüyor. Eğitimin hayat boyu sürmesini sağlayan temel kaynaklar kültür ve sanat varlıklarıdır.

Bahadınlı, eğitim incelemesini, sorunu yaratan kapitalizmden insanlığın kurtulduğu koşullarda çözümün geleceğini vurgulayarak, “İnsanın çok yönlü gelişmesi ancak sosyalizmle mümkündür.” saptamasıyla tamamlıyor. “Kapitalist düzende olduğu gibi, kişi gece gündüz durmadan çalışmayacaktır. Günde belli saatlerde çalışacaktır. Zamanla bu saat en aza inecektir. Ailedeki bireylerin, özellikle yaşlıların ve çocukların devletçe bakımları mümkün olacaktır. İş, öldürücü bir uğraşı olmaktan çıkacak, bir zevk haline gelecektir. Kişinin boş zamanı kalacaktır. Radyo, televizyon, tiyatro, sinema halkın emrinde olacak-

tır. Halkın yararına sunulmuş gazeteler olacaktır. Kişinin radyo, televizyon dinleyecek; tiyatroya, sinemaya gidecek zamanı ve parası olacaktır. Gazete, bir okul olacaktır. Halkın buyruğunda, halk yararına işleyecektir. Kadınların yaşantıları insanca olacaktır. Onların da eğitim görmeğe zamanı olacak, boynuna takılan kölelik zinciri kırılacak, insan olmanın mutluluğuna erecektir.” (s. 214-215)

Müze olan hapishane

Emrullah Efendi'nin sözü, toplumsal çelişkilerden soyutlanmış bir bilgi, bilim anlayışına dayanıyordu. Çünkü sınıfsal çatışmanın belirleyiciliği altındaki bir toplumda okul ile hapishane toplumsal gerçekliğin birbirini bütünleyen, matematik diliyle söylersek doğru orantılı değişen iki yüzüdür. Bilgi ne kadar kitlelere ulaşır ve maddi bir güce dönüşürse, egemen sınıfın hapishanelere ihtiyacı da o ölçüde büyüyecektir. Ama içerdeki ve dışarıdaki bütün hapishanelerin yıkılabileceği bir devrim döneminin kaçınılmaz olduğunu da biliyoruz. Tarihimizde bu dönemleri görüyoruz.

Yusuf Ziya Bahadınlının eğitim incelemesi, “Sosyalizm insanca yaşanacak bir düzen kuracaktır.” netliğiyle bitiyordu. Yazar sonraki kitabında bu savın gerçekliğini bize göstermek için harekete geçiyor. “Dört Sosyalist Ülke” adını verdiği kitabında, sosyalizmin hayata geçirildiği Bulgaristan, Macaristan, Polonya ve Romanya gezisine çıkıyor okuru.

Bu kitapta sosyalizmin kurmaya uğraştığı insanca düzenden manzaralar var. Sosyalizmin sorunları da göz ardı edilmiyor. Yazar, eleştirel bakışını sosyalizmin daha gelişmiş ve mükemmel olması yönünde biliyor.

Dört ülkede de dikkati çeken ilk manzara toprakla ilgilidir. Yusuf Ziya, bir turist değildir, doğanın güzellikleri onu pek ilgilendirmiyor; o, doğayla insanın ilişkisinden, emek sürecinden çıkan güzelliklerin peşinde. Sözelimi, Romanya izlenimleri Baragan'ın Dikenleri'yle, Panait İsrati'nin anılmasıyla başlıyor... Şöyle devam ediyor: "İstrali 'o uçsuz bucaksız karamtrak ovoidan' geçermiş, bizse yirmi beş yıl sonra ovaların yeşilliğine gömüle gömüle gidiyoruz." (s. 158) İstrati esiniyle süren Gravitza Sokağı bölümü, sistemin değişmesinin kenti de nasıl değiştirdiğini ve güzelleştirdiğini sergiliyor.

Karşılaştırmanın ikna gücü

Yusuf Ziya, toprağın çocuğudur. Köyde doğayla haşır neşir ve mücadele içinde geçen çocukluğun, eserlerinde belirgin bir etkisi vardır. Dört sosyalist ülke gezisinde de toprak sorunu en temel araştırma konusudur. Toprağın sosyalist mülkiyeti ve tarımsal üretimin durumu ayrıntılarıyla inceleniyor. Yazar gezdiği ülkelerin yöneticilerinin yardımıyla köylere gidiyor; sosyalist kooperatifleşmenin sonuçlarını gözlemliyor. Eğitim kitabında uyguladığı karşılaştırma yöntemini burada da sürdürüyor. Türkiye'de Eğitim Sistemi ve Sosyalizm, ülkedeki eğitim sürecini kapitalist ilişkiler gerçekliğinde, dönüşmesi gereken sosyalizmle karşılaştırarak, yani gelecekle birlikte ele alıyordu. Dört Sosyalist Ülke ise, Türkiye'nin kapitalist gerçekliğiyle karşılaştırılarak geziliyor. Birinci kitapta yürütülen kuramsal karşılaştırma, gezi kitabında somut bir nitelik kazanıyor. Yazar gezdiği ülkeleri Türkiye'nin bugünü ve geleceği açısından değerlendiriyor. Kitabın ilk sayfasında Bulgaristan'da gördüğü bir köyü anlatıyor ve Anadolu köyünde olan yoksulluğun orada bulunmadığını saptıyor.

“Toprak damlı kulübe biçimli evler ve damlar üzerinde kerpiç yığınlar yoktu. Ortalıkta yalın ayak, omuzlarında ya da sırtlarında su taşıyan kadınlar görünmüyordu.” (s. 7)

Yusuf Ziya bir izlenim kitabıyla yetinmek istemiyor, araştırıyor, istatistiklerden yararlanıyor, ülkelerin tarihini öğreniyor. Sosyalizmi Türkiye insanına tanıtmaya, sevdirmeye çabası, gördüğü eksiklikleri sorgulamasını engellemiyor.

Macaristan için Yusuf Ziya’nın değerlendirmesi şöyle: “Macaristan’da işçi sınıfı iktidardadır ve sosyalizmi kurmakla meşguldür. Üretim araçları devletin elindedir. Macar halkı “1919-1945” tarihleriyle öğrenmektedir her fırsatta. Hal böyle iken diğer sosyalist ülkelerde yapılanın tersine Macaristan’da, okullarda ve diğer kurumlarda sosyalizmin bilimi yeteri kadar öğretilmiyor ve de sosyalizmin Macar toplumuna kazandırdığı nimetlerin, sosyalist uygulamadan olduğu gerçeğinin altı çizilmiyordu.” (s. 102) Bu bölümde 1956 karşı devrim girişimini önleyen komünist lider Yanoş Kadar’ın şu ilginç sözlerini okuyoruz: “İşçi sınıfının iktidarda olduğu bir ülkede, bu sınıf, iktidarı elinde bulundurarak sosyalist demokrasiyi geliştirebilir, kişinin sosyalist özgürlüğünü garanti altına alabilir, ama iktidarı kaybederse sosyalist özgürlükten eser kalmaz.” (s.83- 84) Kadar’ın saptaması, bugünün gerçekliği oluyor.

Yusuf Ziya’nın sosyalizme ilişkin kaygıları Çekoslovakya’da da benzer. Emperyalizmin “Prag Baharı” adını taktığı durumun sosyalizmin hayrına olmadığı gözlemlenebiliyor.

Dört Sosyalist Ülke 1968-1970 yıllarında, can alıcı olayların olduğu bir dönemden reel sosyalizme ilişkin yararlı bilgiler içeriyor. Yusuf Ziya’nın aktardığı, Castro’nun 1968

Çekoslovakya değerlendirmesi, bir devrimcinin dünyaya bakışındaki netliği bugüne taşıyor.

Yazar Polonya’da Oşvençim (Auschwitz) toplama kampını da geziyor. “Daha avluya girerken içinizin ürperdiğini hissediyorsunuz. Yolboyunda bir sürü idam sehpa- m. Her tarafta taş kaldırımlar arasında ot bittiği halde, idam sehpalarının altlarında bir tane bile yok. Sanki asıldıktan sonra yere bırakılan ölü, nazi zulmüne öyle bir nefret kusmuş ki, aradan bunca yıl geçtiği halde bir dal hile yeşerememiş bu yerlerde.” (s.125) Sosyalist toplumun çok önemli bir kazanımı da budur; kapitalist düzenin, insanın acılı tarihinin müzeye kaldırıldığı bir toplum olabilmesidir.

Polonya’da Devrim Müzesi eski bir hapishaneye kurulmuştur. Çarlık Rusya’sına karşı 1794’te başlatılan köylü ayaklanmasında beş bin kişinin katledildiği Pawlion hapishanesi sosyalist düzende bir müzeye çevrilmiştir.

Emrullah Efendi’nin sözü işte o zaman gerçek olacak. Okul, yaşamı geliştirmeye ve özgürleştirmeye aracılık ■ iliği zaman... Hapishaneleri, daha doğrusu insanı çok çeşitli hapishanelere kapatan kapitalizmi sosyalizmin müzeye kaldırdığı bir toplumda...

Kaynaklar

Yusuf Ziya Bahadınlı, Türkiye’de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm, Hür Yayınevi, Eylül 1968, Ankara.

Yusuf Ziya Bahadınlı, Dört Sosyalist Ülke, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, 1970, İstanbul, Resimli.

Sol Dergisi, Aralık, 2002, sayı:194

Yusuf Ziya Bahadınlının

Öyküleri

B. Sadık Albayrak

Yusuf Ziya Bahadınlının öykülerini birkaç izlek çevresinde toplayabiliriz. Yoksulluğun bin bir dayatmasıyla yaşamı un ufak olmuş insanları anlatır yazar. Doğup büyüdüğü topraklardan kopan ve başka şehirlerde, giderek başka ülkelerde yaşamak zorunda kalan insanların sorunları, özlemleri ve umutları öykülerin çoğundaki ana temayı oluşturur. Öykülerin bir bölümü ise, çocukluk dünyasının düşlerle örülü köşelerine ışık tutar. Bazı öyküler sevgi üzerine gözlemlerle yüklüdür.

Yazarın uzun bir üretim sürecinde oluşturduğu öyküleri, bu dönemin daha büyük ölçekli süreçlerinden etkilenir, öne çıkan sorunlar ve yaklaşım yöntemi giderek gelişir ve derinleşir. Öyküler, yazarın yaşamındaki temel değişiklik çizgisini izler; köyde doğan ve çocukluğunu geçiren, okumaya şehre giden, daha sonra öğretmen, yayıncı, yazar ve milletvekili olarak şehre yerleşen yazar, yaşamının olgunluk döneminde ülke dışına, Avrupa'ya gitmek durumunda kalır. Öykülerin mekânı da aynı değişmeyi yansıtır. İlk dönem öykülerinde köylülerin anlatımı ağırlıklıdır, toplumsal değişimle birlikte köyden şehre göçün hızlandığı bir dönemde bu gerçeklik yazarın öykülerinde yankısını bulur.

Köyden sürülen köylünün öyküsü

Yusuf Ziya'nın 1960'ların ilk yarısında yazdığı öyküler İlin Olayım Ağam kitabını oluşturur. İlk öykülerde yalın bir olay örgüsü vardır. Bazı öykülerde neden sonuç ilişkilerinin bire birliği öyküde oluşan duygusal tepkileri karalamakta yetersiz kalır. Öykülerin bütününe baktığımızda belli bir dönemin insanını değişim içinde anlatma çabasını görürüz. Dönemin tipik gelişmesi, özellikle, 50'le- I in başından itibaren hızlanan, köylerin şehirlere akışıdır. Kitaptaki en tipik ve güzel öykülerden biri, Bacım öyküsü, göçün köylüdeki etkisini sorgular. Köylü açısından yeni bir yaşama atılmak demektir bu. Köyün yoksulluğundan umutlu bir kurtuluş beklentisi... “Bu şehre yeni geldiğin gündü. Gülümsüyordun. Sevincinin şavkı yüzüne vurmuştu. Konuşuyordun durmadan.

“İş bulduk şehirde. Enişten çok para kazanıyor, ameldik ediyor yapılarda.” (İtin Olayım Ağam, s. 24-25) Daha önce hiç yapmadığın şeyleri yapacaksın, tatmadığın zevkleri tadacaksın. “Sabahları çay içeceksin, aynı şehirli gibi. Radyo dinliyeceksin, gazete okuyacaksın...” (s. 25)

Enstitülerin temel dayanağı, “köylüyü köyde tutma ve okumuş köylüyle köyü canlandırma” politikası, kapitalizmin yeni ihtiyaçlarıyla bir kenara atılmış ve köylü şehre, şehirli gibi yaşama vaadiyle ucuz işgücü ve tüketici olmak ı/ere sürülmüştür. Kısa bir tanışma ve yerleşme süreci sonunda köylü şehirdeki yerini sorgular. “Niye bir göz oda yetmiyor şimdi? Niye çevrendekilerden utanır oldun? Yemeleri başka, içmeleri başka? Giyinişleri, konuşmaları, düşünceleri başka değil mi? Aranızda karlı dağlar var. Gün ortasında karanlıkta gibisin. Hekimi öğrendin, gide-

miyorsun; sinemayı öğrendin, gidemiyorsun; yemesini, giymesini öğrendin, bulamıyorsun. Aradan yıllar geçti. Düşünden sıyrıldın. Çevreni, insanları görür oldun. İşin en kötüsü (!) kendini gördün. İşte o zaman ağlamağa başladın.” (s. 25-26) Şehrin çelişkileri köylüye yeni bir eşik atlatmıştır.

Yazarın Öyle Bir Aşk kitabındaki anılardan, köy enstitüsünün, çocuklara köylü ve şehirli arasındaki çelişkiyi abartarak sunduğunu biliyoruz. Şehre yerleşen ve günümüzde artık bir şehirli olan köylü, toplumun daha temelli çelişkileriyle yüzyüze gelecektir.

Bahadırlı'nın Bacım öyküsü henüz bu sürecin başındaki durumu anlatır. Şehirli ve köylü arasındaki çelişki henüz birinci plandadır. Yaşam biçiminin dışsal öğeleri etkilidir. Bacım öyküsünün sonu, şehirliye özenen köylü kadının kılık kıyafetinden dolayı köylülerce “orospu” ilan edilmesi ve kocasından dayak yemesiyle geliyor. Köylünün şehirdeki acılarının kaynağında hâlâ köylülükten kurtulamaması var. Altmışlarda böyle bir öykü yadırganmayabilir; bugünün şehir dramları ise, şehrin, yani kapitalizmin sorunları üzerine kuruludur.

Ülkenin şehirlerinden Almanya'ya

Daha şehri bütünüyle sindirmeden köylünün Almanya göçü başladı. Arasında tarihsel gelişme farkları bulunan üç değişik toplumsal ortamı tek kuşakta yaşamak zorunda kalan bir köylü gerçeği çıktı ortaya. Köy, ülkenin büyük şehri ve Avrupa'nın sanayileşmiş şehri, her üçünü de kopuk kopuk yaşayan bir insan tipi... Yusuf Ziya'nın içinde yaşadığı gerçeğe sıkı sıkıya ve sorumlulukla bağlı öy-

öykücülüğü bu tipin gelişmesini, kırılmasını, sarsılmasını kitaplara taşıdı.

Hacça Büyüdü Hatış oldu, köyden Almanya'ya göçmek zorunda kalan bir ailenin yaşadığı kültür çatışmalarını sergiler. Öykü on yıl sonra köyüne dönen Haydar'ın ilkokul çağında köyü terk eden ve bir genç kız olarak geri dönen kızı Hatice ile çatışmaları ekseninde bu değişimin acılı ve komik yönlerine dikkat çeker. Haydar bile on yıllık aradan sonra köyünü yadırgayacaktır. "Köyde değinilin çok yavaş yürüdüğü anlaşılıyordu. Sel sularının yardığı yoldan molozlara, hayvan pisliklerine basmamaya çalışarak yürüyordu. Çocuklar bile yaşlanmış göründü Haydar'a. Hatış nereye gitmiş olabilirdi." (Tavandaki Kırınızı, s. 84)

Köye çocukluk dünyasının dışından, yetişkin bir emekçi gözüyle bakınca yoksulluk daha açık görülüyor. Bu öyküde, Yusuf Ziya'nın iki romanına ismini veren Güllüce'den çizgiler buluyoruz; selin sürükleyip götürdüğü Güllüce'den... Ama buradaki sel, ekonomik sorunların dayattığı bir seldir; Güllüceliyi şehirlere ve ülke dışına sürükler. Öykünün kurgusu ve anlatımı da sanki bir kuşakta üç kuşaklık süreci yaşayan Haydar'ın durumuna uygun bir biçimde birkaç tondan oluşur. Masalsı bir anlatım, bire bir öykülemeyle iç içe uygulanır. Komik öğelerle, hüznünlü öğeler birlikte yer alır. Yazarın dengeli bir abartıya başvurduğunu söyleyebiliriz. Bunu öykünün sonunu çözümleyerek somutlayabiliriz. İsyan eden Hatış'ın evden Kaçışıyla, okurda olumsuz bir son beklentisi uyanır. Yazar, kullandığı merak ve gerilim öğeleriyle bu duyguyu abartıyor. Bir trajik son beklentisiyle öyküyü tamamlayan okur, tam da, bu beklentisinin boşa çıkmasıyla, Hatış'ın durumunun yaşamsal zorunluluğunu kavramak zorunda

kalıyor. İntihar eylemini haklı kılacak hiçbir gereklilik yok ortada. Baba da buna neden olacak katılıkta değil, herkes uzlaşmaların aşındırdığı kişiliklere bürünüyor. Göç, taşları sürükleyen ve çakıla dönüştüren bir akarsu gibi onları da yumuşatıyor...

Geride kalanın öyküsü

Peri Kızı öyküsünde, oğlu ve kızı Almanya'ya giden Battal'ın umutlarını anlatır yazar. Bu öyküde yoksulluğun olağanüstü başarılı bir betimlemesini yapar. Köylünün yoksulluğunu şu imajdan daha güzel ne anlatır, bilmiyorum. Almanya'daki oğul üvey anasına ayakkabı getirecek, bunun için, "Ayaklarının numarasını soruyordu. Gülmüştü, hiç numara gerekmemişti. Ne bulmuşsa ayağına takmıştı. Bir kâğıda basmış, çevresini kalemle çizmişler, içine 'ablanın ayağının resmidir' yazmışlardı." (T.K. s.91)

Bu öyküde Yusuf Ziya Bahadınlı'nın halk anlatımının kestirmeliği ve edebi tadını olağanüstü bir biçimde duyurduğunu görüyoruz... Şu parçayı birlikte okuyalım.

"Aklımıza türlü türlü şeyler geldi. Sonunda bir gece kapının tokmağının hızlı hızlı vurulduğunu duyduk. Kalktım, bizimki. Ne üstünde üst kalmış ne yüzünde beniz! 'Ulan oğlum bu ne hâl?' Oturduk evin bir beceğine, anlattı: Bizim Hamdi'nin oğlu, 'dayıoğlu ben nasıl olsa sağlam raporu aldım, senin yerine ben gireyim muayeneye' demiş. Girmiş girmesine, sonunda işin şekli anlaşılmış. Haydi karakola. İkisi de karanlık bir delikte günlerce aç susuz yatmış." (T.K., s.95) Köylünün anlatımı, edebi anlatımın temel öğelerini içeriyor. İmgelerle, benzetmelerle yüklü. Mecazi söyleyişle yüklü. Deyimlerden yararlanıyor. "İşin rengi" gibi. "Karanlık bir delik" gibi...

Battal Almanya'daki oğlu ve kızıyla ilgili umutları kırılınca deliriyor. Gördüğünü sandığı Peri Kızı'nın arkasından koşuyor.

Yazarın göçü: Titanik'te Dans

Yazar da bu akarsunun sürüklediği taşlardan biridir; ama onun deneyimi, edilgin biçimde sürüklenip çakıla dönüşmek yerine, yaşananları sorgulayarak edebi imgelere dönüştürmeye ve insanlara anlatmaya götürür. Göç, ayna zamanda onun da hesaplaştığı bir gerçekliktir. Yusuf Ziya Bahadınlının Avrupa yaşantısından izler taşıyan özlem yüklü öykülerinin en kapsamlılarından biri Titanik'te Dans'tır. Yazarın son dönem öykülerinde anlatan ve anlatılanın giderek bütünleştiğini görürüz. Yazar gerçeklikle daha hayati bir hesaplaşmaya girişmiştir. Kendi içine bakarken, dışındaki olup bitenlere de aynı öyküde ışık düşürür.

Bu öykülerde olgun bir insanın yaşama ilişkin daha felsefi sorularını ve yanıt arayışlarını da buluruz.

Yazarın aynı döneminde köydeki çocukluk günlerinin izdüşümlerinden oluşan öyküleri de doğa-insan, çocuk- saflık-güzellik kavramlarını gündeme getirir. Köylünün, yurdunu terk etmeden barındırdığı bütünlüklü, ayrışmamış dünya çocukluğun düşsel ve saf dünyasında dile gelir. Doğa ile ayrışmamış, toplumsal haksızlıkların, ahlâksızlıkların, vefasızlıkların bozmadığı, kirletmediği bir dünyadır bu. Yazarın ütöpik dünyasıdır. Çoğunluğu doksanlı yılların başında yazılan bu öykülerden bazıları şunlar: Söğüdün Gölgesinde, Kurşun Sesi, Tavandaki Kırmızı, Kum İçinde Bildircin, Demek Çok Ağlamış. Bu öykülere daha ilinceden gelen, 1978'de yazılmış Mustafa'nın Kağnısı'nı da

ekleyebiliriz. Hepsi yazarın çocukluk günlerinin anılarıyla yüklü, doğa ve insanlarla içli dışlı, oyun ve düş dünyasıyla örölü öykülerdir.

Ülke dışında yazılmış ve oranın yazardaki duyarlılığını en iyi ortaya koyan öykülerden biri olan Titanik'te Dans şöyle başlar: "Pencereden göğe bakıyorum, yıldızlar hep bizim o taraflara akmış dedim, yağmur da durmuş, hani toprağın kokusu, çiçeğin? Oysa ben bir yıldız kaysın istemiştım, toprak koksun istemiştım, çiçek koksun." (T.K., s. 182) Öykünün giriş cümlesi toprak hasretinin ipuçlarını verir. Yalnızca memleket özlemi değil, çocukluğun yitirilen ülkesini yeniden bulamamanın da hüznü sezilir. Devamında anlatıcının bir yaşam muhasebesinin içinde olduğunu anlarız. Odası onun yaşamdaki yolculuğunda önemli bir geçiş dönemini kuşatır; öykünün adına göre yorumlarsak bir gemi gibidir. "Bir de tüm yaşamımın filmi var burada. Yahu ben ne kötü şeyler yapmışım, ne güzel şeyler! Sözelimi şu bir çift eldiven, orada öylece durur, hiç de solmaz. Renk bir canlılıksa canlıdır, işte orada, doğduğum köyü simgeler." (T.K., s. 183)

Yalnızlık duygusu, kendini anlamayan insanların ortasında, yabancı bir şehirde, insana pek yakışmayan bir odada yaşamaya mecbur bırakılmanın kırınlığı öykünün atmosferini belirler. Bu öykünün benzeri sorunlarla ve gözlemlerle örölü başka öyküler de vardır. Geçeneğin Karanlığında, Türk Torbası yazarın yaşam öyküsünün bir dönemini yansıtır. Sapa ve Işıltı öykülerini de aynı dönemden çizgiler içeren öyküler olarak değerlendirebiliriz. Işıltı'da öğretmenin kitap okutma çabasına direnen ve ana babaları cahil, şeriatçı çocuklar anlatılır. Derste öğretmene isyan ederler. Öğrenci Yaşar: "Biz kitap okumak istemiyoruz!" der bastıra bastıra. Hepsinin benzeri tepkiler

duyduğunu gören ve umutsuzluğa kapılan öğretmen tıramvayda kitap okuyan bir öğrencisine rastlar. Onun ışıltılı gözleri ve gülümsemesi öğretmenin karamsar ruh halini aydınlatacaktır. “Bugün bu saatte istasyon bir bayram yerini andırıyordu nedense, her şey birdenbire cıvıl cıvıl göründü bana. (T.K., s. 176)” Öykünün son cümlesi umut doludur. Hemen hepsi işçi çocukları ve büyüyünce işçi olacak insanların öğrenmeye, aydınlanmaya karşı çıkmaları, cehalete sıkı sıkıya sarılmaları yazarı rahatsız eder. Çilli de Çilli öyküsünde benzer bir temayı buluruz. Bu kez Berlin’in göbeğinde çarşafı sokulup “Kur’an Kursu ”na gönderilen 10 yaşlarındaki kız çocuklarının, hayatın çağrısıyla elbiselerinden ve boyunlarına asılı çantalarındaki Kur’an’lardan simgesel de olsa kurtuluşlarını anlatır yazar.

Titanik’te Dans’ta, yazar yaşam muhasebesini çıkarırken şunları not eder: “Elli yıl yaşamışsam dünyada yarısı düştür bunun, ah ben düş kurmayı çok severim” (T.K., s. 184) Toplumu ve kendini sorgulamayı sorularla sürdürür, "bir de özlem sevgi midir, sevgim köye özlemimden mi geliyor?" (T.K., s. 183) Sorularla ilerlemek önemlidir. Öyküde hazır, kalıplaşmış veriler yinelenmez, yazar kendini ve çevresindeki dünyayı yeniden tanımaya, anlamaya ve tanımlamaya çalışır. “Titanik’te dans” bu araştırmanın ortasında beliren bir imgedir. Öykünün Alman kahramanı Willi, kendi toplumunu tanımlarken söyler: “Bizler Titanik’te dans ediyoruz.” Batmakta olan bir gemideki çaresiz insanların son dakikaları olarak mı yorumlamak, yoksa az sonra suların altını boylayacağını bilmemenin vurdumduymazlığı mı? Öykünün kahramanları, anlatıcı, Willi ve Ayşe bu sonu görebilen ve sorgulayabilen az sayıdaki insanlardır.

Yazarın özlem ve hüznü yüklü anlatımından bu batışın duyarlılığını okuruz. Ama yazar açısından oğlunun simgelediği bir gelecek umudu vardır. İnsan sevgisi, baskı altındaki insanî değerler, sabah ve ışıkla simgelenen aydınlık, özgür düşünceli bir insanlık düşü batmakta olan toplumun verdiği acıyı dengeler.

Âşıkların öyküsü

On Bire Bir Kala öyküsünde İnsanî inceliklerin dünyasına, birbirini yaratıcılıkla var etme eylemine eğilir yazar; sevgilisini bekleyen genç kadının gözüyle aşk ilişkilerini sorgular. Bir çay bahçesinde bir araya getirilen insanlar, sevgi ilişkisinin çeşitli biçimlerini ortaya koyarlar; anlatıcı kadın bütün bunları gözlemler ve anlatırken, kendi deneyimiyle yargılar ve sonuçlar çıkarır. Öykü, hiçbir İnsanî ilişkinin birbirinden kopuk, bağımsız olmadığını düşündürür.

“Beni ille de yönetmek istedin!” diyordu adam, eli titreyerek çayından bir yudum daha alıyordu, sigarasını tablada eziyordu ve babamdı sanki!” (T.K., s. 29) Anlatıcı kadın çay bahçesinde gördüğü adamla kadını anne-babasına benzetir. Eğer edilgin, boyun eğmiş bir yaşam sürdürürse kendinin de onlara benzeyeceğini fark eder.

“İçten mi söylüyorlardı, ağız alışkanlığı mıydı yoksa? En kötüsü de buydu, duymadan söylemek ya da kendini zorunlu saymak.” (s. 30) Genç kadın, yaşadığı olumsuz deneyimler sonucu sürekli kuşkucu bakıyor gördüklerine. Üstelik gerçeklik, onun olumsuz kuşkularını haklı çıkartacak ölçüde sahteliklerle örülü. Yusuf Ziya küçük bir öykünün içinde koca bir sevgi dünyasının değişik gelişim düzeyinden kesitleri bir araya getirmeyi başarıyor. Tüken-

mis, yıpranmış bir evliliğin üç deprem geçirmiş sevgi ilişkisini somutlayan orta yaşlı karı koca, birbirine “canım, .c-eğilim” diye seslenen genç sevgililer, bütün bunları gözlemleyerek bize anlatan kadın ve buluşmayı beklediği Tan sevgi ilişkisinden üç değişik kesit sunuyor. Yazar ısa geçişlerle iç içe ördüğü bu ilişkileri öykünün sıçrama noktasında iki insanın ilişkisinin değişik dönemlerine dönüştürüyor: “Yüreğimde bir sıkışma duydum, baktığımda kadın annemdi, adam da babam. Sonra Tan’ın yirmi yıl sonraki hali geldi oturdu yanıma: Evet evet babam adamdı, adam Tan’dı, kadın annemdi, annem bendim! Fırlayıp gitmek geldi içimden, başka çağrışımlı yerlere gitmek. Sallıma baktım, daha yirmi dakika vardı, Tan’la açık açık konuşmalıydım.” (T.K., s. 31)

Anlatıcı gözlemlerini kendi ilişkisini geliştirme yolunda değerlendirir ve öyküde ortaya konan sorunları, duyarsızlıkları yenmek için dersler çıkarır. “Adam ‘üç deprem geçirdik’ diyor, bense depremin aralıksız sürdüğünü söyleyeceğim, toplumların durmadan sarsıldığını. Biliyorum Tan ‘bundan bize ne?’ demeyecektir, düşünecektir.” (s. 31) Öykünün adı dakikaları, saniyeleri bile hesaba katan titizlikte bir aşk ilişkisini vurgular. “Tan’ı bekletmemeliyim, ‘on birde değil, on bire bir kala’ demişti.” (s.34)

Yitiklerin Öyküsü

Yusuf Ziya Bahadınlının öykülerini, daha da genelleş- tirilerek bütün yapıtlarını kucaklayan temel bir tavırdan söz edebiliriz; bu, bütün yaşadıklarına ve bulunduğu inamlara, giderek bütün insanlığa duyulan bir borçluluk, sorumluluk duygusudur. Bu nedenle yazar, üvey anası Evcili Ana’yı anlatmak zorundadır. Herkesin yitip gitme-

sini istediği, yaşamasını soluk alıp vermeye indirdiği bir insana karşı borcudur, onun öyküsünü yazmak. Ermeni kıyımından, ekin yığınlarına saklanarak kurtulmuş kız çocuğuna duyduğu insanlık borcunu Gâvur Kızı öyküsüyle dile getirir. Sessiz Şahin öyküsünde gelişmesi engellenmiş bir başka insanı anlatır bize. Tavandaki Kırmızı, Gemileri Yakmak, Güllüce'yi Sel Aldı, Öyle Bir Aşk kitapları bu sorumluluk duygusunun hiç eksilmediğinin belgeleridir.

Kaynaklar

Yusuf Ziya Bahadmlı, İtin Olayım Ağam, Hür Yayınları, 1964, İstanbul.

Yusuf Ziya Bahadmlı, Tavandaki Kırmızı, Seçme Öyküler, Morbenek Yayınları, 1999, İstanbul.

Sevgi Üzerine Bir Roman:
Devekuşu Rosa
Cemile Çakır

Uzun yıllar yurtdışında yaşamak zorunda kalan Yusuf Ziya Bahadınlı, 1991 yılı sonlarında yayımladığı Devekuşu Rosa ile kendi roman çizgisini bir adım daha ileriye götürdü. Ne yazık ki bizim ortamımız vefasız ve unutkan. bugüne değin dört roman, dört hikâye ve iki de dil üzeli ne kitabın yazarını neredeyse görmezlikten geliyorduk. Ya unutkandık, geçmişle bütün bağlarımız kopuktu, ya da Bahadınlı'ya hakkını vermek, bizi rahatsız edecekti. Sustuk, her zamanki gibi sustuk. Oysa sistemin yazarı olaydı, romanını, daha yazmadan haber yapar, günlerce ondan söz ederdik.

Devekuşu Rosa, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın beşinci romanı. Bundan önce sırasıyla Güllüceli Kâzım (1965), Güllüce'yi Sel Aldı (1972), Gemileri Yakmak (1977), Açılın Kapılar (1985) adlı romanları yayımlanmıştı. Ayrıca İtin Olayım Ağam (1964), Haçça Büyüdü Hatış Oldu (1978), Geçeneğin Karanlığından (1982), Titanik'te Dans (1986) öykü kitapları, Aydın Su takma adıyla yayımladığı Atasözleri Sözlüğü ve kendi adıyla yayımlanan Türkçe Deyimler Sözlüğü var.

Yusuf Ziya Bahadınlı, arı Türkçe'siyle iyi bir öykücü. İ<< imanlarında da yine bu arı dili görüyoruz. İlk romanın-

dan başlayarak, Devekuşu Rosa'ya uzanan çizgide, bir anlamda yazarın kendi yaşam çizgisini de buluyoruz romanlarına paralel olarak.

İlk romanı Güllüceli Kâzım, köyden şehire okumaya gelen, burada mezhep ayrılıkları yüzünden türlü işkencelere, baskıya uğrayan birini anlatırken, Güllüceyi Sel Aldı'da Güllüce (ya da yurdun herhangi bir ilçesi'nde seçim ortamı, dönen dolaplar ve halkın seçtiklerinin uğradığı baskıları konu edinen Bahadınlı, selle toplumsal bir olayı, 1971I anlatmaktadır. Gemileri Yakmak'ta ise Kurtuluş Savaşı'ndan toplumsal mücadeleye uzanan çizgi bir bütünsellik içinde anlatılıyor.

Yusuf Ziya Bahadınlı, 1980 sonrasında Almanya'da yaşamak zorunda kalır. Tam on iki yıl yurdundan uzak kalan yazar, Açılın Kapılar'da yurtdışında yaşayanların sorunlarını işlemektedir. Sığınmacılar, değerlerini yitirip yerine ne koyacağını bilemeyenler...

Devekuşu Rosa ise başlıkta da belirttiğimiz gibi bir sevgi romanı. Ana konusu sevgi. Sevgiye doğru bir yaklaşım, sevgiyi, sahip olunacak, elde edilecek bir meyve gibi görmeyip, bir özgürleşme mücadelesi olarak gören bir roman. Romanın üç ana kahramanında görürüz, sevginin nereden nereye ilerlediğini.

Gül, Türkiye'de evlenip Almanya'ya gitmiştir kocasıyla birlikte. Kocas, onun değerlerine saygı göstermez, o tam da çevrenin istediği gibi, evde ev işleri yapan, çocuğuna bakan bir kadındır. Sonra işler değişir. Gül, evin dışındaki dünyayı tanımaya başlar. Evlilikten ve zorunlu olarak sürdürülen karı koca ilişkilerinden başka sevginin de, yaşamında var olduğunu öğrenir. Önce Enderle tanışır, ama Ender, daha kendinin ne olduğunu bilincine vara-

malmış biridir. Sonra Metin... Metin bir siyasi sığınmacı. Evli, karısı ve çocukları Türkiye’de. O da sevgiyi tanıyamamış. Toplumsal mücadelede yer almasına karşın, karısıyla ilişkisi konusunda toplumdaki ortalama çizgiyi aşamamış, sevgisiz bir evliliği yürütmekte. Üstelik evliliğinin sevgisiz olduğunun bile neredeyse farkında değil.

İnsan sevgiyle biraz da kendini tanır. Yaşamın dönen değirmeni sevgiye dönüşünde ona kendi yüzünü gösterir. Metin, Gül’le tanışınca kendini, yaşamın öbür yüzünü tanır.

Bir de kitapta üçüncü bir kahraman var. Sevinç. Sevinç, yoksul bir çocukluk, saldırıya uğramalar, tecavüzler ve mutsuz bir evlilik sonrası Almanya’dadır. Sevgiyi o da ırar. Ama aradığının ne olduğunun bilincinde değildir. Biraz da öç almak vardır gizliden gizliye erkeklerden. Özgürlük de tam anlamıyla bilincine varılamayan bir şeydir Sevinç’te. Böyle olunca sevgi olmadan birlikte olmak, hatta herkesle birlikte olmak... Özgür olacağını sanır belki de...

Romanın ana konusu bunlar. Üçlü çizgi birbirine örölü olarak, geriye dönüşlerle sürüyor. Akıcı ve duru bir dil. Belki de yıllar yılı yazmanın, üstelik dille ilgili yazmanın getirdikleri bunlar. Bu üç kişinin ardında 1980 sonrası Almanya’ya sığınan siyasilerle, Almanya’da çalışan işçilerin yaşamı da vardır biraz. Belirgin olmasa da görürüz Almanya’yı arka planda. Değişen değerleri, değişemeyen değerleri...

Yusuf Ziya Bahadınlı, bu romanda sevgi üzerine *söylediği* şeylerle sevgiye belki yeni bir boyut getirmiyor, bilinen ama belki de üstünde durulmayan bir yanı öne çıkarıyor.

Sonunda Metin, Türkiye’deki parti arkadaşlarının çağrısı üzerine Türkiye’ye döner. Bu sevginin bitimidir belki de. Belki de değil. Metin geri dönme sözü vererek ayrılır Gül’den.

Bir sevgiyi romanın ana çizgisi yapmak, sevgi konusunda bugüne değin söylenenleri yeni bir romanla gözden geçirmektir bir anlamda. Özellikle kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte kapitalist kültürün ülkemize soktuğu “özgür aşk” ortamında... Oysa zoraki aşk olmazdı, zoraki olanı ise aşkın ölümüydü. Tüketim ekonomisinin paralelinde gelişen “tüketim aşkı”, yani sevgisiz, aşksız cinsellik. Bahadınlı, kendisiyle sohbetimiz sırasında buna “çiftleşme” diyor. İşte toplumda sevgiyle, aşkla yücelen cinselliğin yerini egemen kültürce şişirilen bu “çiftleşme” aldığı sürece, elbette ki Sevinç, kendisini zorbaca hırpalayan erkeklerden öç alırcasına bedeniyle bütünleşse de sevmeden birlikte olacaktı onlarla.

Böyle bir romanın gerekliliğini düşünmüştüm geçenlerde bir gazete haberini okuyunca. Hangi gün olduğunu anımsamıyorum. Liseli öğrenciler, şişe döndürme usulü eşleşerek birlikte olurlarken aralarında kavga çıkmış, birini de öldürmüşler. Orada bulunan kızlardan biri anlatıyor. Ortaya bir şişe koyuyorlar, masanın üstüne. Hepsi masanın çevresinde oturuyorlar. Şişeyi çeviriyorlar. Şişenin uç kısmıyla arka kısmı kimleri gösterirse onlar birlikte oluyor. Bunların aynı cinsi göstermesi halinde bile.

İşte böyle bir ortamda Yusuf Ziya Bahadınlı’nın sevgiyi yücelten romanı daha da anlam kazanıyor. Düşünüyorum, liseli o çocuklar eğer bu romanı okumuş olsalardı, yine o şişeyi çevirirler miydi? Sanmıyorum. Kapitalist toplum, bir anlamda kültürsüzleşmenin toplumu. Bütün me-

(alar küçük paketler halinde üretilip, “kullan at” savsözüne göre üretiliyor. Kültür de öyle. Televizyonu, spor gazeteleri ve bol renkli basınıyla sevgiyi iyice yok ediyorlar.

Oysa edebiyat insana sevmeyi öğretiyor. Hepimizin bir amlamda küçümsediğimiz Kerime Nadir romanlarında bile öğretilen bir sevgi vardı, gerçeklerden kopuk da olsa ideal bir sevgi öğretiliyordu. Şimdi ise sevgi yerine cinselliğin, sevgisiz cinselliğin yerleşmesine yardım ediyor renkli basın.

Sanatçının görevi, yazarın görevi bu anlamda toplumsal bilinci doğru olarak yaratmaktır. Sevgiyi doğru olarak yaratmak, aşkı doğru olarak yaratmak, yaşamı doğru olarak yaratmak...

Ben 18. yüzyıl romantik aşk romanlarını okuyarak büyüdüm. Yaşamımda bunun izlerini taşıdım. Şimdi ise dilerdim ki bu gençler, bu toplum sevgi üzerine bu romanı alsın okusun, sevgiyi duru bir dille yeniden görsün. O kadar az ki bunca çürümüşlüğün içinde sevgi. Onu bulalım, ona çoğaltalım. Yan unsurlarından soyutlamadan, yaşamın ana hatlarından koparmadan...

İnsanal Dergisi, 1992

Bir Kitap Bir Öykü
Yusuf Ziya Bahadınlı
Doğan Özmen

Bir dönem TİP milletvekili olarak başarılı çalışmalarına tanık olduğumuz Eğitimci-Yazar hemşehrimiz Yusuf Ziya Bahadınlı'nın "Güllüceyi Sel Aldı" adlı kitabında geçmişte ülkemizde ve daha çok da yöremizde yaşanmış olmasına karşın günümüze de rahatlıkla uyarlanabilen elli yıl önce yaşanan siyasi olaylar anlatılıyor.

Arka sayfada kitabın içeriğiyle ilgili şu bilgilere yer veriliyor:

"Güllüceyi Sel Aldı, Türkiye toprağının hareketlendiği bir dönemin romanı. Bir köy örneğinde ülkenin düzeni tartışılıyor. Yusuf Ziya Bahadınlı, Güllüce'nin belediye seçimleri ekseninde kurguladığı romanıyla düzenin politik oyunlarını sergiliyor. Bir köyün küçük ölçeğinde Ankara'ya, Meclis'e uzanan romanda, çizdiği milletvekili portresi resmi bütünlüyor. Paranın, yalanın, kandırmanın hakim olduğu seçim oyunları... Yazar yıllar önce bugünün yozlaşmasını romanlaştırıyor. Romanda TİP rüzgârı da hissediliyor:

Aman uşak, amanı bilir misin; boş durmayalım. Şunun şurasında ne kaldı ki, göz açık kapayınca kadar gün gelip geçiyor. Bir muharebedeyiz şimdi; hem de iki cephe! İki elimizde iki silah, bir ona, bir buna. Bu silahlardan biri güleryüz. Avradımıza sövseler, gülümseyeceğiz.

Uçkuru sıkıdır bizim avratların, korkmayın. Ankara'dan dönerken bunları düşündüm; uykuyu, tüneği yitirdim. Reis olmazsam bu kasabada, it olur olurum. Silahlardan biri de bol vaatte bulunacağız. Asacağız, keseceğiz! İnanır bu köylü, 'verdiğin sözü neden tutmadın?' demez. Hem yalnız biz miyiz söyleyip de yapmayan; büyükler söylüyor yapmıyor da ne yitiriyor büyüklüğünden?..”

Kitaptan işte bir öykü:

Köpek Balığı

(Aydın öğretmenin Yayla'ya mektubundan)

Önce her şey normaldi, hatta eğlenceliydi:

Hasan traktörünü, halkın geçeceği yolun alt başına durdurmuş, gelene geçene yalvarıyordu:

“Hüsnüye Bacı, kız ne olur, bir rey, ekinini çekerim traktörle, tarlanı sürerim.”

“Ne yalvarıyorsun Hasanım, ekinimi çekme, tarlamı sürme, senin gül hatırın yetmez mi?”

“Bak Hüsnüye Bacı, bu sözün üstüne, versen de, vermesen de reyini, ekinini çekeceğim. Sözüm söz.”

“Kör Koca Emmi, Emmim, Emmim, bir gün hizmetindeyim: Tırpanını biçerim, ekinini çekerim, tarlanı sürerim. Hangisini istersen söyle, benim güzel Emmim, bir sen ver reyini, bir Yutmuk Bibim.”

“Ula Hasan, gönlümü incittin Hasan. Ula ne lüzümsüz sözler ediyorsun sabah sabah. Ben de Yutmuk Bibin de , uşaklar da, avratları da reylerimizi, hem de hatır için değil, bir şey beklediğimiz için değil, Bizim Parti'ye vereceğiz. Ula Hasan! Desen ki: “Tarlanı süreyim, ama hepsini; tırpanını biçeyim, ama hepsini; reyini Ümmet Partisi'ne ya

da Ahali Partisi'ne ver" verirsem dü rzüyüm Haş an. Beni ne sandın ula Hasan!"

"Beni utandı rdın K r Koca Emmi, bir daha mı tövbe!" Engin Markacıoğlu, "Aş ını yemeğe geldim" diyerek dalıyor evlere, 'D vseniz de, s vseniz de oturacağımda söze başlıyordu:

"Sadık denen d rz den bitim kadar hazzetmem. Amma Ahali Partili. Atsan atamazsın, satsan satamazsın. Mili Ş ef gönderdi beni Güllüce'ye..."

Ahmet Tiryakioğlu, nerede iki kişi görse soruyordu: "Dünyada en akıllı    ek, g nebakandır. Güneş nereye giderse, o yüzünü o tarafa çevirir. Günebakan gibi olmalı! İ ktidar kimdeyse, reyinizi ona veriniz. Günebakan-dan ders alınız. Söylemedi demeyiniz, oyunuzu Bizim Parti'ye vermeyiniz, boşa gider unutmayınız."

Üniversiteli gençler, kimi görse çevresini alıyor, ona köylü olmanın erdemlerinden, sömürüden, iyi bir düzenden, iyi düzende köylünün yerinden söz ediyordu.

Seçim süresi doldu nice sonra.

Seçimi Bizim Parti kazanmıştı; ama başkan nerede, belediye meclis  yeleri nerede!

Dışarıya çıktığımızda, ya da  ıkarıldığımızda, yer yerinden oynamıştı sanki... Güllüce'yi sel mi almıştı, yoksa jandarmalar mı basmıştı anlayamamıştık!

Bu sel akan, çarpan, deviren o biraz önceki pencerelerden seyrettiğimiz fırtınanın, boranın sonucu muydu, ya da bellerinde mermi, ellerinde silah onlarca jandarmanın bizlerdeki yanılması mı? Jandarma ne zamandan beri selin, sel ne zamandan beri jandarmanın yaptığını yapıyor?

Tanyerinde hafif bir ağarma oldu. Pencereyi açtım, üşüdüğümü hissettim. Sağa sola koşuşanlar vardı. Bir kabin çığılığı duyuluyordu uzaklardan. Bir çocuk ağlıyordu; Kopekler uluyordu. Ayaklar yalın, don gömlek koşuşanlar vardı. “ Her şey bitti, her şey bitti!” diye bağıırıyordu biri.

Hava daha da aydınlandı. Artık her şey açık görünüyordu: Selin irin rengi, jandarmanın sürülmemiş toprak rengine karışıyordu! Köylünün biri bağıırıyordu:

“Bunda da var bir hayır!” diyordu.

Artık her şey ortadaydı, her şey görünüyordu, jandarma dağı taşı tutmuştu!

Herkes sokaktaydı şimdi ve selle birlikte jandarmalar her yere yayılmış; sel yolları, köprüleri, evleri alıp götürmüştü, şimdi her söğüdün çatalında birer görüntü, altındaysa bir jandarma vardı.

“Neler gördüm, neler!” diye bağıırıyordu biri. Adam, üzüntüsünden saptırıyor diye düşündüm:

“Söğüdün dalında bir bacak gördüm!” diyordu, delirmiş gibiydi. Ona göre Hasan’ın bacağıymış! Yalnız bacak mıydı? Bir söğüdün çatalında Mustafa duruyormuş, ağzı çamur doluymuş, yüzünde de gülümseme varmış!

Hayalle gerçek birbirine karışıyordu. Yağmurun yağdığı doğruydu; selin gittiği de doğruydu; Haşanla Muştala ’tun jandarma tarafından itile kakıla götürüldüğü de doğruydu, yağmur, sel, söğüt, Hasan, Mustafa bir görüntünün birleşik adıydı! Ortada garip bir durum vardı: Usta bir fotoğrafçı, bütün bunları ayrı ayrı resimlemiş, sonra da bir fotoğrafta birleştirmişti sanki. Ya da bizler öyle sanıyorduk!

Aydın öğretmeninin bir şey daha dikkatini çekmiş: “Memiş Kahya’yı gördüm bir ara” diye yazıyor. “Yanındakilere kahkaha ile bir şeyler anlatıyordu.”

Aydın öğretmen yazısını sürdürüyor:

“Dükkânın önünden geçerken irkildiğini, çünkü Sadık’ın yine alacak defterini karıştırdığını gördüğünü” ekliyor.

“Ali kayıp. Seçimden hemen sonra okulun avlusunda görmüşler: İki yanında iki jandarma varmış. Sonra da onu kimse görmemiş!” aydın öğretmenin mektubunun son bölümünde ise Ali’nin bir asker arkadaşına sünger avcılığı anlatılıyor. Ali’nin kaybindan, yani seçimden bir gün önce akşam birliktelermiş. Geç vakte kadar oturup konuşmuşlar. Bir “Köpek Balığı” öyküsü anlatmış ki Ali, onu hiç unutmuyor:

“Bir arkadaşım vardı” diye başlamış Ali sözüne. İyi anlaşırlarmış; İzmirli imiş. Askere gitmeden önce bir süngercide çalışır, denizin dibinde sünger toplarmış.

“Bir gün denize daldığında görmüş ki, dev gibi bir köpek balığı kendine doğru geliyor! Korkmuş önce. Sonra bakmış ki, köpek balığı başka yöne gidiyor, onu izlemeye başlamış. Biraz ötede parmak büyüklüğünde binlerce balık gelişigüzel geziniyor. Köpek balığını görünce birden toplanıp silkinmişler; denizin içi pul pul olmuş. Köpek balığı pulların içinde şaşkına dönmüş ve ağzı gözü pullarla dolmuş. O temizlenirken parmak büyüklüğündeki balıklar salına salına oradan uzaklaşmış!”

Aydın öğretmen Yayla’ya yazdığı mektubu şu cümleyle bitiriyor:

“Bu kez ben Ali’ye değil, Ali bana ders vermiş oldu!”

Sorgun Postası, Mart 2007

Yusuf Ziya Bahadınlının
“Öyle Bir Aşk”ı
Yazmaya Değer Olanı
Yaşayanlar
Efe Duyan

“O günden sonra her yeni yürüyüşümde kan vardı parmak aralarında, acı vardı, haz vardı.” “Öyle Bir Aşk”, böyle başlıyor. Öyle bir aşkın, böyle başlaması, böyle sürmesi de rastlantı değil. Yusuf Ziya Bahadınlının “öyle bir aşk”ı, gençliğinde başından geçmiş bir sevdanın öyküsü, hüzünlü bir öykü. Yusuf Ziya Bahadınlının yaşamı ise hüzünlü değil, mücadele dolu. Mücadele dolu olduğu ölçüde “haz” var yaşamında, ama “acı” da var.

Yusuf Ziya Bahadınlının, “Mecliste Vurdular Bizi”de milletvekilliği dönemini anlatmıştı. Milletvekilliği ve romancılığı ile tanınıyor Yusuf Ziya Bahadınlının. Kitapta, romancılığı da milletvekilliği de yok. Ancak hem siyasi kimliğini hem de yazar kimliğini oluşturan yaşamı var. Köy Enstitülerinin ilk mezunlarından olan Yusuf Ziya, gençliğince adeta kavgadan korkan, kaçan bir çocukken; yaşamı boyunca direnmiş, siyasal mücadelenin içinde bulunmuş bir insan olmuş yıllar içinde.

30’ların ve 40’ların Anadolu’sunda, bir insanın yolunu arayış öyküsü “Öyle Bir Aşk”. O insanın küçüklüğünden

itibaren hayatı adım adım sorgulayarak, haksızlığın ve adaletsizliğin üzerine yıllar yılı kafa yorduktan sonra geldiği yeri anlatıyor.

Türkiye’de sosyalist düşüncenin kent merkezlerinde bile sınırlı kaynak ile öğrenilebilir olduğu, Kemalist iktidarın 30’ların başında oturttuğu söylemi ile solculuğun birbirinden pek de ayırt edilemediği bir dönemde, Türkiye’de özellikle 40’lı yılların ortasında solculuşmanın nadir kaynaklarını keşfetmek için de bir önemli fırsat Bahadınlı’nın kitabı.

Diğer bir açıdan, Yusuf Ziya’nın edebiyatçı kimliğine açılan da bir kapı.

Sosyalist Yazının Ortaya Çıkışında Özyaşam Öyküsünün Önemi

Türkiye’de sosyalist yazın, özyaşamsal öğeleri ön planda bir çizgi geliştirmiştir. Nâzım Hikmet’in büyük oranda kendi kişiliğinde somutlaştırarak şiirine aktardığı devrimci kimlik, kendinden sonra gelenlerin önünü açmış ve bu kanal açıkça 90’lara kadar sürmüştür. Başka bir deyişle, Türkiye’de toplumcu edebiyatın kaynakları olmasa da en azından ilk ürünleri, yazarının kendi devrimci yaşantısından yola çıkarak ürettiği metinlerdir. Tanzimat’tan beri, Türkiye’de ilericiliğin toplumsal kaynağının zayıf olduğu, hele 30’larda şiir gibi bireyselliğin de ön planda olduğu bir alanda Nâzım Hikmet’in açtığı yeni toplumcu döneme doğan aydınlar, solda durmanın yalnızlığını hep duyumsamışlardır. Dahası Türkiye solu tarihi boyunca bu yalnızlığı gidermek için pek çok kez sabırsızca didinip durmuştur. Sosyalist edebiyatçının, devrimciliği kendi kişiliğinden yola çıkarak kurgulaması ise böyle bir ortamda hem doğal, hem de yazarın kendi direncini koruması için bir

gerekiliktir belki. Gerçi Nâzım, emekçi sınıfları da şiirinin içine yıllar süren bir arayışın ardından sokabilmiştir elbet- le ama açtığı yol hâlâ göz önündedir. İlerici edebiyat açısından bakıldığında roman ve öyküde, emekçi sınıfların anlatısı daha sancısız başlamışsa da, devrimci edebiyatçının, hele Türkiyeli aydın söz konusu olduğunda, kendi kişiliğini metne yansıtması genel bir eğilimdir.

Yusuf Ziya'nın anılarının bir ilginç özelliği bu bağlamda ortaya çıkıyor. Anıların belli bölümleri bütünüyle bazı başka kitaplarından alınmış, bu bölümler, daha önce yayımlanmış öykülerden oluşuyor aslında. Başka bir deyişle, daha önce öykü olarak okuduğumuz kimi metinleri, imdi anı olarak ve büyük oranda yaşandığını bilerek yeniden okuyoruz. Bu anlamda Yusuf Ziya da, Nâzım Hikmet gibi yaşadığını yazmış ve daha doğrusu *“yazmaya değer olanı yaşamış”*tır.

Bu yaşama bilgisi de, Türkiye topraklarında aydın hareketi mirasının en değerli ama az bulunan parçasıdır belki.

Yazar Doğulmaz, Yazar Olunur

Kitabın temel çıkarımlarından biri, yazarlığın yetenekten çok, hayat içinde verilen bazı cesur kararlar ve çileli bir gelişim süreci sonucunda ulaşılan bir beceri olduğudur.

Yusuf Ziya'nın, edebiyatçılığının muhasebesi olarak kendi hayatını anlattığı ve açıkça edebiyatçı kimliğinin kaynağını oluşturması muhtemelen anıları seçtiği görülüyor. Çocukluk günlerinin doğa ile içli dışlı geçen yılları ve doğaya olan ilgisi onun insan sevgisinin de başlangıç noktası oluyor. Gerçekten de doğayı ve hayvanları sev-

meden, onların dünyasına adım atmadan insanın insanı sevmesi zor görünüyor.

“Ama kesilirken devenin çıkardığı ses, ne bir hırıltıdır, ne bir inilti; insan yüreğinde yarattığı titreşimi hiçbir canlının duyurabileceğini düşünemiyorum, (s. 28)

Çocukluğundan itibaren hemen her anısında, emeğe ve çalışmaya olan saygısı hissediliyor yazarın. Yine çocukluktan itibaren yoksul yaşamış ve köydeki diğer çocuklar gibi çalışmak zorunda kalmış Yusuf Ziya, yoksulluktan yalnızca kendi başına kurtulmayı, kendi paçasını kurtarmayı hiç düşünmemiş. İnsana ve doğduğu topraklara olan bağlılığı hemen her bölümde hissediliyor. Sevmek sözcüğü kadar, herkesin, hele hele en sevgisiz yaşayanların ve resmi dilin ağzına pelesenk olmuş bir sözcük; Yusuf Ziya’nın anılarında duygunun gerçek karşılığı ile kullanılıyor ve duygunun gerçek içeriği ile dolduruluyor.

“Değneğimi çok severdim, bedenimden bir parçaydı. Onunla konuşurdum, onu okşardım, elimden bırakmazdım; (...)” (s.17).

Biraz daha ileride, *“Birlikte çalışmak, sevinç kaynağımızdı”* diyor Bahadın: *“Bütün bunlar köy için bir şenlik nedeniydi. Önce bağ bellenirdi birlikte, köyün çalışanları bugün benim bağımdaydı, yarın senin; bağ budanırdı birlikte.” (s.22)*

Çocukluk döneminin bir başka özelliği ise, Bahadın köyü. Yusuf Ziya’nın siyasal kimliğini ararken ona yol göstermiş Alevî kimliği

Çeşitli anılarla ayrıntılandırılıyor; hatta ileride bu kimliğin tarihsel kökenlerinin uzun uzadıya anlatıldığı bir bölüm de var.

*Bir gün köye iki görevli geldi; bir aracısı'ydı, biri de müftü..
"Yasak!" dediler. (...)*

*Şarap sevinç kaynağımız değildi artık, özgürlüğümüzdür şimdi, isyanımızdır.
(s.26) (...)*

Türk' denildiğinde aklıma çevre köylüler, jandarma, şarap kontrol memuru, bir de tahsildar geliyordu." (s.32)

Ancak bu kültürel ve dinsel motifin, en fazla bir çocuğu iktidarın baskılarına karşı duyarlılaştırılabileceğini, ötesinin gerçek bir siyasal bilince bağlı olduğu yine Yusuf Ziya'nın bir anısında çıkıyor ortaya. 40'ların ortasında köy . enstitüsünden mezun olur olmaz, 1932 yılında devlet eliyle Bolşevizmin cazibesinin buharını almak için basılmış kitaplardan Sovyetlereli'nde öğrendiği Kolhoz'u kolinde uygulamaya kalkar Bahadınlı. Köylüleri toplar, düşüncelerini, kolektivizasyonu ve modern üretim tekniklerini anlatır.

"Söyleyeceklerin bitti mi efendi'dedi, içlerinden biri ve: 'Ben ' diye ekledi, 'kendi çiftimi sürerken 'Durun babalarım, durun aslanlarım!' diyerek öküzleri durdurup ve üvendireyi toprağa saplamadıkça 'Vay be! Bu kadar yeri ben sürmüşüm, bu tarla benim, bu öküzler benim, bu çift benim' demedikçe, neylerim senin daha çok paranı, daha çok zamanını! Hem senin bu dediğine komünistlik derler efendi!"

Yusuf Ziya bugünkü kişiliğine nasıl adım adım sorgulayarak vardığını anlatmaya devam edecektir. Başarısız oldukça, hatayı kendinde arar, kendini geliştirip yeniler ve yeniden koyulur her işe. Zira köyünü bırakıp Yüksek köy Enstitüsüne devam edecektir sonrasında. Anıları, teker teker birer hayat dersi gibi durur, çocukluk günleri-

nin masalsı atmosferi ilerleyen yıllarda da değişmez. Hayatı değiştirmeye çalışan bu inançlı öğretmen, nasıl öğrendiğini de öykülemiştir kitabında.

Köylerine gelen seyyar kitap satıcısı, çocukluk günlerinde kitap bulmak için tek yoldur. Sonrasında sansürsüz Köy Enstitüsü kütüphanelerinde kitaplık sorumlusu olacak olan Yusuf Ziya'nın ilk okuduğu kitap Kerem ile Aslı'dır.

Kerem'in çabası, Yusuf Ziya'nın da mı çabasıdır acaba?

Köy Enstitüleri ve Öğretmenliğe Veda

Köy Enstitüsü yılları okunduğunda, aynı çabanın devam ettiği ve tüm hayatı boyunca aynı insanî inadı sürdürdüğü anlaşıyor. Bahadırlı, bir yandan kendisi inandığı enstitülerin ve öğretmenlik ülküsünün peşinde koşarken, iktidarın yıllar içinde kendi açtığı ve denetiminden bütünüyle çıkması olanaksız Köy Enstitüleri'nden bile İkinci Dünya Savaşı'nın Sovyetlerin lehine dönmesiyle nasıl korkmaya başladığını görüyor, yaşıyor. Pazaryeri Köy Enstitüsü'nde çok şey öğreniyor, en başta da 1930'larda yeni yeni çevrilmeye başlamış kimi Marksist metinleri okuyarak kendini geliştiriyor. Öte yandan Yusuf Ziya, bu süreci tarihsel olarak doğru yere koymak için büyük çaba harcıyor ve anının ötesine geçerek, siyasal değerlendirmelere ve Köy Enstitüleri sürecinde etkin olmuş politik figürlerin değerlendirmesine de girişiyor.

Hepsi düzen cephesi içinde yer almakla birlikte, Yusuf Ziya, siyasal aktörlerin arasında ciddi ayrımlar yapıyor. Özellikle Falih Rıfkı, Hasan Âli Yücel ve İsmail Tonguç'un ilerici kimliklerine değiniyor. Bu değerlendirmeyi anlamlı kılan Yusuf Ziya'nın sistemin işleyişini tahlil ederek, figürleri bu işleyiş içinde konumlandırması. Türkiye solun-

da bireyleri değerlendirirken karşılaşılan bir başka klasik açmaz olsa gerek bu durum.

Sonuç itibariyle sermaye düzeni, sosyalizmden farklı olarak, siyasal öznenin belirleniminde değil, piyasa kurallarından başlayarak bir dizi siyasal dinamikle işlediği için, i yasal aktörlerin farklı değerlendirmelere tabi tutabilmek kadar, onların tarihsel süreci ancak dar alanda etkileyebileceklerini de görmek de önemli. Kuşkusuz, sistemin içinden yapılan eleştirinin, ya da ilerici müdahalelerin gidişatı değiştirmeyeceğinden, hatta düzen karşıtı solu sonuç itibariyle zayıflattığından emin olarak bu değerlendirmeleri yapıyor Yusuf Ziya. Bütünsel işleyişi gözden kaçırmadan, siyasa aktörleri somut düzlemde ele alabilmeyi de başarıyor.

Köy Enstitüsü’nde de, Yüksek Köy Enstitüsü’nde de sosyalizmi daha tam ğrenmemişken bile Rus Klasiklerini okuduğu için ihbar edilmiş, okulda soruşturma açılmıştı Yusuf Ziya’ya. Okuduğu diğer kitaplar, Orhan Burian’ın kökü dışarda notuyla birlikte yine de 17 şiirine yer vermek zorunda kaldığı Nâzım Hikmet’in de yer aldığı *Kuruluştan Sonrakiler* antolojisi, Sabahattin Ali’nin *Kuyucaklı Yusuf u*, Sadri Ertem’in sol eğilimli *ıkrıklar Durunca’sıdır*. Yalnızca bölüm başlıklarına bile bakarak çıkarsanabilir: Bahadınlı, daha

Bahadınlı soyadını almadan evvel, çeşitli yerlerde *ğretmenlik* yapar yapmasına ama bu ülküsünden baskılar sonucunda vazgeçmek zorunda kalır. İstanbul’da Hr Yayınevi’ni amanın öncesinde, hıyar satıcılığı, bakkallık gibi işler yapar, yapmak zorunda kalır. Hr Yayınevi’nden Fahri Erdiç’in ilk kitabının yanı sıra pek çok önemli Sovyet romanı çıkar. Hr Yayınevi, Yeni Dünya Dergisi’nden

esinle Yeni Dünya'ya dönüşür, Yeni Dünya ise Bahadınlı'nın hayatındaki yerini İlke Dergisi'ne bırakır.

TİP milletvekili ve romancı Yusuf Ziya, kendisi kadar, hatta kendini anlatırmış gibi görünürken bile, toplumunu ve hayatı boyunca karşılaştığı insanları anlatıyor bir meddah tavrıyla. Bahadınlı'nın kitabı, konuşur rahatlıkta yazılmış; bir roman veya öykünün sıkı kurgusu olmaksızın, kahvede tarihi olayları canlandıran modern bir meddah hikâyesi. Kitabın bütününe bakıldığında, hayatına girip çıkmış insanların bıraktığı izlerin yoğunlukta olduğu görülüyor. Özellikle yaşadığı toprakları seven ve onu güzelleştirmek için yola çıkanların karşılaştığı zorluklar ve baskılar bu öykülerin ortak yanı gibi duruyor.

Yusuf Ziya gibi siyasal çizgisinden ödün vermemiş, epey zorluğa göğüs germiş, Almanya'da sürgün olarak yıllarca yaşamış biri için, bu mecburi bir hesaplama değildir. Solculuğu bir duygu olarak yaşamaya başlayıp, ilk esen ters rüzgarda savrulan pek çok ilerinin dramını ortaya koyan değerlendirmelerinin yanında; sırf solculuğun değil, basit ahlakî ve toplumsal normları zorlayan her hareketin dışlanmayla karşılandığını görmüş bir "öğretmen" in, insanları anlama çabası ile önem kazanıyor Yusuf Ziya'nın anıları.

Daha doğrusu, bölüm bölüm her biri kendi içinde birer öykü olarak da okunabilecek anılar için, belki de Yusuf Ziya'nın özyaşam öyküsünün en ağır bastığı öykü kitabı demek de mümkün.

Türkiye sol tarihinin içinde her yargıladığı siyasetçinin ve onu her hayal kırıklığına uğratan insanın ardından geri adım atmak yerine, kendini daha fazla bulan, insanı bilmenin bitmeyecek bir yürüyüş olduğunun farkında bir

devrimcinin ve her yaşıta toplumsal konumuna bakmaksızın öğrenmeye açık bir öğretmenin, öğretmenlik ve devrimcilik üzerine sınav öncesi fotokopi çektirilen ders notlarından oluşuyor “Öyle Bir Aşk”.
Dersten geçmek isteyenlere duyurulur!

Yusuf Ziya Bahadınlr'nın
“Açılın Kapılardı İkili Yaşamı
Sergiliyor
Kim, Nerede Oturur?
Gültekin Emre

Kerem Toprak, ikili bir yaşamın içindedir Berlin’de. Aslında kim ikili, hatta çok boyutlu bir yaşamın içinde değildir ki? Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin ayaklarının bastığı yerle, düşledikleri, özledikleri yer arasında gidip gelen bir dünyaları var. Bir yanda geçmiş, o hiç bitmeyen ve sürekli özlenen geçmiş, öte yanda da içinde yaşanan ülkenin gerçeğı, yani şimdiki zaman! Açılın Kapılar’ın kahramanı yazar Kerem Toprak, roman boyunca geçmişle, geçmişteki mutlu ve mutsuz yaşamıyla, verdiği mücadelelerle Berlin’deki yaşamını sürdürür. Bir yandan dünü irdelerken bir yandan da bugüne eğilir.

Açılın Kapılar, Yusuf Ziya Bahadınlr’nın dördüncü romanı. Roman, 1985’te Yazko Yayınları arasında, kötü bir baskıyla ve akıl almaz biçimde çok dizgi yanlışıyla çıkmıştı. Kitabın 2. basımı Berlin’deki Hitit Yayınevi’nce 1989’da yapılmıştı. **Açılın Kapılar’ın** 3. basımı haziran ayında Milliyet Yayınları’nca gerçekleştirildi.

Roman, Berlin’de piknikte geçen bir günü ele alıyor. On dört Türkiyeli aydınlı bir Alman gazeteci kadından oluşan kahramanlar, piknik boyunca Türkiye’yi ve Al-

manya'yı konuşurlar. Aydın sorununun genişçe işlendiği İni romandır Açılın Kapılar. Bir yanda şişler kızarıyor, bir w ide pastırmalı kuru fasulye pişiyor, öte yanda insanlar güneşleniyordun "Bir gemi yolcusu" gibi ayrı ayrı düşüncelerin bir araya geldiği, belki de arabesk bir tablo gibi gözüken bir araya geliş, aslında Türkiyeli insanın yurtdışı gerçeğini çözümlemeye çalışır gibi, sorunların yumağını çözer gibi... Birlikte hoş bir gün geçirmeyi amaçlayan insanların kimlikleri, geçmişleri, dünyaları, yaşama bakışlın da roman boyunca okura sunulur. Roman, kısa kısa öykücüklerle bir Almanya'ya, bir Türkiye'ye gidip gelerek şiirsel bir dille, daha çok devrik cümleciklerle sürer.

Siyasi sığınmacılar, göçmenlik, iki farklı dünyanın karşılaştırılması, Türkiyeli insanın değişimi, uyuşumu, aynı gün Alman polisinin elinden kaçmış, Türkiye'ye geri gönderilmesine karar almış ve Türkiye'de idamla yargılanan Ünal'ın polislerce aranışı, Ünal'ın bahçede gördüğü ve sevdalandığı Sevgi ve Ünal'ın yakalanışı Açılın Kapılar'a ayrı bir sürükleyicilik kazandırmış, ayrıca polisiye bir tat da katmış. Roman, merakla şimdi ne olacak, şimdi ne olacak diye okunuyor.

Romanda Türkiye'deki köyler, kasabalar, büyük kentler, İstanbul, kargaşalıklar, siyasal mücadeleler bir bir gözlerimizin önünde geçerken Berlin'de metrosuyla, eli naylon torbalı Türklerle, başörtülü kadınlarımızla, punklarla günlük yaşamımızdan kesitler olarak önümüzde beliriyor.

Roman, arada kalmış insanların sıkıntısını, bunalımını, çıkmazlarını tartışmaya sunuyor. Bu, Açılın Kapılar, bildik bir Almanya, bir gurbet romanı değil. Bahadırlı, yıllardır biriktirdiği gözlemlerini, düşüncelerini usta bir biçimde, değişik bir anlatım ve teknikle romanlaştırmış.

Cumhuriyet Kitap, sayı: 41

Bir Yazar Yaşarken

Klâsik Olur mu?

Gültekin Emre

Klasik yazar olgusu bir zamanlar epeyce tartışılmış, uzun süre gündemdeki yerini korumuştur. Bir yazarın yazdıklarının yaşarken klasikleşip klâsikleşmeyeceği üzerinde de durulmuştu uzun uzun. Klasiğimiz var mı yok mu sorusuna da yanıt aranmıştı uzun boylu. Kimi olumlu, kimi de olumsuz düşüncelerini belirtmişti yazılarında, görüşmelerinde, bu konu için yazdıkları denemelerde. “Üzerinden çok zaman geçtiği halde değerini koruyan, türünde örnek sayılan yapıt ya da yazar” tartışması birden bire gündemden düştü, unutulup gitti. Çoktandır kimse bu konuya yeniden dönmüyor, dönüp de bakmıyor bile. Ben de, burada, bu konuyu yeniden değmeyecek, tartışma ortamına çekmeyeceğim.

Sözü nereye getirmek istiyorum? Şuraya: Yazar Yusuf Ziya Bahadınlı’nın yazdıkları üstüne söylemek istediklerim var: Onun yazdıklarını değerlendirmek için hazırlanırken, yapıtlarını yeniden okuduğumda, yapıtları yazıldıkları günkü gibi güncelliğini koruyan bir yazarla bir kez daha karşılaşmak mutlu etti beni. Eskimiş, gözden düşmüş, bir daha okunmasa da olur diyebileceğimiz tek bir yapıtı bile yok Yusuf Ziya Bahadınlı’nın.

Sonradan kasaba olan doğduğu alevî köyün adını kendine soyad olarak alan Yusuf Ziya Bahadınlı’nın yapıtla-

tında alevî-sünnî dengesini bozacak hiçbir şey yok. Kır Kent ilişkisinin gözler önüne serildiği **Güllüceli Kâzım** romanında (1965) alevî-sünnî ilişkisini derinlemesine, initial bir biçimde ele alır, işler: “Toprak aynı, yol aynı, kavaklar ve uzaktan görünen Güllüce’nin bağları! İşte Bağırın, çocukluğum, benim sevincim kıvrım kıvrım akıyor işte... ‘Güllüceler yaşamalı daha!’ diye bağırıyorum birden. Bir daha, bir daha söylüyorum, ‘Güllüceler daha yaşamalı!’” Bunu neden yazdım buraya. Şundan: Sorunun, baskının olmadığı bir kuşatma söz konusudur yaşamlarında. Ama onlar bilirlerdi tüm gözlerin onların üstünde olduğunu. Sırtlarında kendilerini ele verecek bir işaret taşıyorlardı, ama yine de korkuya yenilmemezlik edemiyorlardı. Onun için hep aynı yere çakılıp kalmışlardı. Onlar bulundukları yere kazımışlardı izlerini; topraklarıyla, varlıklarıyla, düşünceleriyle. Dünyaya açtı tüm duyargaları. Yenilikleri, değişimleri öğrenmeye pek meraklıydılar. Çemberin dışındakiler onları rahat bırakmadı hiç: Döğüldüler, horlandılar, itilip kakıldılar. Onlarsa öfkelerini içlerinde hapsettiler hep. Dışarı vurmadılar kızgınlıklarını. Onlar hep sevgi sundular acıya, baskıya, zümle. Toprağı hep sürdüler alın terleriyle sulaya sulaya. Saz çaldılar dünyaya coşkuyla bakmanın sevincini yansıta yansıta. Deme söylediler geleneği yüzüstü bırakmadan. Semah yaptılar dünyayla barışık olmayı kanıtlaya kanıtlaya. Muhabbet ettiler kimseyi ürkütmeden. Dem çektiler geleneğin altın suyuna banıp çıkarak. Bade sundular emeğin özünü tada tada. Çerağ(*) uyandırdılar geleneğin elinden tuta tuta. Dâr’a(**) durdular yine geleneğin izini süre süre.

(*)Çerağ: Çıra, ışık.

(**)Dâr : Üç Bâtınî’nin (Hallac-ı Mansur, Fazlullah Hurûfî, Seyyid Nesimi) asılmasının anılması.

Müşahip oldular geleceğe taşına taşına. Halvet(***) ettiler sevdalarını güle işleye işleye. Gülbang(****) çektiler tüm kötülüklerden arınıp. Ama kimsenin kulu olmadılar. Kimseye borçları yoktu. Bilmezlerdi yakarmayı. “Hak”kı gönülde arardı onlar. Gönül insanıdırlar. Kadın-erkek arasında kalın duvarlar yoktur onlarda, ipekten bir örtü vardır kardeşlik sınırında.

Böylesi bir ortamda okuyup yetişen, ülkesini aydınlatacağına inandığı kitaplar yayımlayacağı yayınevi kuran; yaşamını, yaşananları, ülkesinin sorunlarını, gözlemlerini öykülerine, romanlarına, gezi kitaplarına akıtan, ilk kez eli yüzü düzgün bir deyimler sözlüğü hazırlayan Yusuf Ziya Bahadınlı Türkiye İşçi Partisi’nden milletvekili de seçilir ve savaşımını 15 arkadaşıyla birlikte parlemontada sürdürmeye çalışır bu dönem. Milletvekili olarak farklı deneyler kazanır; kendini kavganın tam göbeğinde bulur Bahadınlı ve kaç kez ölümlle yüz yüze gelir. Halkını ve halkını ezenleri daha yakından tanır böylece.

Güllüce, küçük bir köy. Ama Türkiye’nin küçük ölçekli bir arenası: Güllüce’ye bak, Türkiye’nin halini, geleceğini, konumunu anla! **Güllüce’yi Sel Aldı’da** (1972) onun ikinci romanı. Bu kez siyaset batağına saplanmış bir kasabadan kesitler sunuyor Yusuf Ziya Bahadınlı. Roman 1968 yılının ilkyaz sonu, yaz başlangıcındaki 2 aylık süreyi ele alıyor. “Nüfusu iki bin aştığı için Güllüce köyünde 12 Haziran’da seçim yapılacak, belediye kurulacaktır. Köyde üç parti vardır: Ahali Partisi, Ümmet Partisi ve Bizim Parti. Sirtını ilçe kaymakamına dayamış kırk yılın

(***)Halvet: *Tenhaya çekilme.*

(****)Gülbang : *(Gülbang) Dedenin Cem de Çan ’ı karşılaşması. “Geldiğin yoldan, durduğun dar’dan ayrılmayasın, dileklerin kabul olsun, düşmanının چراغی (çerağ) ruşen (aydın parlak) olmasın... ” diyerek karşılaşması.*

muhtarı Memiş Kâhya ve köylüyü haraca kesen bakkal Sadık, yeni yeni birçok dolaplar çevirir, seçimi kendileri kazanmak için uğraşırlarsa da, desteklediklerini sağladıkları milletvekillerinin de çabalan boşa gider. Köyün ilk belediye başkanlığını ve belediye meclisi üyelerini yeni ve yoksuldan yana Bizim Parti adayı Ali ile arkadaşları kazanır. Fakat acı bir zafer olmuştur bu. Çünkü seçim tam sonuçlanmıştır ki, başlayan yağmur zorlu bir sele çevirmiş, elliye yakın Güllüceli ve pek çok hayvan, eşya sulara kapılıp gitmiş, köylünün sevinci mateme dönüşmüştür.” Köyün ilerici öğretmeni Aydınla bakkal Sadık’ın kızı Yayla arasındaki aşk da romanın gerçekliğini iyice pekiştiriyor.

Sonra sınıf savaşımını gözler önüne seren **Gemileri Yakmak** (1977) okurla buluşur. Yayımlandığı dönemde kendinden çok söz ettiren romanda Yusuf Ziya Bahadınlı tarih bilinci ışığında ülkemizin siyasal, sosyal, ekonomik gerçeklerini aydın işçilerin bakışıyla, gözüyle sorguluyor. Kurtuluş savaşından günümüze Türkiye işçi sınıfının konumunu romanında ağırlıyor, tartışmaya açıyor.

Açılın Kapılar (1985), yurtdışındaki Türkiyeli aydınlanıl dünyaya, Türkiye’ye, kendilerine, geçmişlerine, gele- l eklerine bakışlarını masaya yatırıyor, tartışıyor. Berlin’de bir bahçede piknik yapan yurtdışında yaşayan aydınların iç dünyaları da roman kurgusu içinde yer alıyor. On dört Türkiyeli aydınla bir Alman gazeteci kadından oluşan kahramanlar piknik boyunca Türkiye’yi ve Almanya’yı konuşurlar. Aydın sorununun genişçe işlendiği bir romandır Açılın Kapılar. Siyasi sığınmacılar, göçmenlik, iki farklı dünyanın karşılaştırılması, Türkiyeli insanın değişimi, içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması, aynı gün Alman polislin elinden kaçmış, Türkiye’ye geri gönderilme-

sine karar alınmış ve Türkiye’de idamla yargılanan Ünal’ın polislerce aranışı, Ünal’ın bahçede gördüğü ve sevdalandığı Sevgi ve Ünal’ın yakalanışı Açılın Kapılar’a ayrı bir sürükleyicilik kazandırmış, ayrıca polisiye bir tat da katmış.

Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili (1996) romanında bir aşk örgüsü içinde Aleviliğin felsefesini işliyor Yusuf Ziya Bahadınlı. 12 Eylül arifesinde yaşanan sıkıntılar, faşistlerin giderek azgınlaşması, kana susamışlık ve ülke gerçekleri romanın sıcak dokusu içinde okurla paylaşılıyor. Sıkıntının, ölüm korkusunun kurşun gibi ağır olduğu günlerde aşk da boy verir, insana yaşam umudu aşılar. İnsanı bezginlikten, yılmışlıktan kurtarır aşk.

Devekuşu Rosa (1995), 12 Eylül’ün yıkımı üstüne kurulmuş bir roman. Darbenin ardından yurtdışına çıkmak zorunda kalan, çil yavrusu gibi dağılan devrimci gençliğin ülkelerine bakışlarıyla birlikte içinde yaşadıkları toplumla uyumsuzlukları da büyük bir ustalıkla işleniyor. Yalnızlığın, tedirginliğin, yabancı olmanın doğurduğu ruhsal sıkıntının kısılcığında kıvranan siyasi sığınmacı bir gencin dünyasını ısıtan sevgiyi de romanına ustalıkla yediyor Yusuf Ziya Bahadınlı. Yurtdışında mücadelesini sürdüremeyen devrimci genç, sonunda partisinin çağrısına uyar, aşkını da ardında bırakıp ülkesine döner. Devrimci mücadele başka türlü nasıl kazanılır?

Yusuf Ziya Bahadınlı, yapıtlarında kurguyu fazlaca öne çıkaran bir yazar değil. Hele hele, günümüzde pek moda olan, post-modern anlayışla da karşılaştırılmaz onun yazdıkları. Kurgunun ezici baskısını hissetmezsiniz onun yapıtlarında, ama içeriğin doyurucu dolgunluğu sizi alır götürür. Ülkemizin sorunlarını bir bir yansıtmayı

amaçlayan birer ayna da değildir onun yapıtları. Yazdıklarında ülke gerçekleri abartılmadan yerli yerinde, roman kalıpları içinde, kendine özgü diliyle kotarılır. Türkçenin sessizce akan özgün bir ırmağıdır Yusuf Ziya Bahadınlı'nın yazdıkları. **Haçça Büyüdü Hatış Oldu** (1978), **Geçeneğin Karanlığında** (1982) ve **Titanik'te Dans'ta** (1986) topladığı öykülerinde de kendi öykü dili ve kurgusunu dosta düşmana kanıtlamış da deneyli bir yazardır Bahadınlı. Köylü ve işçi kesimi şablonlaşmadan, popülist bir potada erimeden nesnel gerçeklikleriyle ele alınır onun yapıtlarında. Olaylar şaşırtıcı ve karmaşık kurgularla sunulmaz okura. Her şey yalın ve gözle görülecek denli apaçıktır, dupdurudur onun ortaya koyduklarında. O, sorunu işlerken yapıtlarında insanı geri plana itmez, tersine insanı daha da öne çeker, dikkatleri insana yöneltir. Sorunla insan arasındaki ilişki de insanın tavrını önemser. O, devletin baskısını, yetkililerin bozduğu, kullandığı insan tiplerini, halkın çektiği sıkıntıları kültürel ve sosyal çevreyi ihmal etmeden, gözden kaçırmadan bir oya gibi işler. İşlenen konuya göre mizah ve eleştiri de dozunda yer alır onun yapıtların ana gövdesinde. Yaşadıkları, yaşananlar ve gözlemler üçgeninde çatılır yapıtlarının çatısı. Yazdıklarındaki şiirsellik yapıtlarındaki duygusal iyi bir yapıştırıcı gibidir, rahatsız etmez, sarkmaz, fazla bulunmaz, üstelik tat katar, yapıtın estetiğini derinden de besler. Anılarının suyüzüne vurması da yapıtlarında belli ölçülerde kendilerine yer bulurlar. Birey doğa ilişkisi anılarla, gözlemlerle ve sorunlarla yapıtın gövdesine ağarken, bir yandan da yaşamın vazgeçilmez gerçeği aşk da ucun ucun boy verir onun yazdıklarında. Yadırğatan, itici bir sevdaya yer vermez yapıtlarında Bahadınlı. Bilge bir anlatım sezilir onun yazdığı cümlelerde. Halkın düşüncesi, yaşam biçimi-

mi, dünyaya, doğaya bakışı onun yayımladıklarında felsefî bakışı da öne çıkarır. Onun yapıtlarından taşan sevginin, okuru da sarıp sarmaladığı görülür. Alevî kültürü, yaşam biçimi, felsefesi politik ve propaganda malzemesi olmaz, tersine tüm gerçekçiliğiyle sindirilir yapıtlarının özüne.

Öyle Bir Aşk (1995), onun çocukluğunu, köy enstitüsü yıllarını, köy öğretmenliğini, İstanbul'daki yaşamını, milletvekilliği günlerini, Almanya'da geçen yıllarını kapsıyor. Yusuf Ziya Bahadınlı'yı daha yakından tanımak için bu kitabı mutlaka okumak gerekiyor. Anı sevenler çoktan edinmiştir bu önemli kitabı ama, henüz okumamışlara da hararetle önermek de benim görevim. Bir insanı yazdıklarından tanımak başka, anılarıyla tanımak daha başkadır. Anılar yaşamın bellekteki belgeleridir. Anılar insanı ayakta tutarlar!

Yaşarken klasikleşmiş bir yazarla karşı karşıya değil miyiz yani? Yazdıkları toplumsal yaşamımızın gerisinde mi? İnsanımızın, yurdumuzun gerçekleriyle bağdaşmayan bir şey mi var onun kitaplarında? Dilini iyice bileylemiş, sevgiyle ovmuş, aşkla köpürtmüş, soruları bir bilimsel yapıtı ele alır gibi sergilemiş usta bir yazar yaşadığı dönemin aynası olmasın da ne olsun? Yusuf Ziya Bahadınlı'nın yazdıkları her zaman güncelliğini koruyor, koruyacak. Onun ele aldığı konular, sorunlar, ilişkiler hep var olacak da. Bu yapıtlar onu sürekli okunan bir yazar yapmaya yetmiyorsa yazılanların ne suçu olabilir ki, suç yazarını görmezden gelen okuma özürsüzü halkımızda, aydınlarımızda değil mi?

Yusuf Ziya Bahadınlı, Morbenek ülkesinin yaşayan en büyük yazarı, düşünürü!

Dünyaya Açılan Pencere

Açılın Kapılar

Gültekin Emre

BERLİN - bir Alman gazeteci yurt dışında yaşayan Türklerle ilgili olarak bakın neler söylüyor: "... buradaki linklerin çoğu köylü... Özellikle ubanlarda (metrolar) bağıra çağıra konuşuyorlar. Yürürken ellerini arkalarına bağlıyor erkekleriniz. Çok kavga ediyorlar sokakta, işyerinde, kahvede, dans salonlarında ve ardından bıçak! Sokakta kadınlara kaba sözler söylüyorlar, peşlerinden gidiyorlar. Evlerde radyo ve televizyonlarını sonuna değin açıyorlar. Kadınlarınız okuma yazma bilmiyor, giyinişleri bize göre gülünç." (s.89-90) Yargı şöyle sürüyor: "... tanıştıkları kadını o saat yatağa götürmek istiyor erkekleriniz. Ahlâk anlayışları daha çok kadın üstüne kurulu ama kadına değer vermiyorlar. Bir de kendi kadınlarına başkalarının kutsal gözle bakmalarını istiyorlar. Ama kendilerine göre yakınları dışında bütün kadınlar orospu! Bir de kadınlarını dövüyor erkekleriniz..." (s.90) Sözüünü şöyle bağlıyor Alman gazeteci: "Lokantalarınız, kahveleriniz, dükkânlarınız derme çatma, pis, bir de İtalyanların, Yugoslavlarınkine bakın." (s.90)

Yukarıdaki alıntılar Yusuf Ziya Bahadınlının yeni romanı Açılın Kapılar'dan. Yazko yayınları arasında, yeni bir biçimde yayımlanan roman, Berlin'de yaşayan Türk

aydınlarının yazlık bir bahçedeki bir gününü - daha doğrusu yaptıkları pikniği - ele alıyor. Öğretmen, yazar, denemeci, ressam, öğretim görevlisi, antropolog, kitapçı, ev kadını, öğrenciden oluşan bir grubun piknik sırasında Berlin’de Türkiye’yi yaşamalarını, çeşitli konularda tartışmalarını, geçmiş, Türkiye ve Berlin’deki siyasal çalışmaları ve daha pek çok konuyu derinlemesine işliyor roman. Bir yandan “çiftetelli” oynarlar, bir yandan da durmadan konuşurlar, birbirlerini deşmeye çalışırlar.

Alman gazetecinin Türklere ilişkin görüşlerine Metin (deneme yazarıdır, Türkiye/Almanya üzerine düşünür ve yazar, olaylara nesnel, bilimsel bir gözle bakmaya çalışır) şöyle karşı çıkıyor: *“Sen köylülüğü tarif ediyorsun bir bakıma... Alman köylüsü de biraz böyledir; Fransız, İspanyol köylüsü de, Yunanlı da. Bunların bir bölümü belki biraz daha incelmışlerdir, genellikle aynırırlar ama. Alman köylüsü de karısını dövüyor hâlâ, duyuyoruz, İspanyol’u, Yunanlı’sı da. Ve hepsi de soğan, sarımsak yiyor (şimdilerde modern mutfak gereçleridir), evlerinin kapılarından çocuk fıskırıyor senin deyişinle, müslümanlığı da cabadan bizimkilerin. Sokaktaki insanın tepkisini hazırlayan kim, yöneticileriniz soğan, sarımsaktan dolayı mı yabancı düşmanlığı planlıyorlar? Bu bir ekonomi sorunu, ülkenizde uygulanan düzenin ekonomi politikası...”* (s.91)

“Türkler dışarı” diye yazanlar, sokaklarda, metrolarda, işyerlerinde, birbirlerine ters ters bakmalar, kavgalar, Türk dükkânlarının basılıp yağmalanması, Türk çocuklarının dövülmeleri... Türkleri canlarından bezdirecek düzeye varıyor zaman zaman. Ve tüm bunlara karşın birkaç cılız demeç ve tekrar yumulan gözler.

Berlin'deki ya da tüm Avrupa ülkelerindeki bizimkileri denemeci Metin şöyle savunuyor: "... biz köylü toplumuyuz daha. 'Uyuşum' deyip duruyorsunuz, adamı adamlığından çıkarmak istiyorsunuz. Köyden gelen adam, yani 'göçmen işçi' tuzla buz olur o zaman. Elindeki tespahi (sen söylemedin, soydaşların bunu da yadırgıyorlar), yürüyüşündeki fiyaka, çocuklarına gerdiği kanat (siz baskı diyorsunuz), karısına attığı tekme, tokat (savunulacak bir yanı yok elbette) yok oldu mu bir adam öldü demektir. Adamın dünyası tesphtir, fiyakadır, kanattır, tokattır. Bir de kızı varsa adamın "ben hayatımı yaşayacağım" dedi mi bir, ubanda kendi kendine konuşan bir sürü Türkle karşılaşsın o zaman! Üstüne fazla varmayın, varsın bildiğini yapsın. Söyleyin, anlatın ama zorlamayın, çocukları onun gibi olmayacaktır..." (s.91)

Yurt dışındaki Türkleri konu edinen **Açılın Kapılar** romanında Yusuf Ziya Bahadınlı, çeşitli meslek, eğitim ve siyasal düzeydeki aydınları bir piknik çerçevesinde bir araya getiriyor. Onlarla iki toplumda yaşamının getirdiği .orunları, geçmişteki siyasal eylemleri, kavgaları, köyleri, geçmişin acı/tatlı anılarını, özlemleri, geleceği tartışıyor yazar.

"Hepimiz Samsun sigarası içiyorduk şimdi. Ve kendimizi Türkiye'de duyumsuyorduk. Bir hüznün basmıştı, İdinse konuşmuyordu." (s. 104) Gerçekten uzun, hem de çok uzun bir köprü üstünde yaşıyor yurt dışında. Ne Türkiye'den, ne de para kazanılan ülkeden geçiliyor. Ama yine de "Yurt gibi var mı dünyada, bugün buradayız sen bakma, sonunda gideceğimiz yer orası"dır. (s.155) Ne büyük bir özlemdir bu, yaşayan bilir!

Kimimiz yazardık, kimimiz ressam, öğretim üyesi, antropolog, öğretmen.. Berlin’de yaşıyorduk bir şeyler bekleyerek, daha iyi yaşamak için, ortak yanımız buydu...” (s. 113) Sanki ortak yazgı gibi. Beklenen nedir? Türkiye’deki ekonomik, siyasal sorunların düzelmesi mi? Kişisel olarak ekonomik sorunlardan kurtulmak mı? Geleceklerini iyice garanti altına almak için didinip durmak mı? Nedir beklenen?

Açılın Kapılar, rahat bir dille yazılmış, okurken sıkılmıyorsunuz. Romanın tekniği de yeni, kısa kısa öykücükler- den oluşan, birbirini bütünleyen bir örgüsü var. Ayrıca, romanda polisiye bir gerilim de var. Türkiye’de idamla yargılanan ve Türk hükümetinin geri istediği, Alman polisinin elinden kaçan bir siyasinin köşe bucak aranması da romana ayrı bir özellik katıyor. Yurt dışına çıkmak zorunda kalan pek çok gencin içinde bulundukları sorun da gündeme getiriliyor romanda.

Bir dönemin yaşanan acıları, örgütlenmeler, ilerici partiler, siyasal çalışmalar, ölümler, öldürülmeler, ülkenin toz/duman görünümü sergilenirken, Avrupa’da değişen değer yargıları, hızları kesilen aydınları, değişen, yozlaşan insanlarımızı, “...ne dersek diyelim, ne denli direnirsek direnelim şu Avrupa, insanı değiştiriyor...” (s. 140)

Değişmeyen bir şey varsa o da geçmiş! “Berlin’de bir yazlık bahçede köyü düşünüyorum...” (s.145)

Berlin’de, yalnızca Berlin’de yaşayan Türklerin mi, Avrupa ülkelerinde yaşayan “bizimkilerin” içinde bulundukları topluma yabancılıkları, tedirginlikleri romana şöyle yansıyor: “*Bakıyordum, oynarken bile yüzlerimiz gergin di, çizgiler sert ve derin, pencereleri kapalı bir pencere köşesinden güneşli bahçeye bakar gibiydik... Bizi böyle*

kaskatı yapan neydi, soluduğumuz hava mıydı, yüzyılların izi mi, koşullar ya da geleceğe güvensizlik?” (s.149)

Köksüzlük, yabancılık, içinde bulundukları toplumla kaynaşamama, yüz çizgilerini derinleştirip gererken, ruhsal sıkıntılarını da büyütüyor, “...sıkıntımız, yüzümüzdeki sertlik, katılığımız yeri değiştirilen bir bitki ya da canlıdaki gelişme bozukluğuydu. Yerimizi yadırgıyorduk, kökümüzdeki uçlar besinini bulamıyordu.” (s. 144)

Roman boyunca “pastırmalı kuru fasulye” hazırlanır. Bir yandan “çiftetelli” oynanır, konuşulur, tartışılır, kebab yenir, çaylar içilir, güneşlenirken özlemler de giderek büyüyerek yaşanır. “Pastırmalı kuru fasulye” pişirilmesi bir Türkiye özlemidir, Türkiye imidir. “Pastırmalı kuru fasulye” pişer, ağız tadıyla yemeye hazırlanırlarken, bahçe sahibi Alman karısıyla çıkagelir. Bahçe sahibinin karısı ateşi görünce çıldırır âdeta. Çünkü, Almanya’da sıcak havalarda açıkta ateş yakmak yasaktır. Tüm Almanlar bu kurala sıkı sıkı uyarlar. Biz yabancılar kurallara uymayız, ya da kuralları kendimize göre yorumlarız. Eline hortumu ilan bahçe sahibinin karısı ateşi söndürür. Sonra da, kürklerden biri, pişmiş kuru fasulyeyi söndürülen ateşin üstüne boca eder. Ortalık birden sessizleşir. Almanya’nın katı kuralları “bizimkileri” fena çarpmıştır. Tam o sırada Alman polisi bahçeye baskın yapar. Türkiye’nin istediği gencin ellerine kelepçeyi vurur. Sonra, oturması biten yazarı da yakalarlar.

Açılın Kapılar’da Yusuf Ziya Bahadınlı, yurt dışındaki kürkleri yazınsal düzeyde yeniden gündeme getiriyor, pek çok sorunu gözler önüne seriyor; sorunlara yeni bakışlar, boyutlar getiriyor.

Varlık Dergisi, Ekim 1985, sayı: 937

Titanik'te Dans

Gültekin Emre

Yusuf Ziya Bahadırdı, Haçça Büyüdü Hatış Oldu (öyküler, 1978), **Geçeneğin Karanlığında** (öyküler, 1982), **Açılın Kapılar** (roman, 1985)'dan sonra, yeni öykü kitabı **Titanik'te Dans'la** Almanya'da yaşayan Türkiyeliler üzerine gözlemlerini sürdürüyor.

Almanya gerçeğini yansıtmaya çalışan pek çok ürün yayımlandı. Aralarında belli bir düzeyi tutturana da oldu bu ürünlerin. Ama, büyük bir çoğunluğu “gurbet'i kabaca yansıtmaktan, Almanlara sövmekten ve ülke dışında çalışmaya gitmenin pişmanlığından başka şeyleri yansıtamadılar. Yansıtılamayan başka bir şey de, Avrupa ülkelerinde iki dünyayı bir arada yaşayan Türklerin konumları kendiliğinden, kendi doğallığı içinde roman ve öykülere girememesi.

Yusuf Ziya Bahadınlı, önceki öykülerinde ve romanında, Türklerin gerçeğini, hem Almanlarla birlikte ve hem de Türkiye'yle birlikte ele almış, tipik olayları gündeme getirmeden ve gazete haberleri kokusu vermeden öyküleştirmiş ve romanına geçirmişti. Yeni kitabında da, daha da yalınlaşan bir anlatımla ve kendinden yola çıkarak, olaylara, yaşamlara, geleceğe farklı bir gözle bakıyor. Kitapta yer alan 9 öyküden birisi olan Evcili Ana hariç, tüm ötekiler Berlin'de yazarın çalışma odasının dört duvarına, yazarın yüreğine ve kâğıtlarına, daktilosunun tuşlarında

sözcükler, tümceler ve öyküler hâlinde karşımıza çıkıyor. “Ne denli dolaşsam kahve, cadde, sokak, sonunda dönecektim odama. ”

İspanya’da bir Türk restoranı onu alır Paris’te metroya ve metrodaki bir Türk kızına götürür. Uzun süre Türkçe duymaya özlem duyan bir Türk kızı kendisine sokak kadını gibi bakan bir Türk’ün karşısında kırılır, kaçar. “Sanki görünmeyen bir dev el onu birden yere çaldı ve kal- < lirdi, evet çarpıldı, kendini dengede tutmaya çalışarak ve tından kırmızıya boyanırken yüzü, bir damla yaş yuvarlandı yanağına ve sonra dudağının üstünde takılıp kaldı.” Aşağılanmayı kabullenemeyen yurt dışındaki bir Türk kızının üzüntüsünü böyle çarpıcı bir biçimde ele alıyor Yusuf Ziya Bahadınlı. **Sıcaklık** adlı öyküde, hem İspanya’nın yüksek dağları ve tarihi, hem de metroların kalabalıklığı, özlem ve sevgi iç içe.

Sığınmacı gençlerin ele alındığı **Sessiz Şahin** adlı öyküde, kendisinden yaşlı bir Alman kadınıyla yaşayan bir I ürk gencinin sıkıntısı ve bunalımları, buna karşılık arkadaşlarının farklı bakışları ve bir başka gerçeğin iç yüzü sergileniyor.

Sara adlı öyküde de, kadın olayı, aydın olayı ele alınıyor. Almanlar Zehra diyemedikleri için adı Sara’ya çıkan bir Türk kadınının eşinden ayrılışı, Almanya’ya gelişi ve farklı bir anlayışla dünyaya ve çevresine bakışı sergileniyor.

Titaniğin’de Dans adlı öyküde de, geçmiş gelecek içinde oğlunu, çevresini yakından inceleyen bir babanın kaygılan ele alınıyor. “Ama ben sözgelimi şu Berlin’de çalışan bizimkilere hiç de imrenmiyorum. Kimi tarla alıyor köyden, kimi kentten arsa. Makinelerin nasıl parçaladığını

görüyorum onları, yasaların ne hallere düşürdüğünü ve daha da çarpıldıklarını!” Bu yalın gerçeklerin yanında Türk-Alman ilişkilerinde gelişen sıcak dostlukları, Almanlarla evli Türkleri ve gelecek kuşakların sonunu irdeliyor yazar. Soruları sorulmamış, ama sorularla dolu bir öykü. *“Çocuklarımızın dilleri değişti, düşünceleri, yaşama biçimleri, aramızda karlı dağ var şimdi. Horlanmadan en azından (sevgi, ekmek-su gibi), okulda, sokakta uyum sağlıyorlar kendilerine. Ve biz, babalar yani, ‘bana bak!’ dedik mi, oyun başlıyor o zaman! Tüm kuruluşlar, öğretmenler, ruhbilimciler, uzmanlar yaylarını geriyorlar!”* Bir eğitimci olarak sorular açıyor usumuzda. Türklerin yeni gerçeklerle karşılaşmaları ve şaşırıp kalmaları, Avrupa ülkeleriyle yüz yüze gelindiği anda başladı ve bitmedi. Kimisi başka çarkların elinde yön değiştirdi, kimisi kendine uygun bir yol buldu, kimisi yozlaştı, kimisi akıl hastanelerinde aldı soluğu...

On Bire Bir Kala’da, parçalanmış bir ailenin umutsuzca, yeniden evliliği toparlamak istemleri yer alıyor. *“Alış kanlıkların kimi güzellikleri öldürmesi”* evlilikler için mi geçerli en çok?

Şeftaliler Çiçek Açtıkça’da Almanya öyküsü değil. Yaşadığı ortamda bunalan birisinin acı sonu ele alınıyor. Sevgi ve siyaset çıkmazı içinde sıkışıp kalan Hasan Ön gör’, geleneklere karşı çıkışının sonucu, intihar eder.

Yeni Dünya Yayınları arasında çıkan *Titantik’te Dans* adlı öykü kitabında Yusuf Ziya Bahadınlı, yurt dışı gözlemlerini, Türkiye ve Almanya yansımalarıyla ele alıyor. Öykülerde, yazılanların ötesinde, ince elenip sık dokunmuş bir kumaş gibi, tatla okunacak, düşünülecek ve bir başka ülkede yazılan tarihin, bir başka boyutta ele alınışına tanık olunacak.

Bah admit'dan Siyasi Sığınmacı Bir Çiftin Aşk Sevgi var mı? Nerede?

Yusuf Ziya Bahadınlı, uzun yıllar kaldığı Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yaptı geçen günlerde. Hannover'de yazdığı **Devekusu Rosa** romanı da kısa bir süre önce yayımlandı. Sevginin, sevgi çıkmazının, sevgi düşüncemin, ayrılığın ele alındığı romanda siyasi sığınmacı Metin'le Gül'ün aşkı işleniyor.

Almanya'da yazılan öykü ve romanlardan farklı bir anlatım geliştiren Yusuf Ziya Bahadınlı, **Geçeneğin Karanlığında** (1982), **Titaniğin Dans ta** (1986) yer alan öykülerin- de Almanya'daki Türklerin konumlarına farklı bir gözle bakmaya çalışır. Diliyle, kurgusuyla, anlatımıyla, ele aldığı konularla kendine farklı bir yön çizer Bahadınlı. **Açılın Kapılar** (1990, 3. basım) romanında Almanya'daki aydınımızın çıkmazlarını irdeler genişçe. Türkiye Almanya git- n.elinde üretilen düşünceler yumağını ucun ucun çözmeye çalışır. .

Devekusu Rosa'daysa Bahadınlı, Alman gözüyle “boyunu bükük” yabancı kadınları, çıkmazdaki evlilikleri, siyasal mücadelelerin çemberinden geçmiş sığınmacıları, geriye dönüş kararlarını, çoğalarak gelişen sevgileri, ülkesini “ölürcesine özleyenleri” bir aşk ve sevgi olgusu içinde ılımanlaştırır. Tüm bunlar Metin'in ülkeye dönmesi ge- 1 ektiğini bildiren mektubu almasıyla, geriye dönüşlerle bir Gül'ün gözünden, bir Metin'in gözünden ele alınır, işlenir. Sevgi, öyle pek kolay yakalanan bir şey değildir. Aşklar, sevgiyle beslenmedikleri için başlayıp başlayıp biter. Sevgiyi tanımak ve onu sürdürmek önemlidir. Metin,

ilk karısından büyük bir sevgi görmemiştir. Gül de kocasında aradığını bulamamıştır. Düşünceleri, dünyaları ve duyguları uyuşmamaktadır. Günün birinde Berlin’de karşılaşan, tanışan ve seven Metinle Gül’ün beraberlikleri uzun sürmez. Mutlu birlikteliği ülkeye dönüşü uğruna tepen Metin de, Gül de acılar içindedirler. Ne var ki, Metin ülkeye dönmek zorundadır, onu bekleyenler vardır orada. Metin, çocukluk arkadaşı Ekrem’e ülkeye dönüş gerekçesini şöyle açıklıyor: “Şunu iyi anlıyorum ki Ekrem, yaşama gücüm oraya bağlı benim, ana kamındaki bebeğin göbek bağı gibi.”

Gül’s’e aslında "... Doğulu anlayışına karşı çıkarak Avrupalı gibi yaşamak isteyen" biridir. Onun için özgürlükse, "...bir birikim, kimi alışkanlıklardan sıyrılma işidir. Onu önce kendi içinde çözümlmeli, kendi içinde duyumsamalısm. Ayrıca özgürlük bir devrim işidir, bunu ön ce kendi içinde yapamayan başkasını nasıl özgür kılabilir?"

Kitabın en ilginç tiplerinden biri de “çok çekmiş bir kadın” olan Sevinç’tir. Sevinç, çocukluğundan beri erkeklerden çok çekmiştir, erkekler vücudunu hoyratça kullanmıştır; kocasının hapise düşmesinden sonra geldiği Berlin’de kendince özgürce yaşamaya başlar erkekten erkeğe gezerek. Sonunda “yabancı aşkın yabancı kurbanı” bir kadın olur çıkar Gül’le oturan Sevinç.

Sevgiye boyut getiren, tartışma getiren bir roman **Devekuşu Rosa**. Yurtdışı gözlemlerinin zenginliğiyle de, in sanımıza sevecen yaklaşımlıyla da farklı bir roman **Devekuşu Rosa**.

Cumhuriyet Kitap Dergisi, 1991, s:92

Masal gibi bir roman

Olay Morbenek'te geçer. Morbenek, ülkemizde bir inancın, bir düşüncenin öbeklendiği, kendi içinde büyüdüğü, güzelleştiği yer. Hükümet, jandarma, şeriatçılar, faşistler pek kızmaktadır Morbeneklilere. Nedeni bin yıllık kültüründen ödün vermemesidir.

Gülveli, Morbenek'in bilgesidir, bir düşünürdür. Morbenekliler onu pek severler, sayarlar.

Gülveli'nin oğlu Sabiî, askerdeyken sevdalandığı sonra da evlendiği karısına Morbenekli olduğunu saklar, bakısı hacıdır ve bu yüzden hiçbir zaman Morbenek'e uğramaz. Bu durumu Morbenekliler pek hoş karşılamaz.

Morbeneklilerin kendilerine özgü inançları vardır.

Sabiî, gurbette yalnızlık içinde Morbenek'i, babasını, .ninesini özler. Baba oğula, oğul babaya özlem duya duya ölürler.

Sabiî'nin oğlu Eren, babasından kalan, babasının da babası Gülveli'den geçen "Sarı Defter"i okuyunca anlar Gülveli'nin büyüklüğünü ve önemini, Morbenek'in varlığının anlamını.

Fakültede felsefe okumuş bir genç olarak Eren, büyükbabasının yazdıklarının ışığında Morbenek'e gelir ve sıcak bir ilgiyle karşılaşır. Lidya, daha ilk görüşmede etkili i Eren'i ve o da etkilenir Eren'den; içten içe birbirlerine aşık olurlar.

Eren, büyükbabası Gülveli'nin evine yerleşir, onun Mu riyasına girmeye çalışır böylece. Evdeki ilk gecesini şöyle betimler:

“O geceyi hiç unutamam; Morbenek’te ilk gecemdi. Ocağın yanında asılı lambaya gözüm takıldı, Gülveli’nin olmalı. Gurur duydum. Lambayı yaktım: Karanlık basmadan önceki evin içiyle şimdiki arasında fark vardı: Gizemli, sessiz, binlerinin bir yerlere gizlendiği sanısı! Ürperdiğimi hissettim: Ölümden sonra yaşıyor olmanın gücü ürkütücü ve güzel!..”

Eren, Gülveli’nin kitaplarını okur, bahçesini beller, kendisini bir Morbenekli duyumsamaya çalışır gün gün. Morbeneklilerle haşır neşir olur. Gözcü’yü, Hiti’yi, Hurrem’i ve Misya’yı tanır ve sever. Bir masal kahramanı gibidir bu isimler. Romanın kendi örgüsü de bir masalda sanki. Öylesine sıcak ve öylesine yakın bize. Komşuları ona Morbenek’i şöyle anlatırlar: “ Morbenek’i zamanla tanıyacaksınız; sözgelimi bizim çorabımız nakışlıdır ve bol bol mor benek vardır içinde. Kasabada bize ters ters bakarlar; bizi çorabımızdan tanırlar. Morbenek, Morbenek’e benzemeyen köy ve kasabalarla çevrilidir; ne gelirler ne gideriz. Bizim kimseye bir zararımız yoktur; ille de birileri bize benzesin diye bir derdimiz yok.” (s.29)

Civar köydekiler, kasabadakiler Morbenek’i kendileri ne benzetmek için uğraşır dururlar.

Eren, köylünün kendini sınamasını anlamaya çalışır.

Bir simge: Morbenek

Eren, giderek çevresini benimser, Lidya’ya daha da tutulur. Kendini, babasını, büyükbabasını gözlemeyi, sorgulamayı derinleştirir. Annesinin hasta haberini alınca

Egeşehri’ne gitmek üzere Morbenek’ten ayrılır. İl’de Lidya’yı ziyaret etmek ister. Faşistlerce feci şekilde dövülür. Lidya’nın babası bulur Eren’i yerde yataırken. Lidya’nın ailesi bakar Eren’e ve kısa zamanda iyileşen Eren,

kendini sıcak bir aile ortamında bulmanın tadını çıkarır bu arada. Egeşehir’inde kendini yalnız duyumsayan Eren, Lidya’ya mektup yazar. Sevgilisinden aldığı haberle o da eşyalarını yükler ve Morbenek’e yerleşmek üzere yola çıkar. İl’de Lidyalarla buluşan Eren de artık tam bir Morbeneklidir ve Lidya’yla birlikte olacağı günleri sabırsızlıkla beklemektedir.

Morbenek, bir simgedir elbette; bir ayırıkotu gibidir yörede. Kendine özgü inanç ve yaşam biçimiyle dikkat çekicidir. Birbirine destek olan, birbirini için yaşamayı ilke edinmiş insanların bir araya geldikleri aşkla, sevgiyle birbirlerine bağlandıkları bir yerdir Morbenek.

Yusuf Ziya Bahadınlı, özgün bir anlatımla özgün bir dille ve kurgusuyla çıkıyor okurun karşısına Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili’nde. Bir solukta okutuyor romanını. Ülkemizdeki inanç bölünmüşlüğü, düşünce özgürlüğüne karşı artan baskıları, giderek çoğalan sevgisiz ortamları, insanların birbirine daha fazla kinlenmesini düşündükçe, Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili’ne daha çok ısınıyoruz. Jandarma baskısına suskun kalarak direnen onurlu Morbeneklilere hayranlığınız artıyor kitap boyunca. Eren, Lidya’yı neden sevdiğini araştırmayı hep sürdürür: “Lidya’yı sevmem, teninin sıcaklığını duymam için miydi; yalnızlığımı unutmak için mi; ondan sevgileri eksilen annemi, babamı, hacidedemi bulmam için mi; onunla kimliğimi kanıtlamam, güç kazanmam, jandarma baskısına direnmem için mi; Gülveli’nin ürettiği bahçede fidanları budamak, toprağı ekip biçmek, dolayısıyla Gülveli’yi yaşatmak için mi; sevişmenin derinliğine inmek, yüceliğine çıkabilmek için mi; Gülveli’yle birlikte şarap içebilmek için mi; Nuşluların estirdiğı havadan kurtulmak için mi?” (s.133)

Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili, romanseverleri olduğu kadar, ülkemizdeki siyasal gidişat üzerine düşünenleri de ilgilendirecek bir roman.

Cumhuriyet Kitap Dergisi, s: 341, 1996

*

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın anı / öyküleri

Öyle Bir Aşk

Ovidus, Aşk Sanatı'nda tensel aşkı yüceltir. Tenler arasındaki alışverişe önem verdiği için kadına ve erkeğe bol bol öğütler verir, "...sevgi nedir bilmeyen bu toplumda'kilerin yaşamlarıyla ne kadar da örtüşüyor Ovidus'un kınamaları.

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın Öyle Bir Aşk'ındaki anı/öyküleri okurken, tensel aşk değildi beklediğim elbette. Aksine beklentim, anıların sıcacık örgüsü içine yerleşmiş bir yaşamdı. Bahadınlı'nın yaşamından süzdüklerini, kısa kısa, dokunup dokunup geçerek öykü tadında vermesi, kitabı kolay okunur kılmış. Anılara, daha doğrusu öykülere, Bahadınlı'nın gösterdiği, değindiği, anlattığı kadar sokulup ortak olup ve tanıklık ettikten sonra, bir başka anının, bir başka öykünün kapısını çalılırsunuz.

Öyle Bir Aşk, şu bölümlerden oluşuyor: Çocuk İken, Köy Enstitüsü'nde İken, Öğretmen İken, Öğrenci İken, Meclis'te İken, İstanbul'da ve Almanya'da İken.

Anı yazmak zevkli olduğu kadar, zor da olsa gerek. Yaşamın içinde korlaşmaya yüz tutmuş binlerce olayın içinden ayıklaya ayıklaya te en başa döneceksiniz ve bunları tatlı tatlı, keyiflenerek bir bir gözler önüne sereceksiniz. Bahadınlı'nın yapıtı gibi, Türk edebiyatında anı

türü ürün sayılıdır: Yakup Kadri, Halide Edip, Aziz Nesin, Güzin Dino... gibi yazarlar anılarıyla bir kez daha kitaplığımıza iyice yerleştiler. Bahadınlı gibi. Bahadınlı, doğduğu köyün, Yozgat'ın Bahadın köyü, Alevî söylenceleriyle, destanlarıyla büyür. Bugün pek çoğu yok olan geleneklerin beşiğinde sallana sallana delikanlılığa, öğretmenliğe, yazarlığa adım atar aldığı kültürle, bu nedenle anılarındaki anlatımda yer yer efsaneye, yer yer söylenceye batıp çıkıyor Bahadınlı.

Çocukluk anılarının sıcaklığından çıkıp, Köy Enstitüsü günlerinin acı tatlı anılarına geldiğimizde, önemli bir eğinin hareketinin neferlerinden biriyle karşılaşırız. Şimdiye dek pek çok yinelenen Köy Enstitüsü öyküleri yerine, daha gerçekçi ve eleştirel bir bakışı da yakalayabiliyoruz Bahadınlı'nın anılarında. "Dilimizde 'halkçılık', köycülük', 'Batı uygarlığı', 'eğitim yoluyla köyü canlanıl ırmak' vardı.

'Köyü canlandırmak' kavramında 'köylüyü değiştirmek' vardı. Bizse 'köylülüğü' yüceltmek yoluna gitmiştik!" dedikten sonra, şöyle soruyor Bahadınlı: "Devlet baba, toprak ağası, iş adamı, yüksek memur ve dahaları, neden bu kadar telaşlanmış, korkmuştu da kapatılmıştı enstitüler?"

Enstitüde kitap okuma sevdasının aşka dönüşmesi, belli başlı yazarların ürünleriyle tanışma, kitabı öğretmen belleme, eğitir Bahadınlı'yı, yetiştirir. Kitaba tutkunluğu, yenedemediği okuma alışkanlığı, Enstitü'nün kazandırdıklarındandır.

Bahadınlı, on yedi yaşında öğretmen olur ve doğduğu köyde başlar öğretmenliğe. "Köyümü seviyordum; on bir yıl kesintisiz bu köyde yaşamıştım ve bu sayıya üç yıl ka-

dar ekleyecektim” diye yazdıktan sonra, şunları da ekliyor: “Dünyaya burada gözümü açmıştım, ilk bakış önemliydi. Köylüyü ilk kez burada tanıdım; sonraları köye, köylüye bakışimdaki gelişmede büyük etkisi oldu. Doğayı, yani çiçeği, suyu, güneşi, toprağı ve kokusunu, eli-açıklığını, doğurganlığını, iyilikbilirliğini, cümle mahlûkatı burada tanıdım.” Bahadırlı, köyünde yoksulluklar ve yoksulluklar içinde öğretmenlik yaparken, bir yandan da onlardan çok şey öğrenir.

Beş Yüz Yıl Sonra, başlıklı metinde, kitaptan korkan İlan şöyle değerlendiriyor: “Kitap okumayı suç sayanlar, dedim, bana öyle geliyor ki, kitabı tanımayanlardır, bilinmeyene hiç sevgi duyulur mu? Bunlar, kitabın biçimine, harflerin karakterine düşman değil kuşkusuz! Soru sorma ya, düşünmeye, karşı çıkmaya kızıyorlar; bunu da kitap tan biliyorlar! Ben, yine de kitabı tamsalar, dedim, onları da soru soracak, düşünecek, alışılmışlığa karşı çıkacaktır. Sonra, diyorum, yeni çıkan bir kitabı, bir kez olsun, koklasalardı; kâğıt, boya, cilt kokusu birleşince ‘kitap koku su’ olurdu, kitap kokusunu çekselerdi içlerine...” Baha dinli, bir yerde anılarının izini sürerken, bir de bakıyorsunuz bir konuyu tartışıyor usul usul sizinle.

Türkiye İşçi Partisi’nin 15 milletvekilinden biri de (Yozgat) odur mecliste. Siyasal anıları çok kısa, ayrı bir kitap olacak denli çok ve ilginç olmasına karşın sosyalist milletvekillerinin meclisteki çabaları, karşılarında tutucu kesimin yırtınmaları... gözümün önüne ünlü gazete başlıkları geliyor ya, neyse, yeri değil şimdi. Bir Prototip’in, keskin hatlarıyla, portresi şöyle çizilebilir mi? “İnsanın yüzüne övgüler yağdırır, arkasından söylediğini bırakmaz.” “Kendisinden başka kimseyi sevmez. Çiçeğe, kopartmak için; kuşa, etini yemek için; arkadaşına, yararlandığı ölçü

de; karısına, mülkiyetinde olduğu için; çocuğuna, buyruğunda olduğu sürece yakınlık duyar.” Tanıyor musunuz böyle tipleri?

Ankara’da sonra İstanbul’da Bahadınlı’yla, Yeni Dünya Yayınları’nın sahibi olarak ve adını duyurmaya başlamış bir yazar olarak karşılaşırsınız. Öykülerini topladığı İtin Olayım Ağam’la (1964) ilgi gördü. Gerçekçi ve yalın anlatımını romanları Güllüceli Kâzım (1965), Güllüce’yi Sel Aldı (1972), Gemileri Yakmak’da da (1976) sürdürdü.

Sonra Almanya girer yaşamına, öğretmen ve serbest yazar olarak. Batı kültürüyle iç içe olması, Türkiyelileri bir başka toplumun içinde, Batıdan da daha yakından tanınması, Almanya’da yazdığı öykü ve romanlarına derinlik kazandırmıştır: Almanya günlerinin öykü kitapları: Hatça büyüdü Hatış Oldu (1978), Geçeneğin Karanlığında (1982), Titanik’te Dans (1986), romanları: Açılın Kapılar 3.baskı, 1990) ve Devekusu Rosa (1991). Anıları, her bili öykü gibiye hele, özetlemek oldukça zordur. Birine değinip bir başkasına değinmemek olmaz. Hem kitabı yeterince özetleyememiş olursunuz, hem de eksik bir şeyler kaldığı belli olur yazıdan. Onun için, anı sevenlere, başından çok şey geçmiş birinin kaleminden süzölenlere meraklılara önermiyorum kitabı, onlar nasıl olsa çoktan okumuşlardır Öyle Bir Aşk. Ben, duymadım, görmedim, bilmiyordum, diyenlere öneriyorum Bahadınlı’yı. Öyle bir Aşk ı okurken, onunla, pek çok konuda, tatlı tatlı sohbet ettiğınızı, tartıştığınızı göreceksiniz. Bahadınlı, böylesine samimi ve sıcak bir dil yakalamış işte: Sizi bekliyor anılarının önünde, buyurun!

Cumhuriyet Kitap Dergisi, s:206,1994

Öyle Bir Aşk

Güngör Gençay

Öykü ve romanlarıyla tanıdığımız Yusuf Ziya Bahadınlı, “Öyle Bir Aşk” anı yazılarıyla karşımıza çıkıyor. Çocukluk anıları çok ilginç. Özgün motiflerle süslü Anadolu kültürü, çocuksu düşleriyle bezenmiş. “Meşe ağacından bir dal kestim. Taşa çaldığımda sular fışkıracaktı; denize vuracaktım sonra, deniz yarılacak, on iki yol birden açılacaktı. Değneğimin adı ‘asa’ olacaktı. Musa da böyle yapmamış mıydı?” masallarını dinlediği Musa Peygamber de mucizelerinde böyle yapmamış mıydı? Çocuksu özdeşleş me kendini gösteriyor burada. Çocuksu fantezileri uzar gider Yusuf Ziya’nın. “Önce tomurcukmuş da birden aç- vermiş kocaman bir kırmızı gül olmuştu!” diye tanımlar tavandaki düşsel kırmızıyı. Ve kırmızısının gülümsediğini belirtir kendisine. Babası ve arkadaşları kahkahalarla gülerler buna. “Bir deniz bir gök mavisinin, bir orman yeşilinin, güldeki sarının, kardaki beyazın insana nasıl da gül düğünü babamın fark etmemesine üzülüyorum, hele bir de kırmızının!” diye yakınır.

Hitit Tanrısı’nın bir elinde başak, bir elinde üzüm salkımı. Başak ekmeğe, üzüm şaraba dönüştüğü için saygındır Anadolu kültüründe, bir de özgürlüğün simgesi olduğu için. Anadolu kıracında, ana sevgisi, bundan daha güzel tanımlanamaz. “Köşek gözlüm”den daha güzel ne tanımlayabilir bir ana sevgisini. Anadolu insanı yeni doğan

deve yavrusuna “köşek” der. Yeni doğan deve yavrusunun çarpıcı güzelliğini ancak görerek yaşayan bilir.

Gaz tenekesi üzerindeki idare kandili... Annesi, küçük kardeşi Menekşe’yi kandilin sönük ışığında önlük diker, teneke üstünde bir tutam ışık”ta. Bizim çocukluğumuz, geceleri idare kandili ve gaz lambasının sönük ışığında kitap okuyup, ders çalışarak geçti. Şimdi Anadolu’nun çoğu köyünde elektrik var.

Kurtuluş Savaşı yıllarında ve öncesinde, Anadolu’nun birçok bölgesinde, Pontusçular, Ermeniler, padişah yanlısı isyancılar, kurtuluş savaşına katılanlar birbirlerini öldürmüşler. Çok acılı anlar yaşanmış, kurtuluş savaşı başarıya ulaşınca dek. Sağda, solda saklanarak yaşamını kurtaran çocuklar da olmuş. Böylesi çocukları bulan köylülerimiz bulduklarını alıp büyüterek kendi ailelerine katmışlar. Bunlardan bir tanesi de yengesidir. Babası onu ekin yığınının içinde bulmuş. Babası bulduğunda üç-dört yaşlarındaki bu kız çocuğu kurtulmak için çırpınıp durmuş, sonunda kucağında uyuyakalmış. O yıllarda yaşanan canlı örnekler sayılamayacak kadar çoktur.

“Tek mutluluğumuzdu Cem. Ne cehennemle korkutulurduk ne de Tanrı’yla. Tek korkumuz jandarmaydı.” der, Yusuf Ziya Bahadınlı. Cem’i üç sözcükle özetler. “Şaraba bade, derdik, oyuna semah, şiiire deme.” Cem, bundan ilaha güzel tanımlanamaz kanımca. Jandarmadan korkmayı gösteremezsiniz köylerimizde o günlerde.

Köyden köye gezerek yaşamını sürdüren satıcılar, ayrı bir güzellik katar, kapalı köy ekonomisinden kurtulamamış insanlarımıza... Ben de ilk küçük kavalımı köy satıcısından buğday karşılığında almıştım. Köylerine ilk kez, sırtında büyük bir bohçayla satıcı gelir. Rengarenk, boy

boy, kitaplar. Birinin adı “Kerem ile Aslı”. Para yerine bir tutam yün karşılığında kitap onun olur. “Kerem ile Aslı”yı içindeki şiirleriyle birlikte bir solukta okur. Sonra bir kız arkadaşıyla Kerem ile Aslı’nın demelerini karşılıklı söylerler. Kitap okumanın güzelliğini birlikte yaşarlar.

Köy Enstitüleri, bir dönemde yaşamımızın bir parçası olmuştur. Kurulduğundan kapanıncaya dek, bütün Köy Enstitülerinde Ziraat Marşı “Sürer eker biçeriz” diye başlardı. Tonguç ve Yücel gibi değerli eğitimciler uyanışın, kalkınmanın köyden böyle başlayacağını sezinlemişlerdi. Yapararak, yaşayarak öğrenmenin, eğitimde demokratikleşmenin, uyanışı, kalkınmayı hızlandıracağını düşünmüşlerdi. Anadolu köylüsünün uyanışı ancak böyle gerçekleşebilir. Köy Enstitülerinin açılışıyla birlikte ortaya çıkan gelişmelerden rahatsızlık duyan, bundan tedirgin olan kesimler de çoğalmaya başlar. Özellikle toprak ağaları, kent egemenleri bu uyanıştan tedirgin olmuşlardır.

Tonguç’un “Köyü Canlandırmak” düşüncesinde daha çok köyü değiştirmek vardı. Bizse “köylülüğü” yüceltme yoluna gitmiştik, diyor Yusuf Ziya Bahadınlı. Bundan rahatsızlık duyan “Devlet Baba, toprak ağası, iş adamı, yüksek memur ve dahaları, neden bu kadar telaşlanmış, korkmuştu?” diye bir soru atıyor ortaya.

“Köy Enstitüleri”nde, kuşkusuz yeni eğitim ve öğretim yöntemleri uygulanıyordu; iş eğitim, öğretimde demokratiklik ve salt köylü çocukları içinliği, özgün bir çalışma biçimiydi. İlerici ve Türkiye için devrimci bir hareketti ve en azından onbinlerce kişi okuma olanağı bulmuştu, diyerek bir gerçekliği anılarında yineliyor.

Köy Enstitüleri kitaplıkları, öğrencilerin bilgi kaynağı, öğrenme hâzinesi olmuştu. Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet ve nicelerini bu kitaplıkta tanır.

Öğretmen olarak köyüne gelen Yusuf Ziya Bahadınlı, o günlerin duygu ve düşüncelerini şöyle anlatır. “Bahadırı’da kendimi rahat hissediyordum, köylü de öyleydi. Ama onları kasabada görüyordum, nasıl da eziktiler, nasıl yalnızdılar!”

“Bahadın’da bin yıldır oluşan bir kültür birikimi vardı. Men, bu bin yıllık birikimin bir ürünüydüm, kişiliğimde büyük bir etkisi vardı. Neydi?

Bir kuşatma içindeydik, görünürde ne bir sur vardı, ne (le bir ordu! Ama biz bilirdik, bütün gözler üzerimizdeydi. Bu kuşatılmışlık içinde dünyaya açılmak, nasıl olurdu?” doğanın olanca güzelliğini demet yaparak açılmak. İnsanın insana kulluğunu yok ederek, emeğin hakkını isleyerek, haksızlığa, bağınazlığa, yobazlığa, zorbalığa karşı çıkarak açılmak.

Bu kuşatılmışlık mecliste yaşanır. 1962 Anayasasıyla Türkiye İşçi Partisi meclise girer. Bunlardan biri de Yusuf Ziya Bahadınlı’dır. Bir köy çocuğu ve Köy Enstitülü olarak ilk bütçe konuşmasında ilk sözü, “Ayağımda çarık inal güderken elinden tutup okutan ve beni buraya getiren Köy Enstitülerine şükranlarımı sunuyorum” der. Egemen güçlerin toplumdaki kuşatması mecliste odaklaşır.

İlerde bir mermer direk vardır, kalın mı kalın. Bir sıçramada sırtını direğe verirsin; çevren sarılmıştır, vurdu vuracaklar”. Bütçe konuşmalarından, komisyonlarda. Çetin Altan, meclisteki kuşatılmışlığı ve linç olayını şöyle anlatır. “Ayaktaydım. İlk geleni ittim, ikinci geleni de. Biri aradan çekti, o an sıraların arasına düştüm. Tostoparлак ol-

muş, başımı sıraların arasına saklamıştım. Tekmelerle vuruyorlardı ve nasıl vuruyorlardı? Bir an sıraların arasından bir tabancanın üstüme doğrulduğunu gördüm. Bir saniyenin binde biri kadar bir yıldırım düşüncesinde: “Demek artık her şey burada bitiyor” dedim. Ve o an Yunus Kol çak üstüme kapandı. Tabancanın kabzasıyla onun kafasına vuruyorlardı. Ortalık kan içindeydi.”

Seçim propagandaları sırasında bu kuşatılmışlığı Yusuf Ziya Bahadınlı da yaşar. “Bir kafeste gibiydik ve yüzlerce insan bize bakıyordu. Bir adam girdi içeriye. ‘Ben Emniyet Müdürü. Sizi burada fazla koruyamayız.’ Bine yakın insan peşimize düştüğünde, yerlerinde ne Emniyet Müdürü vardı ne vali, ne de polis!.. Öğretmen olduğunu söylemişti: “Birlikte yürüyelim ağabey! Atılan taşlara sövgüyle vurmaya ve kuşatılmışlığa direnen yürümek istiyordu.” Kuşatılmışlığa direnen bir kişi gelmişti yanına.

Kuşatılmışlığı yarıp çıkmak, dirençle üstüne gitmek insanlık onuru. Bu onuru yakalayanlar giderek çoğalacak ülkemizde. Birlikte olmak, birlikte yürümek, güzel bir şey. “Öyle Bir Aşk” ki bunu yaşamak gerek.

Ve “Beyazıt Meydanındaki Ölü”, “Yağ küleğinde Lenin” gibi başlıklar, sonra Almanya’da yazılanlar! Dostluk, Yoldaşlık, Berlin... ve uzar gider.

Gerçek Sanat, 22 Mart 2006

Yaşamı Yapıtlarına Yön Veren Bir Yazar H. Hüseyin Yalvaç

Kimi yazarlar tanırırsınız medyada boy göstermeyen, işini yapan, aydın sorumluluğunu taşıyan. İnsanlık kilimine İMİ ilmek de olsa atıp çoğalmasını, büyümesini sağlayan İni insanlar “ben”ini aşip “biz”leşmeyi becermişlerdir. Onlu dünyadan aldıklarından fazlasını bırakmayı erek edinirler kendilerine. Bu insanların en önemli paydaları da matın siyasetten ayrı olmadığının bilincinde olmalarıdır. Yusuf Ziya Bahadınlı işte böyle sessiz kahramanlarımızdandır.

9 Eylül 1927’de Yozgat’ın Bahadın köyünde doğan yazarımız, Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü’nü bitirmiş, daha sonra Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’nün kapanışı nedeniyle Balıkesir Eğitim Enstitüsü’ne oradan da Gazi Eğitim Enstitüsü’ne geçerek yüksek öğrenimini tamamlamıştır. Pazarören Köy Enstitüsü’nü bitirdiğinde kendi kö- yünde üç yıl öğretmenlik yapan Bahadınlı, yüksek öğreniminden sonra da Erzurum İspir, Kars Cılavuz Köy Enstitüsü, Konya-İvriz Öğretmen Okulu, Düzce Ortaokulu, Bakırköy Lisesi ve İstanbul Erkek Lisesi’nde öğretmenlik görevini sürdürmüştür.

Bu arada, memurluk (öğretmenlik dışında), bakkallık, yayıncılık, milletvekilliği de yaptığı işler arasındadır. Tüm

bu süreçleri yapıtlarında görürsünüz. Bahadınlı için, ‘yaşamı yapıtlarına yön veren bir yazar’ dersek çok da yanılmış olmayız. Bu noktaya, bir sanatçının yaşamı içselleştirmesiyle geleceğine inanmışımıdır hep. Yani sanatçıya ya kışır bir yaşama biçimiyle. Buradan hareketle, Yusuf Ziya Bahadınlı’nın yaşamıyla yazdıklarının örtüştüğü doğrusuna varırız. Kısaca o, yaşadığı gibi yazan, yazdığı gibi yaşıyandır.

Edebiyata, köy enstitüsünde öğrenciyken başlayan ya zar, ilk yapıtı “Deyimlerimiz ve Kaynağı”nı, 1958’de yayımlar. Bu yapıt, onun halka dönük yüzünü imler bize. Doğduğu, okuduğu, yetiştiği kesimi iyice özümsemesinin kapısıdır bu çalışma. Öykü, tiyatro denemeleri de yine bu dönemin ürünüdür. Sanatsal anlamda 1964 yılında yayımlanan “İtin Olayım Ağam” adlı öykü kitabıyla adını duyurur. Zaten çocukluğu, gençliği dolayısıyla kırsal kesimde ki yaşamı ve içselleştirdikleri çalışmalarında peşini bırakmayacak, kent yaşamında, kapitalist yaşamda biçimlenen yapıtlarında da bir şekilde yaşayacaktır. 1965’te yayımlanan ilk romanı “Güllüceli Kâzım” da yaşamının tanıklığıdır. Bu dönem TİP milletvekilliği döneminin de başlangıcıdır. 1961’de kurduğu Hür Yayınevi’ni kapatır. Çünkü özgün bir yapılanmanın sorumlularındandır artık. Bu sorumluluk eylemsel boyutuyla yaşama yansırken edebi anlamda da biriktirme dönemini oluşturur. 1969’da milletvekilliği sona erene kadar, (ki bu sona eriş TİP’e dönük, sola dönük yapılanmanın, hakim güçlerce budanmasıyla ilgilidir) 1967’de “Türkçe Deyimler Sözlüğü” ve 1968’le “Türkiye’de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm” adlı iki çalışması yayımlanır. Edebiyat dışı diyebileceğimiz bu çalışmalarından sonra yeniden yayımcılığa dönen Yusuf Ziya Bahadınlı “Yeni Dünya Yayınevi”ni kurar.

Aynı izlekte 1970’de “Dört Sosyalist Ülke” adlı gezi kitabıyla; 1971’de “Açıklamalı Atasözleri” çalışması yayımlanır.

Kırsal kesimdeki, ki çok iyi bildiği yörelerdi buralar, seçim yöntemleri, insan ilişkileri edebileşerek “Güllüce’yi Sel Aldı” romanını yaratır Eylül 1972’de. Bu roman biraz Yozgat Boğazlıyan (kendi yöresi) ve biraz TİP’in durumudur. (kendi partisi). Her ne kadar Hür Yayınevi’ni 1965’te kapattıysa da “Güllüce’yi Sel Aldı” bu yayınevinin imzasını taşır. 2. baskısı ise Eylül 1978’de Yeni Dünya Yayınevinde, 3.baskısı ise Eylül 2003’te, Morbenek Yayınevi’nce yayımlanır. Burada bir ironi yaparsak Eylül ayının Yusuf Ziya Bahadınlı’nın yaşamında başat bir ay olduğudur. 12 Eylül 1980 darbesi de yaşamını altüst eden aylardan biridir. “Geçeneğin Karanlığında” adlı öykü kitabının basımı da 9 Eylül 1982’dir. 75. yaş broşürü de 9 Eylül 2002 tarihidir. “Titanik’te Dans” da 9 Eylül 1986’da yayımlandı. Evet eylüle bir nokta koyup yazımıza devam edelim.

Birikim kitaplaşmaya başlamıştır edebi anlamda. 1977’de “Gemileri Yakmak” adlı romanı, 1978’de de Haçça Büyüdü Hatış Oldu” adlı öykü kitabı okurla buluşur. Romanda örgütsel çalışmalarının, politik dönemin bir kesitini bulurken; öykü kitabındaysa kırsal/kentsel/dış ülke yaşamının çelişkilerine tanıklık ediyoruz. Bahadınlı’nın tüm yapıtlarında olay örgüsü, tipler yaşamın içinden, canlıdır. Yani ete kemiğe bürünmüş tiplerdir. Dil yalındır.

Davetli olarak çağrıldığı Almanya’ya gider 1979 yılında ama dönemez. Çünkü 12 Eylül 1980 Darbesi onu zorunlu ikametgâha sokmuştur, yaban ellerde. 1983’te Fransa’dan aldığı sığınma pasaportuyla Almanya’nın Nürnberg, Berlin Hannover kentlerinde onbir yıl sürgün kalır.

Sürgünlüğünün başlangıç yolunda, 1980’de öyküleri Almanca’ya çevrilip kitaplaşır. Artık Bahadınlı’nın varı yoğu edebiyattır. Gezer, dolaşır, okur ve yazar. 9 Eylül 1982 yılında, Ankara Caddesi 99 Babiâli Han-İstanbul adresindeki Yeni Dünya Yayınları yedi öyküsünün yer aldığı “Geçeneğin Karanlığında” adlı kitabını yayımlar. Buradaki öykülerin tamamı yurtdışında yazılmış ve konu olarak da oraları, oradaki yaşam koşullarını, gurbetçileri ve kimi Almanları seçer.

Burada Yusuf Ziya Bahadınlı’nın kimi özelliklerini not alarak düşmekte yarar var. Bahadınlı, yazıp bitirdikten sonra da öyküleriyle uğraşan bir yazar olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin kitapta yer alan “Çilli De Çilli” adlı öykü kitabı çıkışından bir ay sonra Yazko Edebiyat Dergisi’nin Kasım 1982 tarihli 25. sayısında “Ayşe, Fatma, bir de Zeynep” adıyla ve kimi değişikliklerle yayımlanır. Aynı öykü 1999’da yayımlanan öyküler seçkisi “Tavandaki Kırmızı” adlı kitapta da değişikliğe uğrayacak, yeniden “Çilli De Çilli” olacaktır ama kimi türkü bölümleri atılacak Almanca sözcüklerin yazımı (U-Bahn/ubanın) değişecektir.

Yine Türkenkoffer öyküsü seçmelerde uzun bir cümle, kimi küçük çıkartmalarla “Türk Çantası” adıyla yayımlanacaktır.

Bu noktaya değinmişken şu notları da aktaralım: “Gül lüceli Kâzım” romanında yer alan abi eşi gâvur (ermenî) yenge, “Gâvur Kızı” adlı öyküde yine karşımıza çıkar ve yine ağabeyinin hanımıdır. “Güllüce’yi Sel Aldı” romanın daki Fırıncı Hasan, aynı kimliğiyle, Sarmal Yayınları’nca 1993’te yayımlanan “Öyle Bir Aşk” adlı anı kitabının 117. sayfasında Hasan Usta olarak anılaşır. Bu anılaşma aynı zamanda Bahadınlı’nın eserlerinin de anahtarıdır. Örneğin romandaki Bizim Parti anılarda kendini ele verip TİP olur.

Yeri geldikçe bu saptamalara döneceğim.

1984'te yeni öyküleri Almanca'ya çevrilir ve kitaplaşır. Burada da şu notu koyalım. Almanca kitaplarının yayımlanması tarihi son kitabında (2003) yer alan kaynakça da (1980'de "Zwischen Zwei Welten" ve 1984'te "In der Dunkelheit des Flures" dir.

Fakat 1982 yılında yayımlanan "Geçeneğin Karanlığında" adlı öykü kitabının sonundaki kaynakçada Yusuf Ziya Bahadınlının Almanca basılan kitapları:

- Zwischen Zwei Welten (öyküler, 2.baskı)
- In der Dunkelheit des Durchganges (öyküler) şeklindedir.

1985'te "Açılın Kapılar" adlı romanı Yazko Yayınları'nca yayımlanır. 1989'da Almanya'da Hitit Yayınları'nca Türkçe olarak 2.baskısı yapılan roman, Almanya merkezli Türkiye'ye de uzanan hır yataкта özlemi, bozulmayı, hesaplaşmayı aktarmaktadır okura yine yaşamla iç içe, yalın bir dille. Cengiz Aytmatov'un Fuji-Yama'sını anımsatır konu olarak.

1986'da "Titanik'te Dans" adlı öykü kitabı yayımlanır.

1991'de sürgünden döner ve "Devekuşu Rosa" adlı romanı yayımlanır Cem Yayınları'nca. Bir aşk romanı denebilir ama salt aşk eksenli mi? Tabii ki hayır. Yine Almanya ve oradaki Türkler, politik sürgünler, cinselliğin kimliğe dönüşmesi ve de insanın gerçek kimliği, satırlar aramda sorgulana sorgulana şekilleniyor.

1993'te "Öyle Bir Aşk" adlı anı kitabı yayımlanır. Anılan aynı zamanda birer öyküdür Yusuf Ziya Bahadınlının.

Nitekim 1999'da yayımlanan "Tavandaki Kırmızı" adlı öyküler seçmesine, "Öyle Bir Aşk"tan; "Öyle Bir Aşk",

“Kurşun Sesi”, “Tavandaki Kırmızı”, “Söğüdün Gölgesinde”, “Kum İçinde Bildircin”, “Demek Çok Ağlamış” ve “Gâvur Kızı” adlı anılar öykü olarak alınır.

1996’da “Lidya, Gözleri Yaprak Yeşili” adlı romanı yayımlanır ve kısa sürede 2.baskısını yapar. Tepkiler olumludur.

1999’da “Tavandaki Kırmızı” adlı öyküler seçkisi kitaplaşır, “İtin Olayım Ağam”, “Haçça Büyüdü Hatış Oldu”, “Geçeneğin Karanlığında”, “Titanik’te Dans” adlı öykü kitaplarından ve “Öyle Bir Aşk” adlı anı kitabından seçilen 23 öyküden oluşuyor kitap.

2003 yılında da Yusuf Ziya Bahadınlı’nın “Hikâyelerinde Romanlarında Bahadın” adlı inceleme ve araştırması yayımlanır. Bu kitap aslında Yusuf Ziya Bahadınlı’yı tanımak açısından oldukça önemlidir. Çok farklı yazarlardan yapılan alıntılar, öykülerinden seçmeler, Bahadınlı üzerine saptamalar ve söyleşi, geniş bir cepheden yazarımızı okurlara tanıtır. Ayrıca bir kaynakça özelliğindedir.

2006 Haziran’ında (bu ay) okurla buluşacak “Meclis’in İçinde Vurdular Bizi” adlı anıları, TİP dönemini anlatan belgesel bir çalışmadır.

Sonuç olarak:

Ürünleri Lehçe, Rusça, Çekçe, Almanca ve Bulgarca yayımlanan Yusuf Ziya Bahadınlı bizim yazarımız. Kişiliğini besleyen Bahadın kırsalı, Pazarören Köy Enstitüsü, öğretmenlik, TİP milletvekilliği, sürgünlüğü ve sürmekte olan sosyalistliği, onu bizden yapan olgular. Fakat bu bizdenlik salt vatandaş olmakla sınırlanamayan bizdenlik Yani taraf. Soran, sorgulayan, analiz eden, çözüm üreten Köy Enstitülerinde okuyup onu eleştiren (olumlu-olumsuz); Alevî olup onu eleştiren (olumlu-olumsuz), Türkiye

gerçeklerine eleştirisel gözle bakan, kapitalist ülkeleri tanıyıp, orada yaşayıp gerçekçi değerlendirebilen (AB’cilerin kulakları çınlasın) bir bizden insan.

Değer verdiği insanları eserlerinde yaşatan onları yarına aktaran bir bizden insan.

Yaşadığı/yaşananı yalın bir dille kaleme alan, doğayı betimlerken onu koruyan; tipleri çizerken bütünlüklü ele alıp onu canlı kılan bir bizden yazar. Sıradan olayları bile yaşamdaki yerinden, değerinden koparmadan sanatına yerleştiren bir sorumlu dost.

Okuduğum “Hikâyelerinde Romanlarında Bahadın”, Tavandaki Kırmızı”, “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili”, “Açılın Kapılar”, “Geçeneğin Karanlığında”, “Güllüceli Kâzım”, “Öyle Bir Aşk”, “Devekuşu Rosa”, “Gemileri Yakmak” ve “Güllüce’yi Sel Aldı” öykü, roman, anı ve incelemelerinde insanı olduğu gibi veren, bu nedenle masabaşı edebiyatı değil de yaşamın edebiyatını yapan kimliğiyle; okumaya başlayıp sonuna kadar götüren dil kullanımı ve kurgusuyla toplumcu gerçekçi çizgimizi besleyen bir yazar olarak tanımlayabilirim Yusuf Ziya Bahadınlı’yı.

Sorumluluk duygusunu elden bırakmadan ulaştığı 80. yaşını yürekten kutluyorum. Yorulup dönenlere hep Azrail görecek bu ömrün çok uzun sürmesini istiyorum.

Çünkü güzel insanlar yaşadıkça çirkinlerin sahte aynala- lının sırları dökülecek, gerçek kimlikleri ortaya çıkacaktır.

Maskesizlik bizi güzel günlere daha çabuk ve sağlıklı götürecektir.
Berfin Bahar Dergisi, sayı: 100, Haziran 2006

Gemileri Yakmak:
Yusuf Ziya Bahadınlı
H. İzzettin Dinamo

“Biz de Yusuf Ziya Bahadınlı’nın romanının arka kapağındaki şu açıklayıcı söze katılıyoruz: Gemileri yakmak, yakın tarihimizin elli yıllık bölümüne ve şüpheli bir keşi mine ışık tutuyor. Romanın kahramanı Memo, Kemal Tahir’in, Yaşar Kemal’in kahramanlarından farklı, onlara benzemeyen bir gerçeklikte devrimci çizgiye erişiyor. Yusuf Ziya Bahadınlı, Memo’yla edebiyatımıza çağdaş ve yeni bir tip getiriyor.” Yukarıya aldığımız şu parça ile

Yusuf Ziya Bahadınlı, okuyucuyu bu satırlarla romanımızın çok ilginç bir yanına getirmekte, sonra ona Türk işçi sınıfının köklerinde işçi ile burjuvazinin, ya da ağaların ulusal kurtuluş savaşında birbirlerine karşı aldıkları düşmanca durumları anlatarak onların çocuklarıyla torunlarının bugünkü Türkiye’nin nimetlerinden ne biçim pay aldıklarını göstermekte, dışarıdaki düşman nasıl değişirse içerdeki düşmanın da düşman olarak kaldığını kanıtla maya çalışmaktadır. Güney cephesinde, kurtuluş savaşın da Arabistan’a kaçan ya da Fransız ordusu ile işbirliği ya pan zengin burjuvaların, ağaların, derebeylerin oğulları bugün yine karşı karşıya iki düşman kampta çalışmaktadır. Ben, şuna inanıyorum ki, şiir değilse bile roman, bir kaç yıl içinde daha bilinçli, daha güzel yemekler vermiştir,

vermektedir. Şundan ki, bunları yetiştiren eller, daha uzun deneyler geçirmiş kuşakların çocuklarının, torunlarının elleridir.
17 Ocak 1978 - Vatan

Güllüceli Kâzım

H. İzzettin Dinamo

Bütün tarih boyunca toplumları kasıp kavuran din, mezhep kavgaları, bugün dahi sürmektedir. Din, mezhep kavgaları, insanın, insanı savunmak uğruna nasıl eşsiz bir canavar kesildiğini göstermektedir. Doğunun, batının türlü dinleri, mezhepleri uğruna insanoğluna reva görülen korkunç zulüm türleri, hâlâ, hepimizin tüylerini ürpertmektedir. Alman faşizmi, şimdiye dek yeryüzünün gördüğü en korkunç inan, doktrin türüydü. İlerde yeni Hitlerler doğuncaya dek bu zulüm cehennemi eşsizliğini koruyacaktır. Dün, İngiliz imparatorluğunun maddi ya da anlamsal egemenliğinde yaşayan bütün uluslar, içinde parçalanmış, durmadan birbirlerini hacamat etmekteydiler. Bugün de Amerikan faşizminin etkisiyle birçok ulusun içinde mezhep kavgaları körüklenmekte, bundan türlü çıkarlar sağlanmağa çalışılmaktadır. Hazreti Ali'nin, Hasan'la Hüseyin'in şehit edildiği günden beri Müslüman ulusların arasına yayılmış olan Alevilik, bugün, ülkemizde büyük yurttaş kalabalıklarını kapsamaktadır. Bu potansiyel üzerinde olumsuz niyetlerle oynamak isteyen siyasal odakların varlığı da su götürmez bir gerçektir. Yapılan densizce kışkırtmalar, milyonlarca yurttaşımızı hep birden tedirgin etmektedir. Yusuf Ziya Bahadınlının Güllüceli Kâzım adlı küçük romanını okuduktan sonra şimdi bile insanlığı kasıp kavuran mezhep kavgaları üstüne

uzun uzun düşündüm. Bu romancıta Alevîlik, Sünnîlik ilişkileri işlenmektedir. Ancak, çok daha insancıl bakımdan, çok daha ilerici bir görüşle. Bahadınlı'nın bu mini mini romanı beni sarstı. Bayağı ağlamaklı oldum. Ülkemizin karadüşe benzeyen bu yarasına şimdiye dek hiç kimse böyle derinden parmak basmamıştı. Bu roman, birkaç, giderek (hatta) birkaç bin sayfalık bir roman olmak gücünü taşıyor.

Bunda, uzun yüzyıllardır ülkemizi kana boyayan Alevîlik- Sünnîlik konusu, yer almaktadır. Yazarın, Güllüce'yi Sel Aldı romanını da heyecanla okumuştum. İşte, Güllü- celi Kâzım, sele gitmiş olan o Güllüce'den yetişmiş bir aydındır. Alevîlik-Sünnîlik karadüşünün odak noktasına düşerek hırpalanmış, sonra, bu korkunç konu üzerinde kara kara düşünmüştür. Bu kitap, şimdiye dek Alevîlik üstüne bildiğim, işittiğim, okuduğum her şeyin yetersiz, eksik ya da yanlış olduğunu göstermektedir. Bugün de kimi gerici politikacılarca deşilen eski yaranın, Türk halkına ne büyük acılara mal olduğunu ya da olacağını *göstermektedir*. Evet, insan, bu romancığ okuduktan sonra bunu daha iyi anlıyor. Bahadınlı, ne yazık ki, işi salt politik yazılara dökerek büyük sanat yeteneği taşıdığını görmezlikten gelmektedir. Oysa, şimdiye dek bu sanat gücünü kullansaydı kim bilir daha ne güzel hikâyelerini, romanlarını okuyacaktık. Evet, ülkenin bağrında yüzyıllarca kanamış olan yaraya parmak basan yazar, bize hem yazarlık gücünü hem de bugün bile depreşmek üzere bulunan bu yaranın derinliğini göstermiştir.

Cumhuriyet, 7 Eylül 1976

Yusuf Ziya Bah admit için...

Hasan Kıyafet

Yozgat ilinden ve de Bahadın köyünden olmak zor ze- naattır. Çünkü Bahadın çevresi Sünni köylerle kuşatılmış bir Alevi köyüdür. Orayı çöl ortasında bir vahaya da benzetebilirsiniz. Yetmedi, sosyalist yazar Yusuf Ziya Bahadınlı olarak, Türkiye’de sağ salim sekseni yakalayabilmek daha da zordur. Bu demek oluyor ki, sevgili Bahadınlı dostumuz Türkiye’nin bu ülkede sosyalist düzeni görmeden yerinden kıpırdamayacaktır..

Sanat, edebiyat, politika niçin vardır sorusunun yanıtı kolaydır. Kısaca insan içindir deriz, değil mi? Pekiyi insan kimdir? İşte bu sorunun yanıtı sanıldığı kadar kolay değildir. Doğru dürüst kitapların tanımına göre insan: Örgüt bilincine ermiş ve de başkaldırmasını bilen canlıymış. Bu tanıma göre dünyanın nüfusu altı yedi milyara yaklaştı demek mümkün mü? Uzağa gitmeye gerek yok, yurdumuzda bu tanıma uyan kaç kişi vardır? Bu sorulara vereceğimiz yanıtlar, Yusuf Ziya Bahadınlı’nın değerini bir çırpıda ortaya koymuyor mu?

Bahadınlı’nın özgeçmişini bir çok kaynaktan alıp okumak mümkündür. Ben burada onun farklı bir boyutunu altını çizmek istiyorum. İkimizin de manevi babası sayılan, Köy Enstitüleri’nin kurucusu Hakkı Tonguç’un güzel bir sözü vardır: “İnsanoğlunun atomu parçalamaktan da büyük buluşu korkuyu yenmiş olmasıdır.” der. Bu sözün

değerini 12 Mart ve 12 Eylül faşist darbelerinde işkenceleri tanıdıktan sonra anladım. Demek istiyorum ki Baha dinli ağabeyimiz korkuyu yenmiş nadirlerimizdendir. Korkuyu yenerek soyadını değiştirmiştir. Yine korkuyu yenerek yıllar önce Yozgat gibi tutuculuğun kalesi yapılmış bir coğrafyadan sosyalist kimliğiyle milletvekili adayı olabilme yürekliğini göstermiştir. Cesaret, silahı çekip yoktan yere bir canlıyı yere sermek değildir. Gerçek anlamda cesaret, kötüye, haksıza, güçlüye karşı, iyiyi güzeli, haklıyı ve zayıfı savunmaktır. Kısacası Yusuf Ziya Bahadınlı gibi bütün bir ömrü emeğin mücadelesine adanmış olmaktır. Sosyalest olmaktır...

Gerçekte Yusuf Ziya Bahadınlı'yı birkaç sayfalık yazıya sığdırmak elbette olanaksızdır. Biz burada onu bir bakıma özetlemiş oluyoruz. Örneğin işin kolayına kaçarak üç kısa başlık seçtim:

İnsan kimliği, kişiliğiyle Yusuf Ziya Bahadınlı.

Edebiyatçı yanılla Bahadınlı.

TiP milletvekilliği ile Bahadınlı "Politikacı demeye dilim varmadığı için böyle dedim."

Onun insan yanını, kişiliğini belirlemek için yukarıda az da olsun ipuçları vermek istedim. Şimdi olayı biraz açarak: Korku karşısında canlının üç türlü tepkisi gözlenir. Birincisi kaçıp tehlikenin kaynağından uzaklaşmaktır. İkincisi sinip ortadan silinmektir. Üçüncüsü direnmek, korkunun üzerine yürümektir. İnsana yakışanı, canlıyı insan yapan özü, işte son madde bağrında taşır. Bahadınlı'yı en güzel üçüncü şık anlatır diye düşünüyorum.

Yaratılış felsefesine hangi açıdan bakılırsa bakılsın, Bahadınlı doğduğu yer açısından hem şanslı hem şanssızdır. Göçebe olmak, azınlığı yaşamak, başlı başına bir ruhsal

travmadır. Çünkü o Alevi kökenli bir aileden gelmektedir. Çocukluğunda bunun acısını dolu dolu yaşamıştır. Yetmedi ortaöğretimde ilk öğretmenliğine, İspir gibi dinsel bağnazlığın yoğun olduğu bir yerde başlar. Şu ünlü Kara Ses lakaplı şeriatçı Kaplan'ın memleketi. Fakat Bahadınlı, o olumsuzluğu da olumluya çevirme özelliğini göstermiştir. Orada pırıl pırıl öğrenciler yetiştirmiş, durgun suyun önünü açmıştır. Alevi azınlık olmanın yarattığı korkuyla kaçmanın teslim olmanın yerine inadına karşı koymayı, direnmeyi seçmiştir. Çalışkan olan soy adını Bahadınlı'ya çevirtmek görüşü burada aklına düşmüştür. Bu süreçte mahkemede yargıçla arasında nefis bir diyalog yaşanır. Orada yargıca öğretmenlik yapar, eğitir onu. Adeta dinler tarihini özetler ve yargıç sonunda o güne dek hiç düşünmediği bir gerçeği görür... Bu herhangi bir canlıdan insana geçişte, insanın birey oluşunda, daha doğrusu insanın insan oluşunda önemli bir halkanın tespitidir. Sözü edilen yargıcın bir bakıma itirafıdır...

Bahadınlı aynı zamanda geçmişine doğru vefalı bir dosttur. Bir kahvenin kırk yıl hatırını sayanlardandır. Bu bakımdan köyü Bahadınlı hiç unutmaz. Kendisini doğduğu topraklara hep borçlu hisseder.

Yazdıklarında, konuşmalarında bu borcu ödemek için nasıl çırpındığı hemen belli olur. Eserlerinde mekanın adı ister Güllüce, ister Morbenek olsun orası Bahadınlı'dır. Roman öykü karakterlerinin adı ister Kâzım, isterse Gül- veli olsun hep o hep Yusuf Ziya'dır, Ali'dir, Koca Hüseyin'dir.

Üç aşağı beş yukarı her köylü çocuğunun yaşamı biri- birine benzer. Akıl almaz güçlükler, yaşına başına sığmaz işlerle büyürler. Alevi geleneğinde kadın ve çocuk ayrıca-

lıklı önem taşır. Buna karşın otuz beş nüfuslu kalabalık bir ailede yetişmek kolay değildir. Böyle bir ortamda çocuğun sesini duyurması oldukça zordur. Fakat Yusuf Ziya sesini sadece otuzbeş kişilik bir aileye değil, tüm Türkiye'ye, dahası yurtdışında dünyaya duyurmayı bilmiştir. Uysal görünümlü uygar bir insan olmak, ezilenlerin öfkesinin ne kadar yaman olduğunu unutmak anlamına gelmez kuşkusuz. Bütün uysal görünümüne karşın onun kararlı, inançlarından taviz vermez birisi olduğunu da tanıyanlar iyi bilir. Devrimci inatıyla halen avaz avaz bağırması da bundandır...

2. Edebi yönüyle Yusuf Ziya Bahadınlı:

Bahadınlı hepimizin kurtuluş kapısı olan Köy Enstitüsü'ndendir. Doğal olarak orada ilk işi kitapla tanışmak olmuştur. Edebiyat bir üstyapı kurumudur ama altyapıyı çok etkilediği bilinir. Köy Enstitüsü'nde bunu kavrayan her öğrenci, kazmanın küreğin sapına yapıştığı iştahla kaleme kağıda da sarılmıştır. Bahadınlı Pazarören Köy Enstitüsü'nde okurken kendisi aynı zamanda kütüphane sorumlusudur. Kendi deyişi ile kütüphanedeki kitapları alt raftan sırayla okumaya başlar. Çok geçmeden bütün Rus klasikleri, Fransız, İngiliz ve Yunan klasiklerini okur bitirir. O sıra okulun duvar gazetesinde yazdığı "Kağnı Gıcirtısı" adlı öyküsü okul çapında ses getirir. Hızını alamaz bir de piyes yazar. Piyes yıl sonunda okulda oynanır. Böylece Bahadınlı'nı yazarlık serüveni de başlamış olur.

Alevi kökenli oluşu Yusuf Ziya Bahadınlı'yı çok ezmiş, dolayısıyla çok da etkilemiştir. Bunun izlerine onun hemen hemen her yapıtında rastlamak mümkündür. Kendisine güç gelen bu yük, belki de Bahadınlı'yı yazar yapan etmenlerden en önemlisidir. Birinciyle birlikte insanın in-

sana karşı sorumluluğu da artar. Öyle ki kendi gövdesini taşıyamaz hale gelir. İşte o zaman paylaşmak, yükü azaltmak zorunluluğu kendini dayatır. Yani yazmak eylemi başlar. Yazarın ilk romanı olan Güllüceli Kâzım'da bu ezilmişliği, horlanmışlığın, Alevi olmanın yükü anlatılır.

Bahadınlı, okul olarak Köy Enstitüsü ile yetinmedi. Yüksek Köy Enstitüsü'nün sınavlarını kazandı fakat okulu malum nedenlerden dolayı kapatıldı. O pes etmedi Gazi Eğitim Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. Kars Cılavuz Köy Enstitüsü'nden başlayarak, çeşitli öğretmen okulu ve liselerde öğretmenlik yaptı. Demokrat Parti'nin baskıları, Milli Eğitim Bakanlığı'nın kendi öğretmenine hasımlığı onu öğretmenlikten ayrılmak zorunda bıraktı. İçinde hep var olan bir yayınevi kurma, kitap, dergi çıkartmak özlemi ile Cağaloğlu'nda Hür Yayınevi'ni kurdu. Bu arada İtin Olayım Ağam adlı ilk öykü kitabını çıkarttı. Yıl 1962 idi.

Ülkü sözcüğü gibi Hür sözcüğüne de tutucular el koyunca, yayınevinin adını "Yeni Dünya" olarak değiştirdi.

Bir yandan da İlke ve Yeni Dünya dergilerini, köyde payına düşen tarlaları satarak çıkartmaya başlamıştı. Oysa sağcılar, devlet bu paraların Sovyetlerden geldiğini sanıp, Bahadınlı'yı sıkıştırıp duruyordu. Zaman yürüyor, onun kitap sayısı artıyordu. Derken yurdumuzdaki politik açmazı içeren Güllüce'yi Sel Aldı romanını yazdı. Arkasından Gemileri Yakmak geldi. Bu romanda da Cumhuriyet dönemiyle at başı yürüyen, ülkedeki sınıf savaşımını işledi. 12 Eylül faşist darbesiyle başlayan karanlık dönemde yurtdışına çıktı. On iki yıllık bu hasret döneminde de boş durmadı. Açılın Kapılar, Devekuşu Rosa ve Lidya Gözleri Yaprak Yeşili romanlarını yazdı. Bir yandan

da öyküye ara vermiyordu. Haçça Büyüdü Hatış Oldu, Geçeneğin
Karanlığında, Titanik'te Dans gibi...

Bahadınlı sosyalist bir yazardır. Belki de Hitit uygarlığı ile kapı komşu bir coğrafyada doğup büyümesi, aynada onlara daha çok benzediğini görmesi, dar uluşçu sığığa hiç düşmemesini sağlamıştır. O yazdıklarında sınıf gerçeğini hiç göz ardı etmedi. Bunun anlamı estetiğı öze teslim eder anlamına gelmez kuşkusuz. Sadece Evcili Ana, Gavur Kızı ve İtin Olayım Ağam öyküleri bile Bahadınlı'nın evrensel bir yazar olmasına yeterdi. O yapay edebiyat kaygılarından uzak, düz yolda yürürcesine rahat yazar birisidir. Dili arı, üslubu durudur.

1. Siyasette Bahadınlı:

Sosyalizmle daha çocuk denecek bir yaşta Pazarören Köy Enstitüsü Kitaplığında tanışan Bahadınlı, bu güzelliğın peşini hiç bırakmamıştır. Bütün güçlüğüne çilesine karşın tutarlı yürüyüşünü aksatmamıştır. 1962'de Türkiye İşçi Partisi'ne üye olur. Edebiyat çalışmalarıyla, siyasi çalışmalarını birlikte yürütür. Teori niçin vardır, pratik için. Neden kaçıp koşuyoruz, işçi sınıfının güzel ideolojisini iktidar yapmak için. O zaman ben de bu işin bu ucundan neden tutmayayım, der ve işe girişir. Tuttuğunu sıkı tuttuğı için, Yozgat gibi tutuculuğun başkenti olmuş bir ilden, hem de TİP'ten milletvekili seçilir. TBMM'de Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi tartışılırken söz alır ve şöyle başlar:

“Sayın başkan, sayın milletvekilleri, TİP grubu adına Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi hakkında görüşlerimizi sunmak için çıktığım bu kürsüde Yozgat'ın Bahadın köyünde, ayağımda çarık, bacağımda şalvar mal güderken elimden tutup beni memleketimin geleceğı hakkında söz sa-

hibi eden köy enstitülerine şükranlarımı sunarak sözlerime başlıyorum...”
der.

Sonuç: Seksen yıllık ömrün dökümünü yaparken, özellikle emeğin cephesinde zikzaksız bir edebiyat savaşçısını saygıyla selamlıyor, sağlıklı uzun ömür ve daha nice güzel eserler vermesini diliyorum. Sen ve senin gibiler çok yaşasın emi, Yusuf Ziya Bahadınlı!

Berfin Bahar Dergisi, sayı: 100, Haziran 2006

Ellerin

Hikmet İnan

Yusuf Ziya Bahadınır'ya

Eksiksiz gülüşler kuşatınca
yeryüzünü
Senin ellerin de düşecek
aklımıza Artık
gemileri yaktık diyeceğiz Yepyeni gemiler
yarattık Ve bütün kapılar açılmış olacak
öyle bir aşk'a dair
Eksiksiz gülüşler kuşatınca
yeryüzünü Senin
ellerin de düşecek
aklımıza Cesur,
direngen, inanmış ellerin.

Gemileri Yakmak

İlhan Akalın

Usuldendir; bir yeni kitabı elimize alınca, önce yazarına, yayınevine bakar ve hemen arkasını çeviririz; arkasında ya yazara ya da kitaba ilişkin tanıtıcı bilgiler bulunur. “Gemileri Yakmak”, Yusuf Ziya Bahadınlı yoldaşın ikinci baskıya giren romanı; Gelenek Yayınlarından. Hani “bir solukta” denir ya; arka kapakta Mesut Omdan da, yıllar önceki Yürüyüş yazısından yapılmış alıntıda “... bir solukta okunuyor kitap” diye yazmış. Benim demem, farklı. Gerçekten de, bir solukta okudum; bir tarafta Müftü Efendi’nin öncülüğünde Yüncüzâdeler, Keyfzâdeler, Naimzâdeler; diğer tarafta Kürt Musdolar, Ali Nakiler, Doktor Feritler, hele Osmanlar; hiç yabancı değiller. Ama, nedense, bir terslik de yok değildi. Terslik nedir diye epeyce düşündüm. Terslik, yazarın ne kurgusunda, ne tiplerinde, ne de anlatımında. Arka kapakta, kitap üzerinde Dinamo’nun kaydettikleri, tersliğin bir bölümünü açıklamaya yardımcı oldu; Dinamo, “Türk işçi sınıfı” diyor; ve devam ediyor: “İşçi ile burjuvazinin ya da ağaların, ulusal kurtuluş savaşında birbirlerine karşı aldıkları düşmanca durumu anlatarak, onların çocukları ile torunlarının bugünkü Türkiye’nin nimetlerinden ne biçim pay aldıklarını göstermektedir.” İşte burası tersliklerin kökeni olsa gerek. Hani, ben de, klasik okuyucu olarak önce kitabı tersinden, arka kapaktaki tanıtım yazısından okudum ya; iş-

te bu nedenle terslik takıldı. Çünkü, yazarımız Bahadınlı, hiçbir ayrıntıyı atlamadan, süsleme yapmadan, gerçekleri görmezlikten gelmeden “işçi” olanı, Musto’nun Zelluş’tan olma oğlu Memo’yu orta yere seriyor. Bir kasaba kültürünün bütün özelliklerini taşıyan ve bunları doyasıya yaşayan Memo, ülkemizin klasik işçisi; kamu kuruluşlarından karayollarında işçi oluyor. Roman kahramanları arasında başkaca işçi yok. Memo, yine hiç abartılmadan, 1970’li yılların “sosyalisti”dir. Ülkemizde yaşanmışlık böyle. “Gemileri Yakmak”, yaşanmışlığın abartısız anlatımı.

Ülkemizde işçi konusuna açıklık getirebilmek için kitaptan uzunca alıntı yapmam gerekiyor. “Kentın tüm ticaretini, sanat çalışmalarını onlar yürütüyordu. Antep dokumacılığı onların elindeydi. Sabunculuk, kuyumculuk, bakırcılık, kunduracılık, terzilik, yapıcılık, taş yontuculuğu, tuğla kiremit yapımıcılığı, çilingirlik, yazmacılık onların uğraş alanıydı. En büyük konaklarda onlar oturuyordu. Doktor, dişçi, eczacı onlardandı. İlk, orta, lise, öğretmen okulları vardı. Fransız okuluna Türkler çocuklarını göndermezdi.” (s.70.) Üretim alanında tarım dışında başka hangi alan kaldı? Bu durum, sadece Antep’e özgü değil, Anadolu’nun her yeri için geçerli. Bir başka söyleyişle “işçi” nerede? Gerçekte, Osmanlı döneminde, Anadolu’da, dünyanın hiçbir coğrafyasında olmayan bir işbölümü yüz yıllar boyu yaşanmış; Osmanlı’nın müslüman tebası, tarımla iştigâl etmiş; biraz da hayvancılıkla; gayrimüslim teba ise, ticaret dahil, tüm zaanat kollarında temayüz etmişler. Zenginlikleri yaratanlar da onlar olmuş. Zenginlikleri, bir anlamda başkalarına dert açmış. Bahadınlı, “Ermenilerin Antep’ten gitmelerini Antepli varlıklılar sağladılar... Önce Ermenilerin gitmelerini sağladılar. Sonra da mal mülk adına neleri varsa yok pahasına üstüne oturdular”

diye kaydediyor, (s.208.) Cumhuriyet döneminde işçi, 1930'lu yıllarda kamu yatırımlarıyla gelişen dokuma, demir, şeker ve çimento sanayi dışında, 1950 sonrasının hizmet sektörlerinde yoğunlaşmış; karayolları, bunların içinde çok önemli; en çok geçici ve sürekli olmak üzere işçi çalıştıran alan. Bu alan, burjuvazi açısından çok önemli. Önemi, kapalı toplumdan, pazar için üretime geçişte iç pazar yaratılmasıyla birlikte kırdan kente göçü sağlama noktasında.

Bahadınlı, Gemileri Yakmak'ta, yaşanmışları ki pek çoğu günümüzde de yaşanmaktadır, yaşanmışlığı bütün çıplaklığı ile yalınlığıyla gözler önüne seriyor. İşte bir emniyet müdürünün sosyalist Kürt Memo'ya öğütleri: "Ben de Kürd'üm aslında. Ama görüyorsun Antep gibi bir şehrin emniyet müdürüyüm." Bahadınlı'dan izin alarak araya girmek istiyorum: Bu ülkede Kürt, isterse cumhurbaşkanı dahi olabilir; bu sözler bana ait değil; buna ek olanı bana ait: Biat etmek şartıyla. Yeniden, kaldığı yerden Bahadınlı'ya kulak verelim: "Oğlum, güneşe karşı işenmez, bunu bir defa sok kafana. Çal, çırp, as, kes, vur, kır, bunlar pek önemli değil. Zart zurt ederiz, sen bakma..." (s. 162.) Bu bir iki satır üzerine çok şeyler yazılıp çizilebilir. Ne var ki Bahadınlı, hiç boşluk bırakmamış; art arda sıralamış gerçekleri. Bu nedenle bana, kitaptaki sonraki sayfadan alıntıyla sürdürmek düşünüyor: "Bak oğlum, senin adam olmanı istiyorum. Siktir et şu siyaseti. Kurmuşsun tezgahını: Genelevler emrinde, kumarhaneler emrinde, sazlar, meyhaneler.... Rahat battı mı ulan. Bak sana burada söz veriyorum: Bir gün polis çıkar da karşına 'ne yapıyorsun?' derse, gel yanıma tamam mı? Büyüklerin işine akıl ermez oğlum. Siyaset yapmayacaksın hayatta bir defa; siyaset büyüklerin işidir, siyaset sana mı kaldı ulan,

hem Kürt...” “Hem kızılbaş.” “Ne belledin! Dünyayı düzeltmek sana mı kaldı ulan! Bak evladım, dünya dört kulplu kazandır, bir kulpundan da sen tutmaya bakacaksın...” Başka söze hacet var mı?

Sol Dergisi, 5 Ocak 2001 sayı: 118

Yusuf Ziya Bahadınlî'nin "Tavandaki Kırmızı"ları İsmet Kemal Karadayı

Kolay değil yazmak; yazılınca da okunmaya değer ve kalıcı olmak... Konuya böyle yaklaşınca bakıyorum, "haklı yenilmişlerden biri de Yusuf Ziya Bahadınlî oluyor.

Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmen.. TÖS çalışmaları... TCK'nın ünlü 141-142. maddeleri... Politikamızın ulusal adaletine uygun oy artışıyla 1965 Meclisi'ne, "15 TİP'li milletvekili"nden biri olarak giriş... Yayıncılık... 12 Eylül hışmı... Yurt dışı dolaşıl原因... İşsizlik... Kendi deyimiyle, "dost kazıklarını oralarda bile" yeyiş... Sonunda yurduna "kesin dönüş" mutluluğu...

Bahadınlî'nin, iki bin yılına dek yayınlanmış, biri bence anı-öykü de denebilecek altı öykü, altı roman, üç gezi ve inceleme, üç de sözlük kitabı var... Bugünlerde iyi bir "araştırma"nın da ardında...

"Devekuşu Rosa" (Cem-1991) ve "Lidya Gözleri Yaprak Yeşili" (Morbenek-1996) adlı romanlar, yer yer yaşam öykü ve değinileri de taşıyan, bol olaylı, değişik, ilginç, yeni, akıcı, masal ya da efsane tadında, gerçekçi yapıtlar. .. Söyleşilerimden birinde değinmiştim: Bu iki roman neden "çok satanlar" listesine girmede, bir. Ne diye sinemaya uyarlanmıyor, iki... Yanıtını biliyordu:

1- Ünlü yayın organlarına ve tanıtıcılarına yanaşacaksın. ..
2- Ya “sponsor” bulacak, ya da kendi reklâmına para ayıracaksın...
3- Dergi ve özellikle holdingli gazetelerin köşe yazarları arasına gireceksin...

4- Küçük partilerden değil, “klik”lerden yana olacaksın. ..

5- Çok ayıp ama, yalandan “baskı sayısı”nı çok göstereceksin, kendi kuyruğunu kendin yaratacaksın... Kısacık bir “teşekkür”ü bile esirgeyenlere kucak dolusu, bol Posta harcamalı kitap sunsan, hatta “ödül” filan almış olsan kim yazar, ne yazar...

Neyse, asıl “Tavandaki Kırmızısına gelmek istiyorum Yusuf Ziya Bahadınlı’nın.

Morbenek Yayınları arasında 1999’da 196 sayfalı olarak yayınlanan kitap 23 öyküden oluşmuş, kapak resmi Eda Bahadınlı’nın.

Öyküler, arka kapak yazısına ve bana anlatılanlara göre “önceki beş kitaptan, 28 yıldan, en çok beğenilerek seçilmiş bir demet”... (Daha önceki beş öykü kitabı sırasıyla şunlar: İtin Olayım Ağam- 1964, Haçça Büyüdü Hatış Oldu- 1978, Geçeneğin Karanlığında- 1982, Titanik’te Dans- 1986, Öyle Bir Aşk- 1993...)

Yaşanmışlık ve gözlem öyküleri... Ülke insanlarının bireyselliği ile başlayıp onların toplumsal sıkıntılarını yargılayan duyarlı çizgiler, vurgular, anlatışlar... İlgiyle, sevgiyle, önemsemeyle insana yaklaşış anları ve anıları var. İyi bir akış içindeki bu gerçekçi öyküleme, kendini hemen kabul ettiriyor ve kolay okunuyor...

“Evcili Ana”da, kadınlarımızın “kuma” yazgısına gurur ekleniyor. Adsızdır örneğin; Meryem. Ve onun köyüne de Cumhuriyet bir türlü varamamış, o “Evcil Ana”lar otuz yıl öncelerini bile aşamamışlardır...

“On Bire Bir Kala”, anne ve babaların kendi bildiklerini tek doğru sayışlarından çıkmış, “küçük tartışmalar”ı veriyor. .. “Evlilik içi depresimler”i, bunların kuşaktan kuşağa yansımaları; “bir evde ama iki ayrı odada oturur gibi”liklerin uyumsuzluklara ve geçimsizliklere yol açtığını...

“Mustafa’nın Kağnısı”nda, çocukluk tutkuları, özverili paylaşımlar içindeki saf arkadaşlıklar okunuyor...

“Öyle Bir Aşk” öyküsü, “en büyük yasak, yasağın kaldırılmasıdır” tümcesiyle başlayan düşleri, gizleri, gizlilikleri, kız başlarını, kır çiçeklerini, başka “sis içinde”kileri içeriyor, duyumsatıyor...

“Kurşun Sesi”nde, “köşek gözlü” insanlar, “yere ıhtırlanmış deve yavrusu sevişkenlikleri” vb. var...

İşte iki etkin kısa öykü: Biri, “Söğütün Gölgesinde”, öteki “Kum İçinde Bıldırcın”... kelebeği de, bıldırcını da bitirdiğimizde, anlam ve anlatım odaklarını buluyor, şaşırtıcı ilgilerle sanki yüce derinlikteki düşünme gereksinmemizi gideriyoruz...

“Gavur Kızı”, köy-kent karışımı anahtar motiflerle çoğumuza yakın durmuş; “Hatça Büyüdü Hatış Oldu” adlı uzunca öykü ise yazgı inancı ve gelenek baskılarının ülke insanını nasıl birbirine yabancılaştırdığını örneklemiştir... Ve sesli sessiz, istirdiyeli, çilli, ılımlı sıcak, iç ve dış kaynaklı, öteki öyküler...

Yusuf Ziya Bahadınlının, gözlemlere ve kurgulara dayalı öykülerindeki “anlatanların kimi erkek, kimi kadın... Duyurulmak istenenler sloganı ve salt ideolojik

değil; sadece toplumcu gerçekçi... Ve kendilerini görüp izlerlerken, yine kendilerine göre beğenileri, beklentileri oluyor her bir öyküde okuyanların...

Berfin Bahar Dergisi, sayı:32, Ekim 2000

Yusuf Ziya Bahadınlının

Betideki Görüntüsü

Kemal Özer

Yusuf Ziya Bahadınlının bende ki görüntüsüne nasıl bakmalıyım, bu görüntüyü anlatmaya nasıl başlamalıyım? 1960'ların başlarına küçük bir yolculuk, bunun için yeterli mi?

Yusuf Ziya Bahadınlının sözkonusu oldu mu, belki böyle bir başlangıca gerek yoktur. Çünkü onunla karşılaşmak, bir rastlaşmanın iz bırakan heyecanı ile kendini durmadan anımsatmaz. Bir kalabalığın içinde, topluca bir yürüyüşün yan yana getirdiği insanlar birbirini nasıl görür, nasıl tanır, Bahadınlınınla karşılaşmak da öyledir. Yanınızda yürüyenlerden biridir o; omzunuzun dibinden geçerken adımlarını duyduğunuz, başınızı çevirdiğinizde yüzünü gördüğünüz, sürüp giden bir konuşmayı sanki kaldığı yerden sürdürdüğünüz biri.

1965'te İstanbul'un Beyazıt semtinde, bir kitapçılar çarşısında, birbirine komşu o iki kitabevi; nasıl başladığını anımsatmanın gerekli olmadığı bu karşılaşmaya ancak somut bir görüntü sağlamaya yanyor o yüzden. Bahadınlının Hür Kitabevi, benim açtığım Uğrak Kitabevi'yle önlü-arkalı komşu. Yıllarca sürmesi olağan bu komşuluğun ömrü ne yazık ki çok kısa. 1965 seçimlerinin ilk sonuçlarında görünmeyen bir gelişme, Bahadınlının TİP millet-

vekili olarak Ankara'ya gitmesine yol açıyor: Milli Bakı- ye'de biriken oylar partilere dağıtılmış, Bahadınlı da Meclis'in yolunu tutmuştur.

İkinci bir seçime kadar siyasal olaylardan, Meclis çalışmalarından, basından izlenen bir dönemin ardında, somutlayıcı ikinci bir görüntü belleğimde canlanmasa da, Bahadınlı'yla genel bir yürüyüşün içinde yine bir araya geliyoruz. Aydınlarla, yazarlara bir tek kendi alanında yürümenin yetmediği, sanatın aynı zamanda toplumsal görev üstlendiği bir ülkede yaşıyoruz. Onun için de bu yürüyüş çok yönlü. Bahadınlı bu çok yönlü yürüyüşün kapsadığı birçok alanda ürün veriyor: Kitap yazıyor, yayıncılık yapıyor, etkin olarak siyasetin içinde yer alıyor.

Onun bu genel görüntüsünü biraz özelleştirmeye kalkınca karşıma çıkan ise; serinkanlı, kararlı, inançlı, direngen bir yüz. Benzerleriyle ortak çizgilerinin yanı sıra, kendine özgülüğü hemen göze çarpan bir yanı da var bu yüzün. Yaptıkları için gizli/açık hiçbir ek beklenti yansıtmıyor. (Yaptıkları için elbet beklentisi var, yok değil. Toplumu dönüştürmeyi, yaşamı değiştirmeyi, sanatı bu değiştirme ve dönüştürme amacına hizmet için kullanmayı bekleyerek çıkıyor yola. Ancak, bunun dışında, ek bir beklentisi yok.) Kendine özgü diye nitelenmemesi gerekir belki, ama ek beklentisi olmayan yüzler ne yazık ki sanıldığıınca ya da umulduğunca çok değil. İki bir "Ben bunu, bunu, bunu yaptım!" diyenler, yaptıklarını sık sık vurgulayanlar karşımıza çıktıkça, Bahadınlı'nın o kararlı, inançlı, serinkanlı görünüşü bir ayrıcalık halini alıyor, kendine özgü bir sözük edilirlilik kazanıyor.

Niye böyle? Bahadınlı'ya bakınca onu da görüyorum. Yaptıklarını, yaşamına sindirerek, yaşamıyla sıkı sıkıya ör-

tüşmüş bir doğallık içinde yapıyor çünkü. Tıpkı o yan yana geliverdiğimiz kalabalıkta, omzumuzun dibinde bir süre birlikte yürümenin doğallığı gibi.

Gördüğümle, Bahadınlı'yı alıp herkesin dışında, başka bir yere mi taşıyorum? Hayır. O da herkes gibi yakınmalar içinde olmuştur kuşkusuz. Düşleriyle o düşlerin gerçekleşmesi arasında birtakım çelişkiler onu da rahatsız etmiştir. Benim gördüğüm: Bahadınlı'nın bunları özelleştirmekten kaçınması; kendi kişiliğine, kendi yaşamına ilişkin görmekten, göstermekten uzak durması.

Bahadınlı'yla yüz yüze geldiğinizde bunlardan başka söylenecek bir şey yok mu? Elbet var. Yere sağlam basmanız gerektiğini düşündürür size. Söyleyeceğiniz her sözü seçmeli, o sözün nereye gideceğini düşünmelisiniz. Gelişigüzel konuştuğunuzda bunun hesabını size soracak biri gibi durur karşınızda. Ne konuşacaksam dikkat etmeliyim, yoksa kendimi kurtaramam duygusuna kapılmanız, ayakları üzerinde dengeli duruşundan, iki yana hafif hafif sallanarak konuşmasından kaynaklandığı gibi, yüzünden hiç eksik etmediği o belli belirsiz gülümseyişle de ilgili olabilir. Geniş bir alında başlayan, çeneye doğru inerken kısık bakışlı gözlere uğrayan ve alaycı bir ışıltıyla birdenbire aydınlanıverip dudaklarda hafif bir gülümseyişe ulaşan kararlı bir serinkanlılık vardır yüzünde. Sözcüklerinizi özenle seçmediğiniz zaman, gözlerdeki o ışıltı yayılacak, dudaklardaki gülümseyiş daha da genişleyecek ve siz iğneleyici bir konuşmanın öznesi durumuna düşeceksiniz demektir. Öyle bile olsa, Bahadınlı'ya bu serinkanlılığı neyin kazandırdığını bildiğiniz sürece gocunmaz, tam tersine, onunla karşılaşmaktan hem bir çekinti, hem de onur verici bir heyecan duyarsınız.

Yıllar birbirini kovaladı, birçok şey değışti. Buna karşılık, Bahadınlı'nın serinkanlı, kararlı, inançlı, direngen yüzü de, onunla karşılaşmanın duyurduğu o "sözcükleri seçerek konuşma" kaygısı da değışmedi. Onun gözlerindeki ısıltıyı, dudaklarındaki gülümseyişı, iğneleyici bir konuşmaya özne olmayı bir kez daha göze alarak diyorum ki:

Yaptıklarını ek bir beklentisi olmadan yapanların gittikçe azaldığı şu günlerde yola yeni çıkanlar için Yusuf Ziya Bahadınlı örnek gösterilmeli ve bütün ömrünce ne yaptıysa alkış beklemeden yaptığı için de alkışlanmalı.

Sol Dergisi, Aralık 2002, sayı: 194

Sevgili Yusuf Ziya

Prof. Dr. Klaus H. Burmeister

(Almanca'dan çeviren: Mediha Göbenli)

İki kitabınızdaki öyküleri tekrar okuduktan sonra (buluşmamızın ardından ve bugün yeniden ayrıntılı olarak) size yazmak istiyorum. Önce size teşekkür etmek için. İki kitabınızı armağan ederken bana güveninizi kanıtlamış oldunuz. Keza benim edebiyata ve halkınıza bağlılığımı bilemezsiniz. Sonuncusunu burada çok sevilen ve gerçekten çağımızın en büyük ve aydınlık şairlerinden biri olan Nâzım Hikmet'e borçluyuz. Ama bu konuyu şimdi konuşmayacağım, sizin öykülerinizi konuşmak istiyorum ben.

Bende derin, özellikle de duygusal bir izlenim bıraktınız. Berrak üslubunuz, öz ve doğrudan anlatımınız, gerçekçi içerikleriniz, yazar olarak eleştirel duruşunuz -bütün bunlar bu öyküleri zenginleştirici okumayı ve tekrar okumayı ve yeniden düşünmeyi sağlayan noktalar.. Ayrıca benim için bu öyküler Türk göçmenlerinin bölünmüş dünyasına bir bakış kazanmak anlamına da geliyor. Derinden etkilendim. Bizden yalnızca birkaç metre veya kilometre ilerde inanılmaz şeyler oluyor: göçmenlerin gündelik hayatlarının acımasızlığı, eski ulusal geleneklere sıkı kök salmış olmaları ve köklerinden koparılmalrı - çoğu kez etik anlamda; zira bana göre Batı etik ve ahlâk anlayışı çağdaş tavır için genel geçerli örnek olarak görüle-

mez. İnsan ve çevresindeki her şey orada bir meta haline gelmiştir; ilişkileri, bir meta-para ilişkisi. Bu trajiktir ve insanın modern geleceği için kesinlikle büyük umut barındırmaz. Etkileyici olan; manevi ve etik değerler üzerine olan yansımalarınızda. Böyle bir edebiyatın insanların ufkunu geliştirmekte, duruşlarını gözden geçirmek ve belki de değiştirmekte yardımcı olduğundan eminim. Ve edebiyat bundan fazla ne isteyebilir ki? Bu zaten önemli bir hedeftir.

İlgimi çeken doğrusu ülkenizin insanları ve ötekiler arasında kitaplarınıza karşı ilginin nasıl olduğudur. Benim mektubum böyle bir ilgiyi gösterebilir istiyorum.

Metinlerin Almanca'sına dair ama eleştirel bir söz söylenmesi gerekir. Edebî Almanca maalesef burada yeterince özenli seçilmemiştir. Birçok belirsizlik, hattâ gramer hataları, anlatım hataları vs. okurun dikkatini çekiyor ve rahatsız ediyor tabii ki. Yayınevi editörünün bunları fark edip düzeltmesi gerekirdi. Uzun süre yayınevleri için çalıştım ve bu konuda bir söz söyleme hakkına sahip olduğumu düşünüyorum. Buna kızmayın lütfen. Orijinal, Türkçe basılan metnin kesinlikle çok daha duyarlı ve üslûp bakımından mükemmel olduğuna inanıyorum. Bu eleştiri size karşı değil yani.

Okuduğum öykülerinizin içeriğine ve estetik biçimine dair daha çok şey anlatabilirim. Ama tesirleri henüz çok yeni ve birçok düşünce birden aklımdan geçmektedir. Örneğin öykülerin erotik yönlerini işleyişiniz. Veya kitaplarınızda dile getirdiğiniz, bir toplumun adaletinin ve ilericiliğinin ölçüsünün kadın ve çocuğa karşı tutumunda görebiliriz. Halkınıza karşı sevginizi hissediyor insan, düşüncenizin ürünleri ile ona yardım etme isteğinizi. Kişisel

olarak faal olduğunuz yerleri de görüyor okur, örneğin “Lichtschimmer” ve “Myriaden von Auster”da olduğu gibi. Bütün bunları bugün, bir gün önce tanıştıktan sonra, yalnızca birkaç sözcükten oluşan konuşmamızdan sonra söylüyorum. Ama yine de bu mektubu ertelemek istemiyorum. Yoksa, belki de unutulur. Ve susmak isteyemem zaten, çünkü ürünlerinizden büyülendim ben. Yalnız ümit ediyorum ki mektubumu biraz da olsa anlayabilirsiniz.

Telefonda bunlar dil sorunu yüzünden hiç anlatılamadı. Kalemınızden gelecek öbür çalışmaları merak ediyorum. Bunu unutmayın, yeni yayın veya benim bilmediğim başka eserleriniz çıktığında.

Yeniden çok teşekkürler!

Sizden bir mektup için çok sevindim. Ama belki de bunun için vaktiniz yoktur. O zaman gelecek bir görüşmemize kadar sabredebilirim. Edebî çalışmanızda size çok başarılar diliyorum.

Tekrar teşekkürler ve yürekten selâmlar.

Berlin, 29 Temmuz 1984

Yusuf Ziya Bahadırdı

Leyla Erbil

Yusuf Ziya Bahadınl ı ile neredeyse kırk yıldır tanışıyoruz. Yazınsal çizgimizin birbirine benzememesine karş ın bunca yıl kavgasız gürültüsüz yürüttük bu dostluğu. Burada asıl başar ının Ziya'n ın iyi huyluluğunda yattığını söylemeliyim; tanıdığım onca yazar-çizer arasında onun kadar iç i dış ı bir, temiz bir insana, insana demeyeyim ama yazara çok az rastladım. Bilirsiniz yazarlar çoğ un ruhbilimsel tanımlamalarla anılan kişilerdir. Yusuf Ziya, yazar dünyasının akıl almaz olağ anlaş mış hileleri, hoyratlıkları karş ısında kararlı güveni ile benzersizdir. Emeğ i en yüce değ er olarak gören kurama olan bağı lılığ ıyla varoluş u özgür bir dünya temelinde arayan aydınlık metinler üretmiştir.

Yusuf Ziya'n ın yazarlığı üzerinde yeterince durulmamıştır. Ben de burada o eksikliği kapatmayı düşünmüyorum; gene de özellikle genç kuş aklara Bahadınl ı'yı mutlaka okumalarını önereceğ im. Günümüzde bozuk, pasaklı bir dilin egemenlik kurduğ u Türkçe'nin onun kitaplarında, pırıl pırıl lirikleriyle nasıl akıp gittiğini göreceksiniz. Bahadınl ı'n ın bir başka ustalığı da söyleyeceklerini duru, yalın bir üslûpla, kafa şi şirmeden, lâfı gevelemeden en ekonomik, en çağ dâş biçimde söylemesidir. Son kitab ı "Öyle Bir Aş k"a gelince benim sıralamamda en üstte durur. Bu kitap bence edebiyatımızda gerçek bir olay olma-

lıydı. Sadece edebî oluşuyla değil, Türk insanının, sünnî islâmın ahlâkî tarihini, bu toplumun kimlerden oluştuğunun belgesel niteliği açısından ortaya konan gözden kaçmış bir kitabdır. Kendi adıma “Alevilik” denilen yaşama biçimini, köy enstitülerinin idealizasyondan uzak gerçeğini, bugün de sürmekte olan faşist uygulamaların ilkelliğini en doğru biçimde bu “anı roman”dan öğrendim. Bu türün, yani anı-roman türünün özendirici, verimli bir yazınsallık içerdiğini hiçbir anı-roman türünde görmemiştim. Bizler cumhuriyet kuşağı çocukları, dünya zamanının belli bir kesitine, Ulus Devlet Projesi dönemine rastladık. Bu dönem içinde devleti sosyalist olmaya, halkların kardeşliğini görmeye zorladık. Öyle bir mücadeleden yana olduk. Ziya, bu mücadelenin bedelini ağırca ödeyenlerdendir. Ailesinden, dostlarından, toprağından uzakta sürgün olarak 12 yıl geçirmek zorunda bırakıldı. On iki yıl sonra döndüğünde baktım hiç değişmemişti... Mark-dolar zengini bile olamadanO) gittiği gibi saf saf eski kasketi başında güler yüzle geri geldi. Serin, alaycı, yalnızlığını şımartmadan, kimseye küsmeden ama mücadeleden de caymadan, Adnan Binyazar’ın dediği gibi, dervişçe ya da bektaşice geri geldi.

Sevgili Yusuf Ziya, doğum gününde sanat ve yaşam deneyimlerini övüyorum ve kutluyorum. Gelecek yeni kitaplarda buluşmak üzere esenlikler diliyorum.

Yetmiş Beş Gece Konuşması

Sürgün Yazınında *Yusuf Ziya Bahadınlının Yeri*

Mediha Göbenli

Sürgünlük, insanlık tarihinin varoluşundan beri süregelen evrensel bir gerçekliktir. Eleştirel/muhafif düşünce, sistemi karşısına alan aydınları, yazarları hep bir sürgünlük tehdidiyle karşı karşıya getirmiştir. Sürgünlüğün yazarları her ne kadar yaratıcı kıldığı düşüncesi ve iddiası kanıksansa da ayrı bir coğrafyanın ayrı bir dil olduğunu belirtebiliriz. Yazarın/şairin coğrafyasının dili olduğunu hatırlarsak, sürgünlük onun dilinden uzaklaşmasını, uzaklaştırmasını beraberinde getirir. Sürgündeki yazarın tek seçeneği vardır, eğer yaratıcı ve üretken olmak istiyorsa: kendi dilinin bilincine varmak ve kendi dilinde üretmeye devam etmek.

Deyimler ve Kaynakları” (1958), “Türkçe Deyimler Sözlüğü” (1971), ve “Atasözleri Sözlüğü”nü (1972) hazırlayan ve yayımlayan- sürgünde iki roman- “Devekuşu Rosa” ve “Açılın Kapılar” - iki öykü kitabı- “Geçeneğin Karanlığında” (1982) v “Titanik’te Dans” (1986) - yazmıştır. Bu yazıda yazarın sürgünlük temasını işlediği adı geçen iki romanını inceleyerek Yusuf Ziya Bahadınlının 12 Eylül 1980’den sonra sürgün edebiyatındaki yeri ve önemi tespit edilecektir.

Sürgünde yazdığı ilk romanı “Açılın Kapılar”, Bahadınlının 12 Eylül 1980’den sonra birçok Türkiyeli aydının Almanya’da geçen sürgün yaşamını ele alır. Ben-anlatıcısı Kerem Toprak’ın - ‘bir halk çocuğu’nun bakışıyla Berlin’deki Türkiyeli sürgün aydınların yaşamı anlatılır. Güneşli bir günde, bir grup Türkiyeli, Berlin’in bir yazlık bahçesinde Türkçe müzik, sohbet ve “ince belli, yıldız kuşaklı” çay bardaklarında çay içmenin keyfini çıkararak, kendilerini Türkiye’de duyumsatan hüzünlü bir Samsun sigarası içerek piknik yapar. Bu ‘huzurlu’ ve hüzünlü atmosfer Berlin polisinin piknik yerini siren sesleriyle basmasıyla bölünür. Romanın yarıya yakın bölümlerinde geriye dönüşlerle Türkiye’de geçen, köy kökenli Kerem Toprak’ın partili/politik kimliği yüzünden çektiği zorluklar (bu yüzden kentte otel odası bulamaması, lokantada garsonun gözünün önünde yemeğinin içine tükürmesi gibi), köydeki yoksul ve zor yaşamı, 12 Mart döneminde baskılar, kovuşturmalar anlatılır. Anlatıcı şimdiki zamanı yaşarken geçmişine de bir ayna tutar. Romandaki ara başlıklar okura o bölümle ilgili ip uçları verir. Berlin’de ‘uban’dan (metro) izlenimler, punk gençleri, Türk işçileri, işçi kadınlar; yerli ve yabancıları kaynaştırma amacıyla yapılan sokak şenlikleri, Berlin’in kahveleri ve “Berlin kahvelerinin birer sınıfsal yapısı olduğunu oturduğu bir saatlik süreye bile yaşam ve dünya görüşünün nasıl yansıdığının ayırımına varabilirdin” sınıfsal değerlendirmeleri, (s. 18); Berlin polislerinin özellikle siyasi mültecilere karşı acımasızlığı anlatılır. “Almanya yitikler ülkesi!” (s.45) cümlesinden yola çıkarak Almanya izlenimleri aktarılır, Batı ve ‘demokrasi’ tartışmaları yapılır:

“Batı’yı bilmeliyiz. Batı bilim demektir, Batı teknik, kültür, asıl önemlisi özgür düşünce demektir. (...) Söyle-

diklerin doğru elbette bilim, teknik, kültür Batı'nın büyük zenginlikleridir. Ama son söylediğin şu 'özgür düşünce' sözünü Almanya için söylemiyorsun sanırım. Yine Almanya'da kalıp da emeğin üstünlüğünü anlayan kaç kişi gördün ve belli bir bilince ulaşarak yurda dönen kaç kişi tanıyorsun? Almanya bilinç veren değil, bilinç törpüleyendir.” (s. 53)

Kerem Toprak, Sümer (Berlin Üniversitesi'nde öğretim üyesi, uzun yıllar Türkiye'den uzak kalmış, 12 Mart'tan önce siyasi etkinliklerde bulunmuş), Hasan (12 Mart'tan önce İşçi Partisi il başkanı), Metin (yazar), Yelda (Nişan- taşlı, yüksek öğrenim görmüş, uygar, çağdaş düşünceli), Naime Hanım, Sevgi, Ünal (Alman polisi tarafından 'aranan çocuk'), Orhan, Yüksel, Yıldız (öğretmen), bütün bu karakterleri bir araya getiren en önemli ortak nokta dil bilincidir.

“Burada bizleri bir araya getiren birinci öge Türkçe konuşmamızdır. Herkes Türkçe konuşur Türkiye'de, herkes bir arada mı?” (s.98)

“Tez kızıyor tez seviyorduk, tez üzülüyor tez seviniyorduk. Aynı dili konuşmanın bir güzelliği vardı, aynı ülkede doğmuş olmanın. Bir de aynı şeyi isteyebilseydik (...)” (s.45)

“Açılın Kapılar”da otobiyografik özelliklere, yazarın kendi düşüncelerini dolaylı olarak aktardığı bölümlerle de karşılaşırız: “kentli sevmezliği”, köylülük yüceltildi, kendilik aşağılandı.” (s.133); “Şu elinizdeki kitap olmasa niçin arayacaksınız beni?” (s. 133). Yazar Yusuf Ziya Bahadınlı Almanya sürgününü anlatmakla kalmaz. O ayrıca çok iyi bir gözlemci olarak bazı ayrıntıların üstüne parmak basar ve tespitlerde bulunur, örneğin bireysellik ko-

nusunda olduğu gibi: “Almanlar çok iyi becermişler bu işi: Kişileri öylesine bireyselleştirmişler ki, ne denli sıkıştırırsan sıkıştır o ölçüde dağılıyorlar. Ama düzen tıkr tıkr yürüyor. Küçük bir şeyi unutmuşlar yalnız, mutluluğu! Bir Alman’ın bir Alman’a (yabancıya kesinlikle değil) katlanması bir özveridir.” (s.133)

Alman kahramanlar pek yer almaz Bahadınlının Almanya sürgününde geçen romanlarında. “Açılın Kapılarda bir tek İnge vardır olumlu karakter olarak. Anlatıcı aracılığıyla yazar sürgünler arasında yaygın olan “Alman kadın” hakkında önyargılı söylemleri sergiler yer yer; sevdiği erkeğe ne koşulda olursa olsun sevgisini belli etmesi (s.96), her konuda rahat olmaları; veya Almanlara karşı genelleştirmeler “Bu Almanlar bu denli düzeyli oldukları için mi kendilerine benzemeyenlere böylesi acımasızdılar!” (s. 126) Yusuf Ziya Bahadınlının romanında “Almanya’daki kadınımsıydı, onu oynuyordu, hem Türktü hem Alman” (s. 148) diye Türkiyeli kadınları da eleştirir erkek kahramanın bakışıyla “Ya Almanca bilecektin ya kadın olacaktın!” (s. 115)

“Devekuşu Rosa” romanı da Almanya’da öncelikle Berlin’de geçer. 1980 darbesinden sonra evlenip Almanya’nın Helmstedt kentine göçen Gül’dür romanın ana kahramanı. Gül devrimci düşünceyle tanışmış, evlendikten sonra uzun süre bu kuruma hapis olmuş, daha sonra eşinden ayrılıp Berlin’e yerleşmiştir. Berlin’de Metin ile karşılaşır. Geriye dönüş tekniği ile çağrışımlar üzerinden roman karakterlerinin çocukluklarından başlayarak geçmişlerine gidilir. Metin de Gül de kırsal kökenli olup aydın, ilerici, sol hareket içerisinde yer almış kimselerdir. Gül kişiliği ile Bahadınlının evrensel, bilinçli, toplumsal sorumluluklara karşı duyarlı, politik bir kadın portresi çizer.

Gül çelişkileri ve zaafıları ile çizilir, örneğin niçin siyasi mücadeleden ayrılıp evlendiğini anlayamayız. (Ayrıca evlendiği adam Gln tersine toplumsal sorunlarla ilgilenmez, kendi derdinde bir adamdır. Gln güncesine Deniz Gezmiş’in ve arkadaşlarının fotoğrafını yapıştırmasına katlanamaz, yırtıp atar.)

Yusuf Ziya Bahadınlı “Devekuşu Rosa”da Gln dışında başka kadın portreleri de çizer. Ayten karakteri üzerinden ‘namus’ kodeksini aşmış, özgürleşmiş, boşanmış, yalnız yaşayan, dedikodulara kulak asmayan, cesur bir kadın çıkar okurun karşısına. Helmstedt’deki Türkiyeli göçmen işçi aileleri Ayten ve onunla görüşen kadınlara kötü gözle bakarlar. Bahadınlı burada Türkiyeli göçmen işçilerle ilgili gözlemlerini de aktarır:

“İstanbuluları, İzmirliileri, Bursalıları gördü, Anteplileri, Konyakları, Karadenizlileri gördü. Doğuluları, Sivaslıları, Hataylıları gördü. İstanbulu, İzmirli, Bursalı kadınlara öbürleri orospu diyordu. İstanbulu, İzmirli, Bursalılar Doğululara Kürt diyordu. Sivaslılara Kızılbaş, Konyaklara Erbakancı, Karadenizlilere Laz, Hataylılara Arapışağı-Fellah diyorlardı; Gl, Helmstedt’te Türkiye’yi gördü.” (Devekuşu Rosa, s.41)

Ya da Gln bakışıyla sınıfsal bir duruşa dayanan insan tiplmeleri/gözlemleri olarak “Bu insanlar kültürlerini, sınıfsal yapılarını ve dünya görüşlerini giysilerinde ve tavırlarında taşıyor gibiydi. şu kadın bir küçük burjuvaydı sözgelimi, şu alternatif, şu da bürokrat. Yabancılar bir kalıptan çıkma gibi görünüyordu, genellikle işiydi.” (s.25)

Andrea da zgr, tek başına yaşayan bir kadındır, fakat burada Bahadınlı’nın Andraa’ya karşı haklı olarak in-

ce bir eleştirisi vardır. Andrea, Doğulu bir kadına önyargılı yaklaşır. Gül kocasından ayrılmak istediğinde Andrea “akıllı bir kadınsın, ama Doğulusun! Doğulu kadınlar, tek başlarına yaşamaya göre yetiştirilmemişlerdir. Kocalarından ayrılan Doğulu kadınlar tanırım, ya bunalıma düştüler ya kötü yola. Kendilerine bir çevre aradılar, bulamadılar. Nereden olursa olsun Doğulu kadın kocasıyla vardır ancak.” (s.24) diyerek Gül’ün kocasından ayrılmasına karşı çıkar. Burada Andrea’nın gerçek yaşamda olduğu gibi Avrupa merkezîyetçi bakışını gösterir Bahadınlı.

Sevinç tiplemesi ise Türk toplumundaki ezik, erkekler tarafından sürekli sömürülen, başı hep dertte olan, bütün kötülüklerin başında patladığı bir tiptir.

“Devekuşu Rosa” sürgünde yazılmış bir roman olarak hem Türk toplumunu hem de Federal Almanya toplumunu yakından ilgilendiren konulara da el atmıştır. Türkiye toplumu için 12 Eylül 1980 darbesinin sonuçları tartışılır:

“12 Eylül öncesinde insanlar arasında karşılıklı yardımlaşma vardı, insan yalnız değildi. Şimdi ya, hiçbir şeyde güven kalmamış, herkes canı derdinde, geçim derdinde. (...) Evet 12 Eylül yeni bir ahlâk yarattı, eskiden var olan ahlâksızlıkları da yasallaştırdı, insanlar yaptıklarından utanmıyor artık!” (s. 194)

Federal Almanya’da ırkçılık konusu, dazlakların Gül’e coplarla saldırmaları ile temalaştırılmıştır.

Kadın erkek ilişkisinde Bahadınlı politik bir bilince sahip olan kişilerin ilişkilerinde Ender örneğinde olduğu gibi Gül’e eteğinin boyu, gözüne sürdüğü rimelin fazlalığına karışmasını eleştirir. Yazar “halka örnek olmak” (Devekuşu Rosa, s. 109) durumundan yola çıkarak evlilik kurumunu seçen ve ikili ilişkileri ahlâk sorunu yapan tutu-

cu devrimci anlayışa ince bir eleştiri gönderir. “Kadın özgürlüğü” sorunu Gül’ün bilinciyle aktarılır:

“Ben kadın özgürlüğü kavramım önce Türkiyeli devrimcilerden duydum, ne ki kimilerinin kadın özgürlüğünün ‘kadın devrimci savaşıma katılma özgürlüğü’ biçiminde anladıklarını gördüm. Ben kadının belli bir özgürlük içinde kendini yetkinleştirmesini, hayatını kendinin kurmasını, kararlarını kendinin verip her türlü sorumluluğu kendinin yüklenmesini istiyorum.” (s. 120)

“Devekuşu Rosa”da yazar birçok anlatım tekniğini ve üslubunu kaynaştırır: geriye dönüşler, iç monologlar, günlük, mektup. Romanın ilk bölümü aslında romanın aynı zamanda son bölümüdür. Romanı okuyup bitirdikten sonra tekrar bu bölüme dönüp okuyunca kurgunun tutarlılığı ve bütünlüklü olması dikkat çeker.

Sonuç:

1980’den sonra sürgündeki yazarların genelde Türk solunun çözülüşünü - Oya Baydar, Yiğit Bener örneğinde olduğu gibi- bir iç hesaplaşma olarak ele alan eserler yazdıklarını; özelde ise örgütlü siyasetten uzaklaşma, parçalanma, bölünmüşlük ve kimlik arayışı içinde olmalarını düşünürsek, Bahadınlı’nın tam tersine hem mücadele yaşamında hem de edebî eserlerinde başladığı yoldan kesintisiz devam ettiğini, sınıf duruşunu, bütünlüklü bakışını sürdürdüğünü görürüz. “Devekuşu Rosa” romanının erkek kahramanı Metin partisinin onu geri Türkiye’ye çağırması üzerine Berlin’de bulduğu aşkı bırakıp Türkiye’ye dönme kararı alır ve yola koyulur. “Devekuşu Rosa”da ve “Açılın Kapılar”da sol geçmişle kısır bir hesaplaşma yerine mücadelenin sürekliliğini, roman karakterlerinin bu anlamda kararlılığını sergiler. Tabii ki eleştirileri de vardır

Bahadınlının; ilişkilerde tutucu ‘devrimcilere’ karşı eleştiri, Türkiye’de ‘tek yol devrim’ deyip sürgünde Almanya’da ise ‘tek yol kadın’ (Açılın Kapılar, s.80) diyenlere karşı.

Yusuf Ziya Bahadınlının 1980 sonrası sürgün romanındaki yeri hakkında bulunabileceğimiz en önemli tespit -romanların incelenmesinden de anlaşılabilirliği gibi- onun bir toplumcu ve gerçekçi yazar olarak roman karakterlerini bütüncül olarak çelişkileri ve zaaflarıyla yansıtmayı, geçmişini yargılamayan, zira yapıcı anlamda eleştiren, hâlâ gerçekliği anlatma kaygısı güden ve bunu kendine has bir estetik duruşla - pırıl pırıl lirizmiyle (...) duru, yalın bir üslupla, kafa şişirmeden, lâfı gevelemeden en ekonomik en çağdaş biçimde” -birleştiren bir yazar olduğudur. Ve bu anlamda Bahadınlının eşitlikçi ve özgür geleceğin romanını yazmayı sürdüren ender yazarlardan birdir. Yazar samimi olan bir anlatış biçimiyle tarihi diyalektik bir bütün olarak ele alır. Bu tarih, geçmişten dersler çıkartarak bugünü belirlemek ve daha da önemlisi geleceğe doğru yol almak demektir.

Damar Dergisi, s:145, Nisan 2003

*Yusuf Ziya Bahadınlî'dan
“Güllüce'yi Sel Aldı”
Seçimin Yereli, Selin Geneli
Mediha Göbenli*

Yusuf Ziya Bahadınlî'nın, 1972'de Hür Yayınevi'nden yayımladığı romanı Güllüce'yi Sel Aldı, bazı değişikliklerle Eylül 2003'te Morbenek Yayınlarından yeniden basıldı. Bu romanın incelemesine geçmeden önce Bahadınlî'nın edebiyattaki yerini kısaca belirtmek istiyorum.

Bahadınlî hem bir yazar, hem de bir aydın, düşünür ve siyaset adamı olarak (1965-1969'da TİP Yozgat milletvekilliği yapıyor) duyarlılığı ve duruşuyla tutarlı bir kişilik. Onun en önemli özelliği, yazdıkları ile yaptıklarının örtüşmesi. “Küresel” kapitalist ve postmodernist bir dönemde bile Bahadınlî düşüncelerinden ve siyasi çizgisinden ödün vermeyen ender yazarlarımızdan biri. Bu anlamda güncelliğini koruyan politik oyunlar ve seçim konusuyla Güllüce'yi Sel Aldı romanının tekrar yayımlanması sevindiricidir.

Güllüce'yi Sel Aldı'da olay örgüleri belediye seçimleri ekseninde geliyor. Bir Alevî köyü olan Güllüce'de, nüfusu iki bini aştığı için seçimlerle birlikte belediye kurulacaktır. Sosyoekonomik yapısı ve sınıf ilişkileri içinde ele alınan Alevî köyü ilk kez Bahadınlî'nın romanlarında (Güllüceli Kâzım (1965), Güllüce'yi Sel Aldı (1972), Lidya-Gözleri Yaprak Yeşili (1996) edebiyatımıza girer. Ale-

vî yaşam biçimini, felsefesini ve inançlarını sevgi, dostluk, paylaşma, kardeşlik ve insan kavramları ekseninde kendine has bir şiirsellikle işler yazar.

Alevî olmak, genelde, varolan koşulları sorgulamak, tavır koymak demektir. Ama Alevî olmak sınıf duruşunu beraberinde getirmez. Bu, Güllüce'yi Sel Aldı romanında, seçimlerde üç ayrı siyasi partinin yer aldığı ve adaylığını koyarak reis olmayı hedefleyen kırk yıl muhtarlık yapmış Memiş Kahya ve köyün bakkalı Sadık'ın tutumlarında netleşir. Memiş Kahya seçimler için ilin kaymakamıyla, milletvekiliyle bütün ilişkilerini harekete geçirir:

“Haziranın on ikisinde seçim yapılacak. İki buçuk ay var. Bu zamanda konuşmadığımız Güllüceli kalmayacak. (...) İki ay boklarını yiyelim, dört yıl da onlar bizimkini yiyecek, bol bol ödeşiriz o zaman. Ben reis olacağım; Duran seni kâtip, İsmail seni de muhasip yaparız. Hüseyin sen de zabıta memuru olursun. Biliyorsunuz hepimizin de aylığı olacak.” (Güllüce'yi Sel Aldı, s.39)

Sınıflar ve partileri

Güllüce'de iki sosyal sınıf vardır: Kâhyasıyla, bakkalıyla iktidardan yana olan bir sınıf ve emek güçlerinden başka sahip oldukları hiçbir şeyleri olmayan yoksul köylüler. Tabii bir de ezilenlerin haklarını savunan, sınıf bilincine sahip Güllüceli Ali, üniversite öğrencileri ve yine aynı köyden öğretmen Aydın.

“Aydın denen bir öğretmen var, başöğretmen.(...) Zengin diyor, yoksul diyor; işçi diyor. Biz de biliyoruz bunun böyle olduğunu ama halk cahil; cahil halkın yanında söylenir mi bunlar kaymakam bey! Ankara'dan öğrenciler geliyor. (...) bir şüphe seziyorum bunlardan kaymakam bey, insan bilmediği görmediği kimselerin iyiliği-

ne nasıl çalışır, tanımadığı, bilmediği köylüyü nasıl düşünür, sever, derdiyle ilgilenir?” (s.11-12)

“Üniversiteli gençler, kimi görse çevresini alıyor, ona köylü olmanın erdemlerinden, sömüründen, iyi bir düzenden, iyi bir düzende köylünün yerinden söz ediyordu.” (s.210)

Sıra adaylığın konacağı partiye gelince, her aday kendi düşüncesine ve konumuna göre buna karar verir. Memiş Kahya, kurnaz köylü anlayışıyla hükümet partisi olan “Ümmet Partisi”nden koyar adaylığını:

“En iyisi hükümet partisi. Hükümet neredeyse biz orada olalım. Sırtını sağlama dayayacaksın benim bildiğim.” (s. 39)

Seçimlerden önce her aday oy toplamak maksadıyla farklı yollardan seçim kampanyasına girer. Memiş Kahya, çevresindekilere komik durumlar yaratan kadrolar (Seyit’e imam kadrosu vaadinde olduğu gibi) vaat eder. Bir de Alevî köyünde cami olmasını garipseriz. İlk başta, ama tek “vakit’te iki kez ezan okununca bir mizah duygusu da karışır bu garipsemeye:

“Seyit, bu kadar adamı birden damda görünce şaşırdı, ezanı sürdürsün mü, kessin mi bilemedi! ‘Bir varken bir daha mı ulan!’ diye bağırdı Hasan. Cevher: ‘Ulan düzü enişte diyeceğim, evdeki bibime degecek, bu kemiği kaç verdiler de hırlayıp duruyorsun!’ dedi. ‘Neye kızıyorsun, kahya beni imam tuttu, ben de ezan okuyorum, ezan okumayayım da ne okuyayım!’” (s.45)

“Bizim Parti”

Sadık “Ahali Partisi”nde karar kılar ve milletvekili Prof. Dr. Engin Markacıoğlu’nun yardımını ister. Oportünist bir yapıya sahip olan Markacıoğlu’nun günümüz burjuva si-

yasetçisiyle birebir örtüştüğünü anlar okur: “Her gittiği köye o yerin sevilen, sayılan bir adamıyla; Alevî köylerine Dedeyle, Sünni köylerine Hocaıyla giderdi genellikle.” (s. 190)

Yoksul ama okumuş ve bilinçli bir karakter olan Ali, dönemin Türkiye İşçi Partisi’ni çağrıştıran, “sömürüye paydos” diyen “Bizim Parti”den adaylığını koyar. Ali’nin gelişiminde Aydın Öğretmenin büyük payı vardır; okuması için kitaplar sağlayıp onları doğru yorumlamasında yardımcı olur Ali’ye ve Ali’nin deyimleriyle onun gözünü açar. Ali’nin kafasındaki soruların (“Biz neden yoksuluz? Köylü niye cahil? Köyümüz neden bakımsız?” (s. 101) yanıtları zamanla netlik kazanır.

Romanda betimlemelere pek yer verilmez. Genelde diyaloglar üzerinden roman kişilerinin bakışlarıyla anlatılır olaylar. Bir de Aydın Öğretmen’in Almanya’daki sevgilisi Yayla’ya gönderdiği mektuplarından öğreniriz olayların akışını. Güllüce’yi Sel Aldı’nın anlatı zamanı iki buçuk ayı (Nisan-Haziran 1968) kapsar. Roman, ete kemiğe bürünmüş kahramanlarıyla gerçekçi ve şeffaf, hemen anlaşılır bir yapıya ve dile sahiptir.

Seçimler “Bizim Parti”nin zaferiyle sonuçlanır fakat Aydın Öğretmen’nin mektubundan seçim sonrasında bir felaketin yaşandığını anlarız. Kitaba ismini veren “sel mi almıştı, yoksa jandarmalar mı basmıştı” köyü, ilk başta anlaşılmaz.

“Bu sel akan, çarpan, deviren o biraz önceki pencerelerden seyreylediğimiz fırtınanın, boranın sonucu muydu ya da bellerinde mermi, ellerinde silah onlarca jandarmanın bizdeki yanılsaması mı! Jandarma ne zamandan beri selin, sel ne zamandan beri jandarmanın yaptığını yapıyor!” (s.211)

Ali, jandarmanın onu alıp götürmesinden sonra kaybolur. (Kitabın 1972’de yayımlanan baskısında jandarma yer almaz ve Ali, selin öldürdüğü arkadaşları için mezarlarının başında yaptığı konuşmada, sömürüyü ve yoksulluğu eleştirir, ezilenlerin birleşip bir güç oluşturmaları gerektiğini savunur.)

Yazar, selin getirdiği yıkım ile toplumsal olaylar arasında ilginç bir bağlantı kurar. Selin yıkıcılığı, egemen gücü temsil eden jandarmanın baskısı ile özdeşleştirilir. Burada Bahadınlı’nın okurlarına vermek istediği bir mesajı vardır; baskıları ve sömürüyü sembolize eden seli dizgine getirecek olan, yine insanın kendisidir. Bu da ancak insanların akılcıca ve birlikte oluşturacakları bentlerle gerçekleşecektir. Yine bu mesajla bağlantılı olarak roman, Ali’nin daha önce anlattığı ama Aydın Öğretmen’in aktardığı hayvanlar dünyasından çarpıcı bir alegoriyle biter; köpekbalığı küçük balıklara saldırmak için yaklaştığında, küçük balıklar aynı anda birlikte silkinince, deniz pullar içinde kalır. Köpekbalığının gözü pullar içinde kaldığı için balıklar kurtulmayı başarır.

Yusuf Ziya Bahadınlı’nın kendisi ise romanını şöyle yorumlar:

“Özellikle egemen güçlerin ‘demokrasi’ diye yırtınıp durdukları yönetim biçiminin ve onun önemli bir yanı olan seçimin bir köye yansımalarının hikâyesini vermeye çalıştım. Bir de işçi sınıfıyla köylü emekçinin bilinçlenerek bir araya gelmedikçe, seçim dalavereleriyle yönetim alsalar bile, egemen güçlerce bir gecede alaşağı edileceklerini söylemek istedim.” (Sadık Güvenç, “Yusuf Ziya Bahadınlı”, Damar Dergisi, özel bölüm, Nisan 2003, s.15-16)

Sol Dergisi, 2 Ocak 2004 s.212

Konuşma
Köy Edebiyat ve Sorunları
Üstüne Enstitülülerin
Düşündükleri
Mehmet Bayrak

- *Bir genellemeye gidilirse, kuşağınızın tüm yapıtlarında köy, köylü sorunlarını işlediği görülüyor. Bu neden ileri geliyor sizce?*

- Çocukluk anıları, anıların en unutulmazıdır. İlk on beş yılımı köyde, geri kalan otuz yılımı da kentlerde geçirdim. İlle on beş yıl. Seviyorum on beş yılımı. Bir yazarın unutamadığı, sevdiği, iyi bildiği bir de sınıfını yazması olağandır. Oysa ben, işçi sınıfının romanını yazmayı çok isterdim.

- *Köy edebiyatının keskin dönemeçleri hangi tarihlere rastlar?*

- Bilindiği gibi, ilk köy romanları, İstanbullu bir subay olan Nâbizâde Nâzım'ın

Karabibik'i (1890) ile valilik, dahiliye nazırlığı; cumhuriyet döneminde de milletvekilliği yapan Niğdeli Ebubekir Hazım Tepeyran'ın yazdığı Küçük Paşa'dır (1910).

Ne var ki bunlar yazıldığı zaman değil, varlıkları çok sonraları öğrenilen eserlerdir.

Ben önce Sadri Ertem'i, sonra da Sabahattin Ali'yi tanıdım. Bende yazma isteğini uyandıran bu iki yazar olmuştur. Sadri Ertem'in "Çıkrıklar Durunca"sı (roman-1931), "Silindir Şapka Giyen Köylü"sü (hikâyeler-1933), "Bacayı İndir Bacayı Kaldır"'ı (hikâyeler-1933), vb... Sonra Sabahattin Ali'nin "Değirmen"i (hikâyeler-1935), "Kağnı"sı (hikâyeler-1936), "Ses"i (hikâyeler-1937), vb... belleğimden silinmemiştir.

Bu iki yazardan sonra Samim Kocagöz, İlhan Tarus, Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'i tanıdım.

Mahmut Makal, 1950; Talip Apaydın, 1952; Mehmet Başaran, 1953; Fakir Baykurt, 1955; ve Dursun Akçam, 1964 yıllarında ilk kitaplarıyla görünmeğe başladılar.

Keskin dönemeci belirleyecek kesin bir tarih koymak insanı yanıltabilir. Adını andığım sanatçılar ve ilk kitaplarının çıkış yılları bir fikir verebilir.

- *Bugün köy roman ve öyküsü yazılırken nelere dikkat edilmesi gerekir, içeriği ve niteliği ne olmalıdır? Nasıl bir yöntem izlenmeli?*

- Bir sorunuzda "amaç, köylüyü uyandırmak ve düşünen kesime bir muhtıra vermek..." diyorsunuz, doğru.

Köylü bugün yoksulluğunu, sömürüldüğünü, bugüne dek hiçbir iktidarın kendisini düşünmediğini biliyor. Bilmediği bir şey var; Şikâyetçisi olduğu şeylerin nasıl ortadan kalkacağı, insanca yaşamının kestirme yolunun ne olduğu!

İşte köylünün sorunlarını kendisine dert edinen sanatçıya düşen görev... Bugün köylünün yoksulluğunu, uğradığı haksızlığı "tespit" etme işlevi önemini yitirmiştir. Edebiyat sanatçısı, şiiriyle, oyunuyla, hikâyesiyle, romanıyla ona insanca yaşamının kestirme yolunu göstermek

zorundadır. “İnsanları seviyorum” biçimli şişinmeler havada davranışlardır. Hem “hayır” diyeceksin; sömürüden, haksızlıktan, adaletsizlikten söz edeceksin, hem de “insanları seviyorum” yan çizeceksin. Halkı ezen, emeği sömüren, haksızlık yapan güçler, bu “insanları seviyorum” diyenlerden çok hoşlanırlar. Onlara rahat yazma ortamı hazırlarlar, “büyük yazar” diyenler, radyolarda, televizyonlarda sık sık onlardan söz ederler. Öldüklerinde caddelere, okullara, alanlara adlarını verirler.

İnsanları seviyorsak, önce kendi insanımızı, bütün zenginlikleri yaratan insanımızı sevelim. Ona yerini gösterelim; dostunu, düşmanını belletelim; onu yüceltelim.

Köylümüz büyük oranda okuma yazma bilmemektedir. Bilenleri, okuyanları da az değildir. Kışın köy odaları, bilenlerin bilmeyenlere okumaları için dolar boşalır. Bir yandan köylünün seviyesine uygun hikâyeler, romanlar yazarken, bir yandan da onun seviyesini yükseltmek birer görev olmaktadır. Zor ama gerekli.

Bir de yazdığımız bir hikâye ya da roman, Bâbîâli basınının övgüsüyle karşılaşılıyor da köylüye bir şey söylemiyorsa, o işin içinde bir iş var demektir. Oturup bir daha yazalım hikâyeyi, romanı...

- *Cumhuriyet döneminde köyde köylüde önemli değişimlere yol açan olaylar nelerdir sizce?*

- Sorunuzdan anlaşıldığına göre, cumhuriyet döneminde (elli yılda) köyde, köylüde önemli değişikliklerin olduğunu kabul ediyorsunuz. Ben de ediyorum. Bu değişiklikleri sağlayan olaylardan hemen aklıma gelen birkaçını sayayım:

Mustafa Kemal, 1922’lerde köylünün “efendi” olduğunu duyurdu. Bu davranış, duyulmamış bir olaydı ülke-

mizde. O güne kadar okumuş kimselere “efendi” denirdi. Şimdi ne olacaktı. Köylü alfabeyi bile bilmiyordu. Zamanla iş tatlıya bağlandı. Okumuşlara “bey”, “beyefendi”; odacılara, kapıcılara, bekçilere, muhtarlara, küçük memurlara “efendi” dendi. Bunlar köylünün ileri gelmiş kişileri idi. Mustafa Kemal’in sözü yerde kalmamış oldu böylece. Bugün bile nerede bir odacılık, kapıcılık, bekçilik açılırsa, köylü orada kuyruğa giriyor, “efendi” olabilmek için!..

Köylüye, tarımda iyi sonuçlar alabilmesi için kredi verme gereği duyuldu. Ziraat Bankası açıldı. Ne var ki, bu banka krediyi, ihtiyacı olan köylüye değil, aracıya verdi; aracı da yüzde elli faizle köylüye. Böylece köyde ve kentte araçlar, tefeciler ordusu kurulmuş oldu. Köylü yalnız vergi veriyordu önce. 1946’larda “oy” da vermeğe başladı. Köylü “vergi mükellefligi”nden “seçmen vatandaşlığa terfi etti. O güne kadar “allahın ayısı” olan köylü, “seçmen vatandaş” oldu. Ağalar, beyler, paşalar seçilebilmek için köylünün ayağına gider oldular.

Ve sonra “Almanyalı” oldu köylü. Emek gücünü Alman gâvurlarına göstererek “Türk Gücü”nü dünyaya ispat edip, Türk ekonomisine büyük katkıda bulunmağa başladı...

İlk anda aklıma gelenler bunlar...

- *Roman ya da öyküde yerel dilin kullanılması ne kazandırır, tersi ne yitirtir? (Etkili olmak bakımından)*

- Ben bölge dilinin romanda kullanılmasını sevmiyorum, ayrıca doğru da bulmuyorum. Kimi hikâyeci, romancı ve oyun yazarı yapıyor bunu. Ne denli ustaca kullanılırsa kullanılsın, bir aksayan yanın bulunabileceğini sanıyorum. O bölgenin insanını, havasını belirlemek için

üç-beş deyiş kullanılabilir. Hikâyeyi, romanı ya da bir oyunu boydan boya bozuk bir Türkçeyle vermenin gereğini göremiyorum. Ege köylüsünün ağzıyla yazılan bir oyunun, radyoda oynanırken, bir Orta Anadolu köyünde öfkeyle ve alayla karşılandığını gördüm.

- *Kuşağınız, toplumcu-gerçekçi çizgide ilerlediğine ve amaç köylüyü uyandırmak, bilinçlendirmek yanında düşünen kesime de bir “muhtıra” vermek olduğuna göre bu iş en iyi nasıl ve hangi yazınsal türle yapılabilir?*

- Köy enstitüsü çıkışlı yazarların hepsinin toplumcu- gerçekçi (sosyalist gerçekçi demek istiyorsanız) çizgide yaşadıklarını söylemek güçtür. Ayrıca her gerçekçi yazar, sosyalist yazar değildir. Bilindiği gibi, kimi gerçekleri “tespit” etmek ayrı, sosyalist açıdan yorumlamak ayrı şeydir.

Köylü sorunlarına, hümanistçe de bakılırsa, sınıf açısından da bakılırsa, bunun için özel bir türe gerek yoktur. Nâzım Hikmet için köylüyü şiirle anlatmamalıydı; Fakir Baykurt’a da bırak romanı da şiirle anlat şu işi, demenin anlamsızlığı ortadadır. Söylemek istediğimizi, en iyi hangi türde verebilirsek o türde vermeliyiz.

- *Yazmaya ne zaman, nasıl ve hangi gereksinimle başladınız?*

- Köy enstitüsünde sınıfça bir temsil verecektik. Oynayacak bir piyes bulamadık. Oturdum bir piyes yazdım, oynadık. İlk yazdığım ve bir dergide basılan ilk yazım buydu. Adı “Dertler ve Dermanlar”dı.

- *Yapıtlarınızla ne yapmak, neyi vermek istediğinizi söyler misiniz? (Her yapıttan ayrı ayrı söz etmek -kronolojik sıra içerisinde, gerekirse yazılışına yol açan etkenlerden de söz etmek suretiyle.)*

- İlk hikâye kitabım “İtin Olayım Ağam”dır. İçinde on hikâye var. Onu da köylü yaşamından birer kesit. İlk hikâyelerimdir bunlar.

“Güllüceli Kâzım” ilk romanım. Bir Alevî çocuğunun, alevî olmaktan dolayı çevresince hor görülmesinin hikâyesidir. Ülkemizde (hele köylerde) alevîlik-sünnîlik ayrımı hâlâ önemli bir sorundur.

“Güllüceyi Sel Aldı” ikinci ve şimdilik son romanım. Özellikle egemen güçlerin “demokrasi” diye yırtınıp durdukları yönetim biçiminin e onun önemli bir yanı olan seçimin bir yansımasının hikâyesini vermeğe çalıştım. Bir de işçi sınıfıyla köylü emekçinin bilinçlenerek bir araya gelmedikçe, seçim dalavereleriyle yönetimi ele alsalar bile, egemen güçlerce bir gecede alaşağı edileceklerini söylemek istedim.

“Dört Sosyalist Ülke” adıyla bir gezi kitabım, eğitim üstüne incelemem var bir de..

6 Ağustos 1973- Yeni Ortam

Kürt Memo'nun İnsanlık Serüveni Mesut Odman

Meyhaneci Mehdi, Memo'ya şunları söylüyor: “Masum bir ipeğin namusunu kurtaran sen, çocukları döven bir satıcıya dersini veren sen, haksız yere para isteyen kahveciye haddini bildiren sen, ırz düşmanı Abdadir'e cezaevi mezaevi demeden kurşunu sıkın sen!” 1946'larda kurulan Sosyal Demokrat Parti'nin, daha sonra Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin, 1961'den sonra da Türkiye İşçi Partisi'nin Antep'teki yöneticilerinden Doktor Ferit Bey ise Memo'dan şöyle söz ediyor: “O bir bataklıktan çıktı doktor ve içinden çıktığı bataklığı kurutmak isterken yaralandı.”

Yusuf Ziya Bahadınlı, üçüncü romanında, Antep'in kürt mahallesinin “böke”si, birinci adamı Memo'nun bu iki nokta arasındaki gelişimini anlatıyor. (Gemileri Yakmak, İstanbul, Yeni Dünya Yayınları, 1977) Roman kahramanı Memo, gerçekten yaşamış bir kişi; deyim yerindeyse, bir yerel halk önderi. Romanda anlatılanlarla bu gerçek kişinin hayatı arasında birçok benzerlik var. Ama birincisi, elbette, bir roman kişisi.

Yoksul bir ailenin çocuğu Memo. Tam bir “lumpen” olarak yetişiyor. İşsiz-güçsüz, atak, kavgacı. Ama lümpenlerde bulunamayacak özellikleri var. Daha çok, bizdeki

yoksul babası, ezilenin koruyucusu eşkiya tipini ya da imgesini akla getiriyor. Ayrıca, lümpenlerin belirgin niteliklerinden olan, küçük maddi çıkarlar uğruna düzenle işbirliği yapabilme, her şeyi satabilme, onun için pek söz konusu değil. Örneğin, sosyalist Doktor Ferit'i öldürmeyi önceden kabul ettiği halde, onun "kötü bir adam olmadığını" anlayınca eli varmıyor silahına.

Önce kürt mahallesinin, sonra Antep'in en namlı kabadayısı, her gittiği yerde korkulu bir saygıyla karşılanan, genelev patronunu dost tutan, çalışmadan yaşayan Memo, bir türlü öldüremediği Doktor Ferit'le ilişki kurduktan sonra değişmeye başlar. Kitap okur, bildiri dağıtır, işçiliğe başlar, miting düzenler. Git gide çalışan, becerikli, özverili bir militan haline gelir.

Roman, Memo'nun mücadele arkadaşlarından Ali Naki'yi, Parti görevi ile gittiği Ankara'dan Antep'e dönüş yolunda yakalayarak başlıyor. Hızla, telaşla. Aynı hızla, elli yıllık bir zaman kesiti içinde, ama Antep'ten pek uzaklaşmadan sık sık başvuru geriye dönüşlerle sürüp gidiyor. Yazar, değişik zamanlarda, değişik yerlerde pek çok çekim elde etmiş; bunları bir çeşit kurgulama (montaj) ile bir araya getirmiş. Bu nedenle, bir solukta okunuyor kitap.

Bunun yarattığı sakıncalara ileride değinmeye çalışacağız. Yalnız, kitabın bir solukta okunmasına yol açan bir başka neden daha var. Birçok olayın anlatıldığı kitabın tümü iki yüz kırk dört sayfa. Çevrenin betimlenmesine (tasvirine), roman kişilerinin ruhsal durumlarının anlatımına hemen hiç yer verilmiyor. Bu anlamda, bir tutumluluktan söz edilebilir.

Ancak, kitabın arka kapağında şöyle denilmiş: “Gemileri Yakmak, yakın tarihimizin elli yıllık bölümüne ve şüpheli bir kesimine ışık tutuyor.” Bu söylenene katılmak kolay değil. Bu romanın, ancak Memo’ya ve onun çevresine “ışık tutabileceğini” sanıyorum. Yakın tarihimizin elli yıllık bölümüne ışık tutmak bu romanın sınırlarını aşıyor. Ama böyle bir kaygı da söz konusu olduğundan, romanın yapısını zorlayan bir yola başvurulmuş: Kitabın başına Kurtuluş Savaşı öncesine, ortalarına da Cumhuriyetin ilanıyla “çok partili rejim”e geçiş arasındaki döneme, Demokrat Parti dönemine, 27 Mayıs ve hemen sonrasına ilişkin “tarih notları” denebilecek kısa açıklamalar konulmuş. Bunun tek nedeni, yukarıda sözü edilen kaygı olmayabilir elbette. Daha önce değinilen kurgulamanın ortaya çıkardığı kopuklukları gidermek, Memo’daki değişimin gerçekleştiği koşulların altını çizmek için böyle bir yola başvurulduğu da düşünülebilir. Ama bu notlar, hemen herkesin hatırlayabileceği bilgileri çok kaba çizgileriyle özetlemekten öteye gidemediğinden, böyle bir yarar sağlamıyor. Üstelik, Memo’nun gelişimiyle de oldukça uzak ve dolaylı bir ilişki içinde bu notlar. Bu nedenle, romanın yapısına yabancı öğeler olarak katılıyor.

Romanın kimi bölümleri için de benzer bir sonuca ulaşmak mümkün. Bunlar, Kurtuluş Savaşı sırasında Fransız işgaline karşı direnen Antep’in anlatıldığı bölümler. Bunların da Memo’yu, onun gelişimini anlatmada fazla katkıları yok. Memo’nun yetiştiği çevreyi, o çevrenin kişilerini anlatmak bakımından bu bölümlerin gerekli olduğu düşünülse bile, gereğinden fazla ayrıntıya girildiğini söylemek gerek. Daha doğrusu, buradaki ayrıntılar, öze ilişkin değil, neredeyse rastlantısal bir nitelik taşıyor.

Sözelimi, Memo'nun babası Musdo'nun, işgal başlayınca, hiç istemediği halde, evini barkını bırakıp Fransızların yanına kaçmak zorunda kalan bir ermeniyle karşılaşmasının anlatıldığı bölüm:

“Ben gideyim Musdo. Yakın zamanda geri gelirim inşallah. Evimiz, barkımız size emanet.”

“Kimin ölüp kimin kalacağı belli olmaz Hamparsum. Biz sağ oldukça ve bizden soruldukça malınıza mülkünüz kimse dokunamaz.”

“Bizi düşman bellemeyin Musdo.”

“Sizi düşman bellemeyiz.”

“Haydi Allah’a emanet ol.”

“Git sağlıcakla Hamparsum. Bacıma selam et, yeğenlerime de.”

Ayrıldılar. İkinin de gözleri yaşarmıştı.” (s.76)

Bu bölümün tümüyle gereksiz olduğu söylenebilir. Çünkü, ne Memo'nun ne Musdo'nun, ne de daha sonraki olayların gelişimiyle bir ilgisi var.

Romanın, Antep'in elinde tutanlardan Hacı Osman Ağa'nın görücü göndermesinin ve karısıyla kızlarının hamam sefalarının anlatıldığı iki bölüm için de aynı durum geçerli. Gerçi, burada bir yanda Antep halkı işgale karşı direnirken, öte yanda varlıkların neler yaptığının sergilenmesi gerekli görülebilir ama, romanın öteki bölümleriyle ilişkileri sağlamca kurulmamış ayrıntılara inildiği de belirtilmelidir. Örneğin, görücü gönderdiği dul Azize Hanım tarafından terslenince küplere binen Hacı Osman Ağa, “Ben ona celepliği göstereceğim, sen hiç küşum etme. Bana celep değil, Hacı Osman Ağa diyorlar şimdi” diyor. (s. 101) Bölüm böyle bitiyor ve daha sonra buraya hiç

dönülmüyor. Zaten romanın gelişimi de bunu gerektirmiyor.

Sanki salt Memo o yıllarda doğmuş olduğu için anlatılmış izlenimi veren bu olaylar, romanın dokusunda gevşekliğe yol açıyor. Daha önce değinilen tarih notlarının eklenmesi ise bu sakıncayı azaltmak bir yana daha da büyütüyor. Bütün bunlar, yazarın, geriye dönüşlerle birlikte genellikle başarıyla uyguladığı ve romanın akışına büyük bir canlılık ve hız kazandıran kurgulama tekniğinin, bu romanın doğurduğu biçim sorununa yeterli bir çözüm getirmesini bir ölçüde engelliyor.

Oysa, Bahadırlı'nın son derece tutumlu ve usta bir anlatımı var. Anlatımdaki fazlalıkları ayıklamaya, sözü gereksiz yere uzatmamaya özen gösteriyor. Ama olayları ve onlara ilişkin ayrıntıları ayıklamakta, aynı tutumluluğu ve özeni göstermiyor. Ayrıca, kullandığı tekniği, kişilerin düşüncelerindeki, ruhsal durumlarındaki gelişmeleri daha iyi açıklayabilecek başka anlatım teknikleriyle gereğince desteklemiyor.

Sonuç olarak, bu romanın asıl sorunu olduğunu sandığım Memo'nun gelişiminde belirsizlikler, kopukluklar ortaya çıkıyor. Örneğin, bu gelişmede bir dönüm noktası niteliğinde olan Doktor Ferit Bey'le ilişkiler, gerektiği ölçüde ve biçimde anlatılmıyor. Sonra, Memo'nun Osman'a kuşkuyla bakması, Parti'ye yaklaşmaya çalışan bu gencin çok bilmiş laflarının arkasında başka şeyleri sezmesi, onun sosyalist olma yolunda önemli bir aşamaya ulaştığını gösteriyor. Ama bu noktaya emekçi insanlara özgü bir sezgi gücüyle mi, yoksa Partililik bilinciyle mi geldiği çok açık değil. Burada da, hem olayların anlatımında gereksiz bir tutumluluk, hem de kişilerin gelişimine ilişkin ipuçla-

rını ele verecek açıklamalarda ya da çözümlemelerde bir eksiklik söz konusu.

Ancak, bütün bunlar, Memo'nun edebiyatımızın uzun süre unutulmayacak tipleri arasına girmesini önlemiyor. Bir solukta okunuveren Memo'nun hayatı, bir takım karanlık yanlar da bırakarak, belleğimize yerleşiyor. Bir de bu kitap, anlatımda genellikle olağanüstü bir duruluğa ulaşan Bahadınlı'nın, biçim sorunları üzerinde de, henüz tümüyle çözüm bulamamakla birlikte, epeyce düşündüğünü, verimli olacağı anlaşılan bir arayış içinde olduğunu ortaya koyuyor.

Yürüyüş Dergisi, sayı: 117, 5 Temmuz 1977

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın Yaşamı

*“Murat Baycanlar’ın, Yusuf Ziya Bahadınlı ’run Öykücülüğü ve Romancılığı
üstüne yazdığı ‘Yüksek Lisans Tezi’nin Başlangıç Bölümünden”:*

Murat Baycanlar

Yusuf Ziya Bahadınlı, 9 Eylül 1927’de Yozgat’ın Sorgun ilçesine bağlı Bahadın Köyü’nde doğdu. O zamanlar köy olan Bahadın, bugün bir kasabadır. Babası Mehmet Çalışkan annesi ise Satı Hanım’dır. Yusuf Ziya Bahadınlı, nüfus cüzdanında yazılı olan 9 Eylül tarihinin doğruluğundan kuşkuludur:

“Nüfus cüzdanımda doğum günüm 9 Eylül gösteriliyorsa da kuşkuluyum. Nüfus cüzdanım ancak ilkokula yazılmam nedeniyle çıkarılmış. Sanırım nüfus memuru İzmir’in kurtuluş gününü uygun görmüş!”⁽¹⁾.

Yazarın çocukluğu doğduğu köyde, kalabalık bir ailenin içinde geçmiştir. Bahadınlı, bu durumun kendi üzerindeki etkisini şöyle açıklıyor:

“Bir evde otuz beş kişi yaşarsa, içlerinde bir çocuğun ne ölçüde ilgi gördüğü kendiliğinden anlaşılır. İyi de ol-

(1) Yusuf Ziya Bahadınlı, “özgeçmişim”, Damar, S. 145, Nisan 2003, s.19

muş, bu nedenle kendi halime bırakıldım ve bol bol hayal kurdum”(2).

Bahadınlının yapıtlarında önemli bir yer tuttuğunu gördüğümüz otobiyografik öğelerin içinde, çocukluk yıllarının ve yetiştiği coğrafyanın önemli etkisi vardır. Bahadın, Yusuf Ziya Bahadınlının sanatını açıklamada ve anlamlandırmada önemli bir sacayağıdır. Yazarın “Çalışkan” olan soyadını “Bahadınlını” olarak değiştirmesinde de bu durum göze çarpmaktadır. Bahadınlını, *Öyle Bir Aşk*(3) adlı anı kitabının “Çocuk iken” bölümünde yapıtlarında anlatmak istediklerinin o yıllardaki ipuçlarını vermektedir. Bu yazılarda doğayla iç içe geçen bir çocukluk, Alevî kültürü ve hümanizm göze çarpan unsurlardır.

İlkokulu Bahadın Köyü’nde okuyan Bahadınlını, ortaokulu ise Yozgat’ta Yozgat Ortaokulunda okumuştur: “İlkokulda bir şey öğrenmediğimi ortaokulda bir öğretmenim sorduğunda, saati bilmediğimde anladım”(4).

Bahadınlını, ortaokul yıllarıyla birlikte köyünden ayrılır ve kendini başka bir dünyanın içinde bulur. İlk karşılaştığı şeylerden biri yaşamında ve yapıtlarında önemli bir yer tutacak olan inanç ayrılığı ve bunun toplumda doğurduğu karşılıklardır.

“Mal güttüm, kuzu güttüm, arık güttüm. Dağda yattım. Kurttan korktum. Yine de köydeki çocukluğumun mutlu geçtiğini Yozgat Ortaokulu’nda anladım: Arkadaşlarım, birçok öğretmenim, sokaktaki insan beni sürekli aşağı gördü. Adım onlarca “Kızılbaş çocuğu” idi”(5).

(2) Bahadınlını, agy., s.19

(3) Bahadınlını, *Öyle Bir Aşk*, Gelenek Yay., Kasım 2001.

(4) Yusuf Ziya Bahadınlını, “Özgeçmişim”, Damar, S. 145, Nisan 2003, s. 19

(5) Bahadınlını, agy., s.19

Ortaokul ile birlikte köyünden ayrılan Bahadınlı'nın yaşamı hızla değişmeye başlar. Bahadınlı, yeni bir çevreyle karşı karşıyadır. Zorluklar ve imkânlar hep biraradadır artık: "Pantolon, ceket ve ayakkabıyı ortaokulda giydim"⁽⁶⁾. Kent yaşamı, yazarın yaşamında önemli değişiklikleri beraberinde getirir.

Köyden ayrılan Bahadınlı daha sonra uzun yıllar yurt- dışında da yaşayacak ama köyünün, Bahadın'ın, izlerini ve etkisini yaşamı boyunca yanında taşıyacaktır. Bahadınlı'nın yapıtlarında, Bahadın Köyü sürekli karşımıza çıkar. Yapıtlarında otobiyografik yönlerin önemli bir yer tuttuğu Bahadınlı, Bahadın'ı kimi zaman bir coğrafya, kimi zaman bir kültürel öge, kimi zaman da bir kimlik olarak sürekli okuyucusunun önüne sermektedir.

Bahadınlı, 1940 yılında Pazarören Köy Enstitüsünde okumaya başlar.

Yazar, yaşamında Köy Enstitüsünün önemini şu cümleyle özetlemektedir: "Köy Enstitüleri açılmasaydı okuyamayacaktım"⁽⁷⁾.

Bahadınlı, 1965 seçimlerinde TİP (Türkiye İşçi Partisi) milletvekili seçilerek Meclis'e gittiğinde yapmış olduğu ilk konuşmada Köy Enstitüleriyle ilgili şu düşüncesini söylemiştir:

"TİP grubu adına çıktığım bu kürsüden, Yozgat'ın Bahadın köyünde ayağımda çarık, bacağımda şalvar mal güderken, elimden tutup, beni ülkem geleceği üstüne söz sahibi eden köy enstitülerine şükranlarımı sunarak söze başlıyorum"⁽⁸⁾

(6) Bahadınlı, *agy.*, s. 19

(7) Yusuf Ziya Bahadınlı, *agy.*, s. 19

(8) Bahadınlı, *Öyle Bir Aşk, Gelenek Yay.*, Kasım 2001, s.45

Bahadırdı, Enstitü kitaplığında kitap okuma olanağı bulur ve bu olanağı elinden geldiğince kullanır. Bu yıllarda Enstitü kitaplığında okuduğu kitapların düşünsel gelişimine büyük katkısı olur. Bahadınlı, çok tartışılmış olan Köy Enstitüleriyle ilgili olarak, Enstitülerin eğitim öğretim yöntemlerinden çok, sağlamış olduğu kitap okuma özgürlüğünün, düşünen ve sorgulayan bir beyin yarattığını söylemektedir:

“Köy Enstitüleri’ndeki eğitim ve öğretim yöntemi, kişiyi komünist yapmazdı. Oralardaki hava, sanatsal, siyasal, toplumsal ve demokratik açılardan, geniş kitap okuma özgürlüğü nedeniyle düşünen, soru soran, eleştirel bir beyin yaratabilirdi; yarattı da”⁽⁹⁾.

Bahadınlı 1944’te Pazarören Köy Enstitüsünü bitirmiş ve ardından Bahadın’da üç yıl öğretmenlik yapmıştır. 1947’de Hasanoğlan Köy Enstitüsünde bir yıl okuyan Bahadınlı, Enstitü kapatılınca Balıkesir Eğitim Enstitüsüne geçmiş ve eğitimine burada devam etmiştir. Bahadınlı, 1951’de Gazi Eğitim Enstitüsünün Edebiyat Bölümünü bitirmiştir. Hayatının bu yılları ile ilgili Bahadınlı şunları söylemiştir:

“Sonra Yüksek Köy Enstitüsü’ne gittim. Bu okulun birinci yılda kapatılmasıyla biz birinci sınıflar, Balıkesir Eğitim Enstitüsü’ne aktarıldık. Ne ki, ‘yönetmelik izin vermiyor’ gerekçesiyle bir yıl fazladan okutulduk; yıl sonunda bir tür lise bitirme sınavı verdik.

İki yıllık eğitim enstitüsünü, iki yılını Balıkesir’de, gerisini de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü’nde sürdürerek dört yılda tamamlamış oldum”⁽¹⁰⁾

(9) Bahadınlı, *age.*, s.65

(10) Yusuf Ziya Bahadınlı, “Özgeçmişim”, *Damar*, S. 145, Nisan 2003, s. 19

Bahadınlının ilk yazısı Enstitü'de yazdığı *Dertler Dermanlar* adlı piyestir. Okulda düzenlenecek bir etkinlik için kütüphanede uygun bir piyes bulamayan Bahadınlının ilk yazısını biraz da zorunluluktan yazmış olur. Bahadınlının üç perdelik bu piyeste bilimin önemini vurgulamaya çalıştığını söyler"⁽¹¹⁾.

Bahadınlının yine Enstitüde, *Ülkümüz* adlı bir gazete çıkarmış ve daha çok kitap eleştirileri niteliğinde olan ilk yazı denemelerini burada gerçekleştirmiştir. Yazara göre Enstitüdeki bu ilk çabalar yazarlığa girişinin o zamanlar ayırında olmadığı ilk işaretleridir"⁽¹²⁾.

Bahadınlının 1950-1958 yılları arasında öğretmenlik yapar. Sırasıyla Erzurum-İspir Ortaokulu, Kars-Cılavuz Köy Enstitüsü, Konya-İvriiz Öğretmen Okulu, Düzce Ortaokulu, Bakırköy Lisesi ve İstanbul Erkek Lisesinde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

Bahadınlının 1952 yılında "Çalışkan" olan soyadını "Bahadınlının" olarak değiştirmiştir. Bahadınlının için soyadı değişikliği sıradan bir değişiklik değildir. Bahadınlının, Alevî kimliğinden dolayı yaşadığı dışlanma ve yok sayılmaya, yapıtlarının yanı sıra simgesel olan bu olayla da karşı çıkmıştır:

"Bahadınlının olmanın belirleyici nitelik olduğu bir edebiyat yapıtı var karşımızda. Yazar soyadını seçerken, yaşamının en belirleyici işini, yazarlığını da anlamlandıran bir bağ ortaya seriyor"⁽¹³⁾.

Bahadınlının, 1958'de öğretmenliği bırakarak yayıncılık yapmaya başlamıştır. Hür Yayınevi'ni (1958-1974) ardın-

(11) Bahadınlının, *Öyle Bir Aşk*, Gelenek Yay., Kasım 2001, s. 72

(12) Bahadınlının, *age.*, s. 73

(13) Salim Aydın, "Yusuf Ziya Bahadınlının Hikayelerinde Romanlarında Bahadın", Mor- benek Yay., 2003, s. 14

dan, *Yeni Dünya Dergisini* ve *Yeni Dünya Yayınevi*'ni (1974-1990) kurmuştur:

"İvriiz'den Aksaray Ortaokulu'na sürüldüm. Ankara'daki Türk Hava Yolları Merkezi'nde çalıştım altı ay. Bir hava alanında müdür olmam istendi, bana çok uzak bir işti bu, yeniden öğretmenliğe döndüm. 1958'de öğretmenlikten kesin olarak ayrıldım; o yıllarda benim için yayınevi kurmak önlenemez bir istekti.

[...] Kadıköy'de bir dükkan açtım, kitabevi olsun istiyordum, yürümeyeceğini anlayınca bakkaliyeye dönüştürdüm. Amacım önce para kazanmaktı, yayınevi için gerekliydi. Öyle de oldu, bir süre sonra artık bir yayınevim vardı. "(14)

Hür Yayınevi ile birlikte Bahadınlı kendi yapıtlarını da yayımlamış ve yazar olarak daha çok üretmeye başlamıştır. Yazarın bu yayınevi aracılığıyla yayımladığı ilk kitapları *Deyimlerimiz ve Kaynakları* (1958) ve *Türkçe Deyimler Sözlüğü* (1958)'dür. Bu ilk kitaplar daha çok öğrencilerin yararlanması amacı ile hazırlanmıştır.

Bahadınlı, 1963 yılında Türkiye İşçi Partisine girer. 1965 seçimlerinde bu partinin Yozgat Milletvekili seçilerek TBMM'de görev alır:

"Kurulduğundan kısa bir zaman sonra Türkiye İşçi Partisi'ne girdim. Parti'yle yeni bir dünya kuruluyordu Türkiye'de: 27 Mayıs'a kadar baskı altında tutulan sosyalist düşünceye bir tür ev sahipliğine hazırlanıyorduk. Bu yeni duruma ne devlet hazırdı ne toplum. Parti benim için bir okul oldu, hem öğreniyor hem uyguluyorduk. Bu nedenle önemli şeyler de yaptık, yanlışlar da"(15).

(14) Salim Aydın, *agy.*, s. 19

(15) Salim Aydın, *agy.*, s.20

Yazarın eğitime yönelik ilk kitaplarının yanı sıra ilk öykü kitabı olan *İtin Olayım Ağam* 1964 yılında, ilk romanı Güllüceli Kâzım ise 1965 yılında yayımlanır.

Bahadınlı'nın ilk öykü kitabı *İtin Olayım Ağam*, Türkiye İşçi Partisinin *Emekçi* adlı dergisinde yayımlanan öykülerine yeni öykülerin eklenmesiyle oluşmuştur.

Bahadınlı'nın öyküleri, denemeleri ve siyasi yazıları bu dönem bir çok dergide yayımlanmıştır. *Varlık*, *Türkiye Yazıları*, *Yürüyüş*, *Yazko Edebiyat*, *İlke*, *Yeni Dünya*, *Adam Öykü* yazılarının yayımlandığı dergiler arasındadır.

Bahadınlı, 1968 yılında Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya; 1969 yılında Kore, Japonya, Amerika, İngiltere, Fransa ve daha sonra da Sovyetler Birliği, Almanya, Polonya gezilerini yapar. Bu gezilerden izlenimlerin yer aldığı *Dört Sosyalist Ülke* adlı gezi kitabı 1970 yılında yayımlanır.

Bahadınlı, 1970 ve 1974 yıllarında siyasi yazılarından dolayı iki kez yargılanır ve iki yargılamada da aklanır.

Bahadınlı, 1975 yılında ikinci kez kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin kurucuları arasında yer alır. Bahadınlı'nın TİP üyeliği bu parti kapatılana kadar sürmüştür.

Bahadınlı'nın yazarlığının yanı sıra yayıncılığı da bu yıllarda devam etmiştir. 1974 yılında *Yeni Dünya* adıyla kurduğu yayınevinde yayıncılığını sürdürmüştür. Bahadınlı, yayınevi ile aynı adı taşıyan *Yeni Dünya* adlı dergiyi altı sayı çıkarır. Bu dergiden önce *İlke* adlı dergiyi Oya Baydar ve Aydın Engin ile ortak çıkaran Bahadınlı, altıncı sayıdan sonra bu dergiden ayrılmıştır:

“Yeni Dünya’nın 6 sayısından 4’ü toplatılmıştı; sosyalizmin sorunlarını işleyen, kuramsal ve daha çok bir çeviri dergisiydi. Ve köyde babadan kalma tarlaları satıp, pa-

rasını bu işe yatırdığım halde dergiyi yürütemedim; ben yayımlıyordum, polis topluyordu!”⁽¹⁶⁾.

Yazarın *Atasözleri Sözlüğü*, 1975 yılında bu kez *Aydın Su* takma adıyla yayımlanmıştır.

“Türkçe Deyimler Sözlüğü’nü adımla yayımlamıştım, giderek okullara sokulmamaya başlandı. Bu nedenle sonradan hazırladığım ‘Atasözleri Sözlüğü’nü ‘Aydın Su’adıyla çıkardım”⁽¹⁷⁾.

Bahadınlı, 1979 yılı Mart ayında Bavyera Kültür Bakanlığı tarafından bir yıl kalmak üzere Almanya’ya davet edilir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi üzerine Türkiye’ye dönmeyen Bahadınlı 12 yıl Almanya’da yaşar:

“Milli Eğitim Bakanlığı’nda önemli görevde olan bir dostumun, yakın arkadaşı Bavyera Kültür Bakanlığı Müsteşarına gönderdiği tavsiye mektubu üzerine 1979 Mart’ın- da, Almanya’ya davet edildim. Bir yıl kalıp dönecektim. 12 Eylül Askeri Cuntasınca partili arkadaşlarımdan benzerlerimin tutuklanmasıyla dönmem imkansızlaştı.

Almanya’da çok sıkıntı çektim, bunalımlı günler geçirdim; dost bellediğim kişileri yakından tanıdım, Türkiye özlemi beni hasta etti”⁽¹⁸⁾.

Bahadınlı, Hannover’de beş yıl, Berlin’de iki yıl öğretmenlik yapar. Yazar Almanya’da, Açılın Kapılar ve Devekusu Rosa adlı romanlarıyla Geçeneğin Karanlığında ve Titanikte Dans adlı öykü kitaplarını yazmıştır.

Yazarın *Haçça Büyüdü Hatış Oldu* adlı kitabı *Zwischen Zwei Weltwn* adıyla 1980 yılında, *Geçeneğin Karan-*

(16) Yusuf Ziya Bahadınlı, “Yetmiş Üç Kala”, *Bahadın Kültür Demeği (Anma kitapçığı)*, 1994, s.8.

(17) Bahadınlı, agy., s.20

(18) Bahadınlı, agy., s.20

lğında adlı kitabı ise *In Der Dunkelheit Des Flures* adıyla 1984 yılında Almancaya çevrilerek basılmıştır. Bahadınlının bir çok öyküsü de Lehçe, Rusça, Çekçe ve Almancaya çevrilerek çeşitli dergi ve antolojilerde yayımlanmıştır.

Bahadınl, Türk Ceza Kanunu’nun 141. ve 142. maddelerin kaldırılması ve hakkındaki sorgulamaların düşmesi üzerine 1991 yılında Türkiye’ye dönmüştür.

Bahadınl, yaşamını İstanbul’da sürdürmektedir.

*

Bahadınlının Almanya’da Yazdıkları

Bahadınlının öykülerinde yer tutan konulardan biri de Almanya’ya göç eden insanların buradaki yaşamlarıdır. Bahadınlının Almanya’daki Türk işçileri ve onların yaşamlarını anlattığı öykülerinin tamamına yakını Almanya’da bulunduğu yıllarda yazdığı öykülerdir. Bu öyküler, yazarın Almanya’da yayımlanan iki öykü kitabı *Geçeneğin Karanlığında* ve *Titanik’te Dans* adlı kitaplarda yer almıştır. Bahadınlının Almanya ile ilgili olan ve Türkiye’de iken yazdığı iki öyküsü vardır. Bu öyküler “Haçça Büyüdü Hatis Oldu” ve “Peri Kızı” adlı öykülerdir. Bahadınl bu iki öyküyü Almanya’ya gitmeden önce yazmıştır.

Bahadınl, Almanya konulu öykülerinde burada yaşayan insanımıza bir ayna tutar. Gözlemci bir tutumla burada yaşayan Türk insanının davranışları, inanışları, kültürü, yaşadığı çelişkiler; kuşaklar ve bunların farklılaşan dünyaları bu öykülerde ele alınır.

Bahadınlının öykücülüğünde Almanya’da bulunduğu yıllar bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Yazarın göz-

lemci tutumu değişmezken öyküleri biçim ve içerik olarak farklılaşmıştır. Bahadınlının Almanya’da yazdığı öykülerinde önceki öykülere göre bireyin daha fazla öne çıktığını görürüz. Bununla birlikte “düşünce” yazarın öykülerinde daha fazla yer tutmaya başlamıştır. Önceki öykülerde anlatıcının tutumu ile belli belirsiz görünen “taraf”, bu öykülerde öykü kişileri aracılığıyla daha doğrudan yansıtılmıştır. Yine de Bahadınlının özne bakışı geride tutan yaklaşımını bu öykülerde de görürüz. Yazar anlatımında sergilemeyi tercih etmekte ve sonuçlara ulaşmayı okuyucuya bırakmaktadır.

Bahadınlının bu öykülerde de insanı anlatmıştır. İlk öykülerde olduğu gibi bu öykülerde de merkezde insan vardır. Daha geriye düşmekle birlikte yazarın önceki öykülerinde görünen hümanizm bu öykülerde de karşımızdadır.

Bahadınlının Almanya’ya gitmeden önce yazmış olduğu öykülerden “Haçça Büyüdü Hatış Oldu”da Almanya’da yaşayan bir işçi ailesinin izin için Türkiye’ye geldiklerinde köylerinde yaşadıkları bir trajedi anlatılmaktadır.

“Haçça Büyüdü Hatış Oldu” adlı öyküde köyünden ayrılıp çalışmak için Almanya’ya giden ilk kuşakla onların çocukları arasındaki çatışmalar anlatılmaktadır. Anne-baba tutuculuğu simgelerken çocuklar içinde bulundukları toplumun değerlerini benimsemeye ve anne ve babalarına hiç benzememeye başlamışlardır. Bu öyküde evlilik konusunda yaşanan çatışma anne-baba ile çocuğu karşı karşıya getirir:

“Hatış de bağırmıştı annesine:

‘Benim de senin gibi dört duvar arasına hapsolmamı istiyorsan yanılırsın. Yemekti, çamaşırdı, yer oğmaktı, çocuktu, ben bunun için gelmedim dünyaya...’

‘Allah kahretsin seni’ demişti annesi, ‘Sen de değil, seni buraya getiren de kabahat. Bir kız ne yapar, yarın evleneceksin.’

Hatış ayağını yere vurmuş, gözlerini birer asit çanağı gibi açmış, kendinin olmayan cırlak bir sesle bağırıyordu:

‘Ben evlenmeyeceğim!’⁽¹⁹⁾.

İzin için köye giden aile burada köylülerin de sözleriyle kızlarını evlendirmeye karar verirler. Bunu da kendi bildikleri gördükleri gibi görücü usulüyle yapmaya kalkarlar. Bu karar üzerine Hatış evden kaçır. Tüm köy Ha- tiş’i aramaya çıkar. Hatış’i bulduklarında kendinde değildir. Donuk ve anlamsız bir biçimde köylülere bakmaktadır.

“Peri Kızı” öyküsünde çocukları çalışmak için Almanya’ya giden bir ailenin özlemle onları bekleyişi anlatılır. Fakat çocuklar bir türlü gelmemektedir. Bu meraklı bekleyiş Almanya’dan izne gelen gençlerin anlattıklarıyla sona erer. Çocuklar Almanya’ya girerken vücutlarına sardıkları uyuşturucuyla yakalanırlar ve hapse girerler. Bunu öğrenen aile yıkılır. Bu öykü yoksulluktan kurtuluşun yolu olarak Almanya’ya giderek çalışmayı düşünen ve her şeyi toz pembe gören bir bakış açısının yıkılışını anlatmaktadır. Orada her şey Türkiye’den görüldüğü ve duyulduğu gibi değildir. Bahadınlı diğer öykülerinde de bu durumun altını özellikle çizmektedir. Buradaki ailelerin en çok önemsedikleri şey para kazanmak ve Türkiye’ye

(19) Yusuf Ziya Bahadınlı, “Haçça Büyüdü Hatış Oldu” *Haçça Büyüdü Hatış Oldu*, s.20. 100

zengin olarak dönmektir. Onların bu tutumu Türkiye’de- kilerin sadece “para ve zenginliği” görmesine neden olmaktadır. Bunun arkasında ise çoğu zaman en kötü işlerde çalışma, horlanma, aşağılanma gibi toplumsal gerçekler vardır.

“Sapa” adlı öyküde de benzer bir arka plan vardır. Sapa okulda uyumsuz bir çocuktur. Onunla iletişim kuramayan öğretmeni biraz araştırdığında Sapa ile ilgili bilgilere ulaşır. Sapa’nın annesi Yasemin, Türkiye’de iken köyden neredeyse sürülen, şehirde de yanında çalıştığı doktor tarafından hamile bırakılan ardından da çocuğunu aldirarak Almanya’ya yerleşen bir kadındır. Almanya’ya yerleşen Yasemin’i orada tanıştığı bir arkadaşı şöyle anlatmaktadır:

İşte Yasemin’i o koşullar içinde tanıdım. Arkadaşlarına benzemiyordu. Güzeldi, biraz okumuş, sonra daha görgülüydü. Şimdi düşünüyorum da, çok şeye sanki aç olduğunu anımsıyorum. Gülümsenip geçilecek birçok şeye kahkahalarla gülerdi. Aldığı parayı üstüne başına sıvardı. Bu sözcüğü seçerek söylüyorum, gerçekten ‘sıvardı’. Ayın ortasında da beş parasız kalırdı elbette. Dağınıktı, savruktu”⁽²⁰⁾

Yasemin’in hayatı Almanya’da da değişmez. Kaldığı yurttan disiplinsizlik sebebiyle atılır:

Sonra kalkmış gelmiş Berlin’e. Gücü ve sinirleri sekiz saat çalışmasını kaldırmıyormuş ya da kendisi öyle sanı- yormuş. Bu nedenle arkadaşlarını parayla edinmeye başlamış. Kaldığı evin üst katında oturan yetmiş yaşlarında bir Alman onu koruyormuş. Yasemin ona Dede diyor-

muş. İlişkilerini ikisi de saklıyormuş. Bir gün polise gitmiş, serbest çalışma belgesi almış”(21)

Sapa, hayat kadını olarak çalışan Yasemin’in kimden olduğunu bilmediği çocuğudur. Öykü, Yasemin ve çocuğunun yabancı bir toplum içinde sorunlarla dolu yaşamını konu olarak alır. Yasemin, ülke değiştirmesine rağmen hayatını değiştirememiştir.

Yazarın Almanya’da geçen öykülerinde ele alınan konulardan biri de kuşak çatışmasıdır. Bahadınlı burada yerleşen aileler ve onların çocukları üzerine gözlemlerini aktarırken bu ilişkiyi zaman zaman çatışma zaman zaman da bir belirleme olarak ortaya koyar. Bahadınlı’nın bu tip öykülerinde öne çıkan ailelerin tutumlarıdır. Çocuklar cephesi daha edilgen olarak anlatılmıştır. Çocukların ailelerinin yönlendirme isteklerine verdiği en belirgin tepki, “Haçça Büyüdü Hatış Oldu” adlı öyküde Hatış’in ailesinin kendisini evlendirme isteğine karşı çıkışıdır.

Aileler, kendilerini yabancı hissettikleri bu toplumda, muhafazakarlıklarını ve Türkiye’den getirdikleri kültürel ve sosyal değerleri sıkı sıkı korumakta ve neredeyse hiç değişmemektedirler. Öykülerde öne çıkan vurgu ilk kuşağın zengin olmak, para kazanmak dışında bir derdinin olmamasıdır. Almanya ve Almanlar onlar için yabancıdır. Çocuklar ise içinde doğdukları ve büyüdükleri bu toplumda ailelerinin kendi üzerlerindeki belirleyiciliklerini genellikle kabul ederler. Yazarın “Işıltı” adlı öyküsünde olduğu gibi, gittikleri okulda sadece okuma yazma öğrenmeyi yeterli görmekte, öğretmenin kitap okutma isteklerine karşı durmaktadırlar(22). Çocukların bu davranışının nedeni ailelerinin bu yöndeki istekleridir.

(21) Yusuf Ziya Bahadınlı, *agö.*, s.46

(22) Bahadınlı, “Işıltı”, *Geçeneğin Karanlığında*, s.94

Çocuklar bir yandan ailelerinin isteklerine uygun davranırken diğer yandan yaşadıkları toplumun da bir parçası olmaya başlamışlardır. Bu kuşağın özelliği bu ikili belirlenim karşısında parçalı bir toplumsal kimlik oluşturmalarıdır.

“Çilli de Çilli” adlı öyküde ise Berlin’de aileleri tarafından oyun oynamalarına izin verilmeyen, 13-14 yaşlarında birkaç kız çocuğunun metroda etrafı rahatsız edecek şekilde kaydırak oynamaları ve şarkı söylemeleri anlatılır. Onların bu davranışlarından en çok da oradan geçen Türkler rahatsız olur. Başörtülü, kucaklarında Kur’an olan bu kız çocukları etraflarına boşverip oyunlarını oynamaktadırlar. Türkiye’de iken ev işi, kardeş bakımı gibi işlerle uğraşmak zorunda kalan bu çocuklar Almanya’da da ailelerinin kısıtlayıcılığı yüzünden çocukluklarını yaşayamamaktadırlar:

“Yandaki merdivenden iki yaşlı kadın inmeye başladı. Kızları süzüyor, biri söylenip duruyordu:

‘Burası çocuk bahçesi mi? Gidin evinizde oynayın!’

Ayşe kadını Türkçe yanıtladı

‘Herkesin evini kendi evi sanıyor karı.’

Fatma ekledi:

‘Oynatıyorlar da! Oyuncağımız varmış gibi!...’⁽²³⁾.

“Gözlerinin Akı Kızıla Kesmişti” adlı öyküde iki farklı dünya anlatılır. Yozgatlı Hacı Osman, tavukçuda bir Alman kızla tanışmış ve beraber vakit geçirmişlerdir. Hacı Osman kızı da yanına alarak arkadaşlarının olduğu bir bara gider. Burada Türkçe konuşarak ve yüksek sesle anlatır:

Sonra vardık evlerine. Kapıyı anası açtı. Ben çekinirim arkadaş, utanırım. Nasıl utanmayım! Bir kızın evine niçin gidilir?⁽²⁴⁾.

Hacı Osman ve dinleyenler için bir kızın evine gitmenin tek bir anlamı vardır. Hacı Osman burada kızın annesi ve babasıyla tanışır. Bunu da yüksek sesle ve onları aşağılayarak anlatır. Hacı Osman bunları anlatırken yanında sessiz sessiz oturan kız masadan kalkar.

Kız gülmeye başladı birden. Yüksek sesle gülüyordu! Hacı Osman'ın kolunu yavaşça aldı boynundan, masanın üstüne bıraktı. Kellner'i çağırdı. Eline bir onluk uzattı, 'üstü kalsın!' dedi. Ayağa kalktı. Şimdi ne gülüyor ne de gülümsüyordu. Gözlerinin akı kızıla kesmişti. Saçını geriye attı, başını dimdik tutarak yabancılara özgü bir Türkçeyle:

'İyi günler Yozgatlı Hacı Osman!' dedi. Döndü ötekilere: 'Sizlere de!' Ve hızlı adımlarla kahvenin çıkış kapısına yürüdü"⁽²⁵⁾.

"Sessiz Şahin" adlı öyküde Almanya'da yaşayan Şahin'in yaşlı bir Alman kadınla birlikte olması anlatılır. Şahin birlikte yaşadığı kadının köpeğini parkta gezdirirken arkadaşı Orhan tarafından görülür. Orhan'ın biraz da aşağılar tarzda ne yaptığını sorması üzerine Şahin onu bıçaklar. Ardından ağlamaya başlar:

"Ölümlle yüzyüze gelen Orhan'a değil de 'ağlayan' Şahin'e üzölmek şaşılısı bir duyguydu! İnsanın kendine ters gelen bir şeyi yapabilecek hale getirilmesi insanlığın en acınacak yanıydı, yüzkarası belki de"⁽²⁶⁾.

(24) Bahadınlı, "Gözlerinin Akı Kızıla Kesmişti", *Geçeneğin Karanlığında*, s.81

(25) Yusuf Ziya Bahadınlı, *ağö.*, s.84

(26) Bahadınlı, "Sessiz Şahin", *Titanik'te Dans*, s.52

“Türkenkoffer” adlı öyküde Seyfettin ve onun dayıkızı dediği karısının öyküsü anlatılmaktadır. Seyfettin’in karısı eve sürekli torbalarla gelmektedir. Bu torbalarda akla gelebilecek her şey bulunabilmektedir. Bunları biriktirmekte ve Türkiye’ye dönüşte sevdiklerine hediye edeceğini söylemektedir. Kocasını ne yaptığını sorduğunda ise onu başından savmaktadır. Kocasını ise aslında ne olduğunun farkındadır:

“Kaldığımız kentin belirli sokaklarındaki evlerin belirli günlerde fazla gelen eşyaları sokağa atılırdı. O günler bizim dayıkızına iş düşerdi. Eliyle, koluyla sırtıyla taşır da taşırdı⁽²⁷⁾.

Karısını böyle torbalarla yollarda gören Almanlar onu aşağılamakta ve Türkenkoffer demektedirler. Seyfettin karısının bu davranışlarını garipseemekle birlikte ona karışmaz. Karısının ölümü üzerine ise bu torbaları hatıra olarak saklar.

“Geçeneğin Karanlığında” adlı öyküde Almanya’ya yeni gelen bir kişinin sıkıntı dolu günleri anlatılır. “Geçeneğin Karanlığında”, Bahadınlı’nın otobiyografik öykülerindendir. Öyküde, kaldığı yurdun odasında sürekli gözetlenen ve kendisini etrafı kuşatılmış olarak gören bir insan anlatılmaktadır. Yurtta kalanların çoğu Türk olmasına rağmen onların arasında bir yabancı gibidir. Odasının anahtar deliğinden onu gözetlemektedirler. Öykü, bunalımlı ve kasvetli ruh halinin, kuşatılmışlığın üstüne gitme ve mücadele etme isteğiyle ortadan kalkmasıyla biter.

Bahadınlı’nın Almanya’yı anlattığı öykülerde dikkati çeken yönlerden biri kadınların durumudur. Bir çok öyküde kadını kendi başına ayakta durabilen ve özgürlüğü-

(27) Bahadınlı, “Türkenkoffer”, *Geçeneğin Karanlığında*, s.24

ne düşün, ya da özgürlüğünün peşinde, birine bağlanmaktan kaçınan ve kendisine istediği gibi bir dünya kurmaya çalışan bir tip olarak görürüz.

“Dokuz Yüz Leyla” adlı öyküde, Almanya’da işsiz kalan, eşinden ayrılmış ve Leyla adlı birine aşık olmuş kişinin gözünden Leyla’yı şöyle tanırız:

“ ‘Neden iki ev?’ demiştik, evimiz bir oldu. Sonra konsolosluğa gidecektik, bir imza yeterliydi. Her gün bir işin çıkıyordu.

Geç anlamıştım, uzak dağın morluğuna kanıyordun, o dağdan da biz mor görünüyorduk, bunu bilmiyordun!

O gün bardak taşmaktaymış demek, ‘birer kadeh rakıya ne dersin?’ demiştim, ‘içmem!’ dedin. ‘Öyleyse benim için tek bir kadeh.’ Bana kestane getirdin. İstedğin zaman istediğini vermek istiyordun ancak!”⁽²⁸⁾.

“Milyarlarca İstiridye” adlı öyküde Yunus bir kadınla tanışır. Beraber güzel zaman geçirirler fakat daha sonra kadın Yunus’tan kaçır. Yunus bunu bir türlü anlayamaz ve kabul edemez. Kadını Yunus’un arkadaşı bulur. Ona neden Yunus’tan kaçtığını sorduğunda şu cevabı alır: “Avrupa’ya gelen insanımızın değiştiğini söylüyorlar. Doğru bir bakıma. Bunca yılın baskısı bir süre sonra kalkmaya başlıyor. Töre anlayışımızda bir genişleme, bir hoşgörü beliriyor örneğin. Yunus’u gördüğümde içimde kurumaya başladığını sandığım şeyin yeniden sürgüne dönüştüğünü anladım. O sürgünün gelişmesi için bir evre gerekiyordu. Artık Berlinliyim, olabildiğince özgürüm şimdi ve görüyorsunuz geldim sonunda”⁽²⁹⁾.

(28) Yusuf Ziya Bahadınlı, “Dokuz Yüz Leyla”, *Titanik’te Dans*, s.44

(29) Bahadınlı, “Milyarlarca İstiridye”, *Geçeneğin Karanlığında*, s. 74

“Sera” adlı öyküde, adı Zehra olan fakat Almanlar ona Sera dediği için ismini artık Sera olarak kullanan bir kadın, bir grup arkadaşıyla sohbet ederken şunları söyler:

“Sonra Sera ‘şimdi çocuklar mışıl mışıl uyuyorlardır’ demişti. Ardından da ‘en yakın dostum Ender’dir yine de’ diye eklemişti. ‘Çocuklarımla babası, iynin iyisi, ama evlilikte anlaşımadık. O Türkiyeli hala ben Almanyalı daha çok ya da Avrupalı’”(30).

“Titanik’te Dans” adlı öyküde anlatıcı yaşam üzerine çeşitli düşüncelerini aktarırken Almanya ve orada yaşayan Türklere dair gözlemlerini de aktarır:

“Ama ben sözgelimi şu Berlin’de çalışan bizimkilere hiç de imrenmiyorum. Kimi tarla alıyor köyden, kimi kentten arsa. Makinelerin nasıl parçaladığını görüyorum onları, yasaların ne hallere düşürdüğünü ve daha da çarpıldıklarını! Bir yöntem görüyorum, düşünmenin elle yapılan işi yavaşlattığını! ‘Size düşünmeyi yasaklıyorum, niçin zahmet, işte biz düşünüyoruz ya!’ Köye gitmekten cayıyorum bu yüzden?”(31).

Öyküde Almanların da gözlemleri ve düşünceleri aktarılmaktadır. Öykü boyunca yapılan sohbette iki farklı dünyanın karşılaştırılması yapılır. Dükkanının önünde öpüşen Alman gençleri gören bir Türk ortalığı birbirine katar. Polisin ne var bunda demesi üzerine şunları söyler:

“İşyerimin beti bereketi gidecek umurunda mı senin?”(32).

(30) Yusuf Ziya Bahadınlı, “Sera”, *Titanik’te Dans*, s.61

(31) Bahadınlı, *Titanik’te Dans*, *Titanik’te Dans*, s.68

(32) Bahadınlı, *Titanik’te Dans*, *Titanik’te Dans*, s. 73

Türklerin yaşadığı bir mahallede duvar resmi yapacak olan ressam, bir işçinin günlük yaşantısını resmetmeyi düşünürken mahallelinin bunu istememesi ve yüklü para vermeleri karşılığında duvara cami resmi yapar.

Yazarın Almanya öykülerinde karşımıza çıkan kişiler farklı bir kültürde yabancılık çeken, horlanan, zaman zaman modern yaşamın gereklerine karşı çıkan kişilerdir. Bunun yanı sıra Almanya'yı değişimin ve farklı bir yaşamın olanaklarını sunan bir yer olarak değerlendirenler de vardır. Yabancı ülkelere yapılan işçi göçlerini inceleyen Muzaffer Sencer, Almanya'da yaşayan işçilerin içinde bulundukları toplumsal ortamı şu şekilde anlatmaktadır:

“İşçi göçünün toplumsal sonuçları en az ekonomik sonuçları kadar önemlidir. Bunlar arasında olumlu nitelendirilebilecek olanı, toplumsal değişme başlığı altında ele alınabilir. Bu değişme, genel anlamıyla geleneksel toplumdan çağdaş endüstri toplumuna doğrudur. İşçi göçü, çoğunlukla kırsal topluluk koşulları içinde biçimlenmiş olan değer ve davranış kalıplarını kırarak çağdaş kültüre açılma olanaklarını yaratmıştır. Toplumsal değişme önce maddi kültür alanında olmakta, bunu giderek kültürel normlardaki değişmeler izlemektedir.

Böylelikle çağdaş kültür Öğeleri ve yaşama biçimini tanımak olanağı bulan göçmen işçiler görgü, bilgi ve deneyim kazanarak yeni toplumsal ilişkilere açılmıştır”⁽³³⁾.

Bahadınlı, Sencer'in bahsettiği çağdaşlaşma sürecinin hiç de kolay gerçekleşmediğini ve bu sürecin çarpıcı görüntülerini öykülerinde gerçekçi bir gözle yansıtmıştır.

(33) Muzaffer Sencer, “İşçi Göçü”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.V., İletişim Yay. İstanbul 1983, s. 1185.

“Sıcaklık”, Bahadınlı’nın Türkiye dışında olup da Almanya’da geçmeyen tek öyküsüdür. Öykü İspanya’da Granada’da geçmektedir. Anlatıcı kenti dolaşırken “Restaurante El Turco” yazılı bir tabela görür. Sevinçle restavuranta girir. Buranın sahibi Türk’tür ve ikili arasında yurt özlemi ve dil sevgisini gösteren şu diyalog geçer:
“ ‘Merhaba!’ dedim Türkçe, adama bakarak.

‘Ne ne ne!’ dedi adam, ‘ay siz Türkçe konuşuyorsunuz, Türkiye’den mi geliyorsunuz? İnanamıyorum bir düş bu, Sierra Nevada dağlarında benim dilim!’ ”⁽³⁴⁾.

Bahadınlı, öykülerinin bazılarında farklı yönleriyle işlemiş olduğu Almanya gerçeğine Açılın Kapılar ve Deveküşü Rosa adlı romanlarında da değinir. Yaşamının bir bölümünü Almanya’da geçirmek zorunda kalan Bahadınlı, burada yaşayan Türkleri gerçekçi bir gözle yansıtmaya çalışmıştır.

Politik Yaşam

Bahadınlı politik kimliğe sahip ve uzun yıllardır siyasi mücadelenin içerisinde yer alan bir yazardır. Yazar TİP Milletvekili olarak TBMM’nde de görev yapmıştır. Yazar sosyalist bir kimliğe sahiptir. Bu kimliğinin ve dünya görüşünün yazarlığıyla olan bağıını sürekli vurgulayan yazar, siyaset-edebiyat ilişkisine olumlu bir ilişki olarak bakmaktadır:

“Politika ile edebiyatı ‘sosyalist-gerçekçi’ bağlamında ele aldığım için insanlara sosyalist ahlâk ilkelerini sezdirmek benim için bir yöntem oluyor. Amacım dünyayı sadece Marksist açıdan tanıtırıp sevdirmek değil, aynı zaman-

(34) Yusuf Ziya Bahadınlı, Sıcaklık, Titanik’te Dans, s. 36

da edebiyat-sanat yoluyla değiştirmektir. Bu, elbette büyük belki de abartılı bir iddiadır. Bilgim, yeteneğim ne ölçüde yardımcı olur, olabilmektedir, bu başka bir olgudur”⁽³⁵⁾.

Bahadınlının öykü ve romanlarında, yukarıda belirtilen yaklaşımın karşılıklarını değişik şekillerde görürüz. Yazarın olayları değerlendirme ve yaklaşım tarzı dışında politik konulara ve siyasi olaylara öykülerinden çok romanlarında yer verdiğini görmekteyiz. Bahadınlının öykülerinde politik yaşam, siyaset doğrudan öne çıkmaz. Yazarın öykülerinin içine yerleştiği genel bağlam her ne kadar belli ipuçları verse de öykülerde siyaset alanına doğrudan göndermeler çok azdır.

Yazarın, “Tabanca Çekildi mi Vurulur”⁽³⁶⁾ adlı öyküsünde seçim çalışmaları için bir ilçeye gelen Türkiye İşçi Partisi (TİP) heyetine yapılan saldırı ve provokasyon anlatılır⁽³⁷⁾. Bahadınlı bu öyküsünde her ne kadar parti adı vermese de anılarından bu olayın yaşanmış bir olay olduğunu öğreniyoruz. Öyküde bu ilçede seçim çalışmaları için bulunan heyetin, güvenlik güçlerinin de içinde olduğu bir provokasyon ile karşı karşıya kalması anlatılır.

(35) B. Sadık Albayrak, “Yusuf Ziya Bahadınlı’ya Somlar”, *Yusuf Ziya Bahadınlı Seksen Yaşında*, s. 16.

(36) Yusuf Ziya Bahadınlı, “Tabanca Çekildi mi Vurulur”, *Haçça Büyüdü Hatış Oldu*, s.63

(37) Bahadınlının bu öyküsü otobiyografik bir öyküdür. Yazar, *Öyle Bir Aşk* adlı anı kitabında olayın çoruma değtiğini belirtmektedir. Bkz. *Otobiyografik öyküler*.

Yusuf Ziya Bahadınlı

Mustafa Demir

Sayın Yusuf Ziya Bahadınlı; yedi yıl oluyor Almanya'ya geleli, yanılmıyorsam. Geldiğinizden beri yazı üretiyor ve onları yayınlıyorsunuz. Kısa sayılmayacak bu süre içinde kitaplarınız çıktı, Almanca Türkçe, yurtda ve yurtdışında... Bize yurt dışına çıktığınızdan bu yanaki yazın faaliyetleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

Bir ömürde büyük bir zaman dilimi yedi yıl. İnsan neler yapmaz bu sürede? Yedi yılda üç kitap, daha da üretebilmeliydim diyorum. Salt yazacaklarını, yazdıklarını düşünenlere imreniyorum. Yabancı bir ülkede kalabilme zorluğu, işsizlik, iş bulunca zaman bulamama ve bir sürü sorun! Şimdi ben hiç değilse bir emekli geliriyle oturup yazabilmeli, üretebilmeliydim.

Yine de şu benim "Almanya maceram" benden bir şeyler götürmekle birlikte bana bir şeyler kazandırmadı değil. Yazar dediğin kişi, yaşamın her dilimini, bölümünü değerlendirebilmelidir, koşullar ne olursa olsun, doğrusu biraz da bu.

Ne dersiniz, yurttan uzakta yazmanın zorluklarından söz edilebilir mi? Yoksa Almanya'da yaşamak ayrı bir ufuk mu açıyor yazara?

Her ikisi de düşünülebilir. Hele ikincisi, geçenlerde bir topluluğa yeni yazdığım öykülerimden birini okudum.

Dinleyenlerden biri bana Mallraf gibi neden yazmadığımı, bir “ilerici” yazara onun gibi yazmanın, yani Almanya’da çalışan Türkiyeli işçilerin sorunlarını çarpıcı ve milyonlara duyurucu bir çalışmanın yakışacağını söyledi.

Dinleyici temelde haklıydı, yazar yaşamda olagelen her türlü çirkinlikleri, elbette güzellikleri de, yaşanılanı yani, yaşamak istenileni de yazmalıydı. Ama kimi destan yazarak, kimi makale, inceleme, araştırma, kimi röportaj, kimi de öykü ya da roman yazarak... Ben öykü ve roman yazıyordum, bu yolda başarılı olacağıma inanıyordum, gördüklerimi, yaşadıklarımı, düşündüklerimi, bu yolla anlatıyordum, edebiyat yapıyordum birinci anlamıyla. Edebiyatın bir yolu vardı herkese açık değildi ne yazık ki bu yol, milyonlara seslenen roman ya da öykü kolay çıkmıyordu, bunun da türlü nedenleri vardı. Birincisi edebiyat okurunun azlığıydı, ülkemizde bu sayı sözgelimi üç-beş bin civarındaydı. Öteki ülkelerde de durum aynıydı (sosyalist ülkelerde farklı). İkincisi genellikle insanlar aceleliydi, romansa büyük sabır istiyordu, beklesinler istiyordu onlardan, roman hedef göstermiyordu, reçete değildi, insan çok yönlü gelişsindi, okurken de mutlu olsundu...

Yurt dışında yaşayan kişi daha bir serbestlik kazanıyor. Kendi toplumundan uzak, yakın çevresinden uzak ve bu nedenle kimi baskılardan uzaksın demektir bu. Kendinle baş başasın şimdi, kendi sorumluluğunla. Kendin için yazıyorsun, gerektiği gibi, düşünerek, kişiliğinle, kültürünle, dünya görüşünle, sanat anlayışınla baş başasın.

Ben edebiyat üstüne dışarda daha çok düşünme olanağı buldum, yayıncılık bu konuda büyük bir engel çünkü bildiğiniz gibi yayıncılık yapıyordum Türkiye’de. Bu yüzden her yeni yazdığım şeyde bir arayış vardır.

Yurt dışındaki yazın faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yaban elde üretilen Türkçe edebiyat için hangi kavram kullanılmalı dersiniz? Kimine göre göçmen edebiyatı, kimi sürgün edebiyatı diyor, yurt dışında Türk edebiyatı diyenler de var....

“Göçmenlik”, “sürgünlük” ayrı ayrı kavramlardır. Yurt dışında yaşayan bunca Türkiyeli insan göçmen midir, yoksa sürgün mü?

Yurt değiştiren ve artık orada kalan kimseleri yazmak ayrı, yurdundan sürülen (şöyle ya da böyle) kişi, yurdundan uzakta kalmanın sıkıntılarını ya da bir başka yanı yaşıyor, yazıyorsa, bu da başka bir şey. “Yurt dışında Türk edebiyatı” demek daha doğru diye düşünüyorum.

Yurt dışında Türk edebiyatı bir olumsuzlukla karşı karşıya gibi görünüyor. Bir Alman türkologun benim son romanım “Açılın Kapılar”ı bir yayınevine tanıtan yazısı elime geçti, basılmasını istiyor. Türkolog, romana salt bir Alman-Türk ilişkisi açısından bakıyor, basarsanız şu şu yararlar sağlanır, diyor. Oysa “Açılın Kapılar” önce bir romandır ve ben söylediklerime bir edebiyat diliyle bakıyorum.

Şunu söylemek istiyorum, Almanya’da yazılan öykülere, romanlara sanat açısından bakılmıyor, bakılmak istenmiyor. Ve ödül verdikleri tüm yazılanların seçiminde “Alman-Türk ilişkisine yararlı olmuştur” gerekçesi var. Böyle bir gerekçeye elbette karşı değilim, yapılan işin adını koymak gerektiğini düşünüyorum.

Yazın Dergisi, 4-21 Eylül 1986

Öyle Bir Aşk

Mutahhar Aksarı

Yusuf Ziya Bahadınlı'yı “Öyle Bir Aşk” adlı anı kitabından tanıyorum. Bir de Köy Enstitüsü mezunu olduğunu biliyorum. “Öyle Bir Aşk”ı 1993’ün Mayıs ayında okumuştum. Şimdi bir kez daha ama satırların altlarını çizme okudum. Bahadınlı’dan ilk aklımda kalan, jandarma korkusu altında yaptıkları cem toplantıları olmuştu. Ne de sığ bir okuma olmuş ilki! Şimdiki notlarıma bakınca, bunu daha belirgin olarak görüyorum...

“Öyle Bir Aşk”; “Çocuk İken”, “Köy Enstitüsünde İken”, “Öğretmen İken”, “Öğrenci İken”, “Meclis’te İken”, “İstanbul’da” ve “Almanya’da İken” olmak üzere yedi bölümden oluşuyor. Bir yerde Bahadınlı’nın yaşam örgüsünün evrelerini betimliyor.

“Çocuk İken”, “Köy odalarında Hazreti Ali söylencesi” okunan bir ortamda büyüyen “uykularına kanmadan, rüyalarını tamamlamadan bağıra çağıra, itile kakıla uyandırılan” ve bu yüzden de “kişiliğinde olumsuz bereler açılmış” bir çocuk... “Gülüşlerine çayın kokusu” karışan bir baba ile geçen sevgi dolu günler... İmecenin her an yaşadığı bir köyde, bağ bozumunun şenlikli “rengin on yedi türüne bürülü kızlar, delikanlılar” eliyle “bir kat ses, bir kat koku” saran havası olan köyde, şarabın “özgürlük”, “zenginlik”, “keyif”, “oyuncak”, “renk”, “dil”, “sevinç kaynağı” ve “isyan” simgesine dönüştüğü köyde; bu şarabın

devlet tarafından “sirkeleştigi”ni gören çocukluk günleri... “İnsanoğlunun kendi çıkarı üzerine kurduğu tüm değerlendirmeleri”ni iflas ettiren sıcaık çobanlık yaşantısı... “Türk” sözcüğünün anlamının “çevre köylüler, jandarma, şarap, kontrol memuru, bir de tahsildar” olarak bilincine mihlandığı öğrencilik anısı... Babasının abisine eş olarak aldığı “Gâvur Kızı”nın öyküsünde saklı, koskoca bir tarihsel yolculuk... “hayat demek” olan “cem”in jandarma korkusuyla samanlıklarda gerçekleştirilişi... Sıcaık, içten, yalın, korkusuz bir dil, doğayla karılmış yaşamıdır dile getirilen...

“Köy Enstitülerinde İken” bölümünde; “Toprak ağaları, yabancıyla ortak işadımı, düzenin adamı, yüksek memur, ‘ulusal varlığın temeli kökü’ olamazdı” dedirten bir öğrenci olmuş, “ülkede fabrikalarda, demiryollarında, gemilerde, madenlerde, otobüslerde, fırınlarda, dükkânlarda, okullarda, devlet dairelerinde çalışan işçiler, öğretmenler, memurlar vardı; ya bunlar kimdi?” diye soran bir kişiliğe bürünmüş Bahadınlı karşımızdadır. “Devlet Baba, toprak ağası, iş adamı, yüksek memur ve dahaları” tarafından kapatılan Köy Enstitülerinden Pazarören’de geçen günleri, ilk aşkı, “Öğretmeni kitap”ları, “Cesur Kız”ı, savaş yıllarındaki yoksulluğu öğreniriz. Ha bir de devletin “en kıymetli eserlerinin başında saydığı” Köy Enstitülerini “yavrusunu yiyen kedi misâli” nasıl yediğini/kapattığını apaçık gözlemleriz. Yakınma değildir yazılanlar. İşleyen süreç içinde Bahadınlı’nın bilincinde şekillenen gerçeklerdir ama kırmadan-dökmeden aktarılır...

“Öğretmen İken” yaşadığı yanlışın farkına varıp, kendisini de şöyle eleştirir: “Köyün bu kültürel farklılığından hareketle var olan zenginliği daha da geliştirmek yerine, Alevî geleneğinin en önemli olan Dedeliği kaldırdık! Yıl-

lar sonra bir gün köye uğradığımda gördüğüm tablodan sonra, yanlışlıktan öte, içinden çıktığımız bu topluluğa, bin yılda ancak oluşabilen ve ancak bir bölük Anadolu insanının erişebildiği bir kültüre bir darbe de biz vurmuş olduk... Ve bir yanılgımız da, Aleviliği bir dinsel hareket, bir mezhep sanmamızdan kaynaklanıyordu. “Köy Enstitüsü Sisteminin eksikliği olarak şunu da ekler eleştirilerine: “Keşke, diyorum, ‘köye içinden canlandıracak gerekli görevli’den, eğitimci, teknik görevli, tarım uzmanı, hayvanbilimcisinden önce birer araştırmacı, birer sosyolog, sosyal psikolog gönderebilseydik.” Ve sorar Bahadınlı haklı olarak, “Canlandırmada amaç, köylünün ekonomik gelişmesi mi yoksa köylünün özgürleşmesi, tartışabilmesi, emeğinin bilincine ulaşması, düzendeki yerini belirleyebilmesi ve giderek sömüren, dayatan kimliğin gücün kimliğini saptayıp ona karşı örgütlenecek güce ulaşması değil miydi?” “Ben Bahadınlıyım Yargıç Bey”; bir bildirgedir. Bir Kültür Tarihi dersi içeriğindedir. Çağıl çağıl akan bir ırmak kadar temiz duygularla, bilincinin en pırıltılı tümceleriyle örülüdür. Aydınlanma Bildirgesi olarak kabul ediyorum bu çalışmayı... Hemen herkes okumalı ki, gerçekler aydınlansın diyorum...

Bahadınlı artık kitap okuyan, soran, düşünen, karşı çıkan bir kişilik olmuştur. “Öğrenci İken” yaşadıklarıyla...

“Meclis’te İken” on beş TİP Milletvekilinden biridir Bahadınlı. “Meclis bir tuval, sizler birer lacivert fırça darbelerisiniz, kravatla mendilse bir dinlendirici öğedir, siyah, mavi, bordo. Eller arkada, adımlar ağır, bakışlar sert” olmuştur. Meclis çatısı altında dövülmeleri, sövülmeleri, “Hasan Usta” gibi Anadolu’daki TİP’lilerin acıları iç burkan anılar demetinden bazıları. “Prototip”, o dönemdeki izlenimlerle oluşturulmuş bir başka iç eleştiri denemesi-

dir. Belki de gerçeklerin dile ge(tiri)lişidir. Acaba bu “Prototip” bugün de var mı diye sormadan edemiyorum ne yazık ki!

“İstanbul’da”ki anılar, 12 Mart Darbesi sonrası yaşamın fotoğraflarıdır. Yaşadığı nice acılar sonrası kararlılığım yitirmemiştir Bahadınlı, direnmiştir. Ve şöyle der: “Özgürlük mü istiyorsunuz, demokrasi mi, sosyalizm mi, indirmeyiniz duvardan simgenizi ve her şeyi baştan düşünün.”

Bahadınlı “Almanya’da İken”, “arabaların hızla geçtiği bir yol üstüne bırakılmış küçük bir çocuk gibi” hisseder kendini. “12 Eylül cuntasının zulmünden uzakta Almanya’da Sosyalizm adına yaşadığı bağnazlığı açık yüreklilikle paylaşır bizimle...

Yusuf Ziya Bahadınlı; “Öyle Bir Aşk”ı öyle güzel, öyle anlamlı, öyle içten, öyle sıcak, öyle eleştirel yazmış ki; çok mu çok yararlandım. Yaşamını, yaşadıklarım gerçekçi birer tanığı kıldığı için sonsuz teşekkürler Yusuf Ziya Bahadınlı’ya...

En içten saygılarımla...

Bahadın dergisi, sayi:20 Haziran 2006

“Gemileri Yakmak” Romanı

Müslüm Kabadayı

(...)

Kendisi de yoksul bir köylü çocuğu olarak yetişmiş ve Pazarören Köy Enstitüsü’nde okurken emek konulu edebiyatla tanışan Yusuf Ziya Bahadınlı, 1965’te Türkiye İşçi Partisi’nden milletvekili seçilerek birikimlerini siyasal mücadelesinde değerlendirdiği kadar kitaplarıyla da estetik planda katkısını göstermiştir. Onun kaleme aldığı “Gemileri Yakmak” romanı bunlardan biridir ve 1960’1 yıllarda TİP’te birlikte çalıştıkları ve 1969’da hain bir saldırıda hayatını kaybeden Antep işçi önderlerinden Reşit Güçkırın’ın yaşamını konu edinmektedir. Kitabın sonundaki tarihten 1976’da bu romanı bitirdiği anlaşılan yazarın, 1990’larda Yeni Dünya Yayınları’nca yayımlatabildiği, 2. baskısının da Kasım 2000’de Gelenek Yayınları’nca gerçekleştirildiği görülmektedir.

Romana ilişkin söylenenlere gelince, Hasan İzzettin Dinamo şunu yazıyor: “Yusuf Ziya Bahadınlı, ‘Gemileri Yakmak’ta, Türk işçi sınıfına, işçi ile burjuvazinin ya da ağaların, ulusal kurtuluş savaşında birbirlerine karşı aldıkları düşmanca durumu anlatarak, onların çocukları ile torunlarının bugünkü Türkiye’nin nimetlerinden ne biçim pay aldıklarını göstermektedir.” Yazarın yoldaşı şair Mesut Odman ise şöyle diyor: “Roman, Memo’nun mücadele arkadaşlarından Ali Naki’yi, parti görevi ile gittiği An-

kara'dan Antep'e dönüş yolunda yakalayarak başlıyor. Hızla, telaşla. Aynı hızla elli yıllık bir zaman kesiti içinde ama Antep'ten pek uzaklaşmadan sık sık başvurulana geriye dönüşlerle sürüp gidiyor. Yazar değişik zamanlarda, değişik yerlerde pek çok çekim elde etmiş; bunları bir çeşit kurgulama (montaj) ile bir araya getirmiş. Bu nedenle bir solukta okunuyor kitap." (Arka kapaktan)

"Gemileri Yakmak", 38 bölüm olarak sayılarla kurgulanmış olup, Mesut Odman'ın söz ettiği çekimlerin montajlanması sırasında bazı kurgu hataları yapıldığından, akışta kimi sorunlarla karşılaşmaktadır okur. Bu, özellikle 10. bölüme kadar doğrudan romanın başkışısı Memo'nun (Kürt Reşit), çocukluk, ilk gençlik ve kabadayılık serüveni anlatılırken, 10-17. bölümler arasında Memo'nun babası Musdo'nun Antep savunmasındaki yeri öykülenmektedir. Bir bakıma "kabadayılık ve yiğitlik" in, haksızlığa ve sömürüye-işgale karşı olmanın başlangıcı olarak verildiği, Memo'nun kişiliğinin oluşmasında babası ve arkadaşlarının bu yönlerinin etkisinin öne çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu geçişleri sağlayan kurgu yapılmadığı için okuyucunu kafasında kopukluk oluşmaktadır.

Yazarın tarihsel bakışı romana sağlam biçimde yansımış; özellikle Ermenilerle bir arada yaşamış Türkler ve Kültlerin kardeşlik ilişkilerini öne çıkarmış ama Fransız işgal güçleriyle işbirliği yapan Antepli zenginlerin çıkar ilişkilerini sorgulayarak, aslında sömürü ve işgale karşı en saf mücadeleyi yurtsever işçi-emekçilerin verdiğini kent yoksulu Musdo, Zilfo Çavuş, Yüzbaşı Murat, Şahin Bey karakterleri üzerinden aktarmaktadır. Asaf Bey'in ağzından durum şöyle veriliyor: "Olanlar karşısında üzülmemek elde değil. Şahin Bey'in ölümü düşündürücü. Olan olmuş. Bundan böyle ne yapmalı? Fransızlar Antep'te.

Halkımız bundan büyük acı duyuyor. Ulema ve varlıktılar, kendi çıkarlarını düşünüyorlar.” (s.56) Kendi çıkarlarını düşünen o varlıklıkların çocuklarıyla, daha sonra Memo ve yoksul arkadaşları karşı karşıya geleceklerdir. “Onların (Memo ve arkadaşlarının) yanbaşındaki masada Yüncüzadelardan Ömer Yüncüoğlu’yla Naimzade Hasan Ağa’nın oğlu Nuri Naimoğlu oturuyordu. Ömer için de Nuri için de yok yoktu. Antep’in neresinde bir mal, bir mülk, bir para varsa orada birer payları vardı. (...) Babası Musdo, Yüncüzade Hacı Osman Ağa’yı, Sinan Paşa’yı, Naimzade Hasan Ağa’yı, Keyfzade Hüsrev Ağa’yı, Fazlı Efendi’yi, Antep savaşındaki tutumlarını kaç kez anlatmıştı. Yalnız babasından dinlememişti, bir dünya biliyordu. Yine de her yerde, her şeyde onlar vardı. Savaş çabuk unutulmuştu. Ölenler ölmüştü. Savaşın gerçek yığıtleri yine tarlada ırgat, dağda çoban, sokakta işsizdiler. Ama bunlar her yerde söz sahibiydiler, Antep onlarını.” (s.46) Bu acı gerçek, savaş görmüş hangi kente giderseniz gidin Türkiye’de karşınıza çıkar. Bir zamanların işbirlikçileri, yeni devletin egemen sınıfı oluvermişlerdir. Amik ovasının ağalarına bakın bugün, karşınıza aynı gerçek çıkıverir. Yazar, toplumsal gerçeği, roman gerçeğine dün-bu- gün-yarın ilişkisini geriye dönüşlerle aktarır.

İşbirlikçilerin emperyalizmle nasıl temas kurduklarına da çarpıcı bir örnek oluşturur 1930’lu yılların sermayedar çocuklarının Antep’teki Amerikan Koleji’ne gitmeleri. Aslında işbirlikçiliğin gökten zembille inmediği, eğitim, ticaret ve siyasetle iç içe geliştiğine dikkat çekilir. Bugün de öyle değil mi? Dervişler, Şimşekler uzaydan gelip oturmadılar koltuklara değil mi? Savaş düşkünü işbirlikçilere karşı Antep’te Fransız işgaline karşı çıkan Ermenilerin de varlığı şöyle belirtilir: “Gençlere söz geçiremiyoruz” dedi

Hamparsum, “onlar bir başkalar. Fransızlar da ‘aferin gençler, çok haklısınız, hakkınızı birlikte alalım Türkler- den’ diyorlar. Ne derlerse desinler, benim aklım almıyor. Ben sana nasıl düşman olurum Musdo, nasıl düşman olurum gülüm.” (s.71) Böylece aynı yurttta yaşayan halkların kardeşliğinin ve hangi kökenden olursa olsun emekçilerin yurtseverliğinin sahibi olduğu hissettiriliyor.

Antep savaşında öne çıkan ve bugüne kadar geniş halk yığınlarınca pek bilinmeyen bir gerçeğe, romanda şöyle değiniliyor. “Ali Naki: ‘Yeni bir haberim var’ dedi. Cebinden küçük bir kitap çıkardı. Üstünde Arap harfleriyle ‘Bolşeviklik Nedir?’ yazılıydı. Bu kitabı belediyede çalışan Ahmet adında bitinden aldım. Kitabın asıl değeri, bakınız üstündeki el yazısından geliyor. Doktor yazıyı okudu: ‘Gardaşım Mustafa, bu gavgayı neye yaptığımızı anlamak istersen, bu risaleyi oku. İçindekileri öğren, aramıza katıl ve bu risalenin hediyesi olan bir mecdidiyeyi de ver.’ Şahin” (s. 137) Adı geçen Şahin Bey’dir ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Romanya’daki devrimcilerle tanıştığı ve daha sonra Mısır’daki İngiliz esir kampı Şeydi Beşizdeyken Rusya’daki Bolşevik devrim sürecini izlediği Doktor Ferit’in ağzından aktarılır. Yeri gelmişken, bu konuyla ilgili bir anımı aktarmak isterim. 2002’de Nazım Hikmet’in doğumunu yüzüncü yılı dolayısıyla Ankara Çağdaş Sanatlar Merkezi’nde konuşma yapan Rasih Nuri İleri’ye bu Şahin Bey’in Bolşeviklerle ilişkisini sorduğumuzda, Komüntern belgelerinde Şahin Bey’in İstanbul’daki Kızıl Yıldız’a yazdığı bir mektubun bulunduğunu söylemişti.

Gençlik döneminde Kürt Mahallesi’ndeki arkadaşlarıyla Antep’in saygı duyulan kabadayılardan biri haline gelen Memo’nun, Kürt Reşit’in gerçek yaşamındaki kesitlerle anlatıldığı hikayesi içinde, kentin soytarılarından Abda-

dir'in bir çocuğa tecavüz etmesini önlerken yaralanıp bir böbreğini kaybetmesi, genelev sahibi Sevdâ'yla yaşadığı aşk, hapse düşmesi, daha sonra da kendisine sonuna kadar emek veren Yıldız'la evlenmesi yer alır. 1940'larda kentin karanlık güçleri tarafından öldürmesi için yönlendirildiği Doktor Ferit'le tanışıp onun kişilik ve düşüncelerine büyük saygı duyduktan sonra onun, Antep'in kurtuluşunda aktif rol oynayan yurtsever ve ilerici insanlardan emekli asker Murat Bey ve Zilfo Çavuşların da içinde yer aldığı sosyalist bir partinin yöneticisi olduğunu öğrenince, işçi sınıfı siyasetine yönelmesi gündeme gelir.

Terziler arasında etkin olan Galip Usta'nın liderliğinde terzi kalfa ve çıraklarının başlattığı bir hak arama mücadelesi gündeme gelir. Valiliğe verdikleri dilekçenin ardından gözaltına alınarak tutuklanan Galip Usta'yı cezaevinde Doktor Ferit'in ziyaretiyle başlayan siyasal çalışmaya, Memo'nun Ferit Bey'den aldığı kitapları okuyarak kendini geliştirmesi ve kabadayılıkla değil bir işte çalışarak yaşamını kazanmayı kafaya koymasıyla Antep'te yeni bir siyasallaşmış işçi hareketi yaratma süreci başlar.

Doktor Ferit, Antep'teki sınıfsal ve siyasal duruma dair şu saptamayı yapar: "Düşünce bir hava gibidir. Hiç kimse penceresini havaya kapalı tutamaz. Tutsa bile bir süre sonra açmak zorunda kalır. Rus devrimi, dünyada yeni bir olaydı. Daha sonra bütün dünya bu olaydan istese de istemese de etkilendi. Türkiye bu etki alanının dışında kalamazdı. Antep'e gelince, Antep'in koku alma, soluk alma organları biraz fazla duyarlı olsa gerek. Nedenleri var elbette. Antep'in coğrafi konumu, Ermeni uygarlığı, ta Osmanlılardan beri zorbalığa, haksızlığa direnme geleneği, Antep savaşı, Antep aydınlarının çalışmaları bu duyarlılığı sağlıyor. Örneğin bir Yeşil Ordu olgusu var.

Antep'in birçok köyünde hâlâ Yeşil Ordu'nun gelip halkı sıkıntıdan kurtaracağı düşüncesi yaygındır. Antep halkı Yeşil Ordu hareketinden çok etkilendi." (s. 138) Bu bölgede, özellikle 1970'li yıllarda "köylü sosyalizmini örgütlemeye çalışan devrimci hareketlerin köylerde yaygınlaşmasında, 1920'lerde benzer ideolojiye sahip Yeşil Ordu hareketinin etkili olması, tarihsel arka plan olarak betimlenmiş olabilir.

Memo'nun, İsmet Paşa'nın çok kızdığı bir parti olarak öne çıkan Türkiye Sosyalist ve Emekçi Köylü Partisi'ne üye olduğunu öğrenen Antep'in zengin çocuklarından bazıları, onu gördükleri yerde bu fikrinden cayması için zorlarlar. Bunlardan Cemil'in kendisine burjuva partisinden milletvekili olmayı önermesi üzerine şöyle der: "Bak Cemil, hiç yorma kendini, ben artık gemileri yaktım. Partiye bugün girdim." (s.159) Sanıyorum yazar Yusuf Ziya Bahadınlı da kitabın adını bu sözle ve bu sözün arka planındaki cesaret ve siyasal kararlılıkla ilişkilendirerek "Gemileri Yakmak" olarak koyuyor. Bundan sonra Memo'da çok hızlı bir değişim başlar. Romanda şöyle betimlenir bu durum: "Memo, eski Memo değildi artık. İşte asıl sorun buydu: eski Memo mu, yeni Memo mu? Eski Memo, günleri dolu dolu geçen, çok devinimli, çok coşkulu, çok gürültülü kabadayı Memo. Yenisiyse okuyan, düşünen, davranışları ölçülü, eski anlamdaki özgürlüğünü yitirmiş, partili, bildiri dağıtan, bu nedenle cezaevlerine giren Memo. Eskisini beğenmiyor, yenisine de bir türlü alışmıyor." (s. 166) Bu sorgulamanın ardından Memo'nun 32. bölümde Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı yol onarım ve bakım işliğinde işe başlaması, çok çalışarak ustalarını geçmesi, siyasal çalışmasına bir de sendikal mücadeleyi katması anlatılmaktadır. "İşçi sorunlarıyla ilgileniyor, son zamanlar-

da yurdun türlü yerlerinde oluşan sendikalaşmayı izliyordu. Bir haksızlığa uğrayan işçi arkadaşlarına yol gösteriyordu. O artık doğal bir işçi temsilcisi olmuştu.” (s. 187) 33- bölümde ise birden Memo’nun hastane günlerine geçiş yapılmaktadır. 34. bölümde vurulduğu için hastaneye yatırıldığı anlaşılan Memo’nun 1960’lı yıllarda Türkiye İşçi Partisi’ne işyerinden İbrahim Usta’nın önerisiyle girmesi, eski döneminden gelen alışkanlıkları temizlemesi, Ayşe başta olmak üzere çocuklarının küçük hikayeleri hızlı biçimde veriliyor. Bu roman kurgusunda önemli bir sorun olarak karşımıza çıkıyor.

İnsanın geçmişinin hep gölge gibi peşinden gelmesi, bazı alışkanlıkların nüksetmesini betimleyen şu anlatım çok önemli: “Kimi kötü alışkanlıklar ayrı otuna benziyor İbo. Koparıp koparıp atıyorsun, hem de kökünden. Yine de toprağın bir yerinden patlayıp çıkıyor.” Gülmeye başladı: “Boş ver, o çıktıkça biz de koparıyoruz.” (s. 192)

Romanda halkı tanımayan, işçi ve emekçilerle hemhal olmamış kimi aydınların (Mahmut Bey gibi), TİP’te yer almaları ve seçim sırasında çuvalmalarıyla ilgili bir miting sahnesi 36. bölümde çok çarpıcı biçimde anlatıldığı gibi, bu mitingde provokatör davranışlarıyla Memo’nun tepkisini toplayan Osman’ın, onun kişiliğine dair gayet açık bir anlatım ı var: “Bu adam kızarken de içten ve güçlü, severken de...” Tanıdığı günden beri onu yakından izliyordu. (“Hiç de kül yutmuyor. Demek istediğini iyi söylüyor. Bilgili de. Hayatın içinden gelmiş, görüp geçirmiş. Korkusuz. Bir halk aydını. Sevimli, etkili. Ünü il sınırlarını aşmış. O bir halk lideri...”)(s.209) Osman’ın iç konuşmalarını parantez içindeki çift tırnakla vermesi, farklı bir yazım tekniği yazarın.

38. bölümde Memo'yu vuranın bu provokatör Osman olduğu Memo'nun ısrarlı soruları üzerine anlaşılır. Ölüm döşeğinde "Avcı... Avcı keklighinden de... kötü..." diyebilen romanın başkişisinin, "Başı yastıktan kaydı, öylece kaldı. Doktor Ferit Bey nabzına baktı, Memo ölmüştü..." (s.231) şeklinde sonu betimlenerek roman biter.

"Gemileri Yakmak", kimi kurgu ve yazım problemleri olmakla birlikte, işçi edebiyatı yanında yurtseverlikle işçi sınıfı ideolojisinin nasıl ilişkilendirilmesi gerektiği bakımından da önemli bir romandır. Yapıtın dil ve anlatım bakımından da edebiyatımıza katkı yaptığını söyleyebiliriz. Bunu kanıtlayan halk söyleyişleri ve somut anlatıma örnek teşkil eden benzetmelere, deyim aktarmalarına dair, önemli bulduğum sözleri de kısaca aktarmak istiyorum.

Yapıtın ön kısmında Nâzım Hikmet'in Anteplileri anlatan birkaç dizesiyle Antep savunmasını anlatan bir halk türküsü dörtlüğüne yer verilmesi, üslubun nasıl bir sentez olması gerektiğine dair ipucu veriyor zaten. Örneklere gelince... "Ne öyle mart buzağısı gibi bakıyorsun?" (s.23-214» "İki köy harap olacağına bir köy şen olsun." (s.24) "Bu iş ne bal etti ne mum!" (s.29) "Kadınların gözlerinde, tam da geviş getirmeye durduğu anda kurt görmüş koyunların bakışları seziliyordu." (s.34) "Bıyıklarını kara üzüm ezmesiyle burdu." (s.38) "Yahu beni Nazlı hanımın büzme çarığı mı sandınız; ben böyle nazlanan bir adam mıyım!" (s.43) "Uşak, bacağındaki şalvarın körüğünü savura savura uzaklaştı." (s.57) "...mülkümüzün üstünde sıçan ölüsü görmek istemiyoruz." (s.61) "Yüzyıllık bir çam ağacı benzeri biri dikildi karşısına. (...) İçeride görüşmemiz daha uygun olur, koz ağacında kargalar var Musdo!" (s.67) "Musdo'nun yüreğine koca bir kaya parça-

sı geldi, oturdu.” (s.70) “ ‘Öfkesi topuklarına çıkma’ işte buna denirdi.” (s. 74) “Çerçinin çağırdığına inanmıyorlar da eşeğin bağırdığına inanıyorlar.” (s.81) “Mahşer tilkisi gibi ortada kalacaklar bir gün. (...) Şalvarı yok, uçkuru beş batman. (...) Sıçan deliğe olmamış, bir de kuyruğuna çalı bağlamış.” (s.82-83) “Kursak çalışmayınca ciciğe süt dolmuyor Musdo. (...) Senin anlayacağın, ben umarım bacımdan, bacım ölür acıandan.” (s.98) “...Kisbon iti gibi kurulmuş oturuyordu.” (s.103) “Yağmur damlacıkları yere düştükçe ıslanan toprak parçaları, mercimek büyüklüğünde birer minicik mantı hamuru gibi kıvrılıyordu.” (s.112) “Doymuş bir kadının sevdası ölene dek sürer.” (s. 117) “Kesecikleşmeye başlayan göz altları kıpır kıpırdı.” (s. 133) “Beni haybeci mi sandın ulan bağırsak çıkıntısı!” (s.145) “Karda leke var, sende yok.” (s.162) “...buğday kazanıp gilgil yiyenler...” (s.163) “Evi, herk tarlasına çevirdiniz.” (s. 179) “ali Naki, haritadaki bir ırmak gibi cansızdı, oysa benliğini koca bir çağlayan sarmıştı, gözlerinden yaş olup aktı akacaktı. İbrahim Usta ayaktaydı, gözlükleri neler duyduğunu göstermiyordu.” (s. 189) “Bir kopuktan işçi olmaz.” (190) “Bana öyle geliyor ki arkadaş, sen sepet örene çöp veriyorsun.”(s.210) “Çapağı alayım derken gözümüzü kör etmeyelim. (...) Çuha giymedik ama kenarını gördük.” (s.213) “Tavşanın kaçışına bakıyorum da etinden tiksiniyorum.” (s.222)

Yoğunluk Dergisi, s. 23, Kasım, 2008

Yusuf Ziya Bahadınlı

Nâzım Bayata

Yusuf Ziya Bahadınlı adını ne zaman duydum, onunla, nerede, ne zaman tanıştım? 1965 aralığında Samsun 19 Mayıs Lisesi felsefe öğretmenliğinden solcu olduğum için AP iktidarınca atıldım. Ankara'ya işlerimi izlemek için geldiğimde, bana kucağını açan öğretmen dost ve ağabeyler arasında Ali Rıza Kayaalp de vardı. TÖS yeni kurulmuştu. Ankara'daki öğretmenler arasında özellikle taşradan öğretmen kıyımı nedeniyle gelen öğretmenlere karşı sıcak bir ilgi, yardım, dayanışma vardı.

Ali Rıza Kayaalp, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın çok yakın ve eski bir arkadaşı idi. Birlikte 1950'lerin başında Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nde edebiyat bölümünde okumuşlardı. Anılarında söz ettiğine göre Bahadınlı, Kayaalp ve arkadaşları Çelil, Gazi'de sıkı arkadaşlarmış, üstelik üçü de solcu. Okulda din dersi okutulsun kampanyasına imza vermemişler, Nâzım'ın affı için açılan kampanyaya ise imza vermişler. Bu, o zamanki ortamda suçtu. Çünkü iktidarda DP vardı. Dünyada soğuk savaş dönemi idi, anti-komünizm, MC Carticilik egemendi. Bu yüzden Bahadınlı soruşturma geçirmiş, kendisine ahret soruları sorulmuştu Gazi Eğitim'de. Bereket okuldan atılmamış, öğretmen çıkabilmişti.

Yusuf Ziya Bahadınlı, en son basımı 2001'de yapılan "Öyle Bir Aşk" adını verdiği anılarında, yaşamının çocuk-

luk, Köy Enstitülü öğrenciliği, öğretmenlik, öğretmenlikten ayrılıp İstanbul'da bakkallık ve yayıncılık yaptığı yılları, sonra TİP (Türkiye İşçi Partisi) milletvekilliği ve 12 Eylül'den sonraki yurtdışı yıllarını anlatıyor.

Ben anılarında Bahadınlı'yı çok daha yakından tanıdım. Ve ayrıca toplumsal, siyasal ve eğitim tarihimiz bakımından çok eğitici, düşündürücü, bilgilendirici hususları öğrendim. Bahadınlı bize kendini anlatırken yakın tarihi de anımsatıyor.

Bir eğitimci, yazar (hikâye ve romanı), siyaset adamı olan Bahadınlı köy enstitülerinin yetiştirdiği önemli adlardan da biri. O, ilk eğitimini, bilincini Köy Enstitüleri'nde edindi. Sonra kendini aştı hep.

Şimdi artık seksenlere merdiven dayamış durumda. Ama hâlâ sağlıklı, iyimser, etkin ve ayrıca da üretken. Sosyalizme inancını hiç yitirmedi, son olarak TKP'ye üye idi.

Burada kısa bir parantez açayım. Benim 1966 başında TİP Yozgat Milletvekili iken Ankara'da evinde tanıdığım Bahadınlı fidan gibi, yakışıklı, güleryüzlü genç bir adamdı. Evine bir gece Ali Rıza Kayaalp'le gitmiştim. Belki gene Gazi'den arkadaşı Ali Şenen de vardı. Meclisin karşısında Akay semtinde, basit bir apartman dairesinde oturuyordu.

Neler konuştuk, pek anımsayamıyorum ayrıntılarını şimdi. Ama 1965'lerde Türkiye, Türkiye'de aydınlar, solcu öğretmenler, TİP'ten çok şeyler bekliyorduk. TİP, TBMM'ne her biri çok değerli on beş milletvekili sokmuştu. Onlar orada işçilerin, köylülerin, öğretmenlerin umudu, temsilcisi olmuşlardı. Meclise nitelik kazandırmışlar, oradan gümbür gümbür ses getiriyorlardı. Sol henüz da-

ha bir bütündü. Kendi arasında bölünüp, parçalanmamıştı. Toplumda TİP'in saygınlığı vardı, emekçiler bilinçleniyor, örgütleniyorlardı. Geleceğe yönelik beklenti ve umutlarımız büyüktü.

Yusuf Ziya Bahadınlı bizden biriydi, bizim gibi biriydi. Köyden çıkmıştı, solcuymu, sosyalistti, üstelik milletvekiliydi. O'nun varlığı bizim de gücümüz, umudumuzdu.

Arkadaşları ondan sevgiyle, saygıyla söz ederlerdi. “Hadi Yusuf Ziya Bahadınlı'ya gidelim, hadi O'nunla konuşalım” der dururlardı. Ve kimileri takırlırlardı da Bahadınlı'ya. “Yahu sen de köylüsün, Köy Enstitülü öğretmensin, üstelik bizim gibi solcusun, ama hiç bize benzemiyorsun, köylüye benzemiyorsun, bir yanlışlık olmasın bizden bir şey saklamayasın”. Bahadınlı, hafif tebessüm eder geçerdi. Gerçekten yakın dostları da Bahadınlı'nın yakışıklılığını, şıklığını, köylüden çok kentliye benzeyen boyunu poşunu beğenirlerdi. Tabii her şeyden önce onun savaşımını, gözüpekliliğini, solculuğunu.

Bahadınlı, 12 Mart karanlığından çıkarken 1974'lerde bir grup arkadaşı ile “İLKE” adında önemli bir dergi çıkardı. Ben, o zamanlarda TÖB-DER Genel Merkezi'nde çalışıyordum. Derneğin aynı adı taşıyan ve zamanla dergileşen yayın organını çıkartıyordum. İLKE'ye destek olduk, öğretmenlerin bu dergiyi de okumalarına, dergiye abone olmalarına yardımcı olduk.

Solda parçalanma dönemlerinde Bahadınlı ile yollarımız ayrıldı, kimi tartıştığımız da oldu karşılaştıkça, ama dostluğumuz hep sürdü.

Bahadınlı, 12 Eylül'den sonra, tam on iki yıl yurtdışın- da, daha çok da Almanya'da yaşamak zorunda kaldı. Ama orada da boş durmadı. Halkı bilinçlendirmek örgüt-

lemek için uğraştı, yazdı, yazdıklarını toplantılarda okudu, ekmeğini hak etti.

Sanırım, 1993 yılı baharıydı. Ali Rıza Kayaalp'ten bir akşam telefon geldi: "Nâzım, dedi, bu akşam vaktin varsa bize uğra, Bahadınlı geldi yurtdışından..."

O akşam 1993 yazında yitirdiğimiz Ali Rıza Kayaalp'in Yukarı Ayrancı'daki evinde hem rakılarımızı içtik hem de özlem giderdik. Biz son 12 yılda Türkiye'de yaşadıklarımızı, olanları aktardık, Bahadınlı da bize yurtdışındakileri... Elbette geçmiş günleri de andık...

Ben, Bahadınlı'ya dostluğu için burada teşekkür ediyorum, daha nice sağlıklı yıllar diliyorum. İyi ki varsın, yaşadın, yazdın. Saygılar, sevgiler...

Yusuf Ziya Bahadınır'ya Sorular

Nihat Ateş

- Sevgili Yusuf Ziya Bahadınır, *Öyle Bir Aşk* adlı anı kitabınızın bir yerinde “soru sormayı çok geç öğrendim ben. ” Diyorsunuz. İnsanın kendi için yaptığı bu değerlendirmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum: (Özellikle sizinle bu söyleşiye başlarken!) çünkü bu değerlendirmeyi yapabilecek birikimin öyle kolay ortaya çıkmadığına inananlardanım. Soru sormayı öğrenmenin insanın gelişimini, zihnî gelişiminin bir sonucu olduğunu bize insanın gelişim tarihi öğretiyor. Siz soru sormayı neden geç öğrendiniz? Ve kendinize veya hayata dair ilk sorduğunuz soru neydi?

- “Soru sormak”, bir anlamda da “sorgulamak” demektir. “Sorgulamak”, eleştirebilmek, koşullamalardan kurtulmak; bunun için belki biraz da bir öfke gerekir diye düşünüyorum. Eleştirmek, her türlü koşullanmadan sıyrılmak, biraz da öfke duymak için de belli birikim, dolayısıyla oluşmuş bir kişilik gerek. Ama bütün bunların toplamı kolay olmuyor... Ve bir de bu kişiliği sürekli geliştirmek, beslemek gerek. Bu izlek benim yıllarımı aldı. Şimdi benim sorgulamadığım hiçbir düşünce, kuruluş, kişi yoktur. Böylesi bir oluşum elbette büyük sarsıntılar yaratacak, huzur bırakmayacaktır.

İçimde sürekli bir fırtına var!

- Öyle Bir Aşk'tan devam etmek istiyorum. Yine bir yerde aynen şunları söylüyorsunuz: " Ben Bilimsel Sosyalizmi seçmiş, bu nedenle de çok kimseden, kimi köy enstitülerce bile ayrıksı görülmüş ve uzak durulmuşlardan biriyim. " Bu sözlerde sizin hem dünya görüşünüzü hem de bir sanatçı olarak insanı anlama çabasındaki çözümleme yönteminizi görüyorum. Buna ek olarak, sizin de belirttiğiniz gibi "öteki köy enstitülülerden ayrılan" yanınız var. Bu aynı zaman Türkiye edebiyatı içinde bir "köy enstitülü yazarlar" geleneği varsa bu gelenekten ayırım nokتانız olarak var. Yani bu ayrılış aynı zamanda onlardan estetik kopuşunuzun da ifadesi oluyor bence, yanılıyor muyum?

- Benim doğduğum yerde kişi, kendinden söz etmek istediğinde önce "benliğe lanet olsun" diyerek konuşmasına başlardı. Bu nedenle, kendimden söz ederken biraz sıkılırım. Yine de "ben" güzel bir sözcüktür; bilindiği gibi "ben" olmadan "biz" olamaz.

Ben insanlardan, önce "incelik" istiyorum. "Ben" sözcüğü tüm hayatı kapsar. "Kendini tartmak", bir inceliktir, "başkasını tartmak" da. Elbette bu "gülden terazilerle yapılabilir ancak. Bilimsel sosyalizm'e bu nedenle gönül verdim. Sözü edilen hassasiyet, sözü edilen bu düşüncede vardır bana göre. "Ayrıksılığın, "farklılığın, "yok sa- yılış"ın temelinde bunlar vardır.

Köy enstitülü yazar arkadaşlarımla "-sal" ve "-cu" gibi takı farklarımız vardır. Onlar, genelinde "toplumsal"cıdır, ben ise "toplumcu"yum. Ben toplumun sınıflardan oluştuğunu önde tutuyorum, felsefem "işçi sınıfı" felsefesidir. Çıkış yerim köydür, sosyolojik olarak "köylülükken yana değilim. Bana göre "efendi" olan bilimdir, emektir. Bu iki

dalı bir bütün sayan, yazı yazarken, oy verirken, partisini belirlerken düşünür ve bir estetik böyle oluşur. Hem artık dünyada “demokrat” olmak, “sosyal demokrat” olmak, “sosyalist”, “komünist” olmak, kolayca görülmektedir.

Evet, bir estetik böyle oluşur.

- *Bütün bunların altında da bir “Bruno Şansı”nın yattığını düşünüyorum. Sizin Bruno Şansı olarak anlattığınız olguyu açar mısınız? Çünkü bu Bruno Şansı sizin daha sonraki bütün hayatınızı belirleyen bir etmen de olacak yaşamınız boyunca. O etmen de kitap tabii ki. Kitap, kitaplar ve Yusuf Ziya Bahadınlı arasında olağanüstü bir ilişki gördüm ben tarayabildiğim kadar sizde hele de eserlerinizde. Bu olağanüstü kitap ve Yusuf Ziya Bahadınlı ilişkisini anlatır mısınız bizlere?*

- Roma’da Bruno (Giordano)’nun hapsedildiği yeri gördüm. Penceresi, bizim eski köy evlerinde olduğu gibi tavanda bir delikti. İstanbul’un alınışından yüz yıl sonra (1548-1600), ‘gözlerinin gördüğünden daha geniş ufuklar için, bilimin kendisine yeni gözler vermesini ve hiç kimsenin göremediğini görmeyi öğrenmesi için’ papaz okuluna girmişti. Aradığı, ancak manastırın tabandan tavana kadar binlerce kitap dolu kitaplığındaydı. Kitap ancak kilisede özgürdü!

Bruno, Napoli’de 13 yıl kilisede teoloji, eski ve modern filozofları inceledi. Herakletios ve Demokritos’un etkisinde kaldı. 1576’da “mezhep sapkınlığı” suçlamasıyla hakkında dava açıldı. Cenevre’ye kaçtı. Oradan Paris, Londra, sonra da Almanya’ya geçti; Luthercilerle tanıştı. Venedik’te Galileo ile tanıştı. İtalya’ya döndüğünde, dünyaya bilimsel açıdan baktığı için kendini darağacında buldu. İşkence edilerek diri diri yakıldı.

Kitap, dünyada her zorba dönemde her zaman en büyük düşman sayıldı: Bin yıl önce sözgelimi, Serapeyon kitaplığının yakıldığını daha dünmüş gibi biliyoruz. Almanya’da bir film izlemiştim: Hitler döneminde, kitaplardan bir tepe, bilimsel kitaplar, romanlar, öyküler, şiir, tiyatro kitapları. Bir alev sarıyor ortalığı; kara bir duman gök boşluğunda kıvrıla kıvrıla yok oluyor ve üniformalı Nazi gençleri kucak kucak kitap taşıyor yangına; sonra da sağ ellerini öne uzatarak selâm duruyorlar! Daha dün, yangılan, yırtılan, kıyılan, toprağa gömülerek

Kitap, Türkiye tarihinde ilk kez, birkaç bin yoksul köylü çocuğuna gülümsemişti; 1940-1946 yılları arasında, köy enstitülerinde serbest kalmıştı ve bu nedenle okumak isteyen biz köylü çocuklarına bir Bruno şansı doğmuştu!

Benim tek öğretmenim ve yol gösterenim “kitap” oldu.

- *Bugüne baktığımızda ise, kitabın ve kitap dünyasının içinde bulunduğu duruma bakarak yeni kuşaklar için hâlâ bir “Bruno Şansı”nın olduğunu ileri sürebilir misiniz?*

- Kitabın yerini her ne kadar bilgisayarın alacağı söylense de kitabın işlevi her zaman

Kalacaktır. Ama kitabı işlevsiz bırakan başka yöntemler üretilmiştir: Kitap okumamak, kitap okutmamak!

Gazeteler, radyolar, televizyonlar ve ekonomi: Devlet öyle istiyor, sistem öyle istiyor, insanlar da öyle istiyor!..

Kitap bir gün mutlaka özgürlüğüne kavuşmalıdır.

- *Zorunlu sürgünlüğünüzün aslında estetik anlayışınızda da değişiklikler yaptığını düşünüyor musunuz? Bu sürgünlük sırasında yazdıklarınıza baktığımızda Türkiye’de iken yazdıklarınızdan farklı olduğu hemen görülüyor. Ör-*

neğin seçilen temalar ve anlatım özellikleri farklılaşıyor. Lirik bir anlatış tarzı daha ağır basmaya başlıyor ve bunun bana çekici geldiğini itiraf etmeliyim. Bu gözlemimi siz de paylaşıyor musunuz? Eğer paylaşıyorsanız bunun nedenlerini açıklar mısınız?

- On bir yıllık sürgün hayatım, benim için önemli bir dönüm noktasıdır:

Türkiye’de iken bir hay huy içinde, çok kez düşünmeden, belki de düşünmeden belli görüş ve alışkanlıklar içinde işimi sürdürürdüm. On bir yıl, bir anlamda benim için, eskiden kimi dervişlerin bir mağaraya çekilip yıllar yılı çile çekerek kendince belli doğrulara ulaşması gibi bir tür alışkanlıktan, zorunlu işlerden ve en önemlisi kimi baskılardan uzak kendi kendime kalmanın ve kendimce kimi doğrulara ulaşmanın bir süreci oldu.

Türkiye’de iken kendimi iyi bir okur sanırdım. Orada gördüm ki, nice kitabı atlamışım. Oturdum, bir güzel okudum onları. Sonra, bu da çok önemli, biçim-içerik birlikteliğinin (giderek biçime dönüştürüldü) aynı değerde olduğunu (farkındaydım ama önemsemiyordum) altını çizerek düşündüm. Bir yazı parçasının daha okurken kişiye bir yaz yeli, bir rahatlık, bir sevinç yarattığının altını çizdim yine. Ve bir de uzaktan, yukarıdan baktım Türkiye’ye; yerelliğe. O zaman daha geniş, daha nesnel, daha farklı, evrensel görünüyor her şey.

- *İnsanın, insan tekinin, toplumsal ilişkiler karşısında kaldığı ezik ve aciz durumlar, parçalanmışlığı, acıları veya umutları size çekici geliyor ve toplumsal eleştiriniz de tam bu noktadan çıkıyor bence. Yani insan tekini belirleyen toplumsal koşulların eleştirisini o insan tipi üzerinden yapmayı seçiyorsunuz daha çok. Ama bu toplumu*

oluşturanın da bu insan olduğunu düşünüyor ve eleştirinizi insana da yöneltiyorsunuz. Bence eserlerinizin ana eksenini bu diyalektik gidiş gelişler çiziyor. Bu bir denge sorunu olarak çıkıyor biraz da yazarının karşısına. Bu dengeyi nasıl kuruyorsunuz?

- Dünyayı gezdim, dersem yalan olmaz. Gezmediğim, görmediğim yer kalmadı (özellikle Avrupa'da). Sosyalist ülkeleri, neredeyse tümünü: "Ben" ile "biz"i gördüm. Kapitalist ülkelerde "ben", sosyalist ülkelerde "biz" egemendi. Her ikisinde de abartma var gibi geldi bana. "Ben" de önemliydi, "biz" de kuşkusuz. "Ben"siz, "biz", "biz"siz, "ben" olamazdı, olmamalıydı. Kişiliksiz, birey olamamış "ben"ler birlik olamazdı, "biz" olamazdı.

- *Aslında dikkat ediyorsanız sizinle bir siyasetçi Yusuf Ziya Bahadınlı'dan çok, bir yazar ve edebiyatçı kimliği olan Yusuf Ziya Bahadınlı üzerine konuşmaya çalışıyorum. Bunun birinci nedeni bu yanınızın ihmal edilmiş olduğunu düşündüğümden. İkincisi ise böyle bir ayırım var mı sizce; onu merak edip size sormak istediğimden... Böyle bir ayırım var mı sizce? Varsa kesiştikleri yerler var mı?*

- Beni en çok yazdıklarım mutlu etti. Romanlarımla, hikâyelerimle kahramanları olduğu gibi duruyor; hiçbirisi bana ters düşmedi; bana en yakın onlar. Onları az insan tanıyorsa kusur bendedir, onları ihmal ettim, onlara yeni yeni kardeş bulmalıydım. Ama şunu da biliyorum, kahramanlarım biraz ayrıksıdır, çok kez ters düşüyor insanlara. Hele gazetelere, dergilere, radyolara, hele hele televizyon kanallarına hiç de sevimli görünmüyorlar. Geçenlerde yeni çıkan bir kitabım götürüldüğünde, bir kanalın yönetmeni: "O" diyor, "politikamıza ters bir yazardır!"

“Bir romancı, yalnız roman yazmalı” demiyorum; “Bir şair yalnız şiirini yazmalı.” Demiyorum, kesinlikle demiyorum. Politika “hayat” demektir, “insan” demektir. Romancı, şair nerede yaşıyor; kimi namussuzluklar karşısında nasıl susabilir! Olup bitenler karşısında duyarlı olmak yeter, kalemi silâhıdır onun... Ayrıca nasıl olur da bâtilın, yanlışın ve paranın egemenliği yanında yer alır! Yazar özgür olmalı kuşkusuz; ne yazarsa yazsın, nasıl yazarsa yazsın; ama bu sorumsuzluk anlamında değil. Yazar gerçekten özgür olmalı, evrende anlatılacak, yorumlanacak, güzelleştirilecek o kadar çok şey var ki! Bir yazara neden şöyle yazmıyorsun, niçin şunu yazmıyorsun, biçimli soru bence yanlıştır. Bu son dediklerimin öncekilerle çeliştiğini sanmıyorum.

- *Bu kadar deneyim ve birikimden sonra yeni bir şey- ler yazmayı mutlaka istiyorsunuzdur. Çünkü bu yeni yazacaklarınız, özellikle “Devekuşu Rosa”dan sonra ortaya çıkan estetik anlayışla birlikte oldukça yaratıcı şeyler olacağını düşünüyorum.*

- Sevgili Nihat, bir yazar için artık yazamamak, ölüm demektir. Ben yazacağım her yenide “daha yeni”, “daha güzel”ini ararım. Bunu her yazar ister. Deneyim arttıkça yazmanın zorlaştığını bilirsin. Yine her yazarın masasında yeni yeni planlar, notlar, dosyalar tamamlanmasını bekler.

- *Öyle Bir Aşk’tan sizi düşlerinizin çok etkilediğini gözlemleyebiliyoruz. Arık güderken kurduğunuz düşlerle, örneğin iki Yusuf Ziya, biri önde, biri onu izliyor arkada. Ankaralı kızın bacaklarının sizi yuvarladığı düş dalgası, oradan kitapların size çağrıştırdığı düşler... Ama daha çocukluğunuzda bile bu düşlerin İnsanî bir öz taşıdı-*

ğını saptayabiliyor insan. Yani bir duyarlılık taşıdığına. Bütün bu düşler aynı zamanda insanın eşit, sömürüşüz, sınıfsız bir dünya yaratacağı özlemine doğru da evriliyor bunu da görüyoruz. Düşlerden vazgeçemez insan. Bugün nasıl düşler kuruyorsunuz?

- Düş kurmak, beni mutlu eder. Elbette bu durum bana özgü değildir; sordun da söylüyorum. Düşlerim bir güzellik enstitüsü gibi çalışır. Her çirkini güzele, her yanlış doğruya, her erişemediğimi sonuca, her olmasını istediğimi olmuşla değiştiririm. Bu, bana bir kamçı olur. Ben dünyayı güzel görmek istiyorum: Kimse beni yalan söyleme zorunda bırakmasın; sözgelimi, yapmadığım şeyi “yaptın” demesin, kimse kimseyi sömürmesin ve gerisini saymayım, senin bildiğin şeyler...

Damar dergisi, sayı: 145, Nisan 2003

Yaşamı / Yazını Örtüşen

Yusuf Ziya Bahadınlı

Osman Bolulu

35 kişilik Alevî ailesinin içinde (9 Eylül 1927) dünyaya gözlerini açmış Yusuf Ziya Bahadınlı. Kim, el bebek gül bebek edecek onu, bu kalabalık ailede? Tek başınalıktı onun payı. Ama bu itilmişlik değildir: Çünkü Alevî kültürü, temelinde insan sevgisi üstünedir. İnsanı horlamaz, hele öz çoğunu hiç. Ne kalır bu ortamda ona, tek başına kendisini çekip çevirmek, bir topluluğun içinde ilişkilerini ayarlamak. Alevî toplumu imecelidir. Ayırdında olmadan damarlarına sızan toplumcu özde, böyle bir ortama doğmanın payı olsa gerek.

İlk çocukluk yılları, buhranın dünyaya egemen olduğu yıllardır. Hele Türkiye, canını dişine takarak bağımsızlığı zoruna zoruna elde edebilmiş yoksul, bir anlamda köylü toplumdur. Sünnî İmparatorluğun sürekli dışladığı Alevî toplumundan güç alan Cumhuriyet'in, ne Sünnîsine ne Alevîsine bir şey verebilecek gücü yoktur. Yusuf Ziya benzerleri yoksulluğu bölüşeceklerdir. Ortaokula başladığında ayakkabıya, pantolona kavuşabilir. Yoksulluğu tanımak, yoksunluğu yaşamak; kimilerini şinikleştirir, kimisini köle ruhuna sürükler. Ama genelde acıyı tanımak insanı tanımak, insanseverliğe ilk adımı atmak, başkalarını kendisince yaşamaktır. İnsan kişiliğinde toplumsal özün

oluşumunda acıların, yoksunlukların önemli payı vardır. Yusuf Ziya'nın ortaokul yılları bir köyün kıyısından kesilmiş kızılık dalının, kendisini kent zanneden kasabalının dışlamasına çarpmasıyla yaşadığı hüzündür, tepkidir. Acılar, itilmeler zordur, sevimsizdir, ama bir yandan uyarıcıdır: Karşılaştığı açmazları yenmeye çağırır insanı, Karşı sentezi oluşturmaya zorlar. O yaşta, bunu beceremezdi Yusuf Ziya elbette. Ama, açmazların uyarıcı/öğretici tohumu atılmıştır onun içine.

Onu toplumcu görüşe zorlayan sosyal, psikolojik ortamından söz ediyoruz ama öylesi bir kişiliği oluşturacak toplumcu bilince çiçek açtıracak bir dönüm noktası gerekir. Bu dönüm noktası: Pazarören Köy Enstitüsüdür. Köy enstitülerine, devlet yoksul bütçesinden önemli pay ayıramazdı. Oraya toplanan köylü çocukları, kendileri ekip biçecekler, yatak / yemek/dershanelerini kendileri yapıp barınacaklardı. Bu maddî hayatla cebelleşe cebelleşe yaşamayı, ayakta kalmayı öğrenmek demekti. Oralarda yaşam zordu, ona dayanacak ve onu yenecektiniz. Bu da doğayla, koşullarla savaşmak ve onu aşmak demekti. Köy enstitüleri imeceli bir eğitim dizgesiydi. Orada hayat ortaktı. Okulun yaşamını düzenlemekte öğrenci de öğretmen kadar sorumluluk ve pay sahibiydi. Yaşamı her yanıyla paylaşıyor, bölüşüyor, demokrasiyi içinden yaşayarak özömsüyordunuz. Böyle imeceli bir hayatı komutla, buyruklukla, alışılmış tekdüze yöntemlerle yürütemezdiniz, eleştirerek onaracaktınız ki, yaşamınız evrilerek ve getirili olarak sürebilsin. Tartışmayı, tartışma içinde sorgulanmayı, sorgulamayı öğreniyordunuz. Hayatın maddî yanını düzene sokmak yeterli miydi? O konudaki içsel, beyinsel donanım için salt klasik ders kitapları değildi kaynak. Hayat laboratuvarının ötesinde dünya klasikleri,

Türk ve dünya edebiyatının ele gelir yapıtları okunuyordu köy enstitülerinde. Beyninizden besleniyordunuz. O kuş uçmaz kervan geçmez bozkırın yüzünde; okuduğunuz kitapların üstünden 2500 yıl öncesinin düşünürlerini tanıyordunuz, çağını değiştirip ileriye evrilen kalemlerle söyleşiyordunuz okumakla. Dünya kültüründen emişiyor, insanlığı tanıyor, insanseverlik katına yüceliyordunuz.

Böyle bir yaşam ve eğitim sürecinden gelen Yusuf Ziya benzerleri, köy enstitülerinde Cumhuriyet'e adanık olarak yetiştirilmişlerdi. Kurtuluş Savaşı'ndan temellenen Türk aydınlanmasının ülkü eri olmak vardı, onları konu edinen yasalarda. Devrimci, denemeciydiler. Köyündeki üç yıllık öğretmenliğinde, Alevî toplumunun olanaklarından yararlanarak bir tür kolhoz denemesine girişti. Bu toplum ve kültür içinde neyin olup olmayacağını gördü. Ondaki köklü devrim bilinci ateşleyen nokta burası olmak gerekir diye düşünüyorum.

Yüksek Köy Enstitüsü sınavlarına girdi, kazandı. Ama cumhuriyetli eğitim felsefesinden sapmalar başlamış, mevcut iktidar, muhalifleri gibi dinsel duyguları gıdıklaya siyasal pay koparmaya özeniyordu. Köy enstitüsü misyonunu daha yetik olarak yaşama geçirecek Yüksek Köy Enstitüsünü, gerici politikaya feda etti onu kuran iktidar. Yusuf Ziya, Balıkesir cati Bey Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümüne nakledildi. Dünyayı, Mac Kartizmin soğuk / çirkin rüzgârları alabora ediyordu. Yerli Mac Karti'ler türemişti ne kadar çok. Yeşil yılanın deliğinden başını uzattığı o yıllarda, her ne kadar kendilerine güvenli olsalar da şaşkıncılar biraz köy enstitüsü çıkışlılar: Kendilerini köylerinden alıp insanlığın yoluna koyan iktidar onları politika canavarının ağzına atmıştı. İki yıllık eğitim enstitüsünü 4 yılda bitirebildi.

Erzurum-İspir’de köy enstitüsünden dönüştürülmüş Kars-Cilavuz ve Konya-İvriz Öğretmen Okullarında, İstanbul Bakırköy ve Erkek Liselerinde öğretmenlik yaptı. Meslekten ayrılarak THY’ye geçti. Yeniden öğretmenliğe döndü. 1958’de meslekten ayrıldı, yayınevi açtı. Hayatın çeşitli alanlarını ve cilvelerini daha genişinden tanıımıştı. Sosyalist yazarları öne çıkaran yayınlara ön vermeyi düşünüyordu. Olmadı. Bakkallığa başladı. Hem geçinmek zorundaydı, hem hayatın başka bir yüzünü yokluyordu. Biriktirdiği parayla Hür Yayınevi’ni kurdu.

TİP’in kurucuları arasında yer aldı. 1965 seçiminde Yozgat’tan TİP milletvekili seçildi. 1968 öğrenci hareketlerinden, devrimci gençlikten korkanlar darbeler yaptılar, TİP’i kapattılar, yargıladılar. 1970’lerin sonunda yurt dışına çıkmak zorunda kaldı.

Kısaca değindiğimiz bu çalkantılı yaşamda insanlığa borçluluk, sorumluluk duygusunu biletti, pekiştirdi. Bunları yapıtlarında işledi. İlk bakışta kimi yapıtları köye yönelik görünür, ama köylü değildir. İnsanı temel alır, insanı işler. İnsanın sorunları karşısında duruşa geçer, kurgusala uzaksa, bu onun kurgusalı becerememesinden değil, yaşadığı hayatı önemseyip sorgulamaya akşındandır. Çevresinden algıladıklarını dokur. Yaşadığı ortamı kültürel boyutuyla eleştirir, ironisini de ekleyerek. Yaşadıklarından, gözlemlerinden yola çıkar, öyle yazmaya koyulur. Kişinin sorunlarını, doğa-insanın ilişkilerini yetkinlikle sergiler. Zaman zaman anı kırıntılarından, halk bilgisinden yararlanıyorsa, Alevî kültürü ve yaşam biçimini dile getiriyorsa, bunlar birer yanlama değil; konuyu, gerçeği; yerli yerine oturtmak içindir. İnsana kıymaz, yozutmuşlarından bile sevgisini esirgemez. Yerliyi ıskalamadan evrensel temalara doğru yürür anlatımı. İnsan sevgisi, öz-

gürlük özlemiyle ışıık tutar tiplerine, zulme karşı direnenler ön alır, bunların içinde. Yaşamda bulabilirsiniz onun tiplerini. Fantastiğe kaçmak, onun havasına uymuyor. Onu, değişimlere, dönüşümlere, gelenekleşmişin dışından bakmaya yönelten kısaca değindiğimiz öyküsüdür. Yazdıkları, yaşadıklarıyla örtüşerek toplumcu gerçeğine oturur.

Damar Dergisi, sayı: 145,Nisan 2003

Morbenek'in Gülveli'si

Osman Bozkurt

Edebiyatımıza “Morbenek” Yayınları’nca kazandırılan Yusuf Ziya Bahadınlının yeni romanı “Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili”ni keyifle okudum. Yalın ve akıcı dil, ustalıkla betimlemelerin gücünü bir kat daha artırmış. Okurken haz duymak, yalnızca üslubun ustalığına bağlı olamaz. Duygularımızın ve sanımların bu güç, düşünsel düzeyin de varlığı dışında açıklanamaz. Edebi yazının türü içerisinde yapılan felsefi bir düzeyde vardır. Böylece eser, yalnızca sanatsal bir güzellik kazanmıyor, aynı zamanda kalıcılığın en önemli unsurlarından birini daha barındırıyor. Çok kültürlü toplumsal yapımızın sosyolojik niteliklerini de irdeler olması, eserin daha da işlevlenmesini sağlıyor.

Gerçek bir olaydan mı esinlenildiği, yoksa kurgusal bir çalışma mı olduğu konusunda hiç kafa yorma gereksinimi duymadım. Peki neden dersiniz, olay düşsel oluşum bile olsa, hiçbir abartma taşımıyor. Öyle ki, gerçek yaşamın sıradan insanların, romanın kahramanları olarak seçildiğini rahatlıkla duyumsayabiliyorsunuz:

İki kuşak arasında kopukluk

Sözelimi Gülveli, Morbenek’lilere ölümden sonra da Sarı Defter’i ile yol gösteren bir filozof gibidir. Onu hiç görmemiş bulunan torunu Eren’e de... Oysa oğlu Sabî,

âşık olduğu kadın uğruna kimliğini “değiştirmiş”, iki kuşak arasında ise kopukluk yaratmıştır. Bilge G÷lveli, İzmir’de ÷đrenim g÷ren torununu kıvançlandıracak kadar felsefe bırakmıştır Morbenek’lilere. Sabi’ ise, kimlik değişimini sindirememenin t÷m i gerilimleri ortasında acı ve umutsuzluklara bulanmıştır. Lidya, azınlık k÷lt÷rel kimliğini taşımanın ızdırabını, en çok ÷đreniminin ilk yıllarında yaşamış. Baskı, ona hem daha çok çalışmayı hem de direnmeyi ÷đretmiřtir. Azınlık k÷lt÷r÷n÷ taşımak, egemen k÷lt÷r÷n şoven gençlerine heder olmaya yetebilmiştir. Lidya için Eren de baskıdan payına d÷şeni alanlardandır. Neresinden baksanız “Lidya / G÷zleri Yaprak Yeşili”nin sıradan bir roman olmadığını g÷receksiniz.

Bahadınlı’nın romanını, Afşar Timuçin hocamızın “Felsefe Bir Sevintir” adıyla Kasım 1995’te İnsancıl Yayınlarınca yayımlanan kitabından hemen sonra okumuş olmak rastlantısal bir g÷zellik oldu. Afşar Timuçin ř÷yle diyor:

“Felsefede ve bilimde yalnızca d÷ř÷nsel d÷zeyde yapılan insan araştırması sanatta d÷ř÷nsel-duygusal d÷zeyde yani bilimsel olarak gerçekleştirilir.”

Duygulan tanımak

İnsan dış d÷nya araştırmasını da kendisi için, kendine d÷n÷k araştırmanın başka boyutu olarak yapar. Her t÷rl÷ edeb’ ve sanatsal etkinlikte kendi tarzı içerisinde insan araştırmasını s÷rd÷r÷r. Bu anlamda felsefe yapar. Bizim ve felsefeden farklı olarak, insanın aynı zamanda bir duygusal varlık oluşuyla ilişkilendirir kendisini... İnsan, duygu ve d÷ř÷nceleriyle birlikte vardır; duygunun d÷ř÷nce üzerindeki etkisi ya da d÷ř÷ncenin duygularımızı y÷nlendirme yetisi g÷zlemlenebilir. Duygusal varoluşumuz da

kendi gerçekliğimiz olduğuna göre, gerçekliğin bilgisine yönelen insan, duygularını da tanımaya başlar.

“Her bilim kendi içerisinde felsefî bir derinlik taşımaktadır.” (A.T.) Estetik, güzelin bilimi olmaya çalışıyorsa, sanat-edebiyat alanında gerçekleştirilen eserler de felsefî bir derinlik taşımaktadır.

Donkişot’u asırlar eskitmediyse, köylü felsefesinin belki de en iyi açıklayıcısı olabilmesindedir. Klasik olabilmiş tüm romanlarda bu niteliği görebiliriz.

Çağını açıklayabilme

Bir romanın yayımıyla birlikte, görebileceği ilgiyi ve zaman içerisinde kazanabileceği değeri tam olarak kestirebilmek olanaksızdır. Bunu toplumsal değişimin seyri yanında, çağını açıklayabilme yetenekleri de belirleyecektir. Çağcıl yanını az çok görebilsek de diğer değişkenleri önceden saptayamayacağımıza göre, değerlendirmeler güncel “ortak bilincimizin” sınırları içerisinde anlaşılabılır.

“Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili” de bilinçli bir felsefî yaklaşımın ortaya konulduğu bir romandır. Sözgelimi Eren, hayatta iken tanıma şansı olduğu hacidede’sini şöyle anımsıyor: “...ilginçti, ne zaman evin kapısı vurulur, o zaman kitap elinde olurdu!” Çok kitap okur izlenimi vermek isteyen tipik köylü felsefesini yalın olarak özetlemiş, örneklemiş. Bir de sağlığında tanıma şansı bulamadığı Sarı Defter’in sahibi olan öbür büyükbabası bilge Gülveli’ye bakalım:

“Oysa aşk, kişilik işidir oğul, aşkı kişilik besler. Aşk, sahip olmanın hırsı değildir. Aşk bir duygu patlamasıdır, akılla beslenir, emekle beslenir.” “Tanrılar zorbadır oğul, peygamberler de öyledir, krallar da, hele bir de onlar adı-

na buyuranlar! Aşksa buyruk dışıdır. Biz, kızlarımız, oğullarımız, sevmenin mutluluğunu, saklanmak, kendilerini inkâr etmek, gecenin karanlığını beklemek, çalılar arasında gizlenmek yerine, açıkça, rahatça yaşasınlar istiyoruz.” “Beni iyi dinle oğul, hiçbir şey bana, aşk da bunun içinde (bunu bir yerden okumuştum) kendini uğrunda alçaltacak kadar önemli görünmüyor.”

Bir başka yerde; başka bir konuyu anlatırken şöyle seslenmektedir Gülveli: “Kendi hapishanelerinden çıkamayanlar, başkalarını hapishanelere tıkmaya devam ederler.”

Lidya ise aşkı "... her zaman her yerde varsa da bu duyguyu öne alanlar çoğunlukla sorunu az olanlardır.” biçiminde dile getirmektedir. Erenle oluşan duygusal bağ, bilinç-duygu ilişkisi çerçevesinde gerçekleşmekte ve bu iç bütünlüğü romanın tümünde görebilmekteyiz. Duygularını da bilinç süzgecinden geçirmeye çalışmaktadır Lidya.

Eren de Morbeneklilerden, Lidya’dan ve Gülveli’nin Sarı Defterinden etkilendikleri çerçevesinde kültürel aydınlanma yaşamaktadır. Onlardan öğrendikleri sayesinde artık babasını anlayabilmektedir. Babasının, yeni kimliğini sindirememiş, kendi kimliğine ise dönememiş olmanın acısı içerisinde öldüğünün ayırdındadır. “İnsan özüne inildikçe sevilir baba, insanın özü derinliğidir.” diyebilen Eren, “Hiçbir doğru tam doğru değildir...” görüşüne ulaşmıştır bile.

Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili’nin yayımlanması ile birlikte Gülveli’nin “Sarı Defter”i, daha çok insana öğreticilik görevini sürdürecektir böylelikle.

Cumhuriyet Kitap, sayı:341

Çağdaş Bir Aşk Masalı

Öner Yağcı

Eğitimci, yayıncı, dergici, Türkiye İşçi Partisi milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı 70. yaşına gelirken otuz yıldan fazladır sürdürdüğü edebiyatçılığını yeni bir romanla perçinledi: Lidya Gözleri Yaprak Yeşili.

1940'larda İtin Olayım Ağam (1964), Güllüceli Kâzım (1965); 1970'lerde Haçça Büyüdü Hatis Oldu (1978), Güllüce'yi Sel Aldı (1972), Gemileri Yakmak (1976); 1980'lerde Geçeneğin Karanlığında (1982), Titanik'te Dans (1986), Açılın Kapılar (1985); 1990larda da Devekuşu Rosa (1991), Öyle Bir Aşk (1993) adlarıyla sunduğu roman, öykü ve anılarıyla Bahadınlı yaşadığı toplumun tanığı olma ve yaşamın şuraya buraya silkelendiği insanların serüvenlerini anlatma konusunda inadını sürdürmüştü. Kitap adlarından da göreceğimiz gibi sıradan insanların, halk tiplerlerinin, köylülerin yaşam kesitleri Bahadınlı'nın temel sorunuydu.

Yabancılaşmanın ve kozmopolitizmin kuşattığı 1980'lerden sonraki yaşamın izlekleri ise yine Bahadınlı'nın kitap adlarında bile karşımıza dikilmişti. "Ağa"dan, "Güllüceli Kâzım"a, "Haçça"ya uzanan yaşam serüveni, "Haçça"nın "Hatis"e dönüşmesiyle birlikte Bahadınlı'nın kitaplarında da karşımıza çıkmıştı. "Titanik", "Rosa" gibi adlara geçiş, Bahadınlı'nın insanların kabuğunu kırmasının ve genel yaşam içinde yer almasının bir sonucuydu.

Özel adların yapıt adı olmasındaki bilinçli seçim Bahadınlı'nın edebiyatçılığını anlamada önemli bir başlangıç noktasıdır diye düşünüyorum.

Bahadınlı'nın Lidya Gözleri Yaprak Yeşili adlı son romanının adı bende böyle çağrışımlar yarattı.

Bu bilinçli seçim, Bahadınlı'nın romanında halk değerlerinin savunulmasıyla ortaya çıkar. Morbenek'in, Morbenek insanların yaşama biçimlerinin ve geleneklerini sürdürmedeki direngenliklerinin aktarıldığı bölümlerdeki İnsanî sahiplenme romanın belkemiğini oluşturuyor. Aşkın ve özgürlüğün sevgisizlik çemberiyle kuşatıldığı ve zulmün, zorbalığın insana karşı sesini yükselttiği koşulların insanlık onurunu korumak isteyenlere yeni görevler dayattığı günlerdir yaşanan. Bu günlerin romanlaştırıldığı Lidya Gözleri Yaprak Yeşili'nde insanın sevgisi, aşkı, özgürlüğü için zorbalığa direnmesini okuyoruz. Peki direnme gücünü nereden alacaktır insan? Bu sorunun yanıtlarının araştırıldığı romanda sevgiyle yükselişin ve daha önceki direnişlerin aktarımının yol göstericiliği önemli ipuçları olarak ortaya çıkıyor, insanı kucaklıyor, güçlendiriyor.

Morbenek köyünde başlayan bir öğrenme süreci insanın tarihsel serüvenlere atılmasındaki dürtü olan merak'ın öne çıkmasıyla coşkuyu da katıyor sayfalara.

“İnsan ancak kendi doğasında mutlu olabilir.” Düşüncesinin adım adım ve yaşanan olayların içinde kanıtlanma çabasını okuyoruz Lidya Gözleri Yaprak Yeşili'nde. Üzümlerin sepetlere türkülerle doldurulup oyunlarla boşaltılışı ve bin yıl öncesinden gelen bir Anadolu uzunhavası gibi gıcırdayan kağnılar mutluluğun sesidir Morbe-

nekli için.. Morbenekli olmak yüzyıllar öncesinden getirilen insanlık değerlerinin savunulmasıyla eşittir.

“Bir yağmur suyu olan zamanın hızlı, bir anlamda da telaşlı” akışı içinde Morbenekli’nin yaşamını izliyor Gülveli’nin torunu Eren. Gülveli’nin torunu “bir ışık topu gibi” düşer Morbenek’e. Gülveli ölmüştür. Ama onun bir bilgelik göstergesi olan Sarı Defter, Eren’dedir. “Diktiği her fidana” zenginliği gözüyle bakan Gülveli, “toprakla bir dünya kurulduğu”nu düşünmektedir. İnsana yakışır bir yaşama olan özlemini dökmüştür Sarı Defter’e. Bir felsefedir Sarı Defter, bir mektup-güncedir ve yaşam dersleri aktarmak ister. Dinler, ırklar, sınırlar saçmadır Sarı Defter’e göre. İnsanoğlunun ezilmesine, küçülmesine dayanamaz Sarı Defter’i yazan. İnsan küçülünce o da küçülür. “Aşk kişilik besler” ona göre.

“Aşk sahip olmanın hırsı değildir.” Ne midir? “Akılla ve emekle beslenen bir duygu patlamasıdır.” Korkunun olduğu yerde sevgiden söz edilemez. “Korkuda sevgi yeşermez” çünkü. Bir de kendini küçük gören kişinin başkalarına sevgi duyamayacağı söylenir Sarı Defter’de. Aşk zorbalığın ve buyrukların karşısındadır. Der ki, “insan zorbaların zorbalığından kurtulmadıkça sevemez oğul ve sevgiyi başka yerde arar; sevgi serbest olanların harcıdır.” Zorba kim midir? “Tanrılar zorbadır oğul, peygamberler de öyledir, krallar da, hele bir de onlar aklına buyuranlar.” Sonra ekler: “Para da zorbadır oğul, ‘benim olsunlar’ da.” Sonra da has öğüdünü verir:

“Beni iyi dinle oğul, hiçbir şey bana, aşk da bunun içinde, kendini uğrunda alçaltacak kadar önemli görünmüyor.”

Yalnızca bunlar değil Morbenek'e gelen Gülveli'nin torunu Eren'e çarpan düşünceler ve ona bu düşüncelere uygun bir yaşam biçimi kurabilmek için çırpınan Morbeneklilerin öğrettikler. Örneğin, " Kendi hapishanesinden bir türlü çıkamayanlar, başkalarını hapishanelere tıkmaya devam ederler, başkalarının da hapishanesi olduğunu bilmede fayda vardır."

Önemli olan yüzyıllar sonraya taşınmaktır. Önemli olan yaşama biçiminin yüzyıllar sonraya taşınması ve alınan emanetin gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Bu kaygıyla doldurulan Sarı Defter'in öğrettikleri dününü unutan, töresini yitiren insanlara sevgiyle dolu dersler vermektedir.

Egemen ideolojilerin ve egemen çoğunluğun sürekli baskısı altındadır Morbenekli. Morbenekli kim mi? Romanı okudukça Morbenekli'yi tanıyoruz. Köylerine zorla cami yaptırılındır Morbenekli. Oyununa türküsüne karışı- landır. Hatta yediğine, içtiğine. Hep korkutulmuş, hep sindirilmiş. Kimine göre gurur, kimine göre utançtır ama asıl olarak bir gerçekliktir ve Morbenekli gerçekliği sürdürmek, diri tutmak istemektedir.

Bir kimlik savunucusu ve çağdaş bir aşk masalı okumak isteyenlere sevgiyle dolu bir roman sunmuş Yusuf Ziya Bahadınlı. Lidya Gözleri Yaprak Yeşili adlı imgelerle, simgelerle, umutlarla dolu bir roman. Günümüze de öyle denk düşünüyor ki!

Gerçek Sanat, sayı:20, 1996

*Yusuf Ziya Bahadınlı:
Aydınlık Bir Yazar,
Güvenilir Bir İnsan
Remzi İnanç*

“Yetmiş üç kala”

Ankara’daki Bahadın Kültür Demeği, 1994 yılında Yusuf Ziya Bahadınlı için bir belge/ kitap çıkardı. Dostum bu kitabı o günlerde imzalayıp vermişti. İlginç bir adı vardı: “Yetmiş Üç Kala.” Orta yaş sularında; genelde spor ceketine uygun balıkçı kazak giyen, sıırım gibi bir adam duruyordu karşımda. Takılmadan edemedim. “Şimdi sen, sözün gelişi, yetmiş merdiven dayadım mı demek istiyorsun?”

“Evet!” dedi sakın bir sesle; birisine doğruyu söylemeyerek haksızlık yapmış gibi gözlerini kaçırdı; sonra dayanamadı, düzgün dişlerini saklayamadığı gülmesiyle odanın havasını değiştirdi.

Aradan dokuz yıl geçti. 2002’de ciddi bir rahatsızlık geçirdi dostumuz. Şimdilerde daha iyi. Telefonda olsun, o güzelim insan sıcaklığını anında ileten kahkahasını duyuyoruz artık. Yukarıda sözünü ettiğimiz kitabın adı, bu yıl itibarıyla şöyle olurdu herhalde: “Seksene Dört Kala” Dilerim sevgili dostum ve meslektaşım bu kitabın üçüncü baskısını sağlıklı olarak “Doksana Üç Kala” başlığıyla da görsün.

“öyle bir aşk”

Yusuf Ziya Bahadınlının yaşamım sırasıyla şu üç kurum biçimlendirmiştir: Alevîlik, Köy Enstitüsü ve Sosyalizm.

Yozgat’a bağlı Bahadın kasabasında (çocukluğunda köydü) 1927 yılında doğmuş. Otuz beş kişinin yaşadığı bir evde o da soluk alıp vermiş. “İyi de olmuş”, diyor şimdi geriye dönüp baktığında, “böylece kendi halime bırakılmış oldum.”

Çocukluğundan aklında kalanlar; pantolon, ceket ve ayakkabıyı ancak ortaokulda giyebildiği; bir de arkadaşlarıyla, bazı öğretmen ve esnafın kendisini “Kızılbaş çocuğu” diye sürekli aşağılaması... İçinde yaşadığı o günkü koşulları anımsayarak şunu yazıyor: “Köy Enstitüleri açıl- masaydı okuyamayacaktım.” Bundan altmış yıl öncesinin köy çocukları, hemen aynı sözcüklerle, bu gerçeği dile getirmiştir.

Tabii daha sonraları bunu başka türlü ifade edenler de olmuştur büyük olasılıkla: “Köy Enstitüleri kapandığı için oku- yamadım.”

Bahadınlının 1993-2001 yılları arasında üç kez basılan Öyle Bir Aşk adlı anı kitabı, bana okuma keyfi yanında çok şey öğretti. Düşündürücü, öğretici zengin bir kitap. Genç eğitimcilerin, toplumbilime eğilimli aydınların, yakın tarihimizi öğrenmek isteyenlerin bu kitabı mutlaka okumalarını salık veririm. Hele “Ben Bahadınl’yım Yargıç Bey” (s. 177-210) başlıklı bölüm, ‘Alevîlik’ üzerine bulabileceğimiz derli toplu bir bilgi kaynağıdır; üstelik hasbelkader Alevî kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, ama çok yıllardır insana, hayata bütün dinlerin ve

mezheplerin üstünden bakabilen bir aydının, bir yazarın kaleminden...

Çevremdeki dostlarımdan ötürü birçok kimse beni Köy Enstitüsü mezunu, bir o kadarı da Alevî sanır. 1957- 1960 yılları arasında, önceleri aylık, daha sonra on beş günlük, (hatta bir ara haftalık da) olarak Ankara'da çıkan Devrimcilere Bekçi adlı gazete/derginin yayın yönetmenliğini yaptım. Sahibi Mehmet Emiralioğlu, Yusuf Ziya Bahadınlı gibi köy çocuğu idi ve o da aynı yollardan geçmişti. O sıra Ankara'da ilköğretim müfettişi idi. Gazetemiz eğitim ve kültür ağırlıklı yazı ve haberler yayımlamakla birlikte, o yıllarda adı siyasi iktidara ve tutucu yandaşlarına pek sempatik gelmeyen Köy Enstitüsü'nün de bayraktarlığını yapıyordu. Dostumuz, altmışlı yılların sonunda Türkiye İşçi Partisi'nden aday olmuştu. Bu gazetede çalışırken pek çok Enstitülü tanıdım; bu bakımdan şanslı sayıyorum kendimi.

Köy Enstitüleri'nde okuyan yoksul köy çocuklarının çok zor maddi koşullarda yaşadığı biliniyor. Okulda bedensel olarak da çalışan öğrenciler, İkinci Dünya Savaşı'nın azizliği de eklendiğinden yarı aç yarı tok günler geçirmiş. Oralarda okumuş dostlarımdan acıklı, hüznü pek çok anı dinledim. Ne var ki, eski bir arkadaşımın kaç yıl önce, bir vesileyle anlattığı başından geçen olay beni pek etkiledi. Konya'nın köylerinden on iki, on üç yaşlarındaki bir çocuk, 1941(42'de) yılında, kışın da kışlığını gösterdiği bir mevsimde, nice yoksulluğu sırtlayarak, bir umutla yola çıkmıştır. Enstitüye yazılmak için konu komşunun da yardımıyla, yakın bir ilçe eğitim müdürlüğünün kapısını çalar; müdür, soğuktan iyice perişan olmuş bu yavruya, sobanın yanında bir yer açar. Sonra hademeye çay getirmesini söyler. Soğuktan eli yüzü kızarıp morar-

miş çocuk, önündeki küçük tabureye bırakılan çayı ilk kez görmekte ve nasıl içileceğini de bilmemektedir; çocuk çay bardağına, çay bardağı da çocuğa bakmaktadır. Derken bizimki dayanamaz, uzanıp bardağı alır, herhalde usul böyledir deyip kafasına diker. Birden boğazının yandığını, gözlerinden şimşek çıktığını altmış yıl sonra da anımsıyor. 1960'lı yılların öğretmen hareketinde etkin rol oynayan bu arkadaşımız yıllar önce emekli oldu.

Yusuf Ziya Bahadınlı'yı yayıncı olarak tanıdım. Daha sonra aynı siyasi örgütte çalıştık. Güzel bir rastlantı bu dostumla birkaç yıldır Sol Meclisi'nde birlikteyiz.

1985 yılında Berlin'de Namık Kemal Kütüphanesi'nde kucaklaştık Bahadınlı ile; sürgünde idi. Bir gün Berlin'de, şair arkadaşım Gültekin Emre ile bir yerden geliyorduk. Önümüzden geçen otobüsün camından Bahadınlı'yı gördük. O da bizi görmüştü. El salladık. İlk durakta inip geri döndü. Meğer beni görmek için Gültekin'in evine gidiyormuş. Evinde kaldığım aydın arkadaşım Şahabettin Buz ve eşi Bahadınlı'yı tanıyordu; dostumu görmek isteğimi söyleyince zarif İspanyol eşi dayanamadı ve arabasıyla bizi evine götürdü, yoktu. Not bıraktık.

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın yazma eylemi erken başlamış. Öykü, roman, derleme, sözlük, inceleme, gezi yazıları bir haylidir; birbirinden ilginç yirmiye yakın eseri vardır. Onun kültür ve düşünce dünyamıza bir hizmeti de, yayımladığı kitaplardır. Bahadınlı, kendini eğiten, geliştiren kitaplara, kitaplıklara borcunu ödemiştir. Sol teori kitapları ile gerçekçi edebiyatın seçkin örneklerini dilimize kazandırmıştır. Bunların arasında yer alan İnsan Nasıl İnsan Oldu'yu anımsamanın zamanıdır. Aziz Nesin ustayı

hep düşündüren “Halkına olan borcunu...” ise Bahadınlı, doğru yaşayarak karşılamıştır.

“Seksen’e Dört Kala..” güvenli olduğunca çocuksu, hatta utangaç çizgileri Bahadınlı’nın yüzündeki yerini koruyor. Kendini şaşırtan, sevimsiz ve ham bir durumla karşılaştığında (başkaları adına) yüzü hâlâ kızarıyor. Ama nice genç adamları kışkırtacak bir çalâklıkla alanlarda yürümeye de hazırdır o.

Damar Dergisi, Nisan 2003, sayı: 143

Yusuf Ziya Bahadınl

Sadık Güvenç

Yusuf Ziya Bahadınl, 9 Eylül 1927'de Bahadın'da (Yozgat-Sorgun) doğdu. 1944'te Pazarören Köy Enstitüsü'nü bitirdi. Bahadın'da üç yıl öğretmenlik yaptı. 1947'de Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde bir yıl okudu. Enstitü kapatılınca Balıkesir Eğitim Enstitüsü'ne geçti. 1951'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Edebiyat Bölümü'nü bitirdi.

1951-1958 yılları arasında İspir Ortaokulu, Cılavuz Köy Enstitüsü, İvriz İlk Öğretmen Okulu, Düzce Ortaokulu ve İstanbul Erkek Lisesi'nde Türkçe, Edebiyat öğretmenliği yaptı.

1958'de öğretmenlikten çekildi. Hür Yayınevi'ni, Yeni Dünya Dergisi'ni ve yayınevini kurdu. 1965-1969 döneminde Türkiye İşçi Partisi'nin Yozgat'tan milletvekili oldu.

Aydın Su takma adıyla okullar için sözlükler, antolojiler yayımladı.

1950-1971 yılları arasında Yeditepe, Varlık, İmece ve Emek dergilerinde öykü ve yazılarıyla göründü.

1968'de Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya; 1969'da Kore, Japonya, Amerika, İngiltere, Fransa ve daha sonra da Sovyetler Birliği, Almanya, Polonya gezilerini yaptı.

Yapıtları:

Öykü: İtin Olayım Ağam, Haçça Büyüdü Hatış Oldu, Geçeneğin Karanlığında, Titanik'te Dans, Tavandaki Kırmızı.

Roman: Güllüceli Kâzım, Güllüce'yi Sel Aldı, Gemileri Yakmak, Açılın Kapılar, Devekuşu Rosa, Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili.

Ani: Öyle Bir Aşk.

İnceleme: Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm.

Gezi: Dört Sosyalist Ülke.

Araştırma: Türkçe Deyimler ve Kaynakları.

Sözlük: Türkçe Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü, (Aydın Su adıyla).

Almanca Yayımlananlar: Zwischen Zwei Welten (öyküler, 2. baskı).
In der Dunkelheit des Durchanges (öyküler)

Yusuf Ziya Bahadın, Güllüce'yi Sel Aldı romanı için şu değerlendirmeyi yapıyor: "Özellikle egemen güçlerin 'demokrasi' diye yırtıp durdukları yönetim biçiminin ve onun önemli bir yanı olan seçimin bir köye yansımalarının hikâyesini vermeye çalıştım. Bir de işçi sınıfıyla köylü emekçinin bilinçlenerek bir araya gelmedikçe, seçim dalavereleriyle yönetimi ele alsalar bile, egemen güçlerce bir gecede alaşağı edileceklerini söylemek istedim."

Hasan İzzettin Dinamo, aynı yapıt için şöyle söylüyor: "Bu romanda alevîlik-sünnîlik ilişkileri işlenmektedir. Ancak çok daha insancıl bakımdan, çok daha ileri bir görüşle. Bahadın'ın bu romanı beni sarstı. Bayağı ağlamaklı oldum. Bu kitap şimdiye dek alevîlik üstüne bildiğim, işit-

tiğim, okuduğum her şeyin yetersiz, eksik ve de yanlış olduğunu göstermektedir.”

Mehmet Bayrak’ın değerlendirmesi de şöyle: “Güllü- ce’yi Sel Aldı hakkındaki yargımız şu olacak: Roman, Bahadınlı’nın yapıtları arasında bir aşama ve tüm dünya emekçilerinin önemli ve güncel bir sorununu -seçim ve iktidar sorununu- kucaklayan bildirisiyle özgün bir köy romanı niteliği kazanıyoruz”⁽¹⁾.

Gemileri Yakmak, yakın tarihimizin elli yıllık bölümüne ve şüpheli bir kesimine ışık tutuyor. Romanın kahramanı Memo, Kemal Tahir’in, Yaşar Kemal’in kahramanlarından farklı, onlara benzemeyen bir gerçeklikle devrimci çizgiye erişiyor. Yusuf Ziya Bahadınlı, Memo’yla edebiyatımıza çağdaş yeni bir tip getiriyor⁽²⁾.

Gemileri Yakmak, Antep savunmasını konu alan bir roman. Yazarın, romanın başına koyduğu sunuş yazısı şöyle:

“1905 Rus hareketi, Osmanlı ülkesinde de kendini gösterdi. 1909’da ilk kez Selânik’te 1 Mayıs işçi günü kutlandı. 1910’da Osmanlı ülkesinde İstanbul’da “Osmanlı Sosyalist Fırkası” kuruldu. *Mustafa Suphi* politik çalışmalarına bu partide başladı.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’na Almanya’nın müttefiki olarak katıldı. Savaştan yenilgiyle çıktı. Emperyalist ülkeler (İngiltere, Fransa, İtalya, sonra Birleşik Amerika) Osmanlı topraklarını işgal ettiler. (Antep, Maraş, Urfa’ya önce İngilizler, sonra Fransızlar asker çıkardılar).

(1) *Rauf Tamer, Asım Bezirci Seçme Romanlar, s.253.*

(2) *Gemileri Yakmak, Y.Z.Bahadınlı, Arka kapak.*

1919’da ilk kez marksist ilkelere sahip çıkan bir parti kuruldu: Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi, başında *Etem Nejat* ve *Dr.Şefik Hüsnü* vardı. Sonra 1920’de Türkiye Komünist Partisi, ardından da Türkiye Halk İştirakiyim Fırkası kuruldu. Aynı yılın Ekim ayında “komünizmi önlemek” amacıyla Mustafa Kemal, arkadaşlarına bir muvazaa partisi olan Türkiye Komünist Partisi’ni kurdurttu. Bu arada dikkatleri fazla üstüne çeken bir kuruluş oldu: “Yeni bir siyasi ve sosyal düzen kurmak için savaşıacak devrimci, anti emperyalist bir halk ordusu oluşturmak” amacıyla Yeşil Ordu Cemiyeti kuruldu⁽³⁾.

Lidya Gözleri Yaprak Yeşili, yazarın “şimdilik” son romanı. Yazar bu romandaki kahramanlar için, “bin yıl önce yaşamış halkların insanları. Sözelimi Hürremi, Sabîî, Harran coğrafyasında yaşamış güzel halkların güzel insanları; ortaklaşacı, doğacı ve Bâtınî görüşlere sahiptiler. Onlar için dünya yaratılmamıştı, bir oluşumdur. Her davranışlarında sevgi hakimdir. Hiçbir yasa doğa yasasının üstünde değildi ve bu yüzden hiçbir kimseyi baskı altında tutamazdı.” diyor.

Romanda sözü edilen olaylar Morbenek’te yaşanmaktadır. Neden Morbenek diye sorulduğunda yazarın yorumu şöyledir: “Morbenek ayrıksı bir renk. Çoğunluk kolaylıktır, sıradanlıktır. Farklılık bir başkalıktır, seçiciliktir, kişiliktir. Devleti yönetenler, yüzyıllardır farklı olandan rahatsız olmuştur, korkmuştur, bu yüzden de ezmiştir. Osmanlı da öyle, Selçuklu da Cumhuriyet de!

Ne zaman ki bir elinde kılıç, bir elinde Kuran insanlar geldi, ne resim kaldı duvarlarda, ne meydanlarda yontu, ne tiyatro, ne oyun, ne müzik, ne de sevgi.

(3) *Bahadın Kültür Demeği Dergisi* sayı 9, s.37-38.

Morbenekli, ‘kılıç sizin olsun’ dedi, tırpana sarıldı; ‘2 kitabınız sizin olsun,’ dedi ve ‘bizim kitabımız topraktır,’ dedi, ‘güneştir, sudur, emektir’ dedi, ‘ille de sevgi.’

Morbenek ağustosun sığağında susuz bir arazide tek başına kalmış sakız ağacının altında bir pınardır. Morbenek, kâbuslu bir gecenin aydınlık düşü.

Benden Morbenek’in adresini soruyorlar; olmaz öyle şey, ya jandarma duyarsa!”

‘Morbenek’ de, ‘Lidya’ da bir simgedir. Amacım bir beldenin coğrafyasını anlatmak değil. Beyni ve yüreği zedelenmemiş ‘güzel insan’dır önemli olan. Ne yazık ki zamanımızda böyle insan çok az kalmıştır.

Morbenek’te güzel insan aradım ve orada beyni süsleyen bir tabur insan gördüm.”⁽⁴⁾

Öner Yağcı, “Çağdaş Bir Aşk Masalı” adlı yazısında şöyle söylüyor: “Yabancılaşmanın ve kozmopolitizmin kuşattığı 1980’lerden sonraki yaşamın izlekleri ise yine Bahadınlı’nın kitap adlarında bile karşımıza dikilmişti. “Ağa”dan / Güllüceli Kâzım’a, “Haçça”ya uzanan yaşam serüveni. “Haçça”nın “Hatış”e dönüşmesiyle birlikte Bahadınlı’nın kitaplarında da karşımıza çıkmıştı. Titanik, Rosa gibi adlara geçiş. Bahadınlı’nın insanların kabuğunu kırmasının ve genel yaşam içinde yer almasının bir sonucuydu. Özel adların yapıt adı olmasındaki bilinçli seçim Bahadınlı’nın edebiyatçılığını anlamada önemli bir başlangıç noktasıdır diye düşünüyorum.

Bahadınlı’nın Lidya Gözleri Yaprak Yeşili adlı son romanının adı bende böyle çağrışımlar yarattı.

(4) Bahadınlı Kültür Derneği Dergisi sayı 9, s. 36.

Bu bilinçli seçim Bahadınlının romanında halk değerlerinin savunulmasıyla ortaya çıkıyor. Morbenek'in, Morbenek insanların yaşama biçimlerinin ve geleneklerini sürdürmedeki direngenliklerinin aktarıldığı bölümlerdeki insanı sahiplenme romanın belkemiğini oluşturuyor. Aşkın ve özgürlüğün sevgisizlik çemberiyle kuşatıldığı koşulların insanlık onurunu korumak isteyenlere yeni görevler dayattığı günlerdir yaşanan. Bu günlerin romanlaştırıldığı Lidya / Gözleri Yaprak Yeşili'nden insanın sevgisi, aşkı, özgürlüğü için zorbalığa direnmesini okuyoruz. Peki direnme gücünü nereden alacaktır insan? Bu sorunun yanıtlarının araştırıldığı romanda sevgiyle yükselişin ve daha önceki direnişlerin aktarımının yol göstericiliği önemli ipuçları olarak ortaya çıkıyor. İnsanı kucaklıyor, güçlendiriyor.(...)

Egemen ideolojilerin ve egemen çoğunluğun sürekli baskısı altındadır Morbenekli. Morbenekli kim mi? Romanı okudukça tanıyoruz Morbenekli'yi Köylerine zorla cami yaptırılındır Morbenekli. Oyununa, türküsüne karışı- landır. Hatta yediğine, içtiğine. Hep korkutulmuş, hep sindirilmiştir. Kimine göre gurur, kimine göre utançtır ama asıl olarak bir gerçekliktir ve Morbenekli gerçekliği sürdürmek, diri tutmak istemektedir.

Bir kimlik savunucusu ve çağdaş bir aşk masalı okumak isteyenlere sevgiyle dolu bir roman sunmuş Yusuf Ziya Bahadınlı. Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili imgelerle, simgelerle, umutlarla yüklü bir roman. Günümüze öyle de denk düşüyor ki.”⁽⁵⁾

Tavandaki Kırmızı, Yusuf Ziya Bahadınlının daha önce yayımlanmış öykülerinden seçmelerden oluşan bir ki-

tap. Morbenek Yayınları arasında çıkmış. İstanbul, 1999. Tavandaki Kırmızı, belki de artık yok olan bir el sanatından, oymacılık ve boyacılık sanatından yola çıkıyor. Kitaba adını veren bu öyküyü okurken, siz de kendinizi öyküdeki çocuğun yerine koyuyorsunuz. Sırtüstü uzanıp o ahşap, o toprak damlı evlerin biricik süsü olan “tavandaki” herhangi bir tahtaya resmedilmiş “kırmızı”nın ağır bastığı resme bakarak çocukluğun o saf, kirlenmemiş dünyasına dalıp gidiyorsunuz. Öyküdeki çocuk tavanda gördüğü kırmızı rengi yaşamın her yerinde görüyor, öyle ki onun için kırmızı bir kurtarıcı, bir öğ alıcı, büyülu bir güçtür... Elbette çocuk dünyasında:

“Bizim sekiz on koçumuz vardı. Onları ben güderdim. Koç karışımına bir gün kala kardeşim azığımı getirmişti:

- Bak, dedim, koç bana tos vurmuyacak.

Koçun birini ayırdım, bana hamle yapması için onu kışkırtmaya başladım ve alnının ortasına kırmızıyı kondurdum, baklava dilimini çizdim, benekleri serpiştirdim. Koç bana doğru koşacak, bir adım kala gerisin geri dönecekti, emindim. Koç, bir hışımla koştu, geldi geldi ve suratıma öyle bir kafa vurdu ki, gözlerimden yıldızlar uçtu, arka üstü yuvarlanmıştım, dakikalarca kalkamadım. Bir zaman kardeşimin yüzüne bakamadığımı anımsıyorum.

Kırmızım, beni hayal kırıklığına uğratmıştı. Ona küstüm, günlerce bakmadım.” (s.51)

Her bir öykü bizi başka bir yaşam ayrıntısına götürüyor. Hangimiz “Evcili Ana”daki gözü gönlü tok, eli ayağı çorak tarla gibi yarılmış, mücadelecı, güröl güröl çağılayan ırmaklar gibi konuşmaya doymayan; ama hep susturulmuş kadın tipini tanımaz?

Hangimiz günlerce çocukça bir duygu ve çocukça bir aç gözlülükle bir oyuncağa sevdalanmadık? Ve de o oyuncağın günlerce emek harcanarak bizler için yapılmakta olduğunu bilmeden, bin bir tehlikeyi göze alarak o oyuncağı çalmak nasıl bir duygudur?

Mustafa'nın Kağnısı'nda aralarında yaş farkı olan iki çocuğun sıcacık dostluğunu bulursunuz.

“Gâvur Kızı” yakın tarihimizin acı hatıralarından bir kesittir. Bir zamanlar (ya da yöresel deyimle gâvurun kırımında) canını kurtarmak için cellatlardan kaçan “gâvur”ların kim bilir hangi çaresizlik içinde bir ekin yığını içine sakladıkları çocuktur “Gâvur Kızı”. Ve o şimdi sessiz, duygularını kilimlere aktaran bir “gâvur kızı”dır.

Daha çocukluğunu yaşayamamış çocuklar, baskı altındaki gençler, baskıdan kurtulmuş; ancak ne yapacağını bilemeyen cehalet kurbanı gençler, her biri gözleme dayalı, her birinde kendimizden bir şeyler bulabileceğimiz küçük, sıradan insan gerçekleri...

Yazarın, milletvekilliği dönemine ilişkin bir anısını buraya almadan geçemeyeceğim. “TİP’liler mecliste bir çok saldırıya uğramışlardı. Yozgat milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı, “İlk yasama dayağını” şöyle yemiş: Milli Eğitim Komisyonu’nda “ODTÜ’nün eğitim dili Türkçe mi İngilizce mi olsun?” tartışması yapılmıştı. AP’li milletvekilleriyle güle oynaşa konuşarak koridorda ilerliyorlardı. O sırada karşıdan gelen İçişleri Bakanı Faruk Sükan görüldü. AP’li İhsan Övünç, Yusuf Ziya’ya bir yumruk yaptırdı. Parti büyüğüne karşı, komünistlerle “dost olmadığını” kanıtlamak istiyordu. Hepsı vurmaya başladılar.

Yusuf Ziya, Hasanoğlu Köy Enstitüsü mezunu olan Ali Rıza Çetiner’in de kendisine vurmasını yadırgamıştı:

- Hadi onlar burjuva, sen bir köylü çocuğusun, niye vurdun ki?
- Niye vurmayacakmışım, ben milletvekili değil miyim?”⁽⁶⁾.

Öyle Bir Aşk, yazarın anılarını anlattığı kitabın adı. Her biri öykü tadında anılar. Bahadınlı: “İlya Ehrenburg ‘Anıları’nda: ‘Hafıza biraz da geceleyin kâh bir ağacı, kâh bir bekçi kulübesini, kâh bir adamı aydınlatan otomobil farlarını andırır. Gerçek yaşamın nerede bitip, hayalin nerede başladığını ayırt etmek zordur.’ diyor.

Bakıyorum da hayatımın her bölümünde yaptıklarına, yaşadıklarına ‘bir aşk derecesinde’ bağlanmış ve o ölçüde heyecan duymuşum!

Çocukluğumu düşünüyorum şimdi, enstitü yıllarını, öğretmenliğimi, yayıncılığımı, sosyalist hareketteki çalışmalarımı ve on iki yıllık Almanya hayatımı! Ne sıkıntılı, ne zor koşullar içinde geçti her biri. Ama beni bu sıkıntılı, zor hayat yetiştirdi, kişiliğim böyle oluştu. Ve ben sıkıntılı, zor hayatımı çok seviyorum.

Ah ne olurdu, biraz daha fazla yaşasaydık; öğrenecek ne kadar da çok şey var: düzeltceğimiz, düşüneceğimiz, yaşayacağımız, seveceğimiz.. ,”⁽⁷⁾

(6) *Milliyet Gazetesi 15.2.1999*

Öyle Bir Aşk, Y.Z.Bahadınlı s. 110.

(7) *Öyle Bir Aşk, Y.Z.Bahadınlı, Arka Kapak.*

“Nirelisin Hemşerim”
Demek Gibi Olmasın da,
Nerede Doğdun Bahadınlı?
Şahap Buz

- Böyle bir soru sorulduğunda içimde bir burkulma duyuyorum, içim acıyor, Yozgat’ta diyemiyorum, Bahadın’da doğdum, diyorum. Bahadın, bir köy adı, şimdi kasaba oldu, Yozgat’a bağlı. Burkulma olayı da bundan doğuyor, çünkü Yozgatlı beni ve benim gibileri yüzyıllardır hor görüyor. Bu aşağılama önce “kızılbaş’lığımdandı, sonra “köy enstitü’lü olmamdan, daha sonra da “komünistliğimden!

İlkokulu Bahadın’da bitirip de Yozgat Ortaokulu’na okumaya gittiğimde daha ilk gün şaşırıp kalmıştım. Köyde insanlardan biriyken birden “aşağılık” bir kimse haline geldim! Nirelisin, sorusuna Bahadınlı’yım, yanıtını verdiğimde surat asılıyor, yukardan aşağı süzülüyorum, burun kıvrılıyor ve en kötü olan şeye lâayık görölüyordum! Sonra sonra bir anlık dostlukların bozulmaması, iyi davranmaları için nereli olduğumu saklar oldum. Elbette bu durum çocukluğumda, kişiliğimi daha bulamadığım bir dönemde oluyordu. İlk fırsatta işlediğim bu ayıbı düzeltmek için ve asıl ayıbı işleyenlere karşı soyadımı “Çalışkan” iken “Bahadınlı” olarak değiştirttim.

Yozgatlı, ile bağı altı yüz köyden yaklaşık yüz'ünde yaşayan Alevileri hep aşağılamıştır. Hele 1970'lerden sonra bir nefret çemberine alınmış, kent ve kasabalarda yaşayan Aleviler her şeylerini orada öylece bırakarak bilinmeyen yerlere kaçmak zorunda kalmışlardır. Köylerdekilere de yıllar yılı kente ve kasabaya gidememiştir.

Şimdi ben burada, benim köyüm Bahadın'da yaşayanları anlıyorum. Kimi ödünlerle kişiliklerini, kültürlerini sürdürüyor, her ilerici, sosyal, siyasal hareketi desteklemeyi hayatlarının bir parçası sayıyor.

- *Senin yaşamını beş dilimle açıklayabiliriz, diyorum: Yazarlığın, öğretmenliğin, politikacılığın, yayıncılığın. Bir de, yurt dışında kaldığın süre de yazarlığını sürdürüşün, öyle midir?*

- Öyledir. Ben köy enstitülerinin ilk mezunlarındanım, Yüksek Köy Enstitüsü'nün de son öğrencilerinden. İlk öğretmenliğime Bahadın'da başladım, üç yıl sürdü. Üç ayda altmış lira maaş alıyordum, bir emekli gibi. Bu para ile yalnız kitap alıyordum zaten. Köyde bir yandan öğretmenlik yapıyor, bir yandan da tarımcılık yapıyordum. Kendi toprağımız olmasaydı aç kalırdım. Aslında bu, bir tür kendini adamaydı. Gündüz öğrencilere ders, akşamları yetişkinlere (gece dersi), tarla işleri de tatil aylarında. O yıllarda hiçbir kimsenin bizler kadar çok ve bizler kadar karşılıksız çalıştığını sanmıyorum.

Sonra Yüksek Köy Enstitüsü giriş sınavını kazandım ve burada öğrenciliğim bir yıl sürmeden (üç yıld) enstitü, CHP hükümeti tarafından kapatıldı. Sonra 1947'de Balıkesir Eğitim Enstitüsü ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde okudum, mezun oldum. İspir Ortaokulu, Kars-Cılavuz Köy Enstitüsü, İvriz İlköğretim Okulu. Bu

arada bir başka yere sürüldüğüm için öğretmenlikten ayrıldım, 1 yıl Ankara’da Türk Hava Yolları’nda çalıştım, müdürlük kursuna katıldım, bir hava alanı müdürü olacakken tekrar öğretmenliğe döndüm. Düzce Ortaokulu’nda Türkçe öğretmenliği yaptım. Yeniden öğretmenlikten ayrılarak İstanbul’a yerleştim. Burada bir süre Bakırköy Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi’nde edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra Hür Yayınevi’ni kurdum. Bir arada bakkallığım vardır; biraz para kazanıp yayınevini kurmak için. Bu durum 1965 yılına kadar sürdü.

Türkiye İşçi Partisi kurulduğundan bir süre sonra bu partiye girdim ve partide aktif olarak çalışmaya başladım. 1965-1969 yılları arasında TİP Yozgat milletvekili olarak Meclis’te bulundum.

Ankara’daki dört yıllık Meclis çalışmaları bittiğinde İstanbul’a döndüm. Ben Ankara’da iken yayınevi yanmıştı. Yeniden kitap yayımlamaya başladım. Yüzün üstünde kitap, üç kez de dergi çıkardım. Bir arkadaşım Emekçi’yi, iki arkadaşım İske’yi (6 sayı sürdü), tek başıma da Yeni Dünya’yı çıkardım. Yayınevi’nin adını da Yeni Dünya olarak değiştirdim.

1974’te yeniden kurulan TİP’in kurucuları arasına katıldım.

1979’da bir davet üzerine geldiğim Almanya’dan bir daha dönmedim. İki yıl Nürnberg’de, iki yıl Berlin’de öğretmenlik yaptım. 2 yıl işsiz kaldıktan sonra Berlin’den, Hannover’e geldim. İki yıl oluyor, Türkiyeli çocuklara Türkçe dersi veriyorum.

- *Gelelim yazarlığınıza. Sekiz yıldır Almanya’dasınız. Türkiye’dekilerden ayrı burada iki öykü kitabın, bir romanın yayımlandı. İlk romanın olan Güllüceli Kâzım’ı bir ba-*

kıma yeniden yazdın ve Almanya’da Türkçe yayımlandı. Şimdi de yeni bir roman üstünde çalışıyorsun, yazdıklarından memnun musun?

- Hiçbir öyküm ve romanım için “bundan âlâsı can sağlığı!” demedim. Hep daha iyi olabilirdi diye düşündüm.

Türkiye’deyken olaylar beni fazlasıyla etkiliyordu, yazar olarak elbette. Öylesine etkiliyordu ki konuyu yazarken biçim, roman yada öykü tekniği ve belki de estetik istemediğim halde gerilere itiliyordu. Almanya’da bol bol okuma ve düşünme olanağı buldum. Şimdi beni, anlatacağım konunun yanında onu nasıl anlatacağım düşündürüyor. Bu içeriği umursamadığım şekilde anlaşılmasın, konu ne kadar çekici yada ilginç olursa olsun sunuluş, inandırıcılık, güzel anlatış, etkileme açılan önem kazanıyor. İlk yazdıklarımda “anlatı” öndeydi, şimdiyse derinliklere inmek istiyorum, düşünüyorum, düşündürmeye çalışıyorum. Bu nedenle “estetik” çok önemlidir. Hiçbir olay tek yanlı değildir, tüm yanlarını bulup ortaya koymak istiyorum ve olumsuzluğu da anlamaya çalışıyorum. Önceleri insanlar benim için ya çok iyiydi yada çok kötüydü. Ama bu arada insanın sınıfsallığını hiç de göz ardı etmiyorum, birçok şeyin bu gerçekte gizli olduğunu biliyorum.

Bir de eskiden daha kolay yazıyordum, şimdiyse epeyce zorlaştı benim için, yazmayı daha iyi kavradığım halde. Bu durumu sorumluluğumun, yazarlık sorumluluğumun artmasıyla açıklıyorum. Şimdi beni her şey ilgilendiriyor.

- *Kimin için yazıyorsun?*

- Eskiden çok iri lâflar ediyordum, “halk için” diyordum sözgelimi, “işçiler-köylüler için” diyordum. Şimdi

demiyor muyum? Keşke işçiler, köylüler okusa! Bir an için bırakalım onları, ilericiler, devrimciler, aydınlar okumuyor! Hâlâ sanatın, edebiyatın, estetiğin gereksizliğini, hattâ burjuva işi olduğunu söyleyenler var! Ben şimdi kimin okuyacağını düşünmüyorum, çünkü yazdıklarımı kim okuyor, bilmiyorum. Önemli olan yazdıklarım, diyorum. Biri beni sürekli yada arada bir izliorsa, okuyorsa yazdıklarımı, ilgi duyuyor, hoşlanıyor demektir. Ben o kişiyi kendimce etkiliyorum demektir. Mesajımla, verebildiğim güzel duygularla, güzelliklerle, kimi gerçeklere dikkatini çekmekle, düşündürmekle, kimi doğruları sezdirmekle, okurken ve okuduktan sonra onu mutlu edebilmekle...

Nobel ödülü alanlar hakkında genelinde kuşku var. Hele son yıllarda çoğu ya antisovyetiktir yada antikomünist! 1987 edebiyat ödülü alan yazarı tanımıyorum, hiçbir kitabını da okumadım. Ama onunla yapılan bir konuşmada söylediği birkaç sözünü beğendim, buraya geçiriyor ve genelinde edebiyatın, sanatın burjuva işi olduğunu söyleyen kimi genç devrimcilerin dikkatlerine sunuyorum.

Brodsky şöyle diyor:

“Bireyin estetik deneyimi ne kadar zengin, beğenisi ne kadar gelişmişse, ahlâkî seçimi o kadar kesin olur. Özgürlüğü de aynı ölçüde artar.”

“Daha kötü suçlar vardır, kitaplardan nefret etmek, okumamak, sanatı umursamamak gibi. Çünkü bu suçların bedelini insan tüm yaşamıyla öder. Eğer bu suç bir ulus işliyse, bedel bu ulusun tarihidir...”

- *Öykü ve romanlarının dışında bir de gezi kitabın var.*
- Evet, “Dört Sosyalist Ülke”.

- *Hangi ülkeler?*

- Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya.

Gözlemlerimi yansıtmaktan çok bir inceleme kitabıdır bu.

- *Bu ülkelerin dışında başka nereleri gördün?*

- Hongkong, Japonya, Güney Kore, ABD'den Hawaii (Honolulu), New York, Los Angeles, San Francisco, B.Britanya, Fransa.

Bunları milletvekili iken G.Kore'ye Meclis görevlisi olarak gittiğimde gördüm. Buradayken (Almanya'da) İtalya, İspanya, Danimarka, Belçika, Hollanda, İsviçre, Çekoslovakya'ya gittim, bazılarına birkaç kez.

- *Bir de "Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm" adlı bir inceleme-deneme kitabın var.*

- Evet var. 1968'de yayımlanmıştı. Çıktığında bu konuda ve belli yöntemle yazılmış tek kitaptı. Sonra çok kitap çıktı.

- *Sonra sözlüklerin?*

- Birincisi, Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynağı.

Türkiye'de ilk kez deyimlerin kaynağını araştıran küçük bir kitap. Birkaç baskı yaptı.

İkincisi, Türkçe Deyimler Sözlüğü.

Bu kitap da öğrenciler için hazırlanmış olsa da yine ilk sözlüktür. Ömer Asım Aksoy'un vardı, ama liste kitaptı, sonra sözlük haline getirdi.

Üçüncüsü, Atasözleri Sözlüğü.

Bu da Deyimler Sözlüğü gibi ilk sözlüktür. Yine Ömer Asım Aksoy'un ki liste halindeydi, sonra sözlük yaptı.

- *Biraz da çıkardığın dergilerden söz eder misin?*

Emekçi:

Adnan Cemgil’le çıkarıyorduk, kaç sayı sürdürdük anımsamıyorum. 15 günlüktü. İlk öykülerimi bu dergide yayımladım. “İtin Olayım Ağam” adlı ilk öykü kitabım böyle oluştu.

İlke:

12 Mart sonrasıydı. O günlerde Oya Baydar “Ortam” gazetesinde güzel yazılar yazıyordu, onu yazılarıyla tanıyordum. Gazeteye giderek konuştum, birlikte bir dergi çıkarmayı teklif ettim, hemen kabul etti. Aydın Engin de katıldı ve üçümüz dergiye çıkarmaya başladık. 1. sayı Ocak 1974’te çıktı, birlikteliğimiz 6 sayı sürdü. Sonra onlar o günlerde kurulan TSİP’e katıldılar; ben ayrıldım, dergi TSİP’in organı oldu.

12 Mart sonrasında sol çevrede büyük bir suskunluk vardı. Dergi, o günlerde çok yararlı oldu. Kimi sayılarını ikinci kez basmak zorunda kalıyorduk. Toplatmalar, mahkemeler kaçınılmazdı, aldırıyorduk, yaptığımız iş çok önemliydi.

Yeni Dünya:

Tek başıma çıkardım, 6 sayı sürdü, 4’ü toplatıldı, mahkemeleri hâlâ sürüyor. Köyde birkaç parça tarlam vardı, Yeni Dünya onların sayesinde çıkabili. Ne var ki, 6.sayıdan 4’ü toplatılınca ve o zaman toprak köyde fazla para etmediğinden (bizim köylüler Almanya’dan köye henüz para göndermemişlerdi) gerisini getiremedi. İlk sayısı Ocak 1975’te çıkmıştı.

Birinci sayıda “Çıkarken” başlığıyla şöyle yazmıştım:

“Dünya, eski dünya değil artık. Yeni bir dünya er geç kurulacaktır. Dört bir yanda hareket var: İşçiler, halklar,

sosyalistler boş durmuyorlar. Kimi yerde bağımsızlık, kimi yerde demokrasi, kimi yerde sosyalizm için mücadele veriliyor. Ne var ki, bütün bunlardan haberimiz olmuyor. ‘Bâbîâli Basını’ canı istediğini canı istediği biçimde veriyor. Bu yüzden dünya halklarının, dünya işçilerinin, sosyalistlerin neyi, nasıl yaptıklarını çok kez Türk işçisi, Türk halkı izleyemiyor. Türkiye egemen sınıfı bunu böyle istiyor çünkü! Yeni Dünya, kurduğu ekiple dünya basınına izleyecek; bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm adına yapılan her türlü hareketi sergilemeye çalışacaktır...”

Yeni yazdığın romandan söz eder misin biraz?

Son yıllarda beni, yurdundan uzakta gelişen, değişen ve belki de başkalaşan insanlar ilgilendiriyor. Açılın Kapılar’da “bozulan” insanı vermek istemiştım. Bu romanda başkalaşan, hem Türkiyeli hem Avrupalı, tek olarak hiçbirı olmayan bir kişi anlatılacak, bir kadın. Bir aşk romanı olacak, aşk olgusu kurcalanacak biraz, nedir, ne değildir. Kişiler ilerici, devrimci. Bu gelişmeyi, değişmeyi belli bir düzeyde, roman diliyle tartışmak istiyorum. Adı “Devekuşu Rosa” olacak.

(Hannover, 1987)

Yusuf Ziya Bahadınlı'dan Özgürlüğü, Sevgiyi ve Mutluluğu Arayış

Yılmaz Arslan

1950'li yıllardan beri Türk Yazını içinde yer alan bir isim Yusuf Ziya Bahadınlı... 1996 şubatında altıncı romanı, on altıncı kitabı olan "Lidya Gözleri Yaprak Yeşili"ni yayımladı. Türk Yazın Tarihi'nde yerini aldığı günden bu yana, Toplumcu-Gerçekçi çizgiden hiç ayrılmadı. İçeriğini, yazınsal gücünü halktan yana olan felsefesiyle zenginleştiren bu estetik çizgiyi izleyerek oluşturdu, yazınsal eserlerini Bahadınlı. Sadri Ertem'lerin, Fahri Erdinç'lerin, Reşat Enis'lerin, Sabahattin Ali'lerin, Kemal Bilbaşar'ların, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'lerin, şiirde Nâzım Hikmet, Enver Gökçe, A. Kadir ve Ahmed Ariflerin, yazın eleştirisi ve estetik alanında Asım Bezircilerin derinleştirerek geliştirdiği bu kanal, O'nun da katkılarıyla yaşam buldu bu topraklarda...

(...)

Bahadınlı'nın yapıtlarında içerik sorunu

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın eserlerinde sonsuz bir özgürlük ve insan sevgisini, sıcaklığını ve mutluluk arayışını buluruz. Bir yanda insana mutluluğu çok gören zulüm edenler, bir yanda insana ışık taşımayı hedeflemiş, bunun

için insana zulüm edenlerle mücadele eden Yaratılmış- Tip’ler...

Personajlarım (personage:tip) hayatın içinden çekip alan Bahadınlı, roman veya hikâyelerinde, işlevi olmadıkça “fantastik yaratım alanı”nı pek zorlamıyor. O’nun hikâye ve romanlarında, Anadolu (kırsal-kentsel) insanı ile Batı tipi kişilikler arasındaki uçurumun sergilenişini, bin- bir renkli doğanın eşsiz, kısa ve çarpıcı anlatımını, haksızlıkların yaratıcılarının ve haksızlık yaratışlarının sorgulanmasını bulursunuz çoğunlukla... Bu anlatımlar sırasında, edebî yönelişini; mitoloji, felsefe, tarihsel ve antropo- lojik-sosyolojik veriler ve ütopya ile zenginleştirdiğini fark edersiniz. Yazar, okurun sıkılmaması için elinden gelen her şeyi, kristalize bir roman içinde, estetik yapıyı korumaya büyük özen göstererek, artistikliğe kapılmadan yapmaktadır... (Ülkemizde kaç yazar, okuru düşünerek yaratmaktadır eserlerini, bir düşünün.) Eserlerin dili, genellikle yalın, fantezilere özenmeyen bir yapıyla sadelik kazanmıştır. Anlatı bölümleri yukarıda da değinildiği gibi kısa, sürükleyici ve çarpıcıdır.

Bölümler arasındaki kopmalar, geriye dönüşler yazar tarafından okurun dikkatini belirli ‘olay, zaman ve mekânlara çekmek için kurgulanmıştır. Örneğin ‘Devekuşu Rosa’ romanındaki “Birinci Bölüm Ya da Son Bölüm”, “Üçüncü Bölüm Ya da İlk Bölüm” tarzı, romanda birbiri içinde eritilmiş, geriye (retrospektif) veya ileriye dönük izlenimci anlatımlar, yukarıdaki düşünceyi belirginleştirip pekiştirmektedir.

Yusuf Ziya Bahadınlı hikâye ve romanlarında kent olgusu yanında, kentin getirdiği sorunlar yanında (“Devekuşu Rosa” romanında olduğu gibi), ağırlıklı olarak da

köy-kır ve köylü olgusunu sergileyip sorgulamıştır. Uzun yıllar yaşadığı, enstitülerinde yetiştiği, öğretmenlik yaptığı köyler, O'nun zengin bir gözlem ve deneyim kazanmasına neden olmuştur. Roman ve hikâyelerinin genelde alt mekân'ını oluşturan köy-kır olgularının, köylü realitesinin sorgusu, sosyolojik bir kaba-inceleme olarak değil, bunun da yardımıyla yazınsal eserin zenginleştirilmesine yönelik olarak yürütülür. Bu eserlerde bir bilim kitabının 'çelik yüzü' değil, estetik-yazınsal yapıtların dil-içerik-üslûp zenginliği karşılar sizi...

Son iki romanı, Devekuşu Rosa ve Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili incelendiğinde, konuları çok farklı olmasına rağmen, anlatı rahatlığı ve kurguda ustalık açısından, bu iki roman birçok benzerlikler gösterir. Geriye dönüşler; çarpıcı, özlü ve yoğun kurgu; tiplerin, 'Genel olarak' "belirli-açık göstermeci ruhsallaştırılmaları" vb...

"Devekuşu Rosa" romanında, Almanya'daki politik göçmenlerin yaşamları, bunların birbirleriyle ilişkileri, ülkelerine olan özlemleri sergilenir... Ana çatıyı oluşturan konu'yu belirleyen ise, Gül ve Metin'in ilişkisidir (omurga). Bu omurga ekseninde, romanın çatısını oluşturan mültecilik sorunu işlenir...

Yurt özlemi

İlerici-yurtsever iki politik, mülteci, diğer mültecilerle Türkiye'deki mücadeleye destek vermek için dayanışma içine girerler. (Örgütleniş). Bu sırada, romanın genelinde hissedilen yurt özlemi ön plana çıkartılır.

Gül, Almanya'da, oturduğu bölgedeki komşularla kurmaya çalıştığı ilişkilerin "kurbanı" olur. Gül'ün arkadaşlık ettiği iki kadının, "serbest-cinsel ilişki" yaşıyor olmaları,

Gül'e de 'orospu' yaftası yapıştırılmasına neden olur. Metin, kendisine Türkiye'den yapılan çağrıya uymak zorunda kalır. Romanda, yurtdışına çıkmak zorunda kalmış politik göçmenler yanında, 12 Eylül'ün getirdiği çürüme ve savruluş mikroskobun altına yatırılmıştır.

Dostoyevski'nin "ana çizgi-problematik" olarak "Suç ve Ceza" romanının sonunda yer alan metinde de anlatıldığı gibi, Yusuf Ziya'nın bu romanında da, kendileri iyi yönlendirildiği, iyi eğitimle yetiştirildiği, düşüncelerine saygı duyulduğu, ketlenmedikleri müddetçe 'tüm insanların iyi olacakları' olgusu öne çıkartılır. Baskısız, sömürsüz bir 'yapı' arayışı yatar bu öne çıkartışta. Dostoyevski'de olduğu gibi, din olgusunun uslandırıcılığı değil ama...

Bahadınlının "Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili" adlı yeni yayımlanan romanında da, Devekusu Rosa romanındaki yumuşak, çarpıcı anlatış var. Ancak değerlendirebildiğim kadarıyla, Yusuf Ziya Bahadınlın'da görmeye alışmadığımız, işlevli bir "fantazyası" da var bu romanın. Olayın geçtiği köyün adından (Morbenek), o köy halkının birbirini selamlamalarına ("Gülden terazi"..., "Gülden terazi"..., kişi adlarına (Lidya, Gülveli, Sabii, Misya, Aysın, Gözcü gibi) kadar romanın genel atmosferinde, din olarak değil, sosyolojik olarak "has bir Anadolu-Alevî kültü- rü"nün izleri bulunuyor. "Öyle Bir Aşk" adlı anı yazıları kitabında, bunun uzun, sosyolojiyle ve antropolojiyle kucaklanmış anlatımı var. Cemevi, cem ayinleri, sazlı-sözlü, pîr'li törenler, anma yemekleri vs...

Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili romanını okurken, ben bu romanda köy-kır romanı havasım aşan anlatımı şu noktalarda yakaladım: Kemal Bilbaşar'ın "Cemo"- "Memo", Ya-

şar Kemal'in "İnce Memed" romanlarının taşıdığı o sarsıcı, ince, büyüleyici doğa motifleri yanında anlatılan baskı, baskıya maruz kalan ve karşı koyanlardan beslenen anlatı bölümleri (jandarma baskınlarının olduğu ve doğanın ince ince işlendiği kısımlar); bu çizgi John Steinbeck'in 'Gazap Üzümleri'ne, onun belirli bölümlere yayılmış doğa tasviri ve bağcıların komünal dayanışmalarına kadar yaslanıyor. Kimi bölümlerde Orhan Pamuk'un "Sessiz Ev" romanını hatırladım (Milliyetçi baskının yayılışı ve duvarlarda Türk-İslâm Sentezi yandaşı sloganların sergilendiği bölümler). Bu haliyle İnci Aral'ın "Yeni Yalan Zamanlar" romanında duyurduğu "yaklaşan İslâmî darbenin rahatsız ediciliği" de bir paralellik oluşturmuş sanki. Romanın geneline yayılmış fantastik kurguda ise, "tema" olarak bir ilgi bulunmamasına rağmen, Melih Cevdet Anday'ın "Gizli Emir" adlı romanını hatırladım. Gülveli'nin torunu, Sabii'nin oğlu olan roman kahramanının, Gülveli'den kalan "Sarı Defter" sayesinde geriye-dönüş'lerindeyse, Ahmet Yurdakul'un "kayıp" roman kahramanını 'seyir defteri-günlük'le aradığı "Korsanın Seyir Defteri" adlı romanını aldım yedeğime. Çok kapsamlı bir metin okuma süreci yaşadım anlayacağınız, "Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili" sayesinde!..

Alevî kültürü

"Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili" adlı romanda; Egeşehrî'nde okuyan, Gülveli'nin torunu, Sabii'nin oğlu diye anılan roman kahramanının baba köyüne, Morbenek'e dönüşüyle başlayan roman, Morbenek köylülerine yapılan jandarma baskıları ve Lidya ve romanın başkahramanı arasında gelişen aşkın sergilenişiyle sürer.

Halkı mutlu, ayrılık-gayrılık nedir bilmeyen, birbirleriyle her anlarında dayanışma içerisinde olan, sosyolojik olarak ‘Alevî kültürü’ne denk düşen bir hoşgörü-sevgi- mutluluk paylaşımını yaşayan bir köydür Morbenek... Köylü, bağcılıkla (şarap, sirke yapımı) geçinmektedir. Eğlenceleri, düğünleri, selamlaşmaları, ayinleri, ölüm törenleri kendine özgü bir kültürü ve çelik-çekirdek bir yapıyı; Morbenek’i doğurmuştur... Ancak baskı(n)lar, dünyanın her yerinde olduğu gibi, bu mutlu, minimize köyün de başında bela olarak durmaktadır. Huzurları jandarma tarafından törenlerine, ayinlerine, şarap yapmalarına karışıldığı, sopadan geçirildikleri anda bozulmaktadır. Devlet ve muhalif birey(ler), kültür(ler) arasındaki çatışmanın ortaya konuluşu...

Yusuf Ziya Bahadınlı bu romanıyla, bu romandaki hu- zurlu-köy, dayanışma içindeki mutlu köylü kurgulamasıyla, Thomas Moore’un “Ütopya”sını yazınsal olarak yeniden yaratmıştır sanki.

Mutlu insanların köyü Morbenek’in eşsiz doğa tasvirleri, özendirici (ne kadar, kolluk kuvvetlerinin baskısı varsa da özendirici) insan ilişkilerinin anlatılışı yanında, “Sabii’nin oğlu” ve Lidya arasındaki usul usul gelişen aşkın da anlatılışının romanıdır: “Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili”...

“Sarı Defter”, Gülveli’nin tuttuğu günlük yazılarını içerir. Onun ölümünden sonra oğluna, Sabii’ye, ondan da kendi oğluna (romanın kahramanına) kalmıştır. Sarı Defter’deki notlar, bir çeşit felsefi-bilgelik yazılarıdır. Ruhsal yaşam-öğreti metinleridir. Morbenek’in yanındaki bir Ermeni köyüyle olan dostane, kardeşçe ilişkiden, tanrıların, dinin, paranın ve zorbalığın erdemsizliğinden, iyilik, öz-

gürlük ve mutluluğun gelecekte gerçekleşeceğinden, bunun için en önemli şeyin “umut” olduğundan bahsedilir Sarı Defter’de.

Romanda, geçmişleri ayrıntıyla verilen tipler, açık-be- lirli-göstermeci ruhsallaştırma işlevişi yanında (Gülveli, Lidya, Sabi, Gülveli’nin Torunu); kapalı ruhsallaştırma- ya,geçmişine hiç değinilmeyen tiplmelere de rastlanır. (Gözcü, Sâni, Luvî, Firik, Sâbık gibi.)

Mitolojiden, sosyoloji ve felsefeye kadar çeşitli bilimsel verilerden yararlanılmış şiirsel bir dili olan bu romanda, sembol-simge sözcükler oldukça dikkat çekici: “Güleli”, “Gülden-terazi”; bir de şu cümle: “Gül üstüne yemin ederim.” Elbetteki bunların pratik yaşamda bir karşılıkları var. Birinci sözcük, “Cemevi”ni, ikinci sözcük “Selâmlaşma”yı ve diğer cümle ise “İçtenliği” karşılıyor. “Gül üstüne edilen yemin” size ne çağırıştırır peki? Dinlerin, fizikötesi ve dogmatik-idealist olanın sahteciliğine bir tepki, (özellikle bizim ülkemizdeki ve Ortadoğu’daki versiyonlarını düşününce, bir karşı çıkış değil mi, bu sıcak, bu insanî selâm’ın öğrettiği?

Bu romanın bitiş bölümünün son sayfasından bir alıntı:

“(...) Onlarca Morbenek’li, bir dağ başında, jandarmanın kuşatmasında değil de sanki eski Yunanistan’da idiler ve bu sevimsiz havayı trajedik bir oyuna çevirmişlerdi. Önce bir ‘prolog’ okumuşlar ve yine keman-tulum eşliğinde Morbenek şarkıları söylemeye, kimileri de dans etmeye başlamıştı; bu durum bütün gece sürüp gitmişti.” (s. 138)

Bu sahne, jandarmalarca, Morbenek'e il'den dönen köylülerin kuşatılıp engellenmeye çalışıldığı son bölümden. İnanc, kader birliğı onların birbirine tutunmalarını öğretmiş. Böyle bir romanın finish'i de elbetteki, Lidya ve Sabii'nin oğlunun birbirlerine aşk ilânlarıyla bitecektir.

Şiir tadı alarak okuyun. Yusuf Ziya Bahadınli'nın yeni romanı "Lidya/Gözleri Yaprak Yeşili"ni. Mutluluğı, sevinci, o özgürlük günlerinin geleceğı ışıklı zamanları düşleyerek okuyun. Morbenek'lerin çoğalacağı gelecekleri arzulayarak!..

Cumhuriyet Kitap Dergi, sayi:34I, Ağustos 1996

*Yusuf Ziya Bahadınlının
Öykü Serüveninden Bir Özet
Tavandaki Kırmızı
Yılmaz Yeşildağ*

Yusuf Ziya Bahadınlının, edebiyat dünyasına “İtin Olayım Ağamda girdi. TİP milletvekilliği belki bir duraklama dönemiymiş ama; birikimin yoğunlaştırıldığı bir dönemdi de. 1978 yılında yayımladığı “Haçça Büyüdü Hatış Oldu” diye başlayan üretken yıllar roman, öykü, deneme arasında bir kovalamaca oynadı. Yazdıklarıyla edebiyatımıza çok özgün ve değerli katkılarda bulunan yazar günümüze gelinceye dek on beşi aşkın kitap yayımladı. Geçenlerde de okura, öykü serüveninin bir özeti olarak algılanabilecek “Tavandaki Kırmızı”yı sundu.

Tavandaki Kırmızı’nın 1960 sonrası toplumcu-gerçekçi Türk öykücülüğü için önemli sayılması gereken bir yapıt olduğu kanısındayım. Toplumcu-gerçekçi kavramını kullanırken Bahadınlını belli kalıplara sığdırmaya çabaladığım sanılsın. Çünkü o, ne romanlarıyla ne de öyküleriyle Türk edebiyatındaki kalıplaşmış geleneklerden herhangi birisinin izleyicisi olarak görünmüyor. Ancak, bunun karşısı olarak, Batı öykünmecisi olmaktan da uzak durarak özgün bir yazar olduğunu kanıtıyor.

Gerek öykülerinde olsun, gerek romanlarında olsun izlenimci bir tavır yerine eleştirel bir tavır benimsemiştir

Yusuf Ziya Bahadınalı. Bir bakıma, içerik açısından, köy ve kent ikilemini yan yana getiriyor. Dolayısıyla bir anlamda toplumsal eleştiriyi getiriyor. Örneğin, “Evcili Ana” adlı öykünün bir yerinde, “Evcili Ana’nın adı yoktu” tümcesi sizi, kimliksiz bireylerin yaşadığı- ya da gerçek kimlikler yerine uydurma kimlikleri sahiplenene bireylerin yaşadığı- günümüze; oradan da cumhuriyetin ilk yıllarına dek uzanan bir yolculuğa çıkartıyor. Sizi- okuruda düşünmeye, sorgulamaya zorluyor. Bu yöntem bilinçli bir seçim. Yoksa, alışılmış bir toplumsal eleştirinin tuzağına düşer; Yeni Dünya Düzeni’nin altyapısı diyebileceğimiz yabancılaşmış bireyi göremezdi.

“Hatış, bir dakika olsun yerinde duramıyordu. Giriyor, çıkıyor, oturuyor, kalkıyordu. Yürürken, eğilip doğrulurken öne çıkmış göğüslerini, ölçülü, yuvarlak kalçalarını biraz abartarak oynatıyordu. Yine de odadakilerin biraz hoyratça bakışlarına içerliyordu. “Pis herifler, noğolacak köylü! Görmemişler” diyordu. “Görün işte. Al al, al al! İşte sol yanı, işte sağ yanı. İşte sol kalçam, işte sağ kalçam, işte göğüslerim, işte belim, işte kulak memelerim, işte saçlarım, işte.. İsterseniz bir de soyunayım, umurumdaydı sanki!” der gibiydi.” (s.70)

Hatış’in ağzından anlatılanın, günümüzde toplumsal değerlere karşı çıkış anlamına-yabancılaşma anlamına- gelmediğini söylemek olanaksız. Bahadınalı, bu tür anlatımla toplumsal ilişkilerdeki beklentileri ile bunlardan doğan, kişinin bütünlüğündeki aksaklıkları gözler önüne seriyor. Diyebiliriz ki; kendini derinden derine duyumsatan bir tür psikolojik öykü yazmaktadır. İlginç olan ise, psikolojik öyküyü genellikle yapılagelenin tersine, bireysele indirgememesidir.

Kişinin kişi olarak değil; birey olarak, toplumun ister Avrupa toplumu, ister kentli ya da köylü toplumu olsun, salt toplum olduğu için yaraladığı bir üyesi olarak sergilendiği öyküler yer almaktadır Tavandaki Kırmızı’da. Ekonomik açmazlar, siyasal ortamın yansıması, nesnel toplumsal olanaklar, olanaksızlıklar, ne olursa olsun, toplum, Yusuf Ziya Bahadınlı’nın öykülediği kişileri, durumları; kişinin antitezi olarak toplum biçiminde etkilemektedir:

“İzinli işçiler, Battalla çocukları ortalarına almıştı.

“Bak dayı, iki yıl önce köye gelmişti ya oğlun.”

“Eee?”

“Almanya’ya bacısıyla dönerken sınırda esrarla yakalanmışlar. İkisi de hapisteler şimdi.”

“Ne! Hapisteler mi?”

Battal, başını elleri arasına aldı, olduğu yere yığıldı kaldı. Kızla çocuk babalarına sarıldı, ağlamaya başladılar.” (s. 104) Örneğinde olduğu gibi; çoğu kez umutlarını yitirmiş, ruh sağlığı zedelenmiş bireylerle çıkar karşımıza yazar. Ya da toplum, onun kişilerine “Hayal kırıklığı içindekiler” olarak bakabilecektir. Bu kişilerin bireysel gibi görünen sorunlarının gerisinde hep toplum vardır. Garip bir biçimde dışa dönük kişilerdir bunlar. Umutsuzlukları yabancılaşmaları da dışa dönüktür doğal olarak. Tavandaki Kırmızı’da oldukça nesnel, acımasız ve korkusuz bir anlatım görüyoruz. Yusuf Ziya Bahadınlı öykülerini, görünen o ki, hak verdiği kişilerin değil, karşı tarafın merceğinden bakarak yazmaktadır. Bu da onun öyküsünde çok gizli bir ironinin yanı sıra, özel bir estetik tavır sergilemektedir. Beklentiler katarına takılmış bireyler aracılığıyla söyler sözünü Bahadınlı.

Kalıplaşmış geleneklerden birinin izleyicisi olmadığını, öykünmeciliğe düşmediğini belirlemiştim daha önce. Ama, bu belirlemeye hiç de aykırı olmamak üzere, bir yakıştırma yapmadan geçemeyeceğim: Yusuf Ziya Bahadınlı, Türk öyküsüne Çehov’u yerleştirmiştir. Daha önce yayımladığı kitaplardan seçilmiş 23 öyküden oluşan kitapta anlatım çeşitlenmesine pek rastlanmıyor. Ancak, öykülerde bir tekdüzelikten de söz etmek olanaksız. Öykülerin içeriğine uygun düşen bir anlatımla kahramanların

kişiliklerini veriyor. Sözcük seçimindeki öztürkçeci tavır, zaman zaman sözcüklerin yanlış kullanılmasını da birlikte getiriyor. Türk Çantası öyküsünde “Aşağıdan gelen müziğin şiddeti duyurgalarımı sarsıyor.” cümlesindeki “duyurga” sözcüğünün, “kursak” gibi, insanlar için kullanılmasının doğru olmadığını düşünüyorum.

Öykülerde yer yer rastlanan abartmanın içeriği aktarmadaki önemini özellikle vurgulamalıyım. Bu tür abartmalar yazarın gerçeklikle bir sorunu olduğunu, gerçekliği gözler önüne sermekle dünyayı değiştirmeye çalışmanın bire bir çakıştığı gerçeği unutulmaması gereken bir çabadır. Bu anlamda kurgusalın gerisinde hep gerçekçi kalan, eleştirisini çağın gerçeklerine yönelten bir yazar Yusuf Ziya Bahadınlı.

Cumhuriyet Kitap, 26 Ağustos 1999

Çağın İnsanı

Yılmaz Yeşildağ

Çağına tanıklık salt gezilen görülen yerlerin bugüne şu ya da bu biçimde aktarılmasıyla olmaz doğal olarak. Farklı farklı biçimleri var. Varolmasına var da bu yöntemi (biçimini) seçip yerli yerine oturtmak, günümüz insanının gözlerine bu yolla ulaşmak da gerek. Nereye mi varmak istiyorum bu sözlerle? Yusuf Ziya Bahadınlının yeni romanı “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili”ne. Bahadınlının yaşamı boyunca toplumsal savaşımın içinde büyüttüğü yüreğinden damıtıyor yazdıklarını. Yaptıkları ayrı ayrı ele alınsa görülecektir ki, ürettikleri yaşamın içinden süzülüp ince bir duyarlılıkla damıtılıp geliyor. Romanın gizli kahramanı Gülveli’yi Gülveli yapan da bu ince duyarlılıktır. Kentten köye gelen Eren, Morbenek’in gizemli dünyasına girince dedesi olan Gülveli’nin derinliğine ulaşması gerektiğine iyice inanır. Oysa, hiç söz etmemiştir babası dedesinden. Ne olmuşsa, babası (Sabi) öldükten sonra ele geçirdiği “Sarı Defter”i okuduğu zaman olmuştu. Nasıl olur da yaşamının tümünü köyde (Morbenek) geçirmek zorunda kalan birisi, hem de dedesi bu denli derin ve bilge olurdu? Doğrusu onu yerinde, yaşadığı, o sarı defteri oluşturduğu ortamda görmeli ve incelemeliydi. Yoksa ne anlama gelirdi “Tanrılar dans ederken Zeus’un ayağı yere takılır, canı yanar; ayağı kanamıştır ve birkaç damla kan yanı başındaki beyaz bir güle sıçramış ve beyaz gül kır-

mızıya dönüşmüştür. Şimdi rahatlıkla söyleyebiliriz oğul; kırmızı gülü görüp de mutlu olmayanın kırmızı gül canını alsın!” satırları? Ya da Morbeneklilerin: “Bizim kimseye bir zararımız yoktur; ille de birileri bize benzesin diye bir derdimiz yok; neden onlar bizi kendilerine benzetmek isterler?” diye yakınmaları?

Burada akla peki Lidya da kim sorusu gelebilir. Romanın içinde önemli bir yer alan Lidya’nın yaşamı bir anlamda romanın gerçek öyküsüdür. Kuruluş ve anlatım yönünden taşıdığı özelliklerin ötesinde Lidya Gözleri Yaprak Yeşili, bir kişilik arama sorununun, kişinin kendisiyle özdeşliğini kurarak dünyadaki yerini saptama çabasının irdelenişi olarak algılanabilir. İnsanın kendi kişiliğini bulma deneyi başkalarıyla ilişkisi üzerinden geçer. Öteki: Bir bilinmeyen, çözülmesi gereken, ama çözüme götürecek verilerin elde olmadığı bir gizli evren. Romanın başkışisi- nin “Gülveli’nin torunu”yla imlenmesi. Eren’in soyut, belirlenmemiş bir kişi olduğu anlamına gelmez. Tersine roman, eylemlerin akışı içinde gerek dış, gerek iç dünyası ayrıntıcı bir bakışla betimlenen somut, tikel bir kişinin romanı. Yaşananlar, Eren’in yer yer iradi müdahalesini içerse de belirleyici olan sarı defterdir.

Bir anlamda Lidya Gözleri Yaprak Yeşili, Eren’in romanı olma özelliğinden çok kent kültürü almış, bir o kadar da Morbeneklileşmiş Lidya’nın romanıdır. Çünkü, olaylar bir süre sonra onun çevresinde odaklanmaya başlar. Bir aşk öyküsü olma özelliğine büründüğü izlenimi verir. Ne ki, romanı bir aşk öyküsüyle sınırlamak olanaksızdır. Gündüz dokuduğu düşü geceleyin söken Lidya, Morbeneklilerle kurulan ilişkileri belki, belki de Eren’i çevreleyen ağları bir Penolepe gibi örmektedir. Bu bakımdan ro-

man için gerçeğin ne olduğuna karar verme de, bir başka yoruma, okurun yorumuna kalır.

Bir yönüyle de romanın kurgusu içinde kırsal kesimde yaşanan jandarma baskısının tanıklığını yapmaktadır Bahadınlı. Eğer, köylü devleti kolluk kuvveti yerine olumlu yanlarıyla tanışaydı bile egemenlerin varlığını sürdüreceği başka bir baskı gücü var olacaktı. Sarı defter, baskıya başkaldırıyı şöyle tanımlıyor: “Üstümüze jandarma salıyorlar oğul! Baskıdan nefret ediyorum; arı soktuğunda büyük acı verirse de zararı daha çok kendine dokunur. Çünkü tek silahı iğnesini, dolayısıyla gücünü yitirmiş olur.

Aşk, kişilik işidir oğul, aşkı kişilik besler. Aşk sahip olmanın hırsı değildir. Bir temel fikri olmayan kişi aşkına sahip çıkamaz ve giderek karşısındakini kafeste beslediği bir kuş gibi görür ya da onun kişiliğinde eriyerek yok olur. Aşk bir duygu patlamasıdır, akılla beslenir, emekle beslenir. Aşk buyruk dışıdır. İnsan zorbalıktan kurtulmadıkça sevemez ve sevgiyi başka yerde arar; sevgi özgür olmanın bir başka adıdır.

Beni iyi dinle oğul, hiçbir şey bana, aşk da bunun içinde, kendini uğrunda alçaltacak kadar önemli görünmüyor.”

Lidya Gözleri Yaprak Yeşili, kurgusuyla, diliyle ve olay örgüsüyle ilginç, ilginç olduğu kadar da etkileyici bir roman.

Kitap Gazetesi, 1 Nisan 1996

Gemileri Yakmak

Yılmaz Yeşildağ

Kimi değerler vardır ki birileri ne denli onları yok saymaya çabalarsa çabalasın onları içselleştirenlerce yaşatılmaya çalışılır: Dostluk, arkadaşlık, yoldaşlık, sevgi...gibi. Bu değerler insanı insan yapan temel niteliklerdendir. Adına bilgi toplumu da dense, sonuçta o bilgileri insan kullanacaktır. Ne ki; günümüzdeki yaygın adıyla küreselleşme denilen Yeni Dünya Düzeni yandaşları böyle düşünmüyor olacaklar ki; insanı insan yapan bu değerlerin yerine insanı meta gören “yeni değerler” oturtmaya çabalıyorlar.

Yusuf Ziya Bahadınlı ilk baskısını 1965’te yaptığı *Gemileri Yakmak* adlı romanını uzun bir aradan sonra yeniden yayımladı. Yayımlandığı dönemde gerektiği kadar tartışılmayan *Gemileri Yakmak* içinde bulunduğumuz günlerde epeyce tartışılacağı benzer. Tartışılacağı benzer; çünkü, günümüz insanının yitirdiği, yok saydığı değerlerle, kimi zaman da gülüp geçtiği ya da “dinozorlukla suçladığı insan modelini göz önüne seriyor. Roman, bence, yıllar sonra yeniden okunurken bu bakış açısıyla değerlendirilmeli.

Romanın başkişisi Memo, ilk gençlik yıllarından başladığı kabadayılıkla yaşamını sürdüren, kendince saygınlığı olan birisidir. Çevresindeki birkaç kişiyle, dost tuttuğu (!) genelev işletmecisi Sevda’dan aldığı parayla, kumarhane-

lerden topladığı harala kendince lüks ama sorumsuz bir yaşam sürmektedir. Hapislikler de vardır bu yaşam biçiminde, karakollara düşmek de. Hangisi olursa olsun fazla üstüne gidilmez, özellikle karakollarda:

"... Kurmuşsun tezgâhını: Genelevler emrinde, kumarhaneler emrinde, sazlar, meyhaneler... Rahat mı battı ulan. Ben sana burada söz veriyorum: Bir gün bir polis çıkar da karşına 'ne yapıyorsun?' derse gel yanıma tamam mı?" (s.163)

Evet, gerçekten tezgâhı kurmuştur Kürt Musdo'nun oğlu Memo. Her şey yolundadır. Ta ki, Doktor Ferit Beyle tanışınca dek... Doktor, onun kafasındaki komünist imgesini paramparça etmiş, üstelik kendisine okuması için bir de kitap vermiştir. Okur Memo... Hem de eve kapanarak... Sonrası mı?.. Memo, siyasete bulaşmıştır. Hem de balıklama dalarak. Bedelinin ne olacağını yine emniyet müdürü söyler:

"Bak Memo, bak evladım, sözüme kulak ver iyice... Senin bunca marifetin var, ama emniyette bir dosyan yok. İlkini bugün tuttuk. Artık dosyalısın polis dilinde biz buna "fişlenmek" diyoruz. Yine de sana bir şans tanıyorum. Yarına kadar düşün. Bu partiden ayrılırsan dosyanı yırtacaklar. Bu çok önemlidir, daha doğrusu çok fenadır, çok kötüdür dosyalı olmak. En küçük bir olayda bile, seninle hiç mi hiç ilgisi olmasın, ilk akla sen gelirsin." (s.164)

O, bir siyasidir artık... Hem de komünist olduğu söylenen bir partinin üyesidir. Yaşamında büyük değişiklikler olur: Öncelikle genelevle, kumarhanelerle, sazlarla ilişkisini keser, evlenir ve işçi olarak bir de iş bulur. Kendini tam anlamıyla parti çalışmalarına vermiştir. Bu yüz-

den ikinci çocuğunun doğumunda bile bulunamaz. Parti onun her şeyidir.

Ondaki bu yapı babasının genlerinden geçmiştir. Bahadınlı romanı kurarken Antep savunmasına, Kurtuluş Savaşı'na dek uzanan elli yıllık geri dönüşler yapar.

Kürt Musdo da Antep savunmasında istihkam mangasının komutanı olarak aktif görev almıştır. Bu süreçte işgalcilerle işbirliği yapanları, dönemin zenginlerini, daha yakından ve gerçek kimlikleriyle tanır, Memo da onların çocuklarını tanır, gerçek kimliklerini öğrenir. Ortada bir düşman vardır ve kim olduğunu ancak partili olduktan sonra öğrenir Memo.

Roman, Memo'nun babasıyla başlayan, kabadayılıkla süren ve partili olup parti çalışmalarındaki yetkinliği çerçevesinde elli yıllık bir süreci kapsar.

İlk bakışta ütöpik bir toplumcu roman izlenimi vermekteyse de Bahadınlı yaşadığı toplumun gerçekliklerini bir ayrıntılar yığını olarak görmez. Onların birbirleriyle ilişkilerini ve ilintilerini titizlikle gözlemleyerek yola çıkar. Öte yandan yerli bir duyarlılığın yalınlığından gelen bir tadı sindirebilmiştir yapıta.

Yazar, Memo'nun yaşamöyküsünü işlerken, bu öykünün oluştuğu çevreyi hiçbir zaman göz ardı etmez, ele aldığı olaylardan koparmaz. Çevre ve kahraman arasındaki diyalektik ilişkiyi ustaca duyumsatır. Öyle ki, toplumsal yapının çarpıklığı ve bunun sonucu olarak İnsanî özün de çarpıtılmış tiplerini şematizme düşmeden dışlaştırabilmiştir.

Nedir gemileri yakmak? Sözcük anlamını bir yana bırakırsak o bir şeyleri sonlandırmanın, geçmişin çirkinlikle-

rinden sıyrılmanın adıdır. Kişi bireysel açmazlarından kurtulduğu zaman yakar gemileri.

Çünkü, konulan her nokta yeni bir paragrafın başlangıcıdır. Romana bu gözle bakıldığı zaman kendi bilincine ulaşmış; başka bir deyişle birey olmayı başarmış kişiler yakabilir ancak gemileri. Romanın olumlu başkişisi de bu bilinçte biri olma özelliği gösterir.

“Memo’nun günlük yaşantısında önemli değişiklik vardı: Ne kahve, ne saz, ne bar, ne de Sevdâ! Ne kumar, ne kavgâ, ne de içki... Memo’yu tanıyanlar bu duruma şaşır şaşır kalıyorlardı. ‘Olmaz’ diyorlardı. ‘Bu böyle sürmez’ diyorlardı. Aldığı ücret onun eski harcamalarına göre gülünçtü, 325 kuruş garsona verdiği bahşış bile değildi. ‘Yok canım bu böyle gitmez!’

Memo ise söylentilere aldırımıyordu. Sabah gidiyor, akşam dönüyor, durmadan çalışıyordu.

Günlük yapmak zorunda olduğu işlerden artan en küçük zamanı bile değerlendirmek istiyor, sarı boyalı Adams marka grayderi seyre dalıyordu. Tüm makine parçalarının adlarını, görevlerini bir bir ezberlemişti.” (s.185) Yazar başkişisi özelinde bireyin bilgilenme ve bilinçlenme sürecindeki çabanın sınırsızlığını vermektedir. Başka bir deyişle umutsuz, yılgın, bıkkın, edilgin...bireylerin yerine umut dolu, etkin bireyler olunabileceğini vurgulamaktadır. Bunu yaparken olumsuz kimi tipleri de kendi çarpıklıkları içinde eritmekten geri kalmaz. “Küçük insanlar” için yaşam ne kadar sıradansa bilinçli bireyler için de o kadar üzerine düşünülecek sorunla doludur.

Bahadınlı bu sıradanlık ve yılgınlık içinde boğulan insanların karşısına Memo ve yandaşlarını bir seçenek ola-

rak sunarken; okuyucuyu içten saran, giderek soru soran etkin okuyucu olmaya yönlendirmektedir.

Romanın kişileri hemen hemen bütün özellikleriyle Anadolulu olmanın özgöl niteliklerini taşırlar. Birkaçı dışında tümü eşdeğerde yansıtılmaktadır. Bir başka deyişle romancı ele aldığı kişinin yaşam örgüsüne kapılıp gitmemiştir. Öyle ki yapıtta her kişi ayrı (ama son aşamada benzer) bir öykünün kişileridir. Sözelimi, Musdo istihkamlık günlerinde niçin aile sorunlarının bu denli dışındadır? Onun bu çelişkili kişiliği nasıl bir dramı gizlemektedir? Gerçi bunu ilerleyen bölümlerde anlama olanağımız var. Ama yazar, burada okuyucuya soru soran birey tavrı kazandırmak istememektedir bence.

Romanı yeterince değerlendirebilmek için, kapitalist toplumun insan modelini düşünmek gerekir. Yaşadığı toplumun kendine özgü kimi değerlerini içselleştirmiş insan artık yok sayılmaktadır. Çünkü, özü gereği her şeyi meta olarak gören kapitalist sistem insanı da metalaştırmış, yabancılaşmanın kucağına atmıştır. Yabancılaşan birey bencil ve duyarsızdır. Kuşkusuz bu değişim üretim ilişkilerine koşut olarak yaşanan bir değişimdir. Küçülen aile yerini parçalanmış aile kavramına bırakır ki, birey tamamen çıkarıcı, bencil, yarınına güvensiz bir çizgiye çekilir. Dahası, yabancılaşmanın genişleyen boyutu aşk, sevgi, evlilik....gibi ilişkileri de yozlaşmaya kadar götürür.

Memo ve arkadaşlarının eylemleri, çabaları tüm bunlara bir karşı duruş olarak alınmalıdır.

«

‘Ben hemen geliyorum’dedi Memo, bir telaşla dışarı çıktı.

Aradan iki saat geçmedi, elinde bir paketle çıkageldi. Yıldız, çarçabuk paketi açtı, gözlerinin içi gülüyordu: ‘Bak ana bak, Memo neler almış! Lokum, çingirak, Ayşe için bebek, keçe terlik, kadifeli pazen...’

Memo Yıldız’a baktı:

‘Terlikle pazeni sana aldım’ dedi.” (s.200)

Gemileri Yakmak’ta üzerinde durulması gereken bir nokta da örgütlenmeler içine sızan ajanlara karşı uyanık olma bilincine erilmesi gereğidir. Keskin sözlerle partililer arasında güvenirlilik kazanan Osman böylesi bir tiptir ve gerçek yüzünü Memo’yu vurduğu zaman gösterir. Belki de Memo’yu öldürenin aldığı kurşun yarası değil de bu ihanet olmalı, diye düşünüyorum.

H. İzzettin Dinamo, şunları söylüyor Gemileri Yakmak için:

“Yusuf Ziya Bahadınlı, ‘Gemileri Yakmak’ta, Türk işçi sınıfına, işçi ve burjuvazinin ya da ağaların ulusal kurtuluş savaşında birbirlerine karşı aldıkları düşmanca durumu anlatarak, onların çocukları ile torunlarının bugünkü Türkiye’nin nimetlerinden ne biçim pay aldıklarını göstermektedir.”

Bu yargıya katılmamak olası değil...

Cumhuriyet Kitap Dergi, sayı:575, Şubat 2000

Yusuf Ziya Bahadınlı ve “Titanik’te Dans” Üzerine Yüksel Selek

“Titanik’te Dans” bir yıl önce, 9 Eylül 1986 tarihiyle İstanbul’da, Yeni Dünya Yayınları tarafından sunuldu okuyucuya. 9 Eylül tarihinin yazar için özel bir anlamı vardı. Yusuf Ziya Bahadınlı 9 Eylül 1927’de doğmuştu. 1987 Eylül’ünde 60 yaşını dolduran Bahadınlı’nın, üzerinde çalıştığı yeni romanını bu yaşının ürünü olarak yakında tamamlayıp yayınlayacağını umut ederken, onun bir yıl önceki doğum günü tarihini taşıyan öykü kitabı “Titanik’te Dans”ı tanıtarak “Dergi” adına daha nice verimli yıllar, başarılı, kalıcı yapıtlar dilemek istiyorum.

Yusuf Ziya Bahadınlı yazarlık uğraşısını 1979’dan beri yurt dışında (önce Batı Berlin’de, sonra F. Almanya’da) sürdürüyor. Göçmenlik koşullarında yazmanın kimi güçlükleri olmalı, ama yeni yeni ülkeler tanımanın, değişik toplumsal yapıları içinde yaşayarak gözlemenin her zaman bir sanatçı için yerelliği, ulusallığı aşmada yararlı olacağı da tartışılmaz. Nitekim, Bahadınlı’nın yapıtlarında da evrensel temalara doğru bir gelişim çizgisi gözleniyor. Özellikle Titanik’te Dans’taki öykülerde işlenen yalnızlık, insanlar arasında iletişim, kadın-erkek ilişkileri, evlilik, kadın özgürlüğü, değişen değerler gibi evrensel temalar

yazarın kafasını meşgul ediyor, durmadan sorular sormasına yol açıyor.

Bahadınlı'da değişen içerikle birlikte biçim arayışları da var kuşkusuz, ancak bunda biraz dikkatli, çekimser görünüyor. Daha çok, kurgulamada zaman, mekân kaydırmaları, aynı yaşantının ayrı ayrı kişilerin bilincinde yansıtılması, kimi zaman çağrışımlarla biçimde bir tür hareketlilik, çekicilik sağlamaya çalışıyor.

Yusuf Ziya'nın anlatımı, kendisiyle anlattığı gerçeklik arasına mesafe koymayan, okurdan, kendi (yazarın) duyarlılığıyla, kendi yorumuyla okumasını isteyen bir dili var. Öyküler çoğunlukla birinci tekil şahıs ağzından anlatılıyor. Dokuz öyküden yalnızca "Sera" üçüncü şahıs kullanılarak yani olaya dışarıdan bakmaya çalışan yazar tavrıyla anlatılıyor.

Bahadınlı'nın kendi iç dünyasını, duyarlıklarını yansıttığı öyküler için şiirsel dili ve birinci tekil şahıs kullanan anlatımı uygun düşüyor. "Bir Ses", "Sıcaklık", "Titanik'te Dans" öyküleri böyle. Ne ki, gerçek iki olaydan yola çıktığı; iki trajik öyküsü için aynı şey söylenemez. Emniyet binasının penceresinden atılarak öldürülen siyasi tutuklu Hasan Basri'nin geride bıraktığı karısının ve oğlunun acılarının anlatıldığı Hasan Basri tipinin çizilmeye çalışıldığı "Şeftaliler Çiçek Açtıkça" adlı öyküde, karısının ve oğlunun bilincinden yansıtılanlar Yusuf Ziya'nın bilinciyle çakışıyor duygusu veriyor okura. Yazarın duyarlılığı ve dili olaya, gerçekliğe uyup uymadığı kuşkusunu veren bir romantizm katıyor bana göre. Hasan Basri'nin karısının verili olarak üst düzeyde somutlamalar yapan, mecazlar kullanan edebi bir dille konuşması, kitabî sözler söylemesi

çok inandırıcı olmuyor. Bir siyasinin karısı olmak her zaman yüksek bir politik bilinç gerektirmiyor.

“Hasan Basri kendisini pencereden atasıymış! Bir çiçeğin yaprağında yeşilin yedi türünü görürdü. Serçeye başka türlü bakardı, toprağa başka, insana başka!

...Hasan Basri bir tarihtir, bir yanılmışlıktır. Babayı unutmak ya da babayı saklamak ne demektir? Değişmekse, gelişmekse, değerleri yok saymak mıdır? Yüzyıllık ceviz ağacı fidanken de cevizdi!”

Şeftaliler Çiçek Açtıkça’dan akılda kalan bu tür yüksek sözler değil ayrıntıları iyi çizilmiş bazı imgeler oluyor. Sözgelimi, Hasan Basri’yi götürdüklerinde yedi yaşında olan oğlunun ince uzun bacaklarıyla mutfağın parke taşlarının çizgilerine basmamak için dikkatle oynadığı, ayaklarının ucu parkenin kıyısına basarsa babasını asacaklar, basmazsa asmayacaklar oyunu, bir sanatsal imge olarak yerleşti belleğime.

“Dokuz Yüz Leyla”da da benzer bir durumla karşı karşıyayız. B. Berlin’den yurda dönüş yapmaya niyetli genç bir işçinin, biraz emansipie bir Türkiyeli kadına tutulması, kadının onu hayal kırıklığına uğratması sonucunda bunalıma düşerek sevgilisini üyesi olduğu kadın derneğinde öldürmek isterken, onun yerine kapıyı açan tanımadığı bir kadına ateş ederek ölümüne yo açması biçiminde polis kayıtlarına geçmiş gerçek bir olayı öyküleştirmiş Bahadınlı. Öyküyü, olay kişinin cinayetten sonra gizlendiği odada polislerin gelmesini beklerken düşündükleri, iç konuşmaları, anımsamalarıyla, yani onun bilincinden yansıtarak anlatmaya çalışmış yazar. Adam belli ki, tipik bir Anadolu erkeği. Berlin’de biraz kentlileştiği ileri sürülebilir. Ama feodal koşullanmalar o kadar kolay aşılmıyor.

Bu durumda kıskançlık krizleri de, kadına mülkiyet duygusuyla sahip olma isteğinin kör bir tutkuya dönüşmesi de anlaşılır bir şeydir. Bu olayda olduğu gibi seyrek de olsa cinayete de yol açabilir.

“Nasıl da acımasızdım, o kadın kıvrılırken gözlerini döndüre döndüre Çare’de ben öylece bakıyordum, çünkü o kadın şendin ya da sen olmalıydın, seni benim sanıyordum, bu duyguyu atamıyordum!” sözleri bu erkeğe çok uyuyor. Gelgeldim ona Mecnun’un yaklaşımıyla aşk üzerine düşünceler üretmek uymuyor. Zaten halk hikâyesindeki Mecnun öylesine âşıktı ki, aşkın nesnesine, Leylâ’ya bile yabancılaşmıştı, vuslat artık umurunda bile değildi. Dahası öykü kişisi sevgilisinin yağlı boya resmini yapacak kadar, “o gece düşümde gördüm seni, her yer kuğu aklıındaydı.” gibi ince benzetmeler yapacak kadar, “Beni kovdular, niçin mi, özgürlüğün adına! Özgürlük sorumluluktan oysa, özümlemek gerekirdi diye düşünüyorum şimdi” gibi çağdaş bir özgürlük anlayışına sahip olacak kadar uygarlaşmış bir kişi olsaydı bu cinayeti işlemezdi diye düşünüyorum. Dokuz Yüz Leylâ’dan yine de imgelemimde kıskançlık duygularının geliştiği, ayrıntılarıyla sanatsal imgeler kurmada başarılı çünkü. Yazar olmak içinse çok önemli bir yetenek bu.

Yusuf Ziya iki öyküsüne konu aldığı bu iki trajik olayı, çarpıcı olay oldukları için seçmemiş, genelde “trajik olan”ı ilgi duyuyor. Toplumsal gerçeklikle insanlık idealinin çatışması sonucu ortaya çıkan “trajik” durumları özgün bir kurguyla yeniden yaratmak kuşkusuz kolay değil. Bahadınlı bu zor yaratma çabasını, kendi ince duygularıyla yaşamın içinden algıladığı biçimiyle yaparken gerçek bir olayı yeniden kurmada olduğundan daha başarılı ka-

nımca. Çünkü kendisinin olan, bilgisine doğrudan sahip olduğu şeyleri yansıtıyor.

Örneğin, “Bir Ses” öyküsünde, açık pencereden giren güzel bir kelebeğin ölümü, Yusuf Ziya için insani bir duyarlık ve algılamayla trajik olabiliyor. Lirik bir anlatımla çizdiği unutulmaz bir tip olan “Evcili Ana”nın yazgısı, “Hiç yaşamadan ölen” kadınlarımızın yazgısının ustaca somutlanması olarak trajik bir etki bırakabiliyor. Titanik’te Dans öyküsünde Berlin’de olağan yaşam, batı toplumlarının yazgısıyla batan Transatlantik Titanik’in yolcularının ölümü dans ederek bekleyişleri arasında kurulan paralellik, Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanışına imza koyan Talat Paşa’nın, soluğu Berlin’de alarak üç yıl sonra orada öldürülmesiyle, Vahdettin’in kızı Canan Hanım’ın gece kulüplerinde dansözlük yaparak geçimini sağlamak zorunda kalışıyla trajik içerikler kazanabiliyor. Ve ben Yusuf Ziya Bahadınlı’nın kendi bilinciyle yansıttığı, düşünen, soru soran, duyan öykülerini okurken estetik bir haz alıyorum. Göçmenlik yaşamında, bulunduğu ülkeye biraz iğreti duruşunu onun sanatını besleyecek bir tavır olarak kabul ediyor, bu yüzden onu eleştirmeyi haksızlık sayıyorum. Her konuşmamızda kaç tane yeni Almanca kelime öğrendiğini sorup takılıyorum, ama Türkçemizi estetik kaygılarla geliştirme çabasına daha fazla değer biçiyorum.

Dergi, Duisburg, 1987

